

Ж

23911

2

8p.

108827

№ - 23 911

2

Жива

часопись посвячена справам суспільним
і церковним.

Виходить два рази на місяць.

Під редакцією:

о. Дра Дм. Яремка
і
о. Он. Волянського.

Том V-ий.

У ЛЬВОВІ
Накладом Редакції „ЖИВІ“.
1908.

~~108827~~

І. Виказ авторів і їх праць.

- о. А. Встаньмо зі сну! ст. 33—5.
- о. В. Антон. Всправі організації церковних півців. 23—6.
- Ол. Бачинська: Звіт тов. Вакац. Осель ст. 773—5.
- о. Йос. Боцян: Св. Йоан Золотоустий а наші часи. 4—7.
- ” Із церковної штуки. 56—8.
- ” Соціяльне образованє. 121—3.
- ” З ювілейного року. 316—9.
- ” Рік культурного житя. 596—9.
- ” Бібліографія (Theol. bibl., Uvod do pisma, Enchiridion symbolorum). 599—601.
- ” Бібліографія (Катальоги наших старинно-стий). 648—54.
- В. В. До послідного посланя наших Владик. 350—1.
- о. Йос. Вигнанський: Голоси з кругів духовенства в справі популяр. видавництва. 566—9.
- о. Он. Волянський (святич з Ниви): Катол. дебата в віденськім парламенті. 8—20.
- ” З апольогетики. 26—7.
- ” Дорогосказ до храму науки. 35—42.
- ” Поза кулісами т. з. вільної науки. 58—60.
- ” В справі сецесийного фонду. 92—3.
- ” Засадниче відношенє природописних наук до віри в Бога. 97—103, 180—3.
- ” Полове питанє зі становища т. з. научної етики і догматики. 106—110.
- ” William Thomson льорд Кельвін. 124.
- ” Начерк християнсько-католицкого світогляду. 129—136.
- ” Торжество в честь св. Йоана Золотоустого в Римі. 154—7.
- ” Про срьє модернізму. 161—171, 193—9.

- о. Он. Волянський: Про відношене штуки до релігії. 200—4.
 „ Про філософічно історичний поступ в біблійних науках. 230—6.
 „ Літ. Наук. Вістник в своїм відношеню до християн. світогляду. 253—6.
 „ Про синоптичний проблем в евангелиях. 267—279.
 „ Літ. Наук. Вістник а модернізм. 282—5.
 „ Генеза евангельских текстів і історичність їх фактів. 295—301, 339—342, 369—371. 402—7.
 „ Голоси з кругів духовенства. (Про послане в справі убійства Намістника). 329—334.
 „ Про п'ятикнижже Мойсея. 446—457, 499—510.
 „ Убийство Намістника, Митрополіча проповідь а Літ. Наук. Вістник. 471—3.
 „ Партийне становище сьвященика. 481—4.
 „ Енцикліка Пія Х. против модернізму а проф. Ергард. 514—520.
 „ Релігія для товпи. 520—2.
 „ Москвофільські погляди на катол. Церков. 527—531.
 „ В справі напасти Діла на Митрополита. 531—7.
 „ Почаївско-київске паломництво, наша єархія а Діло. 537—8.
 „ Становище Діла насупротив Станіславівського Владики. 542—4
 „ Чорносотенна Сотеріяда. 545—7.
 „ Сьвященики а соціалізм. 595—6.
 „ Критичні замітки до шематизму Львів. Архієпархії за 1908. р. 601—3.
 „ Релігійність Поляків. 604—5.
 „ З нашої преси. 605—6, 607—8.
 „ В справі протесту соборчиків. 606—7.
 „ Нива, яка повинна бути, а яка вона є. 609—614.
 „ Ювілейні торжества в Інсбруці. 643—4.
 „ Історично-статистичні замітки про інсбруцкий теол. факультет і конвікт. 645—7.
 „ Ухвали соборчика Ходорівського деканату. 657—661.
 „ Народне Слово і Галичанин. 666—9.
 „ Ісус і Марія. 670—1.
 „ Corrigenda. 671—2.
 „ Апольог.-соціална діяльність рус, душпастиря 1—14.
 „ Руске духовенство а ювілей Св. Отця Пія Х. 682—7.
 „ „Наше становище“. 687—691.
 „ Становище Епископів до москвоф. і україн. табору. 691—4

- о. Он. Волянський: Соціальна акція руского духовенства. 701—2.
- ” Церковні справи в нашій пресі. 715—724.
- ” Всячина. 724—9, 764—8.
- ” Ще з нашої преси. 729—731.
- ” До руского Духовенства. 736—7.
- ” Проект виборчої реформи зі становища церковних і суспільних інтересів. 739—741.
- ” Клерикали і радикали в нашій пресі. 756—764.
- ” Від Редакції. 769—770
- ” Сьвященик з „Діла“ має голос! 770—3.
- о. О. Г. Наша доля. 248—253.
- о. Он. Гадзевич: Єще про відносини парохів до сотрудників, 281—2.
- о. Ю. Гірняк: В справі постів. 215—6.
- о. Йос. Грицай: Лист (польско-панська релігійність). 669—670.
- С. Герусінський: Звіт тов. Вак. Осель. 773 сл.
- Ю. Д. Про новітні напасти на Прсв. Григорія. 478—480.
- о. Анат. Долинський: Протокол ухвал загальних зборів вдовичо-сиротинського фонда. 703—710.
- о. прал. Ісидор Дольницький: Брацтво Введеня Пр.Богородиці. 735—6.
- о. др. Дион. Дорожинський: Замітки до рецензії „Празничних Картин“. 733 5.
- о. Мих. Дороцкий: Фільософія і християнство о народности. 48—53, 77—82.
- ” З аграрного руху в Бельгії. 82—6, 110—5.
- ” Організація і засади доброчинности в первісім християнстві. 301—5, 343—350.
- ” Голос природи. 614—625, 713—5.
- о. Др. Йос. Жук: Пояснення до нового декрету супружеского „Ne temere“. 212—4, 244—8, 279—280.
- Ів. Заверуха: Радуй ся Золотоусте! (поема). 1—3.
- Пет. Задворняк: Руска колегія в Римі. 641—2.
- К. Ювильят — Пій X. 673—682.
- о. прал. Йос. Кобилянський: Сьвященьство а противцерковні напрями в нашій суспільности. 663—5.
- о. А. Коренець: Педагогічно-катихічний курс в Відни. 225—230.
- о. Корн. Кузик: Пісні. 91.
- о. Й. Кр. До організації. 151—4.
- о. Кос. Курилло: Дещо про вихованє дїтий. 457—471.
- Ф. Латк. Борба о глаголицку Службу Божу. 95—6.
- Вол. Лиско: Афера Вармунда. 216—220.
- ” Про дальші подвиги проф. Вармунда. 474—7.
- о. Яр. Левицкий: На тему клерикалізму. 256—266.
- ” Легковажена квестія. 288—295.
- ” Де корінь лиха? 321—9.
- А. М. Голос чужинця про наші церковні відносини. 569—573.

В. М. Еще про відносини між парохами а сотрудниками. 87—8.

В. М. Бібліографія (Мати Марія). 380—2.

о. Ір. Мазепинець: Ad maiorem Poloniae laetitiam. 547—566.

о. Йоан Йос. Мельницький: Де сидить схізма? 103—6.

Прев. Сотер Ортинський: Довго вижидав я.. (пастирський лист). 141—151.

о. Йос. Охримович: Чистота, порядок і опрятність храму Божого. 311—6.

І. П. Наука а гіпотеза. 65—72.

І. П. У правдивих християн а у нас. 319—320.

І. П. Про реколкції для свьящеників в Станіславові. 413—4.

о. Вол. Петрівський: Лист з Америки. 184—7, 376—380.

о. Ст. Петрушевич: Дух віри Христової в науці школи народної в загалі, о науці релігії в особенности. 72—7.

о. Радик Пізнати дерево по его плодах. 723—4.

о. І. Рудович: Спомини з педагогічно-катихитичного курсу у Відні. 334 8, 399—402, 441—6, 510—4.

І. С. Розумові основи християнства. 175—180.

о. Ілярій С. Чи дійсно там корінь лиха? 710—2, 752—6.

Йос. Савіцкий: Ще про санаторию для свьящеників. 287—8.

о. М. Садовский: На тему відносин між парохами а сотрудниками. 522 7.

о. Н. Садовский: Синтеза світоглядів. 694—700, 741—6.

о. Кир. Селецкий: В справі школи жіночого господарства. 28—9.

„ Протест против напасти Діла. 603—4.

о. Ник. Стисловский: Чужі гріхи, 42—5.

о. Ник. Стрільбицкий: Дім гал.-рус. свьященика в І. половині минувшого столітя. 115 121.

В. Т. О службі за усопших. 223—4.

о. І. Урбан: Що катол. богослови моглиби і повинні зробити зглядом російської Церкви? 574—593.

о. Впр. Пл. Філяс: Причинки до історії рускої Церкви в Канаді. 747—752.

о. Пав. Штокалко: Кілька уваг в справі учебників релігії в народних школах. 45—8.

„ Як оживити наші брацтва? 735.

Е. Ц. Про опалюване церков на зиму. 54—6.

о. Теод. Цегельский: Протокол вдов.-сир. фонда. 703 сл.

о. Мик. Щепанюк: З Товариства св. Ап. Павла. 220—3.

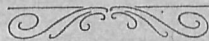
„ Щоденне св. Причастие а св. Отець Пій Х. 306—311, 372—5, 407—9.

„ В справі видавництва Товариства св. Апостола Павла. 353—8.

„ Іще в справі видавництва Тов. св. Апостола Павла. 417—427.

„ Не убий. 626—640.

- Др. Вас. Щурат: Св. Іван Золотоустий на Руси. 136—141,
171—5.
- ” Поезія в пророка Ісаїї. 204—211, 237—243.
- ” Із студій над почаївским Богогласником. 359
—368, 389—398, 427—441, 484—498.
- Д. Я. З чужих журналів (церк. Вѣстникъ, Живая Мисль).
89—90.
- о. Др. Дм. Яремко: Празничні картини о. Дра Дион. Доро-
жинського. 654—7.
- ” Від рецензанта „Картинъ“. 768—9.

II. Безіменні дописи і оповіщення.

- Академія Француска ст. 29—30.
- Американська Русь: 60—3, 478, 538—542.
- Візитация Еп. Сотера 126—7.
- Буля Ea semper 160.
- Америк.-руск. Єпископ 256.
- Андрея св. Товариство 127—8, 352.
- Атаназія інтернат в Станіславові 477—8.
- Вдів і сиріт по св'ященниках заосмотрене 128.
- Вдовичо-сиротинського фонда протокол. 703 сл.
- Вибори 187—190.
- Гімназія приватна жіноча Василянко 382—3, 544.
- Золотоустий Іоан св.
Пій X. про Него 28.
- Ювілей у Львові 94. 159.
- Ювілей в Римі 95.
- Академія в Люблянні 127.
- Відозва з нагоди ювілею 157—8.
- Катихити народних шкіл 385—9.
- Конгрегації та їх реформа 478, 593—5.
- Консисторія Митрополіча 737.
- Люрд — паломництво 224.
- Митрополіча проповідь про убійство 285—7.
- Непорочного Зачатя інститут 483.
- Ольги св. інститут 480.
- Павла св. Товариство 30—1, 125, 192, 256, 477, 604, 738.
- Педагог.-катих. курс 93—4.
- Педагогічне Товариство 190—1, 411—3.
- Петра св. Товариство 125.
- Подруже, проєкт его реформи 30.
- Ne temere 224.
- Просьвіта 738.

- Рафаїла св. Товариство 383—4, 738.
 Редакція Ниви 672, 738.
 Релігія в гімназії 409—411.
 Руска оселя 351—2.
 Рускі послы юдофілі 384.
 Руска преса:
 Свобода 63—4.
 Справа Недільної 416.
 Галичанин 414—6.
 Руских съвящеників товариство 91.
 Санаторія для съвящеників 29.
 Соборчики, їх протести:
 1. белзкий 603 сл.
 2. городецкий 604.
 3. ходорівский 657.
 4. стрілиський 661—2.
 5. калуский 662.
 6. войнилівский 662—3.
 7. пістинський 731.
 8. Заліщицкий 731—2.
 9. станіславівский 732 3.
 10. гусятинський 733.
 11. тухлянський і скільський 768.
 12. борщівський 768.
 Сотрудники а парохи 20—3.
 Ческий журнал Nowý věk 31—2.
 Ческе духовенство 32
 Шематизм Станіслав. Епархії 191.
 Ясна Гора, богомоле 319.

III. Додаток.

о. Евг. Гузар : Наука на Різдво Христове ст.	1—2
Собор Пр. Діви	2—5.
св. Стефана	5—7.
Неділя по Різдві	7—9.
Новий Рік	9—11.
Богоявлене	12—3.
30. неділя	14—6.
31. „	17—19.
32. „	19—22.
Трех Сьвятителів	22—4.
Стрігене	25—7.
О Митари і Фарисею	27—30.
О блуднім сині	30—3.
Мясопустна неділя	33—6.
• Розважання о терпінях І Хр.	37—126
о. А. Коренець : О самоутвердженю	1—8.
І. Л. Проповідь на Воскресене	9—16.
о. Евг. Гузар : О добрих ділах і змаганю ся в чеснотах	1—54.
„ Науки о христ. чеснотах	1—96.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Радуй ся Золотоусте! — Св. Йоан Золотоустий, а наші часи. — Католицька дебата в віденським парламенті. — Ще децо про відносини між парохами а сотрудниками. — В справі організації церковних півців. — З апольоґетики. — Всячина.

Радуй ся, Золотоусте!

З нагоди 1500-их роковин смерти св. Йоана Золотоустого.

*Радуй ся, Золотоусте!
Радуй ся, Мученику за Христа,
Радуй ся, земский Серафиме,
Радуй ся, Церкви славо золота!*

*Давно Тебе не стало жежи нами —
Стов минуло тисяч-пятьсот літ,
Та уст Твоїх слова лунають доси
На весь далекий і широкий світ.*

*І всі народи, що їх окропила
Ісуса-Анця неповинна кров,
Слабять Твою процвину в терню ревність
І Богу в жертві зложено любов. — —*

Шаліла буря, рокотіли громи;
 А страшно, темно стало довкруги...
 На Тебе злоби двинуло ся море:
 Твоєї смерти хочуть вороги.

Бвдоксія, грішна Тродіяда,
 Наважилась на голову Твою...
 Тебе віддасть цар воїнам у руки
 І мов влочинця прожене з краю.

Ти на скалі Христовій став спокійно,
 Глядаєш сьміло в розшалілу даль...
 — Скажи, Святий, Ти мести не боїш ся?
 На смерть підєш — Тобі життя не жаль?

„Що смерть? Що живнь? Чи той з Христом не
 [всюди,

Що зріє в погорді смерти і життя?...
 Чи страннику на вигнанє йти страшно?
 Дебудь живєш — не Божа-ж то земля?

Які богацтва возьмєш жебракови?
 Які хто скарби видре бідакам? —
 З Христом ніхто мене вже не розлучить,
 А молитвами все я близький вам.

Нехай кипить лють ворогів завзятих!
 — Спокійна в Бозі все душа моя;
 Не жаль — молитву в небо тихо шлю я:
 Стче! Най боля дієть ся Твоя!“ *) — —

Крובהо сонце поринало в море,
 Як Ти покинув паству й Царгород;
 Тріха тріюмф тирани правнубали;
 Моб сирота ридав з жалю народ...

*) Із слів пращальних свв. Йоана пепед його засланим.

А Ти пішов на заслани далеко,
 І много трудів, знуцань, мук завнаб...
 Всьо за Христа перетерпів спокійно
 І в руки Цому душу передав...

Єще в останне в храмі Василієск
 Небесним хлібом серце поживив,
 Як мученик приніс останню жертву,
 Останній відгих Богу посвѣтити!

Звершилось... Уста золоті замовили
 За словом: „Слава Господу за все“...
 Замучена велика ревність згасла,
 Що так огнем горіла все а все.

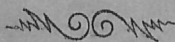
Утихла буря. Сумовитий місяць
 Тен зпонад моря ніжне свѣтло слаб
 На Царгород... А дух Твій, мов той голуб,
 Із заслани — у вітчину вертав.

У вітчину вертав, щоб на престолі,
 На патріяршому засісти: та не ту,
 Де крѣб і сльози, де гордість, гнів і зависть,
 — А там, де все стрічаєм Доброту.

В своїм житю Ти не шукав нічого —
 Лише Христа, над всьо любив Христа,
 І день і ніч Ти жив Єго любовю,
 Не знаючи, що слави тїнь пуста.

Твоє жите — жите посвѣяти, жертви!..
 А там — давно терпіням всім конець:
 А Ти — витязь, між боями на небі,
 На голові Твоїй горить вінець...

Небесная Цариця за страждання
 Побіди пальму подала Тобі,
 Небесний Цар вінчав героя свого
 І славою і чест'ю по борбі.

Свв. Йоан Золотоустий, а наші часи.

Не вб'єте ли, якв сватін мірокн
ймдть сдліти? 1 Кор. 6, 2.

Кождий вік і кождий чоловік мусить мати перед собою великі цілі і великі взори мужів. Інакше, его сили знидїють, як у того магнета, що довший час є відвернений від свого фокуса. І наш вік має свої ідеали. Але і не треба бути пессимістом, щоби не бачити, як всі змаганя нашої доби випружені в напрямі лишень материяльної сторони житя. Для неї працює нинішня духова, технїчна і економічна культура. Вона запанувала над силами природи, на поли науки дійшла до небувалих результатів, об'явчила житєву працю, а навіть здобула і більше вигод житєвих.

Однак не слїдно, щоби з сею зверхною культурою рівним темпом поступала і внутрена культура чоловіка. Запанованє над добрами і силами природи, почутє власної сили в области науки, не пішло у нинішнього чоловіка руку в руку з тим сильнїйшим підпорядкованєм себе під надприродний лад. Нетерпелива праця і поспїх модерного житя не дає чоловікови часу скупити своїі думок і подумати над собою, над своїми внутреними, душевними потребами. Ё се признакою кождої чисто свїцкої культури, що вона люцкі думки і змаганя зводить на другорядні річи. Ми стоїмо нинї на вижинї такої свїцкої культури. Нинї не говорить ся про суть, вартість і надприродні закони житя, але зато всі думки і сили чоловіка випружені на се, щоби собі на землі рай збудувати. І так в погони за сретствами до житя нинішний «культурний» чоловік стратив з очей саму его ціль. А без висших цілий і сама цивїлізация не має сил житєвих. І се є проте великим житєвим питанєм нашого віку, чи він найде у собі силу, підпорядкувати свою материяльну цивїлізацию під культуру душі — чи може ціле его знанє і сила є без ратунку на се призначене, щоби лишень бути на услуги материяльному вирафїнованю, а тимсамим і моральному звирїдненю...

Все то більше або меньше дає ся відчувати і тому щораз частїйше підносять ся голоси за реформою. До сеї реформи, до сеї коректури модерного свїтогляду невмовкаючим голосом від давна накликає християнска, католицка церква. А як чоловік має понимати, як реалїзувати своє завданє житєве, вона учить на взорах святих.

Ідеали і змаганя модерного чоловіка — а подвиги святаго християнської церкви, якї то, на жаль, далекі від себе свїтогляди! Добудьте нинішньому чоловікови з під землі передпотопового мамута, а він вам про него по цілому свїті буде трубити. Буде тішити ся як его мясо, як его шкіра, навіть як его шерсть знаменито заховала ся. Запитайте лиш одним словом про его давний вік, а він вам розповість цілу історію землі і замулених звірят...

А поставте нашому культурному чоловікові перед очі св. Йоана Золотоустого, він... він... крім може імені, яке відбиває ся о его уши нічо більше про него не знає. А по щож і ему знати? Прецінь в історії культури про святих не говорить ся... А однак святі є найчистішими і найпіднеслійшими представителями правдивих ідеалів людяности!

Вони є »соль земли«.

Кілько разів земля занедужає, а дух її починає розкладати ся, рука божа посилає святих, яко своє орудє. Вони у свому житю і слові стають протестом проти блудів і звиріднення часу, своїм убагородняючим поривом ведуть до ідеалів; пригадують світови его завданє і випроваджують его »зъ землі работы и дому неволи«. Із сего становища треба брати і розуміти тих святих, яких жите йде в розріз з типічним духом часу. Розуміти, як дїбраний лік, що его дає »Лікар душ і тіл« для недужої людяности.

Таким чином набирають властивого освітлення всі ті особливші прояви в житю святих, з якими так не може погодити ся короткозорий дух світовий. Де розпаношило ся було вирафінованє роскошованє і переворотна цивілізация, там повставали пророки простоти і »єдиного на потребу«. Може бути, що вони часами за рїско виступали. Але для чоловіка погруженого в низькі екстреми і отупілого треба і рїшучого слова і остро зарисованого взору — інакше не потрясе его душі.

Нинішній наш вік тупим кругом глядить лишень на землю. Для великого свого божого завданя він не має чутя ані одушевленя. Лиси плотскої премудрости мають цїлий лябіринт стежок і нор, птиці пустоти і легкодушности теплі гнізда; лиш для Христа, нашого Пана, нема місця на нашій землі.

І хтож тут в силі зарадити? Тут можуть помочи лишень святі, тут треба сили житя і слова Золотоустого! І хоть би се можна уважати за особливший допуст Божий для нашого часу, що нині мовчать святі, що Бог забрав від нас тих великих, пориваючих своїм приміром подвижників, — однак не можна сказати, що Бог опустив свій нарід. Бог не опускає чоловіка ані народа, доки его дорога еше не скінчила ся.

Богдд ко спасітєльнн вчтїл мїра (Прем. 1, 14.).

Богу дякувати, святі не вмирають. Вони безсмертні. Вони, що за житя були »солю землі«, стають ся по смерти цїлим її покладом, з якого черпає ся здоровлє і удержанє духа народів. І в тому є особливца рука Божа, коли на теперішну хвилю наша католицка церква ставить на ювілейний пєдесталь всемірний свїтільник, »великого вселєньского учителя і святителя«, святаго Йоана Золотоустого.

Его треба нам, нашим часам. Як не счезли з помежи нас, але еше змогли ся духи, з яким він боров ся, так треба нам і его самого, его великої личности, его потрясаючого слова. Треба его духа, щоби був нам »свѣтъ мїру« і »соль землі«.

Стискає ся серце, коли мусить глядіти на остуджене релігійного духа, упадок віри, непризнаване поваги церкви. На се не порадять сьвіцкі средтва: »трость вѣтромъ колеблема« прихильности народа, дорого оплачувана опіка сьвіцкої власти, вислугуване ся публичній опіні, примилowane ся до духа часу. Не тут спасене. Сего сьвіт для се бе бажає, тому він і нам сего дораджує. Одиноке, чого сьвіт боїть ся, се »соль земли«: вона його пече, від неї він корчить ся. Він боїть ся сего непохитного привязаня ся до релігії, віри і церкви, сеї внутренної карності духа, сеї неумолмої ревности, яка торує дорогу для надприродного так як у вірі, так і в житю.

Сьвіт боїть ся духа Золотоустого!

А однак він є ліком для єго хорої думі!

Тло, на якому відіграла ся трагедия єго житя нині у нас то саме, яке було за єго часів. Змінили ся може декорації, сценерия, актори, — але роля, яку вони грали, трагічний завязок полишив ся той сам.

Нині проти дівичої любови непорочної церкви витягає затиснені кулаки не один Юліян Відступник, але цілі полки відступників, поган і жидів. У нутрі церкви християньскої завзяті сектярі, новомодні гностики всякої масти, арияни, манїхейці, сіють зерна розкладу. Мертві, сьвітові, по імени лишень, християни, з холодною обоятносію приглядають ся, як хитрі софісти ножицями надуживаної науки тнуть ті узли, які вяжуть чоловіка з Богом. Серед того боевого крику треба нам сего, що сильним голосом накликавав під заедно побідну хоругов католицкої церкви, непохитний камінь Петрової віри, того, що сам непохитно і невідступно стояв на становищи нікейско-царгородького богословя і був переданий авторітетови Римского престола. Серед грізних змар суспільної нужди і гураганів національних присирастий нині люцкість може уратувати лишень морально перетворююча сила евангелія, самовідречене, справедливість, християньска любов — якої живим олицетворенем був сьвятий Іоан. А проти підмулючої і замулючої повині неморальности, яка грозить заливом всім осном публичного порядку, домашної карности, вихованя, віри, церковного житя є лише одна одинока гребля, за якою є ратунок — то сьвятий.

Сьвятих нам треба і то великих, переконуючих, пориваючих, щоби з нас зробили нових людей, нових християн, правдивих, внутренних, довершених християн. Ту силу має і дає нам сьвятий Учитель. Він нині стає перед нами яко висланник з засьвіта, щоби піднести і скріпити наші душі. І ті вдячні, добром налиті душі починають сьлівати єму пісні хвали і слави.

Ні, не слави Золотоустий бажає від нас. Єго сьвату славу вже сьвяті і сьвята церква проголосили. Він не шукав слави за житя, не шукає єї і по смерти тут на землі, коли має єї на небі, чисту, вічну. Він нині має до нас одно бажанє:

Мілю же каіз, подобни мнѣ выкайте, ꙗкоже азъ Христѣ.

Поставленє сьвіточа на сьвітильник, щоби єго подивляти і величати, а не мати бажаня і волі єго наслідувати, се збільшає ли-

шень відвічальність. А наша любов і привязане до Золотоустого учителя лишень тоді буде его гідна, коли буде мала той сам жар, то жите, ту апостольську ревність, якою горіло его серце.

Йще любите мѧ заповѣди моѧ соблюдайте.

Се є пробний камінь чийоїсь любови, як вона захоче чиюсь волю, дорожить чимось заповітом. Сьвятий Учитель переказав нам велику спадщину. Неперебрані бисери і жемчуги скарбниці свого великого духа, чистіші від хрустали і дорозші від алмазу — чистіші і дорозші, бо перетоплені наперед в огни любови его горіючого серця і апостольскої ревности — відказав він нам яко великі поклади «соли землі», яко негасаючий огонь. Нині, коли ми по пятнайцяти віках маєм то щасте, бути призваними до празнованя его ювілею, ми нині маєм найліпше сьвідoctво, чи ми гідні сего ювілею, у тім, якъ ми шануєм, як ми бережем, як ми кормим своє і народа серце, его апостольским серцем, его апостольскою правдою?

Де на наших хатах, де на наших столах, де на наших проповідницях сьвятий Йоан Золотоустий? І який же нам ювілей? Вдармо ся в груди!

Бути може, що ми забули ся, серед наших незгодин житевих. Але ми сини вітців, що виховали ся, цілі віки годували себе і своїх дітий золотими зернами его сьвятої науки. Ті, у котрих настільними книгами і одинокими жерелами просьвіти були: Златоустий, Маргарити, Ісмараґди, Торжественники, Соборники, Прологи, Золоті цїци, Євангелія учительні — ті повними пригорщами черпали зі скарбниці его духа. Іхні серця, образовані его теплом, заховали і переказали нам любов і привязане до него. А наша сьвята церква, вірна прадідівському переданю, свою безкровну жертву за его посередництвом заносить перед небесний Престол. Вона привязала нас невідлучно до нашого сьвятого Йоана Золотоустого. І ми гідні, ми можем сьвяткувати его ювілей! Ми відчитуєм у ньому картину з нашої минувшини. Наше чорне, козацьке море перше застогнало і заплакало, коли він на его березі свої очі замкнув. Наш руський нарід і наша земля осьвячені его живою памятию. Наші народні легенди оповідають, як Христос в товаристві сьв. Йоана Євангелиста, апостола любови і сьв. Йоана Золотоустого, правдивого друга убогих і нещасливих, зійшов на нашу руську землю, ходив і ходить по ній і просьвічає єї своїм сьвітлом правди і любови.

Хтож заспокоїть у нашого народа горяче бажанє бачити і чути сего невідступного друга Христового? Хто в ювілейнім році дасть нашим амвонам і нашим хатам его духовну потїху? Вонаж написана для сего щирого, нещасливого, простого народа. якого Золотоустий так горячо любив, для якого він переказав свої великі ідеали!

О. Боцян.

Католицка дебата в віденському парламенті*).

(Причинки до історії сучасної культури).

Жидівско-ліберальна буржуазія, що була колись найважливішим чинником в політичному житті Австрії, стратила тепер, головню наслідком нових виборів, багато на своїм політичному значінню. Але капіталами і підкупленою ними пресою, все ще дуже могутчо впливає на культуральне жите, головню науку, штуку, літературу, які бють поклони перед золотим телятем і сьпівають гимни в его честь, в честь его сьвітогляду. Втрата політичного впливу, хочай і болюча, не дала ся лібералізмови відчутти дуже діймаючо. Властивою цілюю напруму є усунути християнський, головню католицький, сьвітогляд зі всіх областей публичного жита, а заступити сьвітоглядом противхристиянського, юдофільського лібералізму; політична організація і політичний вплив, се лише средство до тої цілі, средство важне, але не найважливіше, а тим менше одиноке.

В зрості католицького почування в широких масах, полученого ще і з політичним осьвідомлюванем, видить той жидівський лібералізм свого смертельного ворога, якому власними силами не годен опирати ся. І тому оглядає ся за союзниками, яких знаходить в політичних організаціях соціальної демокрації і радикальних націоналістів.

Правда, ті три групи взаїмно собі ворожі, їх ділить не лиш тактика, але і засади на економічній, політичній і соціальной области. Але при тім мають вони щось спільного, одну почву, на якій стоять разом, а є нею: негативно: ненависть до католицизму, християнізму, надприродної релігії, а позитивно: натуралістичний, туземський, індивідуалістичний і релятивістичний принцип їх сьвітогляду. На тім ідейнім підкладі всі вони сходять ся, той ідейний підклад творить суть їх т. з. новочасного („modern“) сьвітогляду, засадничо противного християнсько-католицькому т. з. середновічному**). І если ходить о заса-

*) Гл. Kathol. Kirchenzeitung, Salzburg, XLVII., 1907, Nr. 92, S. 749, Nr. 94, S. 765, Nr. 95, S. 769—773. Reichspost, Wien, Wochenausgabe, II., 1907, Nr. 49, S. 1—7, 9. Діло, XXVII., 1907, ч. 262, ст. 2, ч. 263, ст. 2.

***) Для виниження можливих непорозумінь належить замітити: Під середними і новочасними віками розуміємо хронологічний період часу людської історії. Розуміємо дальше засадничі чинники або ідеї, які витиснули своє знамя на обох тих хронологічних періодах. Ті ідеї суть иньші в середних, а иньші в новочасних віках. Можнаб їх поділити на дві великі громади, іменно на ідеї викликаючі материяльну (технічну) та моральну (релігійну, філософічну, научну) культуру. Материяльна культура є безо-

дичу борбу, о борбу світоглядів т. з. новочасного, в найзагальнішій значіню ліберального з католицьким, тоді забувають всі три табори на свої домашні рахунки і збитою лавою виступають против католицької церкви*). Гарні фрази, дипломатичний сприт, преса і капітали жидівського лібералізму вміють зорганізувати під жидівською командою поступовий бльок до „культуркамффу“. А вихісновуєсь до того кожду обставину.

На католицькім вічу в Відні, виголосив др. Карло Люгер дня 17. падолиста бесіду, в якій сконстатував факт, що на австрійських університетах витворила ся жидівсько-ліберальна кліка, яка не допускає до катедр людей з католицькими пересвідченнями, що університети ширять явно і публично ненависть до католиц. світогляду і то в імя „науки“, що ліберальні студенти тероризують під оком університетських властей своїх катол. товаришів. Ту перевагу жидів, непропорціонально велику до числа жидівського населенія і витворену штучними а несправедливими способами, треба зломити. Католики мусять собі вибороти рівноправність на університетах. Треба витиснути з університетів противцерковного ліберального жидівського духа,

рівняня виспа в нових часах, і ніхто не може бажати повороту слабшої материяльної культури середних віків. Моральна культура, а спеціально її стислі (позитивні) науки (природописні і історичні) сгоять висше в нових часах. І се річ зовсім природна. Філософічна сфера, на яку нераз сучасне людство так зарозуміле, стоїть висше від середновічної філософії що до богацтва проблемів, але стоїть низше від методології і судільности середновічної філософії (схолястику). А вже без порівняня низше стоять новочасні віки від середних що до релігійних і стисло моральних засад. Сучасна хитка, змічлива, неозначена релігія і етика з своїми діаметрально противними системами, вигядає в порівняню з системою католицької церкви, як розбурхані філі, розбиваючі ся о непохитну, в облаки сягаючу, скалу. Абсолютність і авторитет надприродно обявленої Богом правди, загально признаної середними віками, є засадничим противставленем до еволюціонізму, субективізму і натуралізму нових часів. На тій точці Церков мусять бути перенята т. з. середніввічним духом, а рішучо мусять осуджувати т. з. новочасного духа. Если що лиш вичислені прикмети нових часів суь чимсь їх суццим, конечним, есенціональним,—а то отворене, покищо нерішене питанє,— то між катол. церквою а т. з. сучасною культурою нема, не може бути згоди. Можнаби що найбільше ті засади толерувати для пошанованя людської вільної волі, але ніколи не смілоби ся їх позитивно апробувати. Річ природна, що з такого ідейного противставленя церкви і культури, не можнаби вже тимсамим вносити на ворожечу церкви до материяльної новочасної культури, яка не сгоїть в ніякій конечнo-причинній звязи з згаданими ідейними чинниками. Скілько що до теми на відношенє „середновічної“ католицької Церкви до „новочасної“ культури.

*) Інші, позитивно християнські, церкви, поділяють судьбу катол. церкви о стілько, о скілько мають в собі ті самі засади, що і католицька церкв.

криючого ся під фірмою „вільних“ дослідів, а впровадити духа християнського.

Такі суть менше більше гадки, висказані Люгером на вічу з 17. падолиста, доповнені підчас дебати в парламенті 5. грудня. З того засадничого становища взяла бесіду ціла некаатолицька, головно жидівско-ліберальна преса, з своїм органом „Neue freie Presse“ на чолі.

Закиди Люгера, то не голослові твердження, то факти. В найновішій часі іменовано на одного католика сім жидів професорами на університеті. Йодль в Відні, Масарик в Празі, Вармунд в Інсбруці, Гумильович в Грацу ширять на університеті і поза ним ворожі церкви тенденції. Ліберальні студенти в Празі, Грацу, Інсбруці тероризують католицьких, а у Львові виступають против теологічного віділу. Одного знаменитого медика запитав високий урядник, що мігби зробити для его научної карери. Подумайте собі, що я обрізаний, та поступайте після того, відповів запитаний. Вчений лікар-професор, Більтрот, відслонив трохи і несміло в своїй брошурі ту заслону, що закриває жидівско ліберальну господарку на австрійских університетах. Его збойкотовано, окричано недоуком. Коли неприемні для кліки місця в своїй публікації вичеркнув, тоді вернено ему авреолу вчености. Знаменитий лікар-професор Гиртль, виголосив яко ректор віденьського університету інаугураційну бесіду, в який з признанем висказав ся про християнський світогляд. І сейчас стратив авреолу вченого!

„Neue freie Presse“ пізнала сейчас, що бесіда Люгера звертає ся против жидівско ліберального режиму в інтересі католицького світогляду і попала в нечуваний переполох. Жидівско-ліберальний табор пізнав, що по страті політичного впливу, грозить ему ще конкуренція на области науки, взагалі культури, пізнав, що при помочи сильної, політичної партії християнських соціалів, католицьке відроджене може стати небезпечне, передовсім для самого жидівського лібералізму, а дальше і для цілого противхристиянського руху. З подиву гідною віртуозністю зумів жидівський лібералізм закрити безпосередню ціль бесіди Люгера, іменно виказане факту жидівського режиму на університетах, та представити для ширшої публіки виступ Люгера, яко замах на свободу науки, яко змаганя до клерикалізованя університетів, яко стремлене до загарбання університетів під вплив політичної партії християнських соціалів. Напаянване Люгером тенденційного, церкви ворожого духа нинішних університетів представила „N. F. P.“ яко ворожнечу до науки, а ідею Люгера, щоби здобути університети для католицького світогляду яко реакцію, поворот до варварства середних віків.

І заворушило ся всюди. Богато наївних професорів настрашило ся небезпеченьства грозячого свободі науки зі сторони політичного клерикалізму, а знаючи зміст бесіди Люгера лиш

з інтерпретації „N. fr. Pr.“, оголосили свій протест. Богато філістрів, які знають добуток науки хіба з заголовків книжок, знайдених в каталогах, в яких шукали за „інтересними“ романами, скоро лиш почули відозву до інтелігенції, щоби стала в обороні zagrożеної науки, почули ся нараз компетентними до висказання свого голосу про науку. Богато знайшло ся і таких, яким обаятна і наука і справа ліберального світогляду, але які почули ся покликаними до протестів тому, щоби заявити свою ненависть до політичного противника, зн. християнсько-соціальної партії, яка буцім то задумує скріпити свій політичний вплив здобутом університетів. Інші, як соціальні демократи та радикальні націоналісти, звернули свою увагу на дальшу ціль бесіди Люгера, вони зрозуміли, що виступ Люгера зміряє остаточно до християнізована університетів, а то як раз їм не миле. Прочі, а до них належать, „*beati possidentes*“ протеговані жидівською ліберальною клікою, зрозуміли, що їх егістенція zagrożена, і вони головно викликали цілу аферу.

З порученя табору, згуртованого докола „N. fr. Pr.“, вніс професор праского університету, Чех Масарик, в дни 3. грудня нагле внесене формально в справі усуненя університетів з під політичного впливу християнської соціальної партії, а фактично в тій цілі і тим замірі, щоби заховати і на дальше жидівсько ліберальний режим на університетах, щоби і на дальше заховати нетерпимість до католицьких професорів і студентів, щоби і на дальше університети були розсадником противцерковного лібералізму. Що така була фактично ціль Масарикова наглого внесеня, доказом є звісна дотеперішня діяльність Масарика на університеті, его агітація в інтересі масонських резолюцій, ухвалюваних на вільнодумних конгресах, доказом є генега афери висше наведена, доказом є тенденційна, плитка, повна історичних ложий бесіда з 3. грудня, вислухана серед оплесків соціальних демократів і всіляких радикалів та лібералів.

Бесіда Масарика є повна пустих, до безконечности перемолочуваних фраз, а звертає ся остро против католицької церкви, з якою правдива наука не дасть ся погодити. Докладнійше не буду тої бесіди наводити, бо зміст її докладно звісний читачам „Діла“. З великим совокупленем і з глибокою вірою вислухали бесіди Масарика его приклонники з поміж всіх націй і суспільних верств, вислухали без слова критики навіть і ті, які три рази розбирають слово національно-політичного противника, щоби остаточно то слово признати за нецравдиве.

Масарик перечив історичне існованє св. Івана з Непомук. Богато хронік, богато істориків (Паляцки) згадає про того мученика, існують его листи, існують документальні згадки про его урядову діяльність jako генерального вікария праского архієпископа, існує его власноручний підпис стверджений нота-

рияльно. Ректор віденьського університету, Тома Ебендорфер, в XV. ст. в своїм „liber regalis“ згадує за св. Івана Непомука, що зістав через короля утоплений за заховане тайни сповіди. А однак для Масарика св. Іван Н. не існує, а канонізація сеї фікційної особистости має бути лиш доказом на неурядство католицької церкви. Закид неісторичности св. Івана збивав др. Стоян, Чех.

До такого — скажім просто — засліплення спосібні крім Масарика хіба „вчені“ з соціально-демократичного табору, які перечать історичне існуванє Христа в творі п. з. Н. Tannenberg und B. Sauberlich-Sommer Die Bibel... nach den neuesten weltkultur-sprachgeschichtl. Forschungen, Berlin, 1894.

Доказ на брак інтелігенції в церкві взятий Масариком з афери Таксилья (Гавр. Жора) супонує, що само належанє до катол. церкви виключує можливість помилок. З того, що багато легковірних католиків дало ся ошукати обманцеви Таксилеви, який обіцяв сензаційні ревелаяції з масонського табору, вносить Масарик на брак інтелігенції катол. церкви. Що сама катол. Köln. Volkszeitung, взуїт Грубер і антимасонський конгрес в Триденті здемаскував обманьщика, сего Масарик не знає. Герой інтелігенції! Закид Масарика з афери Таксилья збивав Гентілі, Італіянець.

Влучно, хотяй як звичайно тривіяльно, збивав виводи Масарика гр. Штернберґ, який сконстатував, що ціла бесіда Масарика то лиш витяг з поодиноких примірників „N. fr. Pr.“ та масонсько-агітаційних брошур Бахера і Бенедикта. Ще в листи с. р. твердив Масарик, що не має суперечности між наукою а католицизмом, а в грудни дійшов до зовсім противного погляду. Університецкі професори танцюють докола редакції на Fichtegasse (редакція „N. fr. Presse“). Бесідник є за наглячостію Масарикового внесеня, але в тій цілі, щоби університети увільнити від жидівско-ліберального режиму.

Дня 4. грудня продовжує ся дебата над наглячим внесенем Масарика в справі університетів. Сьвітло боронили катол. церкви др. Маєр і Словінець др. Крек, а з фанатичною ненавистію против неї виступив против неї соціальный демократ, Цернершторфер, домагаючи ся ще і внесеня теологічних виділів на університетах. Християнські бесідники заявляють ся за нагlostію внесеня Масарика в тім зміслі, що і гр. Штернберґ.

Ще більше засадничого становища набрала дебата в дни 5. грудня. Той день зачав ся цілим рядом фактичних спростовань над Масариковим внесенем.

Бельоглявек протестує против того, що Масарик на поручене жидівського органу з нагоди поза парламентом відбувшого ся факту (бесіди Люгера) дорогою наглого внесеня виступає яко речник матеріалізму і агностицизму против християнської етики. Свободолубивий Масарик просить правительство, щоби воно в обороні юдаїзму гнобило християнізм. Пятнує бесідник

і то, що Масарик, припертий до стіни бесідою Крека, викручує ся тим, будім то він не виступав против церкви, але против політичної партії християнських соціялів.

Одноголосно прийнято наглість Масарикового внесення, але з иншого мотиву і в иншій цілі голосували за ним християнські, як нехристиянські послі. Зачала ся дебата над *meritum* самої справи.

Др. Люгер обговорює свою бесіду на католицьким вічу і доповнює її.

Кульмінаційною точкою цілої дебати і похальним моментом була бесіда о. дра Дрекеля з Форальбергу. Зробила вона нечуване вражінє навіть і на противниках, а оден з визначних парламентаристів признав, що так майстерскої бесіди від десятка літ не було в австрійським парламенті. Бесіда подає світогляд християнсько-соціальної партії і в світлюю апольогією культурального значіння католицької церкви. Та бесіда поставила формально університетську дебатую на засадничім становищі, вставила її в звязь з цілим комплексом засад християнського світогляду, який ладить ся до борби з нехристиянським. Тому і подаю докладно її зміст, а то тим більше, що в „Ділі“ подана вона побіжно і сухо.

Наперед зазначає бесідник становище християнської партії до світогляду католицької церкви і до инших партій. Християнсько-соціально партія несть ані клерикальною ані конфесійною партією. Вона є партією політичною, а за її промахи і похибки не можна звальювати вини на католицьку церков ані на ідейний світогляд самої партії. Яко політична партія хоче хр. соц. фракція отворити доступ до скарбів новочасної культури і поступу всім верствам суспільности в можливо рівній мірі. Але ту свою політично-соціально програму мусить партія оперти о непохитні етичні засади, свою політично-соціально програму мусить вложити в рамки якогось світогляду, мусить дати їй якийсь суспільний ідейний підклад. Тим світоглядом є для партії субстракт, сама суть світогляду католицької церкви. Католицькі засади, вже віками випробовані а непохибні, дають партії стійнішу основу, чим противцерковний лібералізм, який до тепер не має суспільної системи.

Тепер переходить бесідник до апольогії катол. Церкви і збиває поодинокі закиди роблені попередними бесідниками в парламенті, головно самим Масариком.

Сялябус і індекс катол. церкви мають бути доказом на ворожнечу церкви до культури! Алеж в сялябусі осудив Пій IX. систему лібералізму, систему, яка неподільно панувала в царині думки і діла перед 25 літами, а до якої нині мало хто признає ся, якої відпекує ся сам Масарик*). Осудом сялябуса

*) Де говорю про лібералізм від себе, понимаю его дуже широко і іменно яко комплекс всіх тих поглядів, які противлять ся засадам катол. церкви.

упередив папа ціле покоління і осудив то, що нині загально аж по 25. літах осуджує ся. В тім видко акт Божого провидіння. Если церков осуджує системи певного часу, яко ложні, то має рацію, а будучність найлучше то викаже. Если церков осуджує з дня на день змінюючі ся системи, і то лиш такі з них що противлять ся об'явленій правді, то має право і обовязок до того. Если об'явлена правда є абсолютною, а є такою для віруючого християнина, то все їй противне мусить бути ложне. А той, хто не стоїть на становищі христ. віри, не має права рішати о ній, а по друге, такий, консеквентно до свого релятивізму і еволюціонізму, повинен признати, що церков осуджує лиш его особисті погляди, які на разі на теперішнім ступени розвою, видають ся бути правдивими. Але яким правом такий може твердити, що церков осуджує добутки новочасної науки?

Не можна дорікати церкві за індекс. Кожда родина і держава має свій індекс заказаних творів, а тим більше повинна індексом послугувати ся церков. Церков наказує читання тих книжок, які з огляду на мале знане читача легко можуть відвернути его від церкви, або книжки, які з огляду на хвилеві обставини можуть причинити ся до великого замішання умів і до ослаблення віри і моралі. Релігія і мораль то не суть річи, які можна виставляти на поталу нестійних гіпотез. Експерименти добрі в музиці і штуці, але не в релігії.

Закидають католикам, що вони стоять низше під культурним взглядом від некатоліків. Так, се правда, але чому? Ото по перше тому, що католики не стремлять до витвореня матеріяльної культури коштом етичних засад, вони перебирають в средствах і відкидають морально злі. По друге, католики за недбали витворити свою питому пресу, яка давала би їм средство до виявленя перед сьвітом своєї духової сили і духових добутків. Некатолицька преса збуває або злобною критикою хотайби і найвидатніші твори католицького духа. Але прийшов час опам'ятаня. Тепер католики встають, організують ся, стають до ревалізації з противниками на всіх полях публичної діяльності, хочуть осягнути такий вплив в культурі, якуй противники вже давно осягнули і хочуть всюди маніфестувати свої засади. З ворогом катол. сьвітлогляду безпощадна борба, але зглядом одиниць доброї волі, хотайби і некатол. пересьвідчень, найдальше ідуча толеранція.

Інтересний однак обяв, що ліберали закидають католикам низшість що до культури, але коли католики стають до ревалізації на якій небудь області, а стають в дусі катол. засад, сейчас підносить ся крик про клерикальний хрестоносний похід. Не дбати про культуру, се нездарність дбати про неї в катол. дусі, се клерикалізація і назадництво, отже чого властиво хочуть ліберали? Хіба виреченя ся катол. духа і працювати в ліберальнім дусі!

Дальше зазначає бесідник становище католицької моралі до краніотомії (вбивства дитини в утробі матери для ратования матери), за яке зроблено церкві закид зі становища медицини. Але дефінітивно церков ще того питання не порішила, а між моралістами панує на тій точці спір, підчас коли сама конгрегація перехилює ся на сторону того погляду, що вбивством дитини не можна ратувати життя матери, бо не знати, чи дитину в лоні матери можна вважати за напастника. Перед рішенням тої послідної, до теперь спірної обставини, годі зіступати зі становища пятої заповіді. Краніотомія не є лише питанням лікарским, але і моральними, а яко таке належить до компетенції церкви.

Закинено церковній теології, що вона скостеніла в кайдаках догми. Алеж не кожній науці призначено винайти щось зовсім нового. То можливо в музиці, але не в математиці. Математика має певне число формулок і аксиомів здоровому розумови очевидних і ними оперує. Математика може винайти новий спосіб доказу, нове пояснене, але не винайде якоїсь нової правди. А мимо того є правдивою наукою, стислійшою від прочих, які стремлять до винайдення чогось нового і доходять до найбільших нісенітниць і фантазій. Як математика так і теологія має певне число догматів — не так то дуже і велике — яких не нарушує, але які старає ся все в новий спосіб доказати, пояснити, поставити їх все в відповідну позицію до виринаючих проблемів дня. А то праця, яка займе віки!

Закинено в парламенті, що церков механічно втолює в діти готові питання з катехизму. Алеж, чи шістьлітній дитині можна полишати до довільного вибору так тяжкі, а рівночасно необхідні в житю проблеми як Бога, початок і призначене сьвіта? Таж досвід віків, традиція церкви то суть чинники, які певно подають здорові погляди дитині, яку треба виховувати і учити на головних взорах і примірах. Педагогічна система Руса, якої здає ся тримати Масарик, скривлена: бо дитини не можна полишати самій природі. Дитина не сьміє бути предметом, на якимби можна робити експерименти педагогічних теорій Пестальюца, Гербарта і прочих. Що до методу, в який уділяти дітям науки релігії, панує тепер горяча дискусія в католическій церкві, але годі нової непевної теорії уживати сейчас, кидаючи випробовану давну. Як яка педагогічна і психологічна теорія перейде зі сфери правдоподібности в сферу правдивости, то церков перша її прийме до катихитичного методу.

Сповідь дітій, сказано одним з бесідників, є шкідлива, бо сповідники нераз більше зіпсують, чим направлять. Але чи то так певна і доказана річ, то зіпсоте дітій з вини сповідника? Чи для евентуальних похибок сповідників треба вже зносити сповідь? Если так, то требаби знести суди і медицину, бо суди і лікарі часто роблять похибки. Лиш хто не знає людської душі може виступати против сповіди.

Хоче дехто на місце теперішньої школи заложити нову безконфесійну. Але чи не бачите, що і в Америці заховано релі-

гійно-моральне виховане в школі. А навіть і в Франції зачинають вже говорити про Бога, хотяй не ясно і боять ся ще назвати Его по імени. Знання се факт, що університетський професор з Ціріху, др. Ферштер безвірний, член міжнародного, безрелігійного етичного союзу, по довгих дослідах на полі педагогії і психології, приходить до заключеня, що нема етики ані педагогії без Бога. А як часто називає ся віру в Бога клерикалізмом?

Дав ся ту чути голос про завеликий вплив катихитів в школі, про великий вплив духовенства. Таке тверджене в доказом крайного незнання відносин. Чи ж ті тисячі ліберальних учителів поступають після команди катихитів? Чи ж ті міліони лібералів дають ся водити сьвященникам? Де ж той великий вплив духовенства? А если мимо загального упередженя і щонайменше антипатії до духовенства, знайдуть ся численні родичі, навіть з дуже вільнодумними поглядами, що віддають свої діти на виховане до монастирів, то се є лиш доказ животности катол. педагогії, яка зуміла знайти собі признане мимо загального упередженя до катол. церкви.

Закинув Масарик, що церков лиш до XII. ст. дбала про культуру. А чи-ж то не XIII. століте дало початок університетам, чи-ж та *universitas nationum et litterarum* не виїшла з катол. духа XIII. ст.? Нині менше католиків на університетах, чим не католиків, а причини не лежать лиш в вині католиків, факт існованя університетів завдячувати треба лиш катол. церкві. Чи ж не середні віки видали св. Тому і Данта, катедри в Відні і Кольонії? Середновічна наука і культура зачинає зискувати собі признаня зі сторови людий, що вмють вийти в тодішний час і не мірять его новочасними шаблонами. Если возьмемо під розвагу, то, що середні віки зробили для культури, то зробили вони без порівнаня меньшими средствами, чим нові часи і серед тяжших обставин, то треба признати, що зглядно зробили вони більше, чим нові часи. Ідеалізмом, запалом, посьвяченем ся стоять середні віки визше, чим нові. А св. Франц з Асизу, клясичний тип середновіччини, так нині не раз поруганий, чи то не він дав новий напрям своему часови, чи то не він кинув зерно демократичної ідеї, яка в наших часах виросла в велике дерево? Ми не живемо християнською культурою середних віків, на ній опираємо ся, хоть часто того відпекуємо ся.

Твердить ся, що католицизм упадає, а доказом того апостазії. Алеж причини, що викликають апостазії, не доказують внутрішньої слабости католицизму. Одна книжка, оден товариш, одна покуса, оточене, упереджене, власна слабість і пристрасть то суть чинники апостазії. Тверда мораль церкви, то вимагає посьвяченя ся, не притагає до себе слабих характерів. Часто і тому встидають ся, головво молоді люди, церкви, що бачать єї переслідувану, понижену. Але наша партия хоче виробити цер-

кві такий вплив і поважанє, щоби вона сьміло могла показати ся людям.

Закидають, що катол. пересьвідченє відбиває ся некорисно на напрямі нації. Алежь суть науки, які з пересьвідченєм не мають нічо спільного, от як хемія, фізика. Иньша вже річ з історією. Ту пересьвідченя автора витискають своє звання. Певний субктивізм мусить ту бути. Інакше вибирає жерела, вихісновує їх, розуміє і викладає соціяліст, ліберал, інакше католик. Але чому лиш католикам має ся уважати за недозволене то, що иньшим дозволене? І на універзитеті хочемо бути католиками там, де то в науці допускаєме, а така ривалізація певно не вийде на шкоду науки. Возьмім примір. До тепер дуже ложно оцінювано характер папи Юлія II. Аж прийшов Пастор, взяв ся до студий жерел і виказав, що догеперішні погляди на Юлія II. не були правдиві, що без Юлія II. не було би Михайла Ангела. Ту корінну зміну в історичних поглядах на Юлія II. викликав Пастор завдяки сьвіім катол. пересьвідченям, які казали ему з скептицизмом відносити ся до дослідів.

Наша партія хоче опирати свою політику о християнську етику, яка хоть тверда, є тим для душі, чим строга диета для тіла. Тої етики не виключають християнські соціяли в жидівськім питаню. Але раса арийська і семітка не дасть ся погодити. Спритний, витревалый жид, що еще і не перебирає в средствах, все був і буде небезпечним соперником для християнина. Самозаховавчий інстинкт християнського населеня визначив в середних віках жидам осібні дільніці в містах, поза якими їм не дозволено було торговати. Воронити ся треба, а жиди нехай собі приписують вину, если не мають в широких масах християнського населеня симпатії.

Взагалі хто вміє відрізнити засади від їх скривленя людскою слабостію, той мусить признати рацию біту католицькій церкві мусить єї поважати, хотяйби і не годив ся на єї погляди.

Кілько то поглядів принятих церквою, видавало ся ложними, а однак були слухними, о чім пізнійше переконувано ся. В 70. роках атеїстичний дарвінізм уходив за доказ інтелігенції, церковна віра в Бога за забобон, а однак нині як то змінили ся погляди. Сам Масарик відпекує ся атеїзму. Церков все поборювала двобій, сьвіт тим гіршив ся, уважаючи се за трусливість, а нині загально уважає ся двобій за щось неморального. Церков все наказувала повздержність, сьвіт уважав се за сьмішний аскетизм, нині повздержність стала засадою гігієни.

Отже маємо багато доказів, що засади катол. сьвітогляду, хоть старі але випробовані хоть тверді, але придатні в житю. Не одна з них може видавати ся невідповідною, але прийде час, що викаже єї стійність. Так вже часто бувало. Засади матеріялістичного сьвітогляду не устояли ся перед форум науки. Нині матеріялізм закинено в науці. Поки-що матеріялізм задержав своє значінє яко політичний чинник завдяки могутній

організації соціально-демократичної партії. Але і з політики мусить він счезнути, як счез з науки, а соціальні демократи або счезнуть, або зближать ся до християнського світогляду, який одинокий пережив всякі філософічні системи.

При кінці ставить бесідник внесенє на модифікацію наглого внесеня Масарика в тім дусі, що університети мають бути вільні не лиш від впливів християнсько-соціальної, але також від всякої політичної партії.

Масарик згодив ся на ту модифікацію, а змодифіковану резолюцію одногочасно прийнято. Блазеньку резолюцію Пернерштофера, щоби викинти теологічні виділи з університету відкинено. За нею були лиш соціальні демократи і кількох радикалів Ліберальний молодочех Челянеки осудив внесенє Пернерштофера за занадто реакційне, щоби з ним числити ся.

Бесіда Дрекслея має епохальне значіне в історії австрійського парламентаризму, є триумфом християнської ідеї і партії.

Ціла дебата, викликана бесідою Люгера і інсценізована жидівським лібералізмом, переходила інтересні стадії. Люгер, яко речник католицького відродженя в Австрії, виходить з пляном зломаня жидівсько-ліберального режіму на університетах, здобути їх для католицького світогляду при помочи свідомого катол. населеня, між иньшим і через вплив політичної християнсько-соціальної партії. Грозяче небезпеченяство зрозумів жидівський лібералізм, зрозумів цілий противцерковний, противкатолицький, противхристиянський табор і устами Масарика вніс нагле внесенє в справі усуненя впливу хр. соц. партії на університети. За Масариком стала ціла нехристиянська половина парламенту, о поваленю внесеня нема що і думати. І християнські посольські групи, хотай видять, що внесенє Масарика звертає ся передовсім против христ. духа на університетах, а доперва відтак против політичній хр. соц. партії, мусять прийняти наглість внесеня, але рівночасно звертають его вістре против нехристиянських елементів. Наглість ухвалює ціла палата, але оба табори в своїй інтерпеляції і для інтересу свого світогляду. Ідуть бесіди, фактичні спростованя, а з них оказує ся, як плиткими аргументами воюють „поступові“. Дрібна справа про університети виростає поступенно до значіння засадничої дебати двох великих світоглядів. Приходить дебата над *meritum* внесеня і речник христ. соціальної партії в великих нарисах малює свою партію і голосить світлу апольогію єї ідейного світогляду зн. католицької церкви. Палата почула, що то є катол. церков, яка єї культуральна сила, як мізерні противні їй світогляди. Католич. церков здобула собі право на місце в парламенті, право, яке ворожі єї засади до тепер неподільно посідали. Се великий крок наперед. Під вражівнем світлої бесіди трактує парламент християнську партію на рівні з иньшими і ухвалює, що не самої христ. соц. партії, але всякої політичної партії впливи треба усувати з університетів. І то велика побіда хри-

християнської партії. Парламент висказався проти жидівско-ліберального режиму на університеті. Стріла пущена жидівско-ліберальною рукою в сторону християнської партії, вернула її і зранила того, від кого вийшла.

То зробив парламент. А чого ще не зробив? Не осудив впливу жидівського лібералізму, який об'являє ся на університетах в формі неподітничної організації, не осудив противцерковного напрямку на університетах, який виступає в формі „вільної“ науки, не признав парламент, що університети мають бути пересякнені християнським духом, виключив парламент средство політичної організації в цілі введення християнського духа на університети. Стільки що до самого парламенту, який остаточно в теперішнім своїм складі і не міг зробити того, чого вимагає інтерес християнського світогляду з тої причини, що часть населення не є християнська, а так само велика часть парламенту.

Зі становища християнського світогляду, виходячого з засади, що Боже об'явлене, поміщене в католицькій церкві, є одиноким правдивим, а все йому противне є тимсамим ложне, слідує, що наука і університети не можуть бути вільні. Подібно як одиниця, родина, держава, людство, всі думки, слова і діла людини, всі її почування і пожадання, таксамо і наука і університети мусять числитися з фактом Божого об'явлення, зложеного в католицькій церкві. Основ того об'явлення не сьміє ся нарушувати, перед авторитетом об'явлення кінчить ся свобода науки, наука не сьміє кидати ся на об'явлене. Не досить на тім. Те лиш негативна сторона, яка висказує, чого наука і університети не повинні робити. Але наука і університети вийшли від Бога — поза ним нічо не існує — отже мусять зі своєї сторони і до него стремити. А як? Так, що будуть слідити і шукати правди в Божих творах, в історії і природі, і то самої лиш правди. Проте погляд про абсолютну незалежність науки і університетів є зі становища християнізму лиш фразою. То таке ясне, розуміє ся для того, хто стоїть на становищі христ. світогляду і консеквентно думає. Погляд про абсолютну свободу науки, то лиш одна галузка на великім пни еманципації людства від Бога і єго надприродного об'явлення, зложеного в катол. церкві. Для кого Бог і то такий, яким єго представляє катол. догма, не існує, той не може признати засади залежності науки і університетів. Але хотяйби таких людей було багато, хотяйби такими були і всі, то однак становище християнізму не могло би дозволити, щоби їм признали право на університеті для ширення тих ідей, які противні субстрактному об'явленій католицькій догмі і етики. Догматична толеранція не дозволена, вона є гріхом!

Такий фактичний стан річи, в яким би вся суспільність і всі університети були „вільні“, значить не числили би ся з постулатами об'явленої церкви, є можливий навіть є і правдоподібний і єго поборювати неморальними средствами не можнаби.

Взглядом такого стану можнаби заховати лиш т. з. цивільну толеранцію, значить его толерувати, але не апробувати, уважати его за конечне зло, а не за стан маючий рацию бити, за стан против якого треба виступати рішучо і непохитно, але без уживаня средств, заказаних християнською етикою.

Возьмім конкретно. В сучаснім сьвіті прийнято погляд, що наука і університети не потребують числити ся з догматично-моральними основами католицької церкви, але можуть іти там, де їм ся подобає. Ті погляди зреалізовані і на австрійських університетах. Консеквентний католик не сьміє тих поглядів поділяти, може їх лиш не толерувати, не толеранцією догматичною, а лиш т. з. цивільною. Повинен відтак стреміти до того, щоби свої погляди ширити, але без насильства і фанатизму, оскільки се єму можливе, повинен католик старати ся завести такий ідеальний стан, в яким всі університети числилиби ся з Богом і катол. церквою, і не виступали против них. Чи то дасть ся осягнути? Ні, то морально неможливе, если возмемо під увагу вільну волю людей і їх зіпсуту природу. То по що стреміти до того, що не дасть ся осягнути? Тому, що після христ. науки, Бог не дивить ся лиш на діла, але і на інтенцію, дальше і тому, що ми не знаємо, де лежать границі можливости, отже повиннісьмо стреміти хотьби до найвисшого ідеалу, полишаючи думку про его зреалізоване Богу.

В університецькій афері вказав Люгер той ідеал, до якого консеквентний християнин католик повинен стреміти, а християнсько-соціяльна партія зробила то, що серед даних обставин могла зробити. Але стати на тім не сьміє, лиш іти безвпинно наперед. А ми є за нею! Если придержуване ся Бога, обявленя, засад катол. церкви і консеквентне стремленє до їх реалізованя є фанатизмом і реакцією, то будьмо фанатиками і реакціонерами!

О. В.

Еще дещо про відносини між парохами а сотрудниками.

В 4. ч. „Ниви“ порушив оден священник дуже болючу справу про відносини між парохами а сотрудниками і зазначив, що в тих відносинах панує повна анархія. Здавало ся, що на сю тему посилять ся численні дописи, бо дійстно більшої анархії що до відносин між властію а підчиненими нема в жаднім иньшій становиску. Тимчасом все мовчить і не знати, чи сю мов-

чайку приписовати байдужности чи якійсь неоправданій боязни. Чей виміна гадок і роз'яснене справи причинять ся лишень до скоршого усуненя сєі анархії... Хочу висказати кілька гадок в тій справі, навести найважнійші кривди, яких зазнають сотрудники та подати спосіб, як би зарадити тим кривдам.

Великою кривдою, якої в першій мірі зазнають сотрудники, се сотрудницкі помешканя. Маю на увазі передовсім помешканя приватних сотрудників по селах. Перед ними дрожит здоровий організм, а щож говорити о слабших конструкціях або о женьщинах. Се правдиві нори: підлоги в хаті нема, віконця маленькі, ледви лучі сонця дістануть ся крізь них, в зимі лять ся зі стїн... Вистарчить короткий час помешкати в такій норі, щоби набавити ся ревматизму або иньшої хороби. Старі, на пів спорохнявілі дяківки призначує ся звичайно на помешканя для сотрудника. Але часом нема і такого помешканя. Густо часто сотрудник приїхавши на посаду мусить доперва сам ходити по селі та шукати собі за помешканем. Щоби се не виглядало на пересаду, наведу примір. Мій товариш о. К. доставши посаду сотрудника і то системизовану щей до того в місточку вибрав ся на ню з женою, меблями та довідав ся на своє здивоване від пароха, що нема помешканя. Парох додав з усьмішкою, що се дурниця, бо тепер літо, можна мешкати і в шпихлїрі. І мусїв дійсно зложити меблі в шпихлїрі, а сам цілий тиждень шукав за помешканем та лиш завдяки милосердію одной побожной родани дістав скупе примішене. Сю кривду можна легко усунути. Нехай би парох, старающий ся о сотрудника був з'обовязаний дати Ординаріатови письменне приречене, що має для сотрудника здорове помешкане складаюче ся з кухні і бодай двох комват. Помешкане о одні комнатїї не вистарчає для інтелігентної людини. Ми женаті, маємо діти, службу, годі помістити ся в одній комнаті. Впрочім треба часом усунути ся від родинного гамору, щоби дещо прочитати, виробити проповідь, відмовити молитвослов, а се в помешканю о одній комнаті, яка часто єсть заразом і кухнею, майже не можливе.

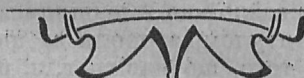
Дальша кривда, якої зазнають сотрудники, походить відсе, що нема точного означеня прав і обовязків в відносинах між парохами а сотрудниками. Львівский Собор опреділяє права і обовязки сотрудників надто загально: „Сотрудник має парохови свому заявляти послушеньство і бути всегда готовим к заступленю місця пароха“. Се і використовують деяки парохі та жадають сліпого послушеньства навіть в справах, які не стоять зовсім в звязи з церквою, уважають сотрудників за своїх наймитів, що позбавлені всяких прав. Раз питав я одного сотрудника, чому переносить ся на иньшу посаду, коли єго сотрудництво несе нонад 80 зр. місячно! Відповів, що сидів би на місци аж до парохії, наколи би єго парох обходив ся з ним бодай так, як з своїм наймитом. Повний молодечого заналу для Христової спра-

ви ідеши до висвяченю на посаду — се приватне співробітство на селі. Душа рветь се до праці. І все було би добре; та тут старший брат во Христі — твій парох гасить сей запал заради початку. Хочеш правити що дня Службу Богу, парехови не подобає ся се; каже, що у него нема вина і просфори на будні, лиш на неділю. Купиш своє вино, спечеш сам просфору, парох не дає ключів від церкви. Всякі просьби не помагають. Се не видумка, але правдиві факти. Підеш на проповідницю, проповідь оброблена та виголошена добре; парох повідає: не фанатизуйте мені людей або я потребую більше патріотичних проповідей, і на другу неділю посилає тебе на проповідницю з приказом говорити дослівно з Вартошевського. Засідавши до сповідальниці, сповідаєш совістно і парох звертає увагу, що не треба так довго мучити пенітентів. В селі ширить ся радикалізм, кузнем єго читальня, бо ніколи не була там нога священника. Хотів би спинити сей радикалізм, бо того вимагає справа Христа і народний патріотизм; парох наказує тобі вступ до читальні, наче би тим підривало ся єго повагу. І якже в таких і тим подібних случаях має поступити собі співробітник, щоби не зразив свого шефа? Нехай би духовна власть определила точно обовязки і права співробітників так взглядом пароха як і парохії; приміром: чи має співробітник право до ключів церковних, коли хоче правити Службу Богу, чи церковна каса обовязана поносити видатки на вино і просфору також для співробітника, чи співробітник може довільно на даній парохом темат проповідати і катехизувати і т. п. Таке точно определене прав і обовязків співробітника усе було би в многих случаях непорозуміння і повстаючі з того соблазни.

Анархія в відносинах між парохами а співробітниками панує також тому, що нема точного определена що-до розділу праці і доходів. Вправді Львівській Собор пригадує парохам, щоби не складали всего тягару на плечі співробітників, щоби давали своїм співробітникам третю часть доходів вєспільно зібраних, но се сказано надто загально. В практиці двигає співробітник на своїх плечах весь тягар праці; до него належать утрени, вечерні, проповіді, Служби Божі в неділю, крестини, виводи, похорони, школа. Се не є загальне правило, але то більший части так буває. За ту працю належить ся співробіткови третя часть доходів вєспільно зібраних. Нехай би і так було, коби хоч справедливо ділив ся парох! Декотрі парохі резервують собі канцелярійні доходи, всі шлюби, всі співані Служби Божі, а коли зважить ся, що на селі дають люде звичайно лиш на співані Служби Божі і що з них та з шлюбів найкрасший дохід, то співробітник дістає в дійстности лиш маленькі окрушини доходів. Чиже се справедливий розділ доходів? Співробітник міг би також працювати в парохіяльній канцелярії та набирати вправи в парохіяльнім діловодстві! Впрочім декотрі парохі звалкують і так на співробітника головну роботу в канцелярії, кажуть робити кварталні витяги до старєства, місячні витяги померших до суду, метричальні копії до Конєисторії. Яке право уповажляє парохів ре-

зервовати собі шлюби, співані Служби Божі? Інші парохі відступають вправді сотрудникам співані Служби Божі, але жадають від них поділу і то $\frac{1}{3}$ доходу та забирають собі парастаси, бо твердять, що за натуралія оплачують податок. Так само жадають поділу від акафістів. З сего виходить таке, що опісля пишше „Monitor“, że proboszcz i wikary pobili się na drodze za parastasy... Знаю пароха, який вернувши з двомісячної відпустки, казав сотрудникови предложити собі спис всіх Служб Божих і заплатити солоно за парастаси, які були в его неприсутности. На селі сють часто Служби Божі, по яких жадають сьвященника до хати на водосвятіє або парастас. Як має поступити собі сотрудник, отримавши на таку Службу Божу? Парохі не позволяють сотрудникам іти з водосвятієм до хати парохіяннина, бо то знов до них належить. Нехай би і так було, однакож точний припис і в тім случаю не пошкодив би. Словом точне определене розділу праці і доходу усеушло би також в значній часті непорозуміня між парохами а сотрудниками; сотрудники при величезній праці не вичерповали би ся, а при яких-таких доходах не знеохочовали би ся до свого стану. Зачувати, що много сотрудників задуме іти працювати на вільну, американську землю. Що ж змушує їх до сего, як не ся анархія, яка панує у нас в відносинах між парохами а сотрудниками, як не велика матеріяльна нужда?..

Сотрудник.

В справі організації церковних півдців.

Нераз порушувалася і обговорувалась в „Ниви“ справа нашого духовенства організації, однак ще ніхто не натякнув на одну важну річ, що стоїть в звязи з тою справою — а то справа дяківської організації. В сій важній для церкви справі смію отсим забрати публично голос тимбільше, що она була вже не раз предметом дискусії наших соборчиків деканальних. Заки однак приступлю до властивої річі, хочу коротко тут навести, яке значіне в нашій церкві і суспільности мав дяківський стан в давнійших часах, а яке тепер.

Як звісно з історії нашої церкви, стан дяківський був все в великій почесности у нашого народа. Звісно, що з сього стану, заки наше священство мусіло мати університетські студія, сьвященником на Русь міг стати в ряди — годи і дяк, що не раз особливо в XVI.—XVIII. віці трафлялось (Історія Руси України Грушевського т. V. стор. 274)

Красне і поважне становишко в нашій суспільности занимали до недавна дяко-учителі, що тішились справді великою повагою у нашого народа. Тепер часи змінились — вкриті соломою і зубом часу згорблені школи — дяківки, що звичайно стояли і тепер ще декуди стоять на первісно ерекціональних огородах, уступили місця каменцям школам, місцеже дякоучителів зайняли учителі з новітнім образованием. На жаль однак хоть в нашім краю обіймила керму в народній школі Рада шкільна, нераз можна почути серед нашого народа голоси, що таки давнійше наші селяни раднійше посилали свої діти до школи, хоть там вчили „неучені“ дяки, чим тепер. Справді если де тепер фреквенція дітий на селі є правильна, то се належить завдячити шкільному примусови. І не дивниця, бо теперішца особливо сільська школа часто-густо не приносить бажаних успіхів, яких навіть годі нераз вимагати, наколи нерідко має ся до діла з запомороченим вшехпольскою дурійкою учителем, що будучи з засади ворогом рускости, нерадо і неширо працює над дитворю, відданою его опіці.

Недивно отже, що нарід наш мило нераз згадує часи, коли то в школі учили дяки не тільки читати і писати, но також дещо з історії Руси, співу церковного і катехізму.

Та не досить на тім — з часом як усунено із школи дяківский стан, ба навіть суть найновіші з'усилля з боку ворогів церкви, щоб і духовенство викинути із школи (freie Schule) — тимсамим і становишко дяків потерпіло на значіню і повазі в очах народа, а що найважнійше зменшилися доходи, які церковні півці, яко учителі, титулом нагороди за науку дітий побирали; що більше дійшло до того, що навіть т. з. роківщину з трудом і упокоренем приходиться ся дякам видерти у парохіян. До недавних часів деякі громади вставляли рікрічно в громадський бюджет певну квоту на удержанє дяків — та се тільки спорадичні случаи — тай на се треба потвердження Виділу повітового, котрий на сю справу дивить ся кривим оком а по більшій часті перечеркує рубрику на удержанє дяка.

Ще яко таке зносиме матеріяльне положенє церковного півця може бути там, де суть більші парохії і богаті парохіяни. В такім случаю півець маючи більше занятя, тимсамим має більше доходу за треби. Менше нарікань з сторони півців можна рівнож почути там, де пр. дяк є в місци замешкалий а притім має власний свій маєток господарку. Наколи еще зважити, що добрий півець повинен мати дяківску школу і іспит полученый з практичними для несеня в народ культури відомостями (пр. дяківська школа у Львові, де кандидати на дяків попри фахове образование вчать ся рахунковости, садівництва, а укінченє такої школи немало коштує) то і нема чого дивувати ся, що майже всюди між дяками суть наріканя і то оправдані на нужденне положенє. Неоден з священників радби мати в своїй парохії яко тако образованого дяка, котрий потрафивби і хор завести і крамницю провадити і помагати в просьвітній роботі—

розписує ся навіть в тій цілі конкурс на посаду дяка, та хоть на оголошене в часописи знайде ся кандидат з потрібними кваліфікаціями, не може довше дякувати в селі, бо по prostu немає з чого вижити особливо, если має при собі родину. Недавно роблено вправді заходи в соймі, щоби якимсь способом забезпечити долю церковних півчів і органістів, особливож цілою душею занявся сею справою бл. п. о. Тянячкевич — всі ті однак стараня скінчили ся хіба тільки на добрій волі, а дяківський стан не осягнув нічо реального. Правда, що між самими півцями неслідно майже жадної організації — а если яка є, то організація ся має на цілі виеманциповати ся з під впливу властей церкви (Дяківський глас) — однак годі і сего заперечити, що і священники малі або зовсім не дбають про поправу долі півчів. Если так є, то годі дивувати ся, що деякі дяки не маючи помощи і поради з боку священників, часто удають ся з прошенем о поміч до людей ворожих церкви. Знаю случаи, де агітатори — радикали в часі сегорічних виборів до парламенту, хочачи зискати довіре а тимсамим і голоси для своїх кандидатів на послів, на вічах між иньшими справами, підносячи з завистію в очах народа добробит духовенства, рівночасно вказували на нужденний матерьяльний стан дяків і паламарів. Наслідком такої агітації многі дяки і паламарі мимо супротивлення ся священників віддавали свої голоси на ворожих церкви і духовенству кандидатів.

Незбитим отже фактом є, що житві условини церковних півчів суть по більшій часті нужденні, а тимсамим їх труд для добра церкви і народа задля щораз більшої утрати поваги в нашій суспільности безхосенний, з другого боку зовсім оправдані вимоги священства що до образования дяків суть досить великі а навіть конечні. Що значить в парохії дяк маючий в народі повагу і з відповідаючим его становиску образованием, се кождий з нас священників, здає ся, повинен відчувати. Чи прийде ся в громаді заложити читальню, чи яку касу, в такім благороднім ділі удаєм ся звичайно о поміч в першій мірі до півця (не виключаючи учителя, если є до таких річий охочий) Як в нинішних часах діяльність священника-душпастиря не може і не сьміє обмежувати ся єдино тільки на відправленю Богослуженя, так і діяльність дяка в парохії мусить бути така, щоб в очах народа підносила его повагу, а тимсамим щоб дяк був дійстно в християнській громаді першою особою по священнику. Півець церк. має бути інформатором священника не тільки при обняту парохії, но має бути его дорадником все і всюди, особливо, если ходить о викорінене загніздивших ся в парохії пороків. Щоб се дійстно насупило, мусимо передовсім з'єднати собі в дяківськїм стані довіре; переконане, що дяк є слугою священника мусить уступити, бо тим не тільки зражує ся півців, але і підкопує ся в народі їх повагу, через що нераз і наша повага дізнає пониженя, бо звичайно діє ся, що дяк немаючи довіря до священника, буде вправді ему в очи сьвітити, а поза очи ворогує. Та не досить на тім — ми сьвященники, наколи хочемо иати на

будуче в дяківському стані сильного сопомочника в нашій душпастирській праці а тимсамим удержати і на дальше повагу того так давнійше високо почитаного в нашій суспільности стану, повинні старати ся о вихованє і образованє дяківського стану, відповідаюче їх званю. Провід в тім вихованю мають мати священники, а ніколи люди без відповідних кваліфікацій, як то доси діяло ся пр. в дяківській школі в Станиславові, де то ціле образованє дяків кінчило ся виключно на недокладнім виученю „гласів“ і слабім читаню часослова, а питомці навіть не учили ся св. правд віри (о релігійно-моральнім вихованю нема бесіди).

Основою житнености всіх станів є забезпеченє житєвої егзистенції. Стан дяківський є безперечно чинником, без котрого церков обійти ся не може. Если так є, то ми священники в першій мірі повинні прийти з помічю занедбаному дяківському станові, стараючи ся о поліпшенє его долі. Не ждїм, аж наші вороги стануть заступниками дяків — пролетарів пр. в будучім соїмі, но вже тепер дяківска квестія нехай буде на дневнім порядку наших деканальних соборчиків а передовсім єпархіяльних синодів. Збирали ми недавно підписи для осягненя підвисшеня нам дотації, чому не можемо і то чимскорше спонукати до сего діла церковних півців і враз з ними старати ся в будучім соїмі о поліпшенє їх долі. Справа ся тим лєкше моглаби удати ся, еслиби до неї прилучили ся органісти. Та тут треба сильної організації півців церковних — в котрій то справі не сьмілиб і ми відмовити їм помочи і поради, не забуваючи о тім, що квестія нашої організації є тісно звязана з справою організації півців церковних. В який спосіб в загалі малаби ся організація наступити, про се малиб рішати дяківські стоваришеня всіх 3 єпархій. Дописи в організаційних справах а спеціяльно в справі поліпшеня долі дяків з певністю радо поміщувалиби наші християнські часописи „Основа“ і „По лавник“, котрі то часописи старанєм священників повинні знаходити ся в руках кожного півця.

о. В. Антоп.

3 апольоґетики.

Bonifatius-Korrespondenz, apologetische Mitteilungen für den hochw. Klerus und gebildete Laien, ein Zeitenwächter. herausgegeben vom Aktionskomitee der österreichischen Bonifatiusvereine durch P. Augustin Galen O. s. Ben., Prag. Abtei Emaus, I. Jahrgang, 1907, St 384, zweimal monatlich, 3 Kronen jährlich.

На католицькім вічу в Ратибоні 1840 р., піддав Делінґер гадку заложеня товариства для морального і материяльного спомоганя католиків, які жиють в розсіяню, в т. з. діаспорах. Гр. Штольберг здійснив ту ідею і заложив т. з. Bonifatius-Verein. Органом товариства є Bonifatiusblatt місячник, річно 0.90 К. но-

ва серія від р. 1900! в Падерборні. Напря́м апольоґетичний царковно-політичний.

Згадане товариство має свою філію в Австро-Угорщині, а її органом є на самім початку подана Bonifatius-Korrespondenz (для Чехів виходить св. Войтїх по чески). Часопись призначена до ширеня між широкі маси, головно там, де грозить агітація лібералізму та соціялізму. Коло церкви роздає ся безплатно по-одинокі примірники, а на покритє видатків дає ся якусь суму, полишену до волі одиниці, що займає ся ширенєм часописі. Передпаата для тих, що бажать мати часопись до свого ужитку, стоїть 3 кор. на рік. Хто замавляє бодай 10 примірник в під одною адресою, платить річно лишь 2 кор. Студенти вищих наукових заведень (університетів, семинарів) платять річно 1.50 кор., если замавляють бодай 10 примірників на одну адресу.

Зміст часописі дуже інтересний, багатий, різнородний. Передові статі виходять з під пера професорів університету, як інсбруцкоґо Керна (про паїство у св. Матея) та Доната (про Гекля загадки світа) віденського Сайдля (про Нітшого і християнство), праскоґо Вільмана, фрабурско-брїсґівскоґо Гайнера і прочих. В послїднім (25-ім) числі вступна статя про модернізм.

Слїдують дальше церковно-політичні очерки на всілякі актуальні і пекучі питаія, як бесїда Люґера на католицькім вічу, агітація против теолоґічного відїлу, против християнскої школи і подружа. Відтак ідуть вісти про „Los von Rom“-рух, з масонських і соціялістичних конґресів і змагань. Богато статистичних дат підносить вартість журналу.

Взагалі кождий, чий інтелектуальний виднокруг сягає поза тісні межі провінціалізму і партикуляризму, всякий, хто інтересує ся ідейними появами у внутрі перкви і ворожого її табору, знайде без сумніву богату духового корму, богато апольоґетичних річевих і бібліоґрафічних заміток та інформацій, які стануть нераз в пригоді в диспуті з „поступовими“ кругами. Bonifatiusblatt се правдивий Zeintenwächter, який відчуває найлекші і найнезамітніші подуви сучасної ідейної атмосфери, який оперує фактами, цифрами і висказами, черпаними з самого жерела. Bonifatiusblatt вміє вдерти ся зайбільше темні і скриті закамарки „поступового“ табору.

Найвищий час, щобсьмо вже раз вийшли з того зачарованого колеса виключно партійно і національно політичних справ, если хочемо стати на вижині часу, если не хочемо, щоб над нами і нашим ідейним світоґлядом перейдено до дневного порядку. Своєї питомої літератури теолоґічного і взагалі християнскоґо напруму не маєм, тому і мусимо образувати ся на чужих, головно німецких взорах. Звідтам головно черпають наші домашні ліберали свої ідеї, звідтам повиннісьмо і ми брати зброю на поборюванє всякого противкатолицькоґо напруму. О. В.

ВСЯЧИНА.

П. Пій Х. про 1500. роковини смерти свв. Йоана Золотоустого.
 Кард. Ванутеллі, Предсідатель Комітету, займаючого ся урядженем ювілейного торжества в честь свв. Йоана Золотоустого, одержав від с. О. Пія Х. лист, в яким між иньшими находять ся слідуючі знамениті слова :

«Наші часи потребують більше чим котрі-небудь иньші величних примірів і взорів чесного житя. Такий примір великих чеснот, такий взір для всіх станів — дає жиге свв. Йоана Золотоустого. — Золотоустий є славою східних церков, він є окрасою і римської церкви ; тому належить надіяти ся на его особлившу поміч для здійсненя наших намірів, щоби сполучити з нами всі східні народи. Проте желаємо, щоби ювілейне торжество в честь свв. Йоана Золотоустого обходило ся як найвеличавійше і щоби при нагоді сего торжества розвинулись як найосновнійші студії над житєм і діяльністю Св'ятого».

В справі школи жіночого господарства. З Жужеля (коло Белза) пишуть нам : В сих днях переслав на руки підписаного Впр. о. Андрей Децко, декан мокрянський, 33 К. для товариства школи жіночого господарства, за що в імени тогож товариства сердечну подяку складаю.

Думаю, що не буде від річи дещо близше розказати про то товариство, котре завдяки нашої байдужности ледво що животіє. Оно положило собі за задачу основати школу враз з інтернатом, в котрій образували би ся наші сельські дівчата, жоби стати добрими і взірцевими господинями. Весь руский загал признав велику хосенність такої школи і приплеснув наміреню товариства, но на жаль все майже на признаню і оплесках скінчило ся. А ту пустим славословієм нічого не виведеш ! — Люди та інституції, до котрих віднесло ся наше товариство, котрі мали спроможність прийти ему з помочию, злегковажили собі таку важну справу. Се дасть ся пояснити хиба єдино сею обставиною, що коли справа названої школи виринула на порядок денний, тоді суспільність наша занята була збиранем жертв на будову театру у Львові. Днесь, коли вже уми прохолодли, позволю собі поставити питанє : Що на добі важнійше, чи театр, котрий хотяй великим коштом здвигнений по причині нашої бідности св'ітив би пустками, чи школа господарства, яку намірило товариство наше оснувати, котра наколи би увійшла в жиге, принесла би необчислимі моральні і матеріяльні користи нашої суспільности і стала би могутним чинником в єї культурнім житю. Щож зділало наше товариство за час свого трилітнього істнованя ? На жаль мусимо сказати : Мало і дуже мало ! Его робота обмежила ся на тім, що зі скупих фондів, які мало до розпорядимости вислало три сельські дівчата до Кузниць коло Закопаного, де у взірцево уладженій школі графині Замойської вже третій рік обучають ся у всім, що в обсяг жіночого господарства входить. Дальше примістило одну дівчину в господар-

ській школі в Альбігівій коло Ланьцута, де познакомила ся она з молочарством і прочими занятями господарськими. (Принагідно скажу, що ся дівчина трудить ся днесь яко другорядна сила в йно що устроєній молочарні в Беблові, за заплату 200 К. річно). В міру як розвине ся діяльність товариства молочарского, то і платня збільшить ся.

Тепер передаю під зрілу розвагу нашої суспільности отсю предлогу : щоби з фондів призбираних на сю ціль, здвинути жіночу школу враз з інтернатом. Знаю напевно, що міродатні круги так краєвого виділу, як також і центрального правительства охотно прийшли би в поміч нашій інституції, наколи она увійшла би в жите і розвинула хосенну діяльність в інтересі добра загального.

О. К. Селецький.

3 нагоди всенародного віча у Львові відбули ся осібні наради священників-делегатів. Між иньшим рішено зладити в справі амер. булі меморіял рус. духовенства до Ап. Престола. Ділом має ся зайняти вибраний ad hoc комітет.

Санаторія для священників. Вже попередно була згадка в «Ниві» про заходи около заснованя санаторії для недужих священників. В суботу, 7. груд., з нагоди річних зборів „Народної Лічниці“ відбула ся в сій справі ширша нарада, на яку зволив прибути Єго Ексц. Впреосв. Митрополит. По відчитаню статута проєктованого нового товариства ім. св. Андрея, зладженого на взір подібного Горицького товариства ім. св. Йосифа, з відповідним а погрібним углядненем відноси нашого жонатого духовенства і священничих родин розвела ся ширша і жива дискусія над потребою і організацією сего товариства, котре має обпимати всі три дієцезії подібно як і Горицке. Для доповнення деяких правних формальностей віддано проєкт статута п. Д-рови Федакови до ревізії. Як нам звіщають зрєвідований статут вже передано Намісництву до затвердження

Новий член французкої академії. По смерті славного Berthelot'a его місце серед «безсмертних» членів Академії було довший час необсажене. Бути наслідником Berthelot'a загально приснано за найвизше відзначене, яке може дістати ся в участі ученому. Як доносять часописи місце Berthelot'a в рядах «безсмертних» членів фран. Академії заняв M. de Lapparent, учений геолог. Єго вибрано 45 голосами на 64 голосуючих членів. Він наскрізь пересвідчений, віруючий католик; ізза сего его до тепер виключувано від всіх почесностей. Проф. Lapparent здобув собі славу своїми дослідками і студиями на поли геології. Як раз се є для нас великої ваги, бо звідси слідує доказ, що основне знанє і правдива наука геології не провадить до розлому між наукою і вірою але противно стверджує правду християньского погляду на сотворене світа. Між католицькими ученими він тим заслужив ся, що став одним з творів бруксельської «Société scientifique», котра своєю широкою науковою діяльністю розвинула в напрямі і під знаменем слів ватикансько-

го собора: »між наукою а вірою не може бути спору«. — Вибір Larrarent'a наслідником Berthelot'a членом Франц. Академії являє ся знаменним з огляду на сумні події ostatnich часів у Франції.

Рідкий проєкт реформи супружного права. Під нинішню добу зискує чим раз більше учених представителів напрям, щоби порядок юридичний науково зовсім відділити від етичного. Поки що еще не удалось научно доказати, що право не має нічо спільного з етикою. Се однак не спинює юристів із школи т. зв. історично-позитивної цілком не оглядати ся на принципи етичні; їм байду-же про се, що такий цілковитий розділ права від етики консеквентно провадить до куріозів в роді слідуячого проєкту реформи супружного права, який подає G. v. Le Suire в часописи »Mutter-schutz“: Право розпочинає доперва там свою діяльність, де виступають певні зверхні признаки і прояви. Видиму зверхню форму отримує подруже доперва в своїм плоді — дитяти. Тому доперва з приходом на світ дитяти вступає подруже в область діяльности права так, що горожансько-правне заключене супружа мусить нерозлучно вязати ся з народженем дитяти. — Тільки з сего згляду интересуєсь держава супружем і его задержанем.

Проте народжене дитяти має бути підставою або радше правничим принципом при определіненю важного заключеня супружа. — Отже: non consensus, sed proles facit matrimonium! Тоді всякі неморальні, після теперішнього погляду, вчинки перед і поза супружем будуть моральними, будуть »ehelich«, бо они будуть »zur Zeugung und somit zur Ehe führen«. Се засадничі зміни, яких домагає ся автор проєкту реформи не тільки супружого закона але і загально-людского морального кодексу. Розуміє ся, що за сими головними, засадничими змінами слідуяють »поменші“: що подруже так довго не буде уважати ся довершеним фактом, як довго оно буде бездітним; тому в сім случаю супруги будуть могли без найменшої перепони розійти ся і т. д. — Також проєкт.

Заява. Сим подаємо до загальної відомости, що п. Теодор Гладкий, артист — маляр, член і виділовий »Товариства для розвою рускої штуки“ змалював церков деревляну в Чагрові за суму 9360 кор. За ту квоту удекуровав обильно і прегарно етіни, на стінах виконав артистично 12 образів більших розмірів, визолотив правдивим золотом іконостас і змалював всі образи на тімже, визолотив і змалював 2 бічні олтарі, вималював проповідальницю і відновив в сакристії олтарик. Позаяк п. Т. Гладкий уживав матеріалів свіжих та добірних, роботу виконав вкусно, умієтно та високо артистично, вельмо єму дуже вдячні і можемо его совісно і щиро поручити всім Всц. Отцям духовним і комітетам парохіальним.

Чагрів дня 10 грудня 1907.

Юстин Гаурицевич

декан і парох.

Василь Гнида

комітетовий.

Яць Котлюк

начальник громади.

Петро Любинець

провизор церковний.

Виділ тов. сьв. Павла у Львові, виконуючи ухвали членів тов. з дня 9. грудня, вислав подяку для посла Дрекслея за его

світлу оборону католицької справи в парламенті—а також, п'януючи інтерпеляцію посла Маркова п'ятною нікчемною клевети і напасти на руске духовенство, відніс ся до духовенства в виборчій окрузі посла Маркова з проєктом, щоби від п. Маркова зажадало відкликання інтерпеляції і виненої через ню клевети.

Nowý wěk (Новий вік). — Під сим заголовком виходить в Празі вже третій місяць тижнева часопись, призначена для чеських католицьких інтелігентних сфер. З огляду на зміст дотеперішних чисел она справді заслугоує на се, щоби стати органом цілої кат. інтелігенції сьвідої. Поки що єї широкі круги неприхильно відносять ся до всякої католицької акції в Чехах; они живють в відчуженю від католицизму, настроєні до сего так під впливом ворожої єму преси, як також всяких иньших причин. Як раз про сї причини находимо в ч. 10. згаданой часописи інтересну розвідку п. з. „Příčiny krise v katolicismu“. Автор сєї статі, констатуючи сумний стан католицитиу в Чехах, між иньшими подає і обговорює слідуючі причини: Перед французкою революцією всюди була монархічно-абсолютна форма правління. Коли збсолютизм в Франції перейшов в самоволю, нарід обтяжений великими податками, видачи марнотравність вищих сфер, вилляв цілий свій гнів і невдоволенє в часі революції, не спляючись перед нічим, як вибух вулькану, що не узнає ніяких границь і законів. По революції форма правління змінилась не тільки у Франції але і в иньших державах так, що нині абсолютизм панує лише в Туреччині. Гимчасом католицька црков стоїть на тій самій основі, що перед революцією то є монархічно-абсолютній. Се дає ріжним „поступовцям“ називати єї ретроградною і закостенілою. Сї люди питають, чому і црков не може поступати з часом і стоєуватись до обставин? І се многі подають за одну з головних причин нинішнього невідрадного стачу католицизму. На се мусимо відповісти, що црков не є державою сьвіцкою але інституцією Божою, яка має служити всім народам і суспільним верствам і то не на протяг одного або кількох віків але до кінця сьвіта і она не може в своїй основі змінити ся. Яко представителька сталости не може йти са каждою новостію, бо через се доказовалаби, що она є ділом людським а не Божим і тому сей закид по докладнім розгляненю упадає.

Зовсім інакше маєє ся річ, коли приглянемо ся внутрішнім причинам; а такою головною причиною є незгідність життя сьвящеників з наукою, котру голосять і деякі иньші їх хиби. Чехи суть поділені на 4 диєцезії, з котрих кожда має велике число парохій. В кожній є один або двох сьвящеників.

Если они ведут жите незгідне з наукою, то скорше чи пізнійше они мусять викликати невдоволенє і згіршенє. В нинішних часах кождей хибний крок душпастиря використовують і уважають яко аргумент против кат. цркви. Нинішне людство

не вмів або не хоче абстрагувати науки від особи; оно уважає не тільки на то, що говорить ся але і хто се говорить і хиби проповідника ідентифікує з наукою, яку він голосить. Доба коонованих і помазованих голов минула; привілеї падають один за другим; по аристокрації роду настає аристокрація духа; лишень она потрафить володіти і віднести перемогу. Для того треба, щоби проповідники Христа були справді аристократами духа, бо лише в сей спосіб можливий є поступ і вихід з нинішньої кризи — можлива надія на кращу будучність.

Чесне кат. духовенство всіх 4. дієцезій предложило Св. Отцю „*memorandum*“ в обороні засуспендованого і прогнаного словацького пароха А. Глїнки. Меморіал подає в чеськїм переводї *Nowý wek* в ч. 12. Він в скороченю так представляє: „Святий Отче! Підписані священники із 4. дієцезій королївської Чеської провінції, найвірнійші і найпідданійші сини Твої і Св. Церкви, до Тебе Отця свого найдостойнїшого, Христового Намісника а zarazом безсторонного Судїї всіх христїян, вірних, князїв і єпископів . . . до Тебе звертаємо ся з найпокірнїйшою просьбою.“ — Засим представляє священство сумний стан словацького народу: Три мільону Словаків не мають ані одної школи, в якїй би побирали науку в матерїй мові; малярська, пануюча нація призначила їх на загибду. Не диво проте, що нарід уживає всіх легальних средств до своєї оборони. На жаль деякі єпископи на зазив правительства, неприхильного церкви, несправедливо, бо без вислухання обвиненої сторони, без доказів провини найтяжшими церковними карами карають невинних синів нещасного народу. Так сталося з кат. священником парохом в Ружомберку Анд. Глїнкою. Єп. спіський Алекс. Парви, — йдучи за волею правительства, яке покарало Глїнку дволїтньою вязницею за те, що він сповнив свідомо свій обовязок при виборі — покарав его спершу суспензою „*ab officio*“ а потім „*ab ordine*“. Ті карї слїдовали без найменшого попереднього напїнення і без судового доходження і переслухання — лишень „*ex informata conscientia*“. З віден лізли спори між єпископом а народом, котрий любив свого побожного пароха. Дїйшло до сего, що при посвященю церкви в Черновї пролято невинно кров; 16 невинних парохїян забито, а багато равено. Представивши дальше плодovиту працю пароха Глїнки для добра своїх парохїян, кінчить духовенство з пеляцією до Апост. Престола: Тепер суди Ти сам, Св. Отче! До Твого Трибуналу, до Трибуналу св. Петра апелюємо в тїм дїлї. Зволь зняти з него несправедливу суспензу, верни єму священничу честь і достойнство а се відновить у народу словацького мир і спокій.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, улица
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Встаньмо зі сну! — Дорогосказ до храму науки. — Чужі гріхи. — Кілька уваг в справі учебників науки релігії в народних школах. — Фільозофія і християнство о народности. — Про опалюване церков на зиму. — Вібліографія. — Всячина. — (По за кулісами вільної науки. — З американської Русс. — „Свобода“ а „Народний Комітет“).

Встаньмо зі сну!!

Серед океану стоїть скала. Океан збуривсь, лютує... філями бє о скалу, розбити її хоче, щоб і слїду не стало по нїй... запінивсь зі злости...

А люди, що на скалі спасенія шукають від загину, дивлячись на лютий океан — дрожать з переляку... Чи устоїть ся скала, против навали?... чи може прийдець ся загинути всім?...

Стоїть Христова церков — а навкола неї розливсь океан ворожої єї науки. Филї науки без душі, без вічности, без Бога зі всіх сторїн ударяють о скалу — церков — підмивають єї підвалини, завзялись на єї жите...

Настала хвили борби для церкви, борби тяжкої на жите і смерть — борби духової, борби науки Христа з ложною наукою сьвіта! —

З катедр просьвіти і з коршем безглуздя, з палаті сьвітлих панів і з нужденних темних хат дає ся чути бурливий клич: Проч з церквою!! Нїт Бога!! Вчені і невчені сїють ненависть до церкви Христової, а сїють її словом — і люд непросьвічений туманяць, виривають віру з єго серця своєю наукою. Гудить, шалїє море невірства, а филї єго вже сягають самих

вершин скали, захоплюють людей, що на ній охорони шукають та стягають їх з собою в розбурхане море, собі на поталу....

Чиж нема кому боронити люд вірний? Чому не ставлять тами перед філями лютими?

Суть оборонці і ставлять тами і охоронюють нарід від загину в бездоннім, запіненім мори. Та оборонців мало... не всі стають в ряди борців... Многим неначеб то все байдуже було, неначеб не чули гуку бурі, неначеб не бачили як філії стягають людей в пропасть... неначе в пів-сні не здають собі справи з сего, що довкола них дієсь. Хто се такий ті байдужі, ті півсонні?!... Тяжко сказати — а сказати треба: се ми!! Ми руські сьвященники!! Підчас коли полудне і запад добуває сил всіх до борби з ворогом лютим віри і боронить люд свій від загину, всхід опустив руки, не діє нічого, сонний жде кінця... а нарід гине в філях невірства...

Збудись Виходе, встань зі сну!! Скинь пута байдужности, берись до праці, поки пора, поки ще філя невіри не заляла цілого народу твого!! Встаньмо зі сну, сьвіжою водою науки протрім сонні очі!! Нас сьвященників поставив Христос на се, щоб боронити повірений нам нарід від загину в збуренім океані невірства! Христос-Бог вибрав нас, щобисьмо були проводирями серед темряви мрачних гадок! Станьмо до борби з ворогом Того, котрого війнами єсьмо!!

Не ніж нашу збруєю! Наша збруя се **слово науки, знання!** Протів науки, що сіє невіру, нам треба сіяти науку, що Бога знає! Затуманенім дітям нашим, нам треба показати, що наука знане, основане на правді не противить ся вірі нашій, науді Христа! Нам треба доказати, що наука церкви і наука сьвіта правдива, не лише не противлять ся собі, але взаємно додають собі животної сили! Нам треба вкінці перед очима захитаного в вірі люду відкрити блуди, лож, нестійність і безосновність наук таких, що стремлять до знищення віри, збуреня церкви!! До такої борби треба відповідно нам уоружитись! Щоб стати здібними до сеї борби словом, нам треба пізнати силу ворога — запізнатись з его оружієм — нам треба научитись відбивати ворожі удари. Шукаймож самі правдивої науки, широкого знання — читаймо, навчаємось! Скиньмо пута буденьщини! Даймо поживу і духови нашому — здобуваймо собі знане — бо в знаню наша збруя одинока!!

Чорні хмари наук ворожих, заслонили сонце правди... а нарід блудить в темноті, бо сам невчений хмари розігнати не може. — Нишим се єсть обовязком, обовязком великим, розігнати єю хмару — усунути тьму! Та тьми тьмою не розженеш!!..... Горе тому батькови, що не має дати хліба дітям голодним! Горе тому, хто обравсь на провідника не знаючи дороги! Горе й нам сьвященикам, батькам духовим народу — если не будем мали з чого дати поживи духової, нашим дітям духовим — поживи такої, якої після сучасних обставин вимагають від нас ді-

ти наші духові! Лихо нам, если обравшись провідниками — не з'умієм провести народ до правди!... Бо діти голодні виречуться нас! — путники покинуть проводирів сліпих!... Коли ми отці лишилися без дітей, коли самі колишні наші діти виганяти нас будуть з поміж себе..... тогді не шукаймо причини ні вини сему далеко!...

Ворог не спить — сіє свою науку — своє знанє, відриває нарід від нас, готовить собі дорогу до матеральної борби з церквою! А ми малиб безчинно сидіти?! Чи будемо ждали аж збудить нас до борби французский кнут ворога церкви??!!

Встаньмо зі сну!! Борімо ся, побороємо, нам Бог помагає! Даймо дітям знанє — якого вони бажають — уоружившись, ведім їх до сонця правди!! Лиш до просьвічених серць не втиснесь филия ложної науки!

o. A.

Дорогосказ до храму науки.

Нині всі галузи науки так розмножили ся і поглибили, що дуже тяжко в тім лісі літературних витворів зорієнтувати ся. Однак скількість літературної творчости не іде в парі з її якістю, так що з безчисленної маси творів багато, пребогато знайде ся меншевартісного, часто безвартісного не рідко і ложного, противного правдивій науці. Тому дуже зростає потреба пізнати найважнійшу бібліографію, її жерела, її напрями, її вартість. Кождий, і душпастир в парохії і катихит в школі і професор теології, потребує певної суми бібліографічного знаня до своєї діяльности.

Що до потреб духовенства, працюючого в практичнім напрямі, багато вже зділала наша „Нива“, завдяки головно о. Боцянови, якого бібліографічна ерудиция заслугує на признание. Желатиби лиш, щоби „Нива“ і дальше служила бібліографічним потребам своїх читачів і подавала бібліографічні вісти про всякі твори для св'ященників інтересні. Бодай так можна буде заповнити брак бібліографічного журналу, який би систематично і фахово займав ся книжковим рухом.

З бібліографічних підручників, дуже придатний для практичного душпастирвання і для початкуючого адепта наукової праці: Max Heimbucher, Bibliothek des Priesters, mit praktischen

Winken für deren Anlage und Erweiterung, zugleich ein Handbuch der katholisch-theologischen Literatur, 5. Auflage, Regensburg 1904. Автор подає практичні сказівки, як закладати бібліотеку (ст. 1—8). Відтак слідує виказ найважніших католицьких енциклопедій і журналів загального і стислотеологічного змісту з поданем місця і дати друку та ціни. Потім іде виказ книжок, більших їх збірників та журналів поодиноких галузей метеологічних наук, для священика особливо важних, отже філософія, педагогія. Тепер подає ся виказ книжок, їх збірників і журналів з поодиноких галузей теології, отже з біблійної, аполлоґетичної, доґматичної, моральної, історичної, правничої, аскетичної, проповідничої, аргистичної. Книжка обчислена для потреб душпастира і катихита, подає лиш найважніші річі з католицької літератури, головню теологічної — німецької, побіч того латинської. До стисла научних дослідів на полі теології вона не вистарчає, але вказує на жерела, які заспокоюють і стисла-наукові потреби. Ціна до 7 кор. В бібліотеці священика Гаймбухер повинен бути фундаментом.

Соціологічну літературу, так книжкову як і журналістичну, подає тойсам автор в книжці п. з. Die praktisch-soziale Tätigkeit des Priesters, 3. A. Paderborn 1904 (1 число колекції „Seelsorger Praxis“). Крім літератури подає і практичні сказівки в соціальній діяльності. Ціль книжки більше практична, чим строго-наукова. Близше про ту книжку гл. Нива, 1907, ст. 249.

Хто хоче все стояти на висоті бібліографічного знання у всіх областях науки, а не може мати бібліографічного журналу, тому порадиби було заосмотрити ся в річний порадиник. Такий Literarischer Ratgeber für die Katholiken Deutschlands, München, виходить з кінцем кожного року від 1901 р., а коштує річно 1-20 кор. Фахові сили подають короткий перегляд річного літературного доробку в області белетристики, естетики, штуки, музики, філософії, теології, історії, соціології, педагогії, жиночого питання. В тих переглядах подає ся найновіші напрями дотичної науки і найважніші книжки. Головно узгляднена німецька література, але що німецька література є найбільше універсальна і має найбільше переводів з чужих мов, тому дає вона образ духового розвитку цілого людства. Напрям сего порадиника троха за ліберальний і за богато узглядняє нехристиянську і некатолицьку літературу, а до того відносить ся з пересадним критицизмом до католицької творчости, тому треба брати деякі погляди его cum grano salis.

Для бібліографічного знання дуже корисним є: Keiters katholischer Literaturkalender, Essen- Ruhr, виходить від 1900 р. періодично що року. Подає ґенезу, історичний розвій і книгарську діяльність найвизначніших накладових книгарень в краях німецької мови. Відтак іде поазбучний виказ всіх живучих католицьких літератів зі всіх областей науки, побіч того дата і місце їх уродження та спис їх творів. При кінци подає виказ католицьких наукових і журналістичних товариств, їх устрій і заряд.

За тим іде виказ німецьких католицьких книгарень і антиквариятів. Каталогі тих книгарень для інтересованих стоять на услуги gratis і франко. Ціна книжки около 4 кор.

Короткий а ядерний погляд на історичний розвиток всіх наук, як астрономії, фізики, хемії, мінералогії і пр., фільольогії, фільзофії, історії, права, економії, теольогії, релігії і пр. подає: Rud. Eisler, Geschichte der Wissenschaften, Leipzig 1906 (ч. 256 колекції „Webers illustr. Katechismen“). Від найдавніших часів до найновіших пересувають ся перед нами, як в калейдоскопі, найрізнородніші напрями, люди і книжки. Книжка писана об'єктивно, виявивши кілька случаїв, в яких погляди автора противлять ся християнському світоглядові. Ціна 7 кор.

Виказ католицьких німецьких, політичних і наукових журналів, їх ціну, місце видавання, число друкованих примірників подає Keiters Handbuch der kathol. Presse Deutschlands, Österreichs, Schweiz, Luxemburges, Verein-Staaten von N. Amerika. Essen-Ruhr, 1900 (в тім році має вийти 3. видане). Виказ католицьких політичних і наукових журналів всіх австро-угорських народів подає: Die kathol. Presse Österreich-Ungarns, Wien 1907. Перша книжка коштує 1.20, друга 0.70 кор. Виказ всіх німецьких журналів, що виходять на цілім світі, подає товета книга: Jos. Kürschner, Handbuch der Presse, Berlin — Eisenach — Leipzig 1902. Крім історичних і статистичних дат дотично кожного журналу, подає ся і его напрям. Часописи змісту церковного і теольогічного подані поазбучно на сторони 1483—1491. Ціна книги около 12 кор.

Дуже важним бібліографічним жерелом, а при науковій праці в напрямі теольогії прямо необхідним, є Theologischer Jahresbericht, Berlin. Verlag Schwetschke. Виходить що року в формі грубої книги вже 25 літ. В році 1907 появил ся 25-ий том, що обнимає теольогічну літературу, яка появил ся в 1905 році. Твори латинські, німецькі, англійські, французькі, італійські, книжки і статі в наукових журналах є в тім Jahresbericht'i обговорені, або бодай зазначені. Не лиш теольогія, але і твори фільзофічні, літературні, соціольогічні, які мають певне відношенє до релігії, мають в тім річнику своє місце. Напрямо скрайно рационалістичний, але не виключає і напряму позитивновіруючого, хотяй той слабше заступлений. Як додаток поданий виказ часописий і колекцій жерел, потрібних до студий теольогії. Цілий річник коштує 34 кор. Можна також набувати з осібно поодинокі групи, як бібліографію про релігію старинного Сходу, Старого Завіта і Нового, історію церкви і релігії, систематичну теольогію (енциклопедичне, методольогічне, фільзофія релігії, світогляд мислителів всіх народів), практичну теольогію (право, літургія, педагогія). Кожда група коштує до 7 кор. Заголовки всіх творів річника, але без їх критичного обговорення, дають осібну книжку п. з. Bibliographie der theolog. Literatur, ціна 7 кор.

Той Jahresbericht має однак одну хибу, іменно за мало уваглядняє теольогічну літературу словянських народів. Тому четверть-

річник *Slavorum litterae theologicae*, що виходить в Празі від 1905 р., є знаменитим доповненим *Jahresbericht*-у. Словянський журнал, обслуговуваний співробітниками з поміж всіх словянських народів, обнімає критичні рецензії теолог. творів Словянського світа, даліше і самостійні розвідки про спірні питання католицької й православної теології. В кінці поміщає перегляд тих статей з несловянських журналів, які займають ся словянськими питаннями. Ціна журналу стоїть на рік 6 кор.

То суть найважливіші жерела бібліографічного знання, які заспокоють потреби практичного душпастиря і адепта стисло наукових студій над теологією.

Важним чинником в образованю суть енциклопедії або лексикони. В них знайде ся багато материялу для відсвіження і заокруглення знання. Лексикони ділять ся на дві громади. Конверзацийні лексикони подають коротко і ядерно всі питання науки і життя, потрібні в конверзації між пересічнообразованими людьми. Більше науковими суть фахові лексикони, які обмежують ся лиш на одну громаду науки, як теологію католицьку, православну, протестанцьку, жидівську, філльолюгію клясицну, романьську, соціологію і т. д. Певного рода недовіре до лексиконів, походить звідси, що часто лексикони суть тенденційні, а наслідком того причинають ся, в людей не образованих основно і систематично, до поверховности і замішання поглядів. Лексикон старанно оброблений, є важним чинником в образованю і ніяк не заслугоє на легковажене зі сторони упередження і пересуду. В наших часах, коли то наука так розросла ся і так високі ставить ся жаданя до сьвящеників що до знання, добрий лексикон заслугоє на признане і порученє. Загальні лексиконові начерки з найважливішою літературою дотичного питання причинають ся дуже до витвореня ясного погляду в тих, що перебули систематичне, основне образоване.

З точки християнсько-католицького сьвітогляду, при тім ясно, коротко, а о скілько се в лексиконі можливо то і основно, є зладжений: *Herders Konversationslexikon*, 8. Bände, 3 Auflage, Freiburg Br., 1902—7. Редакційна і технічна зручність зуміла в осьми томах помістити таку масу материялу, на яку иньші лексикони потрібують далеко більше місця. Лексикон Гердера знайшов признане навіть і в некатолицьких кругах, які звичайно відносять ся неприхильно до католицьких творів. Ціна 120 кор. Той лексикон рішучо повинен виперти з наших бібліотек протестанцькі, дуже ліберальні лексикони Маєра і Брокгава.

Монументальним твором католицької праці і науки є: *Wetzer und Weltes Kirchenlexikon*, 2. Aufl., Freiburg Br., 1882—1901 12. Bände und Registerband. Ціна около 200 кор. Подібний змістом і напрямом, але без порівняня менший є нескінченний ще, на два томи обчислений, *Kirchl. Handlexikon*, München. Ціна около 50 кор. Оба лексикони займають ся католицькою теологією, а прочими науками о стілько, о скількк вони мають яку луч-

ність з теологією. Handlexikon повинен знаходити ся в бібліотеці кожного фахово образованого священика.

Оро иньші конвєрсацийні і фахові лексикони на всіляких язиках гл. Herders Konversationslexikon, III. B. 145—7. S.; Leop. Fonck, Wissenschaftliches Arbeiten, Innsbruck, 1908, S. 129—130.

Всі дотеперішні лексикони мають ту спільну прикмету, що придержують ся механічного, поазбучного порядку і після него зіставляють туж коло себе питання, що нічо не мають з собою спільного. Своім методом ріжнить ся від них величава, ще не скіньчена енциклопедія п. з. Die Kultur des Gegenwart, ihre Entwicklung und Ziele, Berlin—Leipzig, Teubner Verlag. Зміст тої енциклопедії уложений систематично і річево. На вступі подає ся загальні основи сучасної культури: школи, музеї, бібліотеки, вистави, театри, книжки, журнали в їх генетичнім і історичнім розвою. Відтак іде характеристика т. зв. Geisteswissenschaften. По тім слідуєть поодинокі галузи тих Geisteswissenschaften, отже релігія, філзофія, література, музика, штука, соціологія, право. Другу громаду становлять т. зв. Naturwissenschaften, трету т. зв. Technische Wissenschaften. Наука про релігію обнимає розвідки про суть релігії, про релігію Єгипту, Ісламу, клясичного світа, жидів, християн, католиків, протестантів, про теологію християн з її поодинокими підділами. На той лад оброблена філзофія, література і пр. Поодинокі части можна осібно купувати. Всі вони разом зібрані дають систематичну цілість, що творить образ розвою людскої думки від найдавнішх до найновішх часів. Поодинокі галузи оброблені фаховими вченими. Про католицку теологію пишуть католицкі вчені: Мавсбах про моральну, Функ про історію, Поле про догматику, Кріг про пасторальну. Найріжнороднішх напрямів стикають ся в тій енциклопедії, від строго католицкого аж до атеїстичного. Все людске знанє, всі напрями, всі світогляди злучені в енциклопедії, яка є правдивим і вірним відбитком проав людского духа.

Своім методом підходять до Товбнерівскої енциклопедії фахові енциклопедії, які має каждая наука, головно теологія, філзофія і право. Католицка теологія може повеличати ся двома такими творами. Н. Kihn, Enzyklopädie und Methodologie der kathol. Theologie, Freiburg Br., 1892 (до 12 кор.) і Korn.-Krieg, idem Freiburg Br., 1899 (до 6 кор.). Обі ті книжки ріжнять ся лиш обємом, річ в них тасама. Складають ся з двох частин: енциклопедії і методології. В систематичнім порядку подана енциклопедія теології, понятие і ество теології, її матеріял і метод, її відношенє до прочих наук, її поділ на поодинокі галузи і відношенє тих до себе і до цілости. При кожній галузи подані найвизначнішх її представителі і твори, всіх часів і народів. Енциклопедія та є наче передсінком, що веде нас до величавої будови католицкої теології, передсінком, в яким досвідчений портієр орієнтує нас про будову, її складові части, її лябірниту, її положенє і відношенє до оточеня. Для тих, що

зачинають теологічні студії, енциклопедія буде введеним, а для тих, що вже покінчили, енциклопедія причинить ся до витвореня загального погляду і образу на перебуту дорогу.

Дуже важною наукою і потрібною до основного знаня теології, головню догматики і апологетики, є філософія, її система і історія. Тому кожний кандидат теології повинен перестудіювати бодай якусь енциклопедию, введене і історію філософії. З енциклопедій заслугує на порученє одинока в своїм роді книга: Henryk Struwe. Wstęp krytyczny do filozofii czyli rozbiór zasadniczych pojęć o filozofii, wydanie 3, Warszawa 1903. Книжка знаменита, подає богату літературу до філософії, подає і вимоги, потрібні до філософічних студій і їх метод. Становище об'єктивне, історично-критичне, без ніякої тенденції. Взагалі книжка та є тим для філософії, чим Кін і Кріг для теології, а Бернгайм для історії.

По перестудіюваню Струвого, можна з хісном взяти ся до студіюваня властивого вступу або введєня до філософії Вундта, Павльзена, Ерузалема, а передовсім Освальда Кільпе (Külpe, Einleitung in die Philosophie, 3. A., Leipzig, 1903). Той послідний вводить читача вже в самі проблеми філософії, і то об'єктивно. Неможна ся лиш згодити на єго погляди про „автономну“ етику і погляди про нестійність доказів на існованє Бога. Інші згадані введєня забарвлені вже сьвітоглядом автора, головню дуже розширене введєне Павльзена. Коротеньку а легко зрозумілу історію цілої філософії подає: Ot. Siegbert, Geschichte der Philosophie, Langensalza 1905.

Бібліографія подає жерела, з яких маємо черпати матеріял до наших студій, енциклопедія подає той матеріял вже перероблений і коротко а ядерно уложений, та подає ще і загальний терен, на яким маємо вносити будову поодиноких питань. Ходить тепер о то, як треба сирій бібліографічний матеріял обрабляти на данім енциклопедієвю терені, щоби написати самостійно, критично і науково про якесь спеціальне питанє або суму тих питань. Коротко: ходить о метод научної праці, якого вчить методологія. Если бібліографія є матерієвю, то методологія є формою наукової праці. Без двох тих чинників ніякий поважний твір немислимий. О брак методу розбивають ся і найкрасні наукові спосібности.

Найлучшим средством до набутя методу наукової праці, будуть практичні вправи в наукових семінарах під проводом досвідченого професора. Того средства нічо не заступить. І тому то так важною річю суть виклади і семінарї, які не дадуть ся заступити книжкою. Нераз одна замітка професора більше вияснить річ, чим шпиранє по всіх можливих жерелах, яке получене з стратою дорогого часу і в додатку не все доведе до ціли. Працю, витревалість і силу волі самоуків треба подивляти, але їх знанє, головню форма і систематика тогож, майже все буде мати свої люки. Винятки з того правила, то щось надзвичайного. Наріканя на нехосенність викладів часто викликані ви-

ною професора, але ще частійше вина їх по стороні студентів, які, користаючи з зле понятої академічної свободи приходять не приготовлені на виклади. Річ асна, що будуть ся нудити, бо науковий виклад то щось більше, чим фразеологія на „актуальні“ питання,

Другорядним, а для тих, що не мають нагоди набирати методу, то і перворядним, средством при вироблюваню методологічного знаня, суть книжки про метод. Метод потрібний більше в практичній журналістичній діяльності подає: Н. Keiter, *Praktische Winke für Schriftsteller und Zeitungskorrespondenten*, 7. Aufl., 1905, Essen — Ruhr. Подає технічну сторону літературної діяльності. Ціна 1'20 кор.

Зпоміж методологічних творів, обчислених для потреб людей стисло науково працюючих, суть згадані вже методології Кіна і Кріґа. Подають вонд, яке знанє, які прикмети духа, який настрій і усposобленє повинен і мусить мати той, хто хоче посвятити ся поважним теологічним студиям. Кін і Кріґ звертають особлившу увагу на підмет наукових студий, значить на людину, яка тим студиям має посвятити ся. Та методологія передовсім психологіна, перша і конечна, але ще зовсім не вистарчаюча і не найважнійша. Вона подає лиш вступні усліва, потрібні до успішної наукової діяльності.

Дальше іде клясичний методологічний твір: Ernst Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, 3—4. A., Leipzig 1903, ціна до 20 кор. Та книжка призначена в першій мірі до студий історичних, отже є конечною і до методики історії церкви, але засадничі, методологічні погляди Бернґайма мають абсолютну стійність для всякої науки, отже і теології. На особлившу увагу заслугоє розділ про вихисновуванє жерел. Підручник Бернґайма іде глибоше чим Кіна і Кріґа і подає вже метод критичного думаня, яке при науковій праці необхідиме. Але лишає ся ще одна люка дотепер незаповнена, іменно як науково працювати і як науково писати. Ту пекучу потребу заспокоїв: Leopold Fonck, *Wissenschaftliches Arbeiten, Beiträge zur Methodik des akademischen Studiums*, Innsbruck 1908, S. XIV. 339. Книжка становить I. випуск публікацій біблійно-патристичного семинара в Інсбруці і присвячена 50 літ. ювілеєви теологічного відділу і конвікту інсбруцкоґо. Ціна для членів семинара 2 кор.

Складає ся наша книжка з двох частин. Перша частина „школа наукової праці“ подає ґенезу і історичний розвій, ціль і средства наукового семинара, спосіб єго веденя, про письменні реферати, рецензії, популярно-наукові і строго-наукові праці єго членів. Та частина важна для професорів, що ведуть семинар і для студентів, що в науковім семинарі хочуть працювати.

Друга частина говорить про „метод наукової праці“. Відповідає на питання, як і яку вибирати тему, як збирати до неї матеріяли з ріжних колекцій жерел, як той матеріял обробити критично, як єго порядкувати, як укладати диспозицію, як пи-

сати, як скорочувати, як цитувати, як друкувати, як вести коректу, як укладати вступне слово, виказ употреблюваної літератури і як вибирати заголовок. При кінці поданий статут інсбруцкого семинара. На особлившу увагу заслугоє точний виказ збірників жерел до наукової праці (ст. 126—148) і спосіб роблення виписків.

Так поветала книжка, по шистьох літах тяжкої праці, книжка нетерпеливо ожидаана, друкowana рівночасно в двох язиках (німецький і латинський). Книжка в своїм роді одинока і неоцінена, знамените усовершене і доповнене Бернгайма. Бернгайм подає більше внутрішню сторону наукової діяльности, Фонк за те вишню. Практика, набута понаддесятьлітними студуями вченого егзеґета в Римі, Байрутї, Берліні, Англії, усовершена практикою в веденю семинара в Інсбруці, знана муравлина цильність і подиву гідна акрїбія автора, підносить високо вартість книжки, підносить вже і без того набуту славу вченого автора і інсбруцкого виділу, якого він професором.

Правдивий, неоцінений дороговказ до храму науки!

В Інсбруці, в грудни 1907.

о. Оуфрїй Волянський

Чужі грїхи.

Єсли тільки посланій пише ся в справі вихованя модїжи а взглядно молодїжи шкільної, то видко, що тое виховане єсть дуже важною справою, на котру Єпископи звертають всю свою увагу. Але хотий би душпастирї і не чули голосу великого свїтила Папи Льва XIII., що школа єсть тим полем борби, на котрім має рішити ся, чи суспільність заховає свій християнський характер, чи ні, то все такой чуючи слова Божественного Спасителя „оставте дітий приходити ко мні і не бранїте ім; таких бо єсть царствїє Божїє“ мусять спїшити до школи, щоб там загрїти діти до прибіганя до Христа, бо нинї всі сили спрягаються, щоби дітий до того Спасителя не пустити. Єсли не любов Спасителя буде єго наклоняла до ревного пашеня свого стада, то зневолять єго до того страшні карї, якими так часто Спаситель грозить — зневолят єго власна доля, котра висказана єсть Богом через уста Ізаї гл. 34 ст. 5 і проч. „І разсипашася овци моя, понеже не імїяху пастирей і биша на із'яденїє всім звірем селним: і разточашася овци моя по всім горам і заблудиша по всім холмом високим, і на лицї всея землі разсипа-

шася овци моя і не бі взиискаючого, ні обращаючого, того ради, о пастирів, слішите слово Гдне... Се аз на пастири і взипци овец моїх от рук їх і отставлю я от пастви овец моїх і не будут пасти їх пастирі; ниже сами себе імуть пасти і отиму овци моя із уст їх і ктому не будут ім на із'яденіє". Так власна судьба зневолить душпастиря шукати овец своїх, бо недбалість після слів Божих значить проливане крови, пожиране овец. Єслиби ся він хотів усправедливити вмовляючи в себе, що вже не годен зробити нічого, бо стадо зіпсуге, не хоче слухати, то ті слова моглиби душпастиря усправедливити зі взгляду на старших, а ніколи зі взгляду на молодіж. Кождий з душпастирей чие на собі той строгий обовязок пасти „ягнята“ повіреного собі стада.

Повідають о учителях, що мають іти на пенсію, що они не хочуть пенсіоновати ся, бо жаль їм розлучити ся з молодіжню, котру полюбили. З тих слів можна пізнати, що наука молодіжи єсть працею дуже милою. Як оно в дійности єсть не буду розберати, але душпастирі мусять зробити собі науку релігії милою працею. Тими словами хочу звернути увагу на прикрість, якої дізнає часто душпастир при научаню катехизму. Тою прикростию єсть часте зміняне підручників і тексту. Позаяк не думало їни розберати цілого катехизму і Біблії то для приміру возьму тільки „Гріхи чужі“. Найперше застерігаю ся проти того мовби я хотів критикувати катехизм. На окладинці виджу „Налий катехизм одобрений цілим Преосв. австрійским Епископатом“ тож не критикувати, але хочу звернути увагу на тоє, що прикро в катехизмі вражає. Поминувши інші уваги приходжу до гріхів чижих:

В катехизмі з року 1905 вичислені слідуєчі: ст. 89.: 1. побуждати до гріха, 2. радити до гріха, 3. приказувати гріх, 4. позваляти на гріх, 5. мовчати на гріх, 6. помагати до гріха, 7. хвалити гріх, 8. не карати за гріх, 9. боронити гріх.

В катехизмі більшим з 1906 року ст. 167 вичислені гріхи чужі так само, хотяй вже ужиті слова: 1. принадлежимо до гріха, 6. беремо в участь в грісі. А знов в катехизмі малім з року 1901, ст. 88 гріхи чужі так вичислені: 1. гріх приказувати, 2. до гріха побуждати, 3. до гріха радити, 4. до гріха помагати, 5. на гріх зізволяти, 6. гріх хвалити, 7. гріх обороняти, 8. за гріх не карати, 9. на гріх мовчати, а в більшим катехизмі з 1902, ст. 190 знов так вичислені: 1. радити до гріха, 2. приказувати гріх, 3. призволяти на гріх, 4. принадлежувати до гріха, 5. хвалити гріх, 6. мовчати на гріх, 7. не карати за гріх, 8. брати участь в грісі, 9. боронити гріх.

Не знаю, чи єсть свьященик, котрий би собі з гріхів чужих нічого не робив, не знаю, чи знайде ся такий свьященик, котрий би тих гріхів не умів на память, але тут вже дійсно будемо мусіли розрізняти свьящеників „antiquae et novae educationis“. Коли я ще ходив до школи, всі гріхи чужі не були нічого змінені в жаднім учебнику, всі були вичислені в сліду-

ючим порядку: 1. приказувати гріх, 2. радити до гріха, 3. зізволити гріх, 4. побуджати до гріха, 5. боронити гріх, 6. брати участь в грісі, 7. мовчати на гріх, 8. не противитись гріху, 9. таїти гріх. Так вчивем ся в 4-тій нормальній, так в I. гімназіяльній — Шустер — Гушалевич, ст. 164, так в VII. класі — Валлер — Пюрко, ст. 45, причім нам о. Копитчак подиктував вершиком по латині в порядку *Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, participans, mutus, non obstans, non manifestans*, що ми всі з радістю научили ся. На теології я вчив ся в поданім порядку. В *Compendium Theologiae moralis, Scheichera*, ст. 116 так само вичислені — в Богословію моральнім Впрепод. О. Вачньського, сторона 146 знов так само.

Тож в виду того думаю, що той порядок і терміни повинні собі були знайти право горожаньства і що некористною річю єсть їх змінити або декотрі і опускати як пр. в Гостинци Впр. 00. Василян вичислено іно 8 і то в слідуючим порядку, ст. 20: 1. гріх приказувати, 2. до гріха побуджати, 3. до гріха радити, 4. в грісі помагати, 5. на гріх зізволити, 6. гріх похваляти, 7. гріх боронити, 8. за гріх не карати, девятого не ма.

При такім замішаню яка дорога для катехити, для душпастиря?

Не один міг би махнути рукою таї сказати: „най діти вчать ся, як хочуть а взглядю най і невчать ся“. Думаю, однак що тих гріхів легковажити не можна, бо поминувши тое, що там не одна наука і для катехити містить ся, осьміливбим ся сказати, що може і на свьіті не булоб гріха, если не було би кому гріхів навчити. Адам і Ева не знати, чи булиб згрішили, еслиб був їх діявол не научив і не порадив до гріха. На ті гріхи дуже часто ся повинно звертати увагу старших, а вжеж і в школі в кількох місцях мусить ся на них звернути увагу. Тож для захованя однообразности душпастир мусить сказати так: „Дітоньки змажте собі ті гріхи в катехизмі а напишіть, так, як я вам тут на таблиці напишу“. А таке мазане, поправлюване катехизму мало приносить пожитку для дітїй а також не дуже користне свідощтво кидає на укладчиків.

Поминаючи ріжні інші уваги, які мавбим зробити що до катехизму і до Віблїї мушу згадати на ті уваги дітїй „прошу о. духовного в мене того не ма“ а другий „в мене то інакше“ а не один молодий катехит мусить і пілкнути гірку пігулку від дотепного ученика — ба навіть мушу згадати на проклони родичей, котрі не хочуть купувати нових книжок, бо кажуть ще стара добра, ще з неї може ся друга дитина учити.

В виду тої сумної практики осьміливбим ся просити Все-сьвітїйший Високопр. Ординаріят, щоби будь то в Відомостях будь то в Ниві вже заздалегідь звертано увагу душпастирів на зміни, якіб мали зайти в підручниках шкільних з поданем при-

чин, для чого такі зміни наступають, щоб душпастир не потрібував аж від учеників довідувати ся, що сего року вийшла інша біблія або катехизм і зі зміненним текстом.

о. Николай Стисловский.

Кілька уваг в справі учебників релігії в народних школах.

Важною є задача катехита, особливо в нинішніх часах, коли то релігійний індеферетизм обіймає широкі верстви суспільности, та видирає з многих сердець віру, зацеплену в дитинячих літах. Тим то інтензивнішою повинна бути праця катехита над молодіжю, повіреною его проведови, бо яка молодіж, такі відтак члени суспільности.

Одним з найкращіших средств помічних в его праці є шкільні учебники релігії, без котрих не міг би він осягнути своєї ціли т. є. не міг би успішно обучити дітей о правдах віри і обичаїв. Тому то ті учебники повинні бути уложені в спосіб як найпрístupніший для дітей а найдогідніший для катехита, тим більше, що після інструкцій і пляну науки діти мають чя учити на память дефініцій, уміщених в катехизмі, а кождий признаєть, що для дітей найлекше учитись на память річи ясно і приступно виложені. І саме що до тих учебників релігії, призначених для народних шкіл, хочу зробити кілька уваг, виходячи з того заложеня, що кожда совісна і предметова критика причиняє ся до усвершеня якогось діла.

Учебники релігії не повинні передовсім часто зміняти ся, як се остатними часами дієть ся; що кілька літ виходить новий катехизм із значними змінами, будьто в розкладі предмету, будьто в дефініціях. Се не є корисно для науки. Підручник до науки релігії не так скоро нищать діти як інші книжки; звичайно остає він в родині через кілька літ, переходить неначе в наслідстві від старших на молодших дітей. Тим то годі вимагати від дитини, щоб купила собі учебник новішого виданя, коли у неї є учебник старшого виданя. В неодній класі, особливо в 3. і 4. кл. більшекласових шкіл мають діти троякі катехизми, а в кождім трактує ся річ інакше. Можна собі представити трудне положене катехита в уділюваню науки при таким стані річий. І так мають діти більший катехизм Дегарба і два виданя катехизму одобреного Преосв. австр. Епископатом —

середній і більший. Правда, що більший є призначений для вищих клас; але ріжниця що до об'єму і форми між середнім а більшим є так мала, що діти не бачуть її, та купують і ту і сю книжку, хоч катехит звертає на се увагу дітей. Ріжниця же що до змісту та розкладу предмету є досить значна. Проте не практично є часто видавати учебники релігії та ділити їх на малий, середній та великий. Після моєї гадки вистарчало би поділити катехизм на малий і великий. Тоді діти не баламутили би ся, всі мали би однакові книжки а наука лишень зискала би на тім.

То була би загальна увага, а тепер подрібно. Возьмім на увагу катехизм малий, одобрений Преосвящ. австр. Єпископатом найновішого видання з р. 1906 і порівнаймо єго з катехизмом малим Дегарба з р. 1884, то побачимо, що катехизм Дегарба був о много практичніший. Ось порівнаймо. Питанє: Хто є Бог? Відповідь (в нов. кат.) Бог є безконечно совершенне єство; Він є сам від себе. — (У Дегарба). Бог є то Пан (Господь) неба і землі, від которого все добро походить. Бачимо велику ріжницю, хотяй в сути річи є оно то само. Зі згляду на сьвітогляд дітей дефініція у Дегарба є приступнійшою і більше зрозумілою для дітей, як в нов. катехизмі. Бо у Дегарба є самі річи конкретні а в нов. виданю абстрактні. Вправді в дальших питаннях пояснює отє дефініція, але знов абстрактно. Питанє: Для чого говоримо: Бог є безконечно совершенний? Відповідь: Бо Він посідає всі добрі свойства в найвишнім степені. Питанє: Що значить Бог є сам від себе? Відповідь: Значить, що Бог не є від нікого сотворений і не одержав від нікого свої совершеньства. Бачимо тут самі абстрактні річи, за тяжкі для дітей. Слово „єство“ найтруднійше до зрозуміння для дітей, в нов. катехизмі зовсім не пояснює ся, хоч треба би єго конечно пояснити. Вправді више наведені питання є означені зьвіздкою, значить є призначені для 3. кл., все-ж таки се і для дітей 3. кл. за трудне, бо діти не любують ся в абстрактних річах, лишень в конкретних, під їх змисли впадаючих. У Дегарба питання є більше конкретні: Де є Бог? Чи знає Бог все? Чи можна Єго видіти? Тож і відповіді виходять ясні для дітей. На ст. 13 в нов. кат. питанє: З чого складає ся чоловік? Відповідь: Чоловік складає ся з тіла і безсмертної душі, котра є природним образом Бога (се без зьвіздки, отже призначене для 1 і 2 кл.). Тут дефініція душі, навязана до реченя головного реченем робічним відносним, є для дітей 1 і 2 кл. за трудна і незрозуміла, коли у Дегарба стоїть ясно на ст. 12. Що є душа? Є то дух безсмертний на образ і подобу Божу сотворений, без котрого мислити і жити не можемо. Вправді в нов. кат. слідує питанє: Чому є душа чоловіка природним образом Бога? Відповідь: Тому, що є безсмертним духом, має розум і свобідну волю.

Тут абстрактне пояснює ся абстрактним. Треба би хіба еше додати питанє, яке є у Дегарба: Що значить душа є дух безсмертний? Значить: ніколи не умирає. На стр. 38. в нов. кат. питанє: Чи в першій заповіді позваляє ся почитати Ангелів і Сьвятих? (питанє з хрестиком). Відповід: В першій заповіді позваляє ся почитати Ангелів і Сьвятих, бо ми їх не прославляємо так як Бога; противно, є то добре і пожиточно їх почитати і призивати, щоби они вставляли ся за нами до Бога. Поминувши тут злишне і нельогічно вставлене слово „противно“, то ввиду сего, що передтим вьяснено лишень слово „славити“ а про слово „почитати“ не згадано — слова „прославляти“ і „почитати“ будуть для дітий ідентичні і ціле почитанє Ангелів і Сьвятих буде для них неясне і незрозуміле.

І так можна би знайти в нов. катехизмі еше більше місць, над котрими можна би робити уваги, але перестану на тім. Заключене з того, що в будучности ті, що будуть займати ся укладанєм катехизмів, мусять надзвичайно уважати над добором виражень а головно мусять взяти на згляд діточий сьвітогляд. Чейже одну і ту саму правду представляє ся інакше гімназійним ученикам, а інакше сільським дітям.

Тепер увага що до біблії. І тут належалоб в будучности дещо зреформувати. Біблійна наука має бути неначе ілюстрацією до катехизму. Проте не ходить тут о докладне реєстрованє біблійних фактів, бо се належить до спеціальних, вищих студій, але має ся на тих фактах опирати, основувати та з них виводити правди віри і обичаїв. Тому то деякі річи можна а навіть деколи конечно треба опустити зі згляду на моральне добро дітий. Особливо драстичні натяки протів стидливости повинно ся надзвичайно обережно обминати, щоб ними не викликати уемний, моральний ефект, та щоб невідповідно ужитими вираженнямк занадто не зайняти уяви молодого серця та не дати єму нагоди до розпитуваня за дорогою до злого. Слідуючі місця, після моєї радки, можна би або цілком опустити, або основно змінити: В біблії більший вид. р. 1907, ст. 20. „Ізаак і Ребека не мали через 20 літ дітий“ — ст. 22. Яков оженив ся з двома доньками Лавана Рахилею і Лиею“ (тут треба би хіба пояснити дітям, що то була полігамія) ст. 25. „Однак лукава і хитра жінка Пентефрія з злости за то, що Йосиф не хотів дати ся наклонити до гріха, спонукала свого мужа і т. д.“ — ст. 58. Сампсон ходив часто до филистинки“ — ст. 69. „Давид поставив Урію, свого полководця з намислу на небезпечнім місці в битві, щоби там погіб, а жєну єго взяв собі“ — ст. 75. „Соломон взяв собі жінки — з любови до жінох своїх збудував сьвятині балванам“.

І ще можна би щось подібного знайти в біблїї, але досить тих кілька виражень, щоб наглядно переконатись, що они зі згляду на дітий невідповідні.

Се є кілька моїх уваг, може і субективних, а все-ж таки опертих на доказах.

о. Павло Штокалко.

МИХАЙЛО Д.

Фільозофія і християнство о народности.

(Відчит).

„...держайте, аз побѣдих мїръ“.
(Иван 16, 33).

Нужда нашого русько-українського народа вимагає нинї більшого тай щирїйшого як коли-іноді застановленя та труду. І на нашу радість та потїху бачимо, що Русин-бідолаха таки прочунав, схаменував ся, розплющив очи, тай далї на всео горло в крик: біда, ратуймося! А сей оклик, сей громовий голос о ратунок чути нинї скрізь по наших оселях. Скрізь видко розпучливі та грізні очи пробуджаючого ся велитня — русько-укр. народа. Тай добрий се знак. Нехай но народ гаразд догляне свого правдивого вороженька, ний гаразд спостереже на своїх плечах той тяжкий камїнь, що його так до землі пригнїтає, нехай лише добачить, де то жерело тої затроуючої води, що нищить, троїть його самого і його діти, нехай но, кажу, він то всео підгмїяне, а дасть Господь, чей хутко справить ся зі своїм ворогом.

Та, щоби до того прийшло скорше, не зашкодить показати йому одно, друге жерло тої отруї, та вказати способи, як-би то можна ті жерела позатикати і як устеречись та прогнати тую заразу.

Між иньшими лихами, що бють наш народ, грізною язвою є нездорові погляди, хоробливі сьвітогляди, котрі захоплюють не лише ширший загал інтелїгенції, але втискають ся, добувають ся тай ганґренують широкі маси нашого селянства. А прецїнь сьвітогляд народа має чи не найвизначнїйший вплив на його розвій, на його просьвітне та економічне положене. Від по-

глядів, які має маса народу о чоловіці, о його призначеню і о суспільних порядках залежить державний стан і щастє народів. Нездорова сумішка поглядів не посуєє ні на крок долі народа на ліпше. При помочи-ж багнетів можна людей тримати в спокою, можна їх угнітати лише виїмково, але ніколи на довгий час. Християнський соціолог Псеннер пише: „щоби істнуючі несправедливости і лукавства як найскорше можна було усунути, треба ґрунтового зреформованя поглядів“.

Невільництво пр. в давних часах утримовалось лише через фалшиві погляди о призначеню і гідности чоловіка. Християнська наука о рівности всіх людей перед Богом усунула поволи поганьські погляди, а з ними і невільництво без ужитя насильних средств. Сю правду мусить всякий признати.

Погубні державні ззкони і порядки, котрі довели до цілковитого знищеня середного стану, не були би стали можливими, если би погубні засади і погляди в тих законах переведені, не були перше захвалювані яко дуже спасенні та корисні і если би представителі народу тими згубними поглядами не були перенялись.

Если проте оплаканий стан, в яким проживає народ, має бути поправлений, мусять передовсім бути справлені погляди на всі біжучі пекучі справи, а то через друковане слово, через збори, відчити публичні і т. п. способи. Народ мусить передовсім навчитись мислити. Він мусить пізнати і зненавидіти фалшиві задивлюваня і засади, котрі уможливили заведене погубних законів державних, чи краєвих, чи других; він мусить перенялись справедливими поглядами і засадами, котрі одинокі запоручають здоровий розвиток суспільности, котрі, коли прийде одвітна пора, будуть в силі згуртувати весь народ до жадааня і домаганя а відтак і установленя таких законів, які би справді загородили суспільність від лиха-біди.

Нині бачимо великий нелад, замішане, розстрій, правдивий хаос у поглядах, у світогляді людей. Проте не дивно, ще такий нелад царить і в житю, і то в кождім майже напрямі та на кождім поли житя людського, житя народного.

Задачю кожного щирого християнина, передовсім же священника, яко ученака і благовістителя закона Христового, яко борця за вічну „Істину“, тай яко свідомого члена нещасного народа, є — ширити як мога найдалше засади тої відвічної Правди, вкорінювати скрізь здорові погляди у той пеуючий ся розчин людських переконань і думок; так насталити, скріпити, живучою силою облити ті думки, аби они були в спроможности вплинути і на порядок житя людського успішно та цілющо, мов той цілющий бальсам на грізну рану тілесного організму.

Низше є подане, що о народности вчить філософія і християнська наука *).

* * *

Каменем, о котрий спотикають ся і звичайно падають нині великі керманичі політичні, є справа народна. Ті політики, опираючись на фалшивій раціоналістичній засаді, ще інтерес держави є найвисшим інтересом, котрому всео на світі повинно підчинитись, пр. воля держави є жерелом права, одже є неограниченою і всевладною, що право пожіраня слабших сильнішими є основним правом всесвіта, ті великі політики, кажу, мусять пераз спіткнути ся і фатально упасти, коли ті слабші та угнетані проявлять часом більшу та здумівачу силу й відпору, не датись пожерти ворогови.

Коли одже пр. нині прийде під обради справа полагоди сусідних народних відносин, нинішні керманичі політичні, пересякнені тими фалшивими поглядами, безоглядно кидають народність слабку у пащу сильнішої. Несправедливість, кривда страшні! Та на жаль так оно дієть ся на яві, на жаль, така незавидна доля, між иньшими, припала в уділі й нашому нещасному народови. Чи є де яка наука, котра би уняла ся за тими нещасними жертвами? Чи є де яка сила, котра би тую несправедливість поборона?

Кличу з переконанєм, кличу на весь голос: є! Є наука, а то наука здорового людського розуму, чи-то правдивої філософії, і наука, котра тамту ще вскріплює, а то наука нашого Спасителя, наука Христова! А дух, сила науки Христової поборе всяку неправду!

Пригляньмось проте близше тим наукам.

* * *

Правдива філософія вибирає ся, цурає ся тих фалшивих понять о народности, яких тримають ся нинішні великі політики. Здоровий людський розум і етика на нїм оперта дають нам зовсім иньше понятє о народности і єї правах. Народність є природним витвором історичного життя людськости. Єдність мови, віри та походження помагають їй у розвитку (хоч не все і неконечно); але дійсним єї творцем є час, зглядно історичний розвій певної галузи людськости, живучої в певних условинах обопільної лучности. Часто буває, що той історичний розвій фор-

*) Порівнай: Ks. M. Morawski t. j. Podstawy etyki i prawa, зом. II, ст. 83 і дальше; і Voditel v bogoslovnih vedah зом. 4, з 1907 р.; Dr. Jos. Hohnjec: Vera in narodnost.

мує дану галузь людства у той зверхній устрій, який звемо державою. Се однак не все лучаєсь. Не все якось народність становить zarazом і одну державу. Але сей історичний розвій вибиває на народности в глибині єї душі сильне, трівке, характеристичне знамя, на котре складають ся в рівній мірі: і материнська бесіда і батьківська віра і земля родима і переданя предків і пам'ять їх великих діл і пам'ятники минушої або теперішньої величавости і звичаї, обичаї домашні і спеціальний домашній напрям осьвіти, літератури і штуки — та з тим всім знанє, честь і любов, тих всіх річий, яко своїх, зі собою від віків тісно звязаних, зрослих. Се духове знамя надає народови психольогічну індивідуальність, се є, душевну єдність, котра становить єго внутрішню лучність і ціху відріжняючу його від иньших народів — і се як-раз ми зовемо народностию. Політична форма народа у виді держави, яка залежить від ріжних зовнішніх условин, може змінитись або й зовсім занепасти під напором або в наслідок зміни сих обставин — народність однак яко річ духова, яко душевна єдиниця, лишаєсь і дальше сповняє свою задачу в загальнім розвитку людства. І навіть у чужій державі, до котрої прилучить ся, буде жити яко здоровий і пожиточний член цілости — коби лише найшла догідні условини народнього життя, условини, яких народність потребує, як ростина сьвітла та воздуха. Де-ж її того покарму відмовлять, там она буде животіти, хочби цілими віками, в неустаннім болю, терпіню, терпячи сама та затроюючи державу, до якої є прилучена, як то наглядно можна між иньшими переконатись на історії Ірляндців, злучених з Англією, та з історії Руси-України, прилученої по части до Росії, по части до організму польського.

З того повисшого понятя народности слідує наперед, що народність є витвором прав природи та що она має в плянах натури свою рацию бутя. Бо-ж очевидно, не случайно людство по всі часи розгалузуєсь у великі, самостійні витви — народи. Як розрієт всякого тіла у ріжні члени має ціль в природі, бо кождий член має свою спеціальну чинність, потребу для цілого тіла, так і те розгалужене людства у ріжні народи, має глущу рацию бутя, бо кождий народ щось свого питомого вкладає у загальну скарбницю людської культури, кождий сповняє своє спеціальне призначене, вложено є йому через самого Творця. Нищєне природних прав організму є все блудом, бо нічо иньшого не спричинює як лише біль і терпінє та зіпсутє, Нищєне природних прав людства є не лише блудом, причиною багато більших терпінь і глибше сягаючого зіпсутя, але є також кривдою і проступком: бо право натури, коли відносить ся до чоловіка, є тоже правом моральним.

З такого понятя народности слідує вдруге, що народність є збором прав вроджених і набутих, прав найдорозших людському серцю. Кождий чоловік має природне право, жити в тім

краю, в котрім народив ся, говорити своєю рідньою мовою, плекати свої питомі родинні обичаї, здобувати собі в своїм краю відповідні становища, до яких має уздібнене — словом, має право до всього того, що не противить ся рівним правам ближнього. Держава є лише на те, щоб тих прав своїх горожан силою боронила та стерегла їх рівноваги після всякої справедливости.

А держава, котра забуває о своїм властивім завданю, держава, котра сама хоче бути собі цілюю, входить як далеко хоче у права чоловіка і нищить притім найкраспі почуття і права своїх горожан, навіть не зважає на такі дорогі почуття, як народні, такі сьвяті, як релігійні — така держава, кажу, вивертає природний порядок, сповняє великанське і неустанне безправство, в котрім містить ся стілько всіляких кривд та болю, що їх хиба оден Пан-Віг зчислити може.

Хто з нас Русинів, спитаюсь, не бачив моря сліз, витиснених народніми кривдами?

Та прав природи не нищить ся безкарно. Натура вже сама страшно мстить ся на нелюдяних кривдниках. Но над природою є ще володар, є справедливий Судня, котрий відомстить ще справедливіше всю неправду!

Така є в загальних нарисах наука філософії, наука здорового розуму о народности. Погляньмо тепер, яке о народности має понятє християнізм.

* * *

Християньска наука зовсім згоджуєсь з наукою правдивої філософії. На перший погляд могло би видаватись, що християнство не має нічого спільного з народностию. Народности ділять людство, християнство-ж зступило з неба, щоб людий зєдинити: да будуть одно. Але вже з гори неможливою є річю, щоби релігія Богом дана стояла в суперечности до природи Богом сотвореної. Та-ж народність є неперечно твором і правом природи

Загляньмо наперед до наших сьвятих книг старого завіта, та поспитаймо, що учить нас о народности сам Господь Бог через уста своїх посланників. Чи каже нам Г. Бог свій народ любити? Чи повинні ми свою народність беречи, її плекати, її, де треба, боронити? Вожий закон, записаний, виритий глибоко у серцях всіх людий, велить нам любити наших ближніх. А кого-ж з поміж ближніх маємо більше любити, як не батька те неньку, як не свою рідню близшу тай дальшу, як, вкінци, не всю свою батьківщину, свою вітчину дорогоцінну?

І справді, вже в померклій старині бачимо дружність, єдність та любов у людий одного племені, чи даного народа. Вавилонці, Ассирийці, Перси, Єгиптяне, Греки, Римляне — як же високо цїнили они свої племена! Як кождий з тих народів

любив свою народність, видко хочби з того, що майже кождий з них чванив ся божеським походженєм, що свою історію, своє народне жите уквітчали славними походами — здобутками воєнними, або й здобутками духовими на поли науки, штуки, письменности та на иньших царинах людського знаня. Но тая любов своєї народности у старинних народів так високо зросла, що стала наскрізь еґоїстичною; чужий, варвар, був в ненависти і погорді, винятій з під врожденного права загальної любови людей. Було се збочене, скривлене, якому підлягли й иньші природні почутя, а то під впливом людських пристрастей, які по упадку перших родичів взяли верх у чоловіка над його розумом.

Та ходім до „народа ізбранного“, до Ізраїля. Кілько тут в тім малім народі геройських прояв любови своєї народности. Кого в подив не вправить така Юдит, або така Естир, котрі власне своє жите наражали за народ і вітчину; або хто не зачудуєть ся на вид героїв Маккавеїв, котрі все майно і жите жертвували за свободу своєї вітчизни і народа. А глибоко проймаючий „воплъ“, плач та риданне пророка Єремїї на звалищах Дони Сионської! — Кілько у нїм ніжної, а zarazом могутньої, палкої та горячої любови до свого нещасного народа, своєї дорогої та розшарпаної вітчизни. Або чи найшли коли — питає Др. Jos. Hohnjec у Voditelj-у — пекучий біль та пожераюча туга за втраченою вітчиною та розшарпаним домашнім огнищем, щирійший вираз ніж той, що нам у ухо і серце проникає зі славного 136. псалма: „На ріках вавилонських, там ми сидїли і плакали, як Сиона спогадали. Не вербах їх повішали ми псалтирї наші. Там бо захотїли від нас слова піснї і радости тїї, що в неволю нас забрали, знущались над нами: „пуче, заспївайте нам пісень Сионських!“ Ох, якже-ж нам пісень Господніх на чужій землі співати? Коли забуду тебе, Єрусалиме, ний позабута буде й десниця моя! Нехай язик мій прилипне до гортанї моєї, коли не згадаю тебе, як не поставлю Єрусалима над усї радости мої!“ — Такою любовю дїше чи не найкрасше серце Ізраїля.

Но й Жиди тоже не були вільні від тої вузкої націоналістичної відрубности, від того еґоїзму чи шовінізму національного. Мали они однак в законї перестороги, котрі лагодили ті острї, нелюдянї відносини, та приказували справедливїсть і милосердіє зглядом чужинців. Так читаємо пр. в кн. Левїт XIX. 33, і XXIV. 22: „Коли замешкає чужинець в землі вашій і перебувати буде між вами, не докучайте йому; але ний буде між вами яко горожанин; і любити його будете як самї себе. Однаковий суд ний буде між вами, чи то завинить чужинець, чи то горожанин“. Подібні поученя находимо і в иньших книгах та у пророків.

(Дальше буде).

Про опалюванє церков на зиму.

Справа опалюваня церков займала довгий час уми німецьких і французских свьящеників, доки не зістала рішена на користь опалюваня. Многі свьященики противились сьому кажучи, що „давнійше не палено“! Се однак нічого недоказує, бо давнійше не уживано ані желїзниць, ані машин, ані часописий а тепер уживаємо з користію для нас. Інші кажуть що ніхто не захворів через се, що молив ся в неопаленій церкві! Се велике питанє, бо коли особливо з дочерних парохий вірні мусять іти з годину в мерозі, а потім 2—3 год. без руху вистояти в церкві а потім вертати, то певно великий процент шкодить собі на здоровлю через перестудженє. Особливо по більших містах, де учащає до церкви публика не загартована пр. студенти, урядники, помічники торговельні, які працюють цілий день по теплих кімнатах, проявляють справді геройску терпеливість коли стоять хочби і одну годину в замороженій церкві з каміною ще до того підлогою. Сумняваю ся, чи се побуджує їх до більшої побожности, противно певно ждуть як найскоршого кінця Богослужєня. Колиби по церквах палено, богато осіб оставало би довше на Богослужєнях і проповідях не хочючи виходити на заверуху, або сніговицю. Знова інші боять ся великих коштів. З тим треба числитись, бо коли починаєсь опалювати, то треба палити через усї зимові місяці кожного дня, щоби завсїгди була однакова температура; в противнім разі мальовила, різьби і т. д. потерпілиби ушкодженя, а також колиб палено раз на тиждень, то в неділю булаб чиста потопа з пари. Та річ не є така дорога; при ужитю системи Michela Perret'a мож малу церков опалити за 200 кор. через цілу зиму. Отже возьмім пр. що 200—300 люда що неділі і свята приходить, то випадє на рік на голову 1 кор. Вкінци колиб і не стало гроша, то вистарчить лиш сказати, що від певного часу не будєсь палити а посплять ся датки, бо люди спізняють користи палива і не схочуть мерзнути.

Але відки здобути досить великі одноразові кошта заложеня сєго огріваня? Найлучше при будованю церкви вчислити ті кошта між кошта будови, або склонити когось, щоб установив відповідну фундацію; кошта значно меньші, бо не треба зривати підлоги ані нарушувати фундаментів; при будованю усе рівночасно будуєсь і узглядняєсь. І так при будові церкви мож завести огрівальні проводи, канали, і пр. після системи M. Perret'a сумою около 2500 кор. і низше. Відповідні фірми дають пляни і обяненя.

Є два системи опалюваня. В кождім разі опалюванє мусть бути центральне, бо инакше підлога остане зимна а тепло-та уся піде в гору та повстануть протяги в церкві. Совершен-

нійшим але і дорозшим є систем опалюваня за помочию пари, як се є в катедрі в Майнц, в церкві сьв. Івана в Wichre—Freiburg, в монастирській церкві в Beuron і т. д. Вимагає він багато вкладу, бо треба двох кітлів парових, рур і каналів та дорогого опалового материялу (коксу); пр. в церкві в Neustad яка має з ризохоронительницею 17.000 м³, 21 великих а 7 малих вікон урядженє парового опалу коштує 20.000 кор. а паливо від грудня до кінця цвѣтня 1.800 кор. — Котел паровий находить ся в пивниці, звідки рурами проводить ся пару. Церков огріта є на 10 степнів Цельзія — більше не потрібно, бо люди суть в верхних зимових уборах. Протяг незначний.

Другий систем опалюваня значно дешевший та практичнійший є систем впровадженій М. Perret-ом в Парижі. Воздух з церкви впроваджуєсь через підземні проводи до одної опальної під церквою лежачої просторони. Там огріваєсь і иньшими проводами впроваджуєсь знова в церков. Сей систем огріваня впровадили численні католицькі церкви в Альзациї з знаменитим успіхом. В кількох послідних роках впроваджено в 50 катол. церквах в Альзациї та Льотаринїї, від 10 літ впроваджено в Штрасбургу в церкві Jung-St.-Peter. Систем сей є тим практичнійший від парового, що не потрібно жадних рур, бо усе іде через підземні проводи — канали а через се не потрібні жадні напрямки.

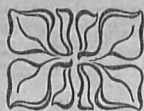
Католицька церков Jung-St.-Peter в Штрасбургу в Альзациї обіймає 20.000 м³, отже 3.000 м³ більше як висше згадана Найштадска; коштує опал понад 4.000 кор. а збудованє обох простороний до огріваня і проводів-каналів 7.000 кор. разом около 11.000 кор. отже 9.000 кор. дешевше, як парове огріванє. З кождим роком чим раз дешевші суть кошта запровадженя огріваня. На парохію зложеноу з 1.300 душ, урядженє печі і простороний коштує 3.000 кор., а річне зужитє палива і оплата палача 200 кор. В більших церквах по містах ті річні кошта (150 днів палєня) виносять 500—1300 кор. Яко материял опаловий уживаєсь порох з вугля, який дуже дешево мож набути на желізницях і в фабриках.

В Альзациї уряджує опалові печі фірма Bouchayer et Viallet в Grenoble і Lyon, (Frankf. Anzeiger für die kath. Geistlichkeit).

Яко резульат сих уваг можна випровадити консеквентно, що і в наших церквах особливо мійських повинно ся запровадити опалюванє. В недовгім часі має основно реставроватись катедральний храм сьв. Юра, будують ся вже і величаві храми в Станиславові та Тернополи; проте дужеби добре було, колиб комітетові будови застановились над тим і ще завчасу запровадили сю так вигідну і розповсюднену у північній Франциї і Німеччині новість.

Опалюване запроваджене є також у Львові в костелі т. зв. Клярисек (Личаківська 1) і лат. катедрі де рівнож запроваджене є електричне освітлене, яке може також знайти застосоване в више згаданих наших церквах.

Е. Ц.

Бібліографія.

Із церковної штуки.

1. *Вадим Щербаківський*, Деревляні церкви на Україні і їх типи. (Відбитка з „Записок наук. Тов. ім. Шевченка т. LXXIV.) Львів 1906 ст. 23 з ілл.

2. Протоіерея *Е. Спцинского*, Южно-русское церковное зодчество. (Відбитка з журн. „Православная Подолия“) Каменець-Подольськ 1907 ст. 24 ілл.

3. *Kazimierz Mokłowski*, Sztuka ludowa w Polsce. Cz. I. Dzieje mieszkań ludowych. Cz. II. Zabytki sztuki ludowej. 1903. Львів 8° VII., 552 стор. ілл.

Під'єм національної свідомости, який послідними літами розбудив ся у наших закордонних братів, заставив їх до живіших студій над рідною минувиною. Мимо політичної і суспільної кризи, яку він під теперішну хвилю мусить переживати, позитивна культурна праця йде своїм шляхом на перед. Се видно навіть в областях, які зі злобою дня не мають нич спільного, в областях церковної штуки і археології. В р. 1905 появила ся яко I. том „Древности України“ публікація проф. Павлуцкого: „Деревянные и каменные храмы“. Про неї була звістка в „Ниві“ з р. 1906 ч. 7, де і зазначено єї велике значіне для нашої рідної культури. На се значіне вказують і другі публікації, які рівночасно і велід за нею появили ся.

Рівночасно з Павлуцким 1905 р. заговорили про українське церковне будівництво архітект В. Карпович в петербурскім журналі „Строитель“ (ч. 10 з 15. мая) п. з. „Малоросійское церковное зодчество“ і другий архітект Н. Філянскій в московскім журналі „Искусство“ (ч. 3, з марця) п. з. „Наслѣдіе Украины“. А яке не лиш історичне, але і практичне значіне має се питане, видно з дальших праць які являють ся велід за основною роботою Павлуцкого.

1. В. Щербаковський дає ілюстрації і коротенькі описи 11-ти деревляних церков Київської губернії у систематичному порядку від одно-аж до девятибальної системи. Історичного питання про гезезу нашого будівляного стилю він зовсім не торкає, а в зображеню его типики і характеристики бере річ дуже лехко і поверховно, виходячи з сего погляду, що „шаблону у ньому не було і трудно знайти дві перкви ідентичні між собою“. Шаблону і не треба, але було і певне стале конструкційне правило, якого можна дочитати ся у кожній деревляній церкві, підходячій під тип наших українських церков, як се виказав Павлуцкій (ст. 6 і 7). Остаточно годі і на се згодити ся, що основним мотивом, елементом нашої церковної архітектури, є восьмигранна башта, як се д. Щербаковський припускає (ст. 5 і сл.) і фактично дає зразки майже виключно восьмигранних зрубів. Конструкційною одиницею наших церков є квадрат, на ньому вьодмакутник а на них баня. Се видно не лишень з плянів церков, поданих д. Щ., у яких ніде нема рівнобічного восьмикутника, а лишень квадрати з відрізнаними углами, але також з ілюстрацій і плянів проф. Павлуцкого із церков других українських губерній, де рішучо переважає квадратна основа. А у нас в Галичині центральний зруб спідний майже виключно квадратний а на ньому доперва восьмикутний і то не лишень у наших деревляних церквах, але він відбив ся і на сусіднім польським будівництві, як се видно на бічних каплицях латинської катедрі і на каплиці Воїмів у Львові. Воно впрочім і більш пригодно, щоби квадрат мав першєвство перед восьмикутником.

2. Однаково маленька по обєму, але більше інтересна є брошурка протоєрея Сециньского, заслуженого дослідника подільської церковної старини, реферат із збору Подільського церковного Історично-Археологічного Общества. В історично-археологічному ементі опєрта на праці проф. Павлуцкого, вона добре орієнтує про теперішній стан змагань около студій і рєституції нашого питомого церковного стилю. Вона навіть для сеї послідної ціли зладжена як се видно з кінцевого заключєня (ст. 22): „Наколи ся архітектура справді народна, своєрідна, прекрасна, ідейна, як каже проф. Павлуцкій, то до сего потреба що слїдує :

1. При обновах старих церков полуднево-руского стилю конечно би заховувати їхній своєрідний вигляд і не перемінювати їх після шаблонного невідходячого взору, перенатого від сусідньої перебудованої церкви або з ріжних розлетівшихся архітектівських альбомів — негодить ся одівати пєважного старця в невідповідну новомодну одєжу. Загалом треба, о скільки дасть ся, заховувати старинні типічні церкви, хотя впрочім то не все можливе, бо деревляний матеріал не може бути вічний, а підставляти нові бруси і стовпи стає часами неможливи і без хісна.

2. Бажаючи, щоби у нас, в полудневій Росії, будували церкви після старинного полуднево-руського типу, котрий оказує ся вповні усталеним і який мож уважати за народний. Є надія що ся любов і одушевлене прот. Сеціньського запалить і у других наших братів.

3. Коли говорить ся про наш церковний стиль, треба згадати і про книжку Мокловського. Не з річевого інтересу, бо крім кількох ілюстрацій наших церков, вона хоть і про церкви говорить (на ст. 365—423), нич нового не дає. Вона цікава яко *signum temporis*, ако зворот у польській науці, довершений під впливом політичних напрямів послідних часів. Про руску церковну штуку вже давніше писали польські вчені. Прим. проф. Маріян Соколовский про малярство руске (Вістава археологічна польско руска у Львові 1885 ст. 12—22), про „Візантію і Русь“ (*Studia i szkice*, I, Краків 1899 ст. 375—531); гр. Войтіх Дідушукій про богородчанський іконостає. (*Przeгляд archeologiczny*, зом. IV. Львів 1886 ст. 91—130); дальше В. Лозінський (*Sigma*) про церковне малярство на Руси (*Kwartalnik historyczny*, I. Львів 1887 ст. 149—209). Всі вони більш-менш справедливо і об'єктивно відносили ся до свого предмету, бо переважав у них культурно-науковий інтерес. Сего спочую у Мокловського вже нема. На наших церквах він вже не бачить впливу візантійського, або якоїсь нашої питомої думки — вони у него є попросту пам'ятниками культури латинської (ст. 395), себ то польської. Свої виводи він так кінчить (ст. 423): „...Старі церкви і костели є музеум людвої штуки. Дятого та фурія (?) нищення тих деревляних забутків, яка захопила тих руских ксьондзів, котрі-би раді стерти окреме знамя культури з католицкої Руси і надати їй візантійске пятно, бо инішні деревляні церкви є польські (автентичный висказ księdza z okolic Stanisławowa) заподіє велику кривду культурі і штуці (?) даючи місто знаменних і питомих будівель *marne pokurcze bizantyjskich murowańców*, z tak szczególną lubością obecnie na Rusi wznoszonych“.

Таких слів і поглядів культурним поступом на перед хиба годі назвати...

О. Боцян.

ВСЯЧИНА.

Поза кулісами „вільної“ науки. Бесіда д-ра Люгера (гл. Нива 1907, ст. 761—2) виказала цілковиту зависимість австрійських університетів, їх професорів, студентів і цілої науки, від жи-

дівсько-ліберального табору, згуртованого докола „Neue freie Presse“. Парламентарна дебата (гл. статю „Католицька дебата в віденському парламенті“, Нива, 1908, ст. 8—20) виказала ще ясніше, що борба „поступової“ суспільности против „клерикалізованих“ університетів, то лиш нужденна фарса, облудна комедія, інсценізована жидами з N. fr. Presse в цілі замаскована їх фанатичного виступу против християнського світогляду. Найновіші події доказують до очевидности, як то дбають „поступовці“ про „чисту“, „свобідну“ науку.

Професор віденського університету і член академії наук, отже не аби яка повага, Леопольд фон Шредер (Schroeder), помістив в N. fr. Presse цілу серію статей про найновіші події з борби християнського і противхристиянського табору. В одній з кінцевих статей п. з. „Eine Rede, die niemals gehalten wurde“, висказав Шредер свої особисті погляди, щирі і правдиві. Але що та правда була за грка для органу Моріца Венедикта, тому то він, той огорачий заштитник „чистої“ і „свобідної“ науки, змінив статю в самій есенції. Кінцевої статі п. з. „Kehrseite der Medaille“ зовсім не помістив.

Тоді обурений Шредер видрукував ту послідну статю в віденському, ліберальнім дневнику „Zeit“, з якого дістала ся вона і до „Reichspost“ (Wochenausgabe, Nr. 51, 20. Dezemb. 1907, S. 9—10). Зміст її такий.

Стою на становищі независимім, говорить автор, від ніякої політичної партії. По довгих літах думаня і слідження приходжу до пересвідчення, що теперішній католицький рух в Австрії — додаю від себе і так світло заінавігурований віденським, католицьким вічем і політичним зростом католицьких організацій, вийшовших на підставі чотириім'яного права голосованя — почиває на широких масах насесеня. А викликали его і неустанні напасти лібералів, звернені против всякої релігії, а особливо християнської. Сучасна література і публіцистика кпить собі з релігійних почувань. Безчисленні люди, для яких християнство є святистю, не можуть довше на таку наругу дивити ся, їх огірчене і обурене вибухає з стихійною силою.

В своїм засліпленю не бачать того факту і его причини навіть і образовані, бистрі і вчені ліберали, з якими автор від літ стикає ся. Не бачать вони, що акція викликає реакцію, яка має тим більше виглядів на успіх, чим більше кривд наробила акція (противхристиянського лібералізму). Фрази про ненаситність і нетолеранцію Риму, не в силі спинити того руху. Нарід не так глухий, як се декому здає ся, а в его внутрі суть одиниці інтелігентні і релігійні. Релігійне почуванє росте, католицьке населенє змагає ся, невпинний зріст політичної могутости центра в Німеччині і християнсько-соціальних елементів в Австрії, то факт, дарма, що ліберали не можуть поняти, як то можливе.

Нинішні ліберали не мало причинили ся до зросту католицького почування і тому, що вони відзначають ся в борбі з християнством далеко більшим фанатизмом, чим їх батьки. Давнійші ліберали, хочая поборювали християнство, та все таки, бодай в засаді, руководили ся взглядом противника певного рода гуманністю і толеранцією. „Die modernen Gegner des Christentums, ja aller Religionen, zeichnen sich aber durch eine erschreckende Intoleranz aus“. Если то не устане, страшні часи нас чекають!

Ті гадки Шредера, то наче ілюстрація до резолюцій вільнодумного конгресу в Празі, до виступів соціальних демократів і жидівскої та зжидоватілої преси.

Афера проф. Шредера кидає інтересне освітленє на чистоту і свободу науки певних кругів. Цілий „поступовий“ табор пятнує папський індекс, яко замах на свободу духа, а найголоснійше кричить Моріц Бенедикт в N. fr. Presse. Рівночасно має Моріц свій індекс, на яким поміщує всякі, хотаяби правдиві, але єму не любі погляди. Шредер став „єретиком“ тої ліберальної „церкви“. і єго виклято, признано за недоука. „Чиста“ наука має бути о стілько „чиста“ і „свобідна“, о скілько на се позволить п. Моріц.

Дальше N. fr. Presse подає статі печатані на своїх стовпцях яко „чисту“ науку „дуже вчених“ професорів. А в дійсности ті „вчені“ статі препарує часто після своєї рецепти сам Моріц Бенедикт. Хто не признає неомильности того архірабіна, не має права називати ся інтелігентною людиною.

Вкінци, бесідою Люгера учули ся діткнені професори і університети, вони запротестували грімко против замаху на „свободу“ науки і на „честь“ професорску, але против поведєня жидівського орґану против професора університету і члена академії наук, не обізвав ся дотепер ніхто!

Люгер і Шредер відслонили лиш рубець того таємничого образу в Саїс, що зове ся „свободою“ університетів і науки, але що там дальше криє ся, проте можна лиш догадувати ся.

О. В.

Вісти з американської Руси. Читачам „Ниви“ уже звістно, з якою радостію витала американська Русь свого Владика Пресєв. Сотера. Де лише він авив ся, всюди витав Єго нарід як рідного батька з оваціями у нас в Галичині не виданими і не чуваними. В честь Владика устроювано концерти, шили сердечні промови, лунали сьпіви і музика. В проповіді, що нею почитав один старший сьвященник першого русько-американського Владика на вступі до церкви сьв. Юрія в Нью-Йорку, назвав він Пресєв. Сотера спасителем греко-кат. церкви в Америці, бать-

ком, головним провідником-керманичем руско-кат. народа. — Однак лихо не спить.

Нарід одушевляє ся, сьпіває „осанна“ — а тимчасом вороги вже й наважили ся зворохобити той нарід против Владики і кинути між Його люд клич „разни, разни его!“ Они стали підкопувати повагу Преосьв. Сотера і словом і письмом; они так Владикою „заінтересували ся“, що навіть пишуть по часописях про те, які страви подають на его стіл, щоби часом Преосьв. не позволив собі на ліпшу поживу, як американський робітняк... А той бідний Пастир навіть не перебуває в дома лише між паствою; а як коли й завітає до своєї резиденції то хіба на те, щоби днями і ночами залагоджувати урядові справи.

З одушевленем і пожертвованем забрав ся О. Сотер до тяжкої праці над піднесенем гр.-кат. церкви — двигненем і освідомленем свого народу — а тут преса, з виїмком американської »Свободи«, котра троха поміркувала ся, пише про Владикку всіякі нісенітницї і місто помалати Архирейови в тяжкій роботі, та преса підриває его повагу серед народа і критикує его зарядження — кидає під ноги колоди, як свому ворогови. Досить згадати про „Американській рускій Вѣстникъ“, про „Поступ“, або — лишаючи »Галичанина« на боці — таки про наше „Діло“, котре виступило против записуваня церков на Преосьв. Сотера.

На цілім сьвітї в католицькій церкві єпископ є головою, зверхником тих церков, які під ним находять ся. Деінде, напр. в Австрії, ще й правительство опікуєсь церквою. В Америці инакше. Тут правительство зовсім до того не мішаєсь. Судові власти американські лишень затверджують контракт того, на кім церква є записана. Церкви латинські в Америці є власністю нарафій, але кождий дотичний лат. єпископ є безглядним trustee (куратор-опікун) кождої церкви і рядить нею лишень при помочи самих сьвящеників. Латинські церкви в Америці на свою екзистенцію не мають тих контрактів судово затверджених т. зв. по американски чартерів (charter); мають лишень приватне позволенє від своїх єпископів. Рускі же церкви мають і свої судово затвержені чартери і статuti геї би яке товариство або конгреґация. Але кожда церква є сама для себе. Она нічо не може зробити. Отже тепер вже ясно: як руска гр.-кат. церква в Америці має єствувати яко тіло, яко галузь вселенської церкви, хоть би лишень на підставі церковного права, мусить мати голову, мусить мати опікуна — мусить, безусловно мусить всі свої церковні маєтки віддати в трост (опіку) своєму єпископови то є теперішному Преосьв. Сотерови, котрий вже приймає на себе яко єпископ, яко голова записи церков, але не на свою приватну власність. Во хоть Преосьв. Сотер перебере на себе весь нерухомий маєток церковний в трост (опіку), то він не може в нїякий спосіб розпоряджати тим маєтком, але лишень затверд-

жує і виконує ухвалу всієї громади, як та ухвала є добра. Як же та ухвала не добра, зла (напр. ухвалили би покинути свою віру і перейти на схизму), то тоді має силу до того не допустити, як бодай оден чоловік буде проти того.

Дальше, єпископ тратить те право, перестає бути тростисом (опікуном) лишень на случай своєї смерти або резигнації; те право переходить на єго наслідника, але той єго наслідник має бути і руского гр.-кат. обряда і рускої народности. Наколи би вже не мало бути наслідника, то тоді той трост (опіка) над маєтками церковними переходить назад на дотичні громади доти, доки ті громади самі не передадуть кому иншому, як схотять.

Руский єпископ приймає опіку над церквами на ціле своє житє, а тритить на случай смерти або резигнації. А своему наслідникови може передати те право лишень тоді, як той наслідник буде не лишень рускої народности і руского гр.-кат. обряда, але й наколи він буде могчи тою церквою завідувати так, як годить ся не заведе єї на бездороже.

Руский єпископ при тїм зіставляє громадам повну автономію — она була й дотепер — в зарядї движимим маєтком, чоґо в латинників нема, а сам лишень контролює при помочи євьящеників. Касиром парохіяльним має бути завєсїди євїтский чоловік — як було і до тепер по наших громадах в Америцї. Руский єпископ задержує собі і на дальше повне право надавати або усувати євьящеників.

Так має ся справа запису церков на Преосьв. Сотера. — Преосьв. Сотер вкладає всі свої сили в працю над своїм народом, що лишений довгий час начального Пастиря, розбіг ся по всім усюдам, як ті блудні вівєї: ті пристають до православя, ті до латиньства; одні покидають свій обряд, другі віру і народність. Хто винен тому сумному положеню руського народу? Много безперечно завинила преса, котра баламутить несвїдомий нарід і кидає в обїїми апостазії чи то від віри чи від народности. Не мала вина спадає на деяких євьящеників, котрі не почувають ся до єдности і послуху зглядом свого Владики, а ведені личними амбїциями взяли собі за задачу паралїжувати роботу Преосьвященоґо.

Щоби зрозуміти, якими они мотивами руководять ся, досить згадати, що були в Америцї одиницї з поміж згаданих євьящеників, які сподївали ся засїсти на Владичому престолї і тому постарали ся вже за здалегідь о єпископскї відзники і ризм. А тимчасом завели ся в надїях — Владикою стає якийсь монах... От і готова причина, щоби получити ся з ворогами Преосьвященоґо і поборювати єго зарядженя та паралїжувати єго найкраці наміри.

Неможна також нїяк оправдати невмістного поступованя деяких латиньских айрїшских єпископів.

Коли було, за дозволом властий прийшов до Америки перший руский євьященик — всі кинули на него публичну екскомуїку. Они не давали нашим євьященикам юрисдикції, а коли

сі їм представляли, що парід не маючи своїх священників і свого обряду перейде на православє они відповідали: „ми свідомі сего, що богато Русинів ізза свого обряду перейде на шизму, та ми певні, що велику їх часть удасть ся нам позискати для латинського обряду“. Ся вузкоглядність, сей шкідливий для кат. церкві латинізаторський шал зділали, що наш парід, оірчений до крайности, йшов звичайно у добрій вірі тамтуди де его радо приймали — до схизматичких священників, у яких видів свій обряд. Яка тяжка і замотана ся справа ще й тепер видно хочби з такого факту: один з айришских єпископів лишив нашому Владиці повновласть що до управи вірних гр.-кат. обряду в своїй дієцезії; колиж Преосвящений посвятит в его дієцезії одну церков, той оголосив публично, що се сьвяченє не важне. Чиж се не дійсні муки, на які при нинішнім стані річий все буде наражений найлучший син руского народу Преосвящений Сотер? Він певно їх перенесе сі душевні тортури, як дотепер їх зносив, але чиж на се годить ся байдужно глядіти? — Ми певні, що так Преосв. Сотер як і ціла кат. американьска Русь з найбільшою радостію повитають вість, що галицко-руске духовенство готувить меморіал до Апост. Престола в ділах руского обряду в Америці і в справі звісної буллі. Та на сім годі нашому духовенству перестати. Наша церков в Америці потребує чим скорше мати священників, якіби цілком посвятили ся для єї добра під проводом Преосв. Сотера. Чиж таких священників між нашим духовенством кілька або кільконайцять не найде ся в Галичині?

Священник.

„Свобода“, орган „Нар. Комітету“,

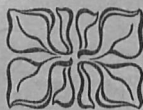
понамає і сповняє в сей спосіб свою просвїтню-політичну діяльність, що старає ся відобрати а принайменше ослабити серед широких мас нашого народу віру і привязанє до Церкви. Щоби сего допняти, треба передовсім звівечити авторитет св. Письма і Церкви; тому „Свобода“ вмовляє в своїх безкритичних читачів, що св. Письмо се „жидівскі байки“ і тому она в послїднім грудневім числі (54) накинупалась безглуздими напастями і клеветами на цілу церковну єрархію в статі п. з. „Клерикальні кертїці“. Її зміст слїдуючий: Поперед йде штубацко-мудра дефініція клерикальньої партії взагалї; се має бути така партія, яка руководить ся засадою, що папа і церковні власти мають рішати питаня чисто нацивнальні і політичні! За сим слїдує, що папа, єпископи і ті всі що їх слухають — то клерикали; а клерикали, то щось так страшного, що нічим перед ними чорносотенці; досить згадати, що клерикалами були фарисеї за часів Христа, що Ёго обжалували перед римскими властями. Коротко: клерикали то фарисеї, назадники, самолюбї, вовоги

иациональности і робучого народу, сіють ворожнечу і ненависть до всякої відмінної віри і т. д.

Такими страшними клерикалами мають бути і наші рускі єпископи і сьвященство, що їх слухає і нарід, що з ними тримає!

Спитаємо ся, які причини спонукали пов. автора до сеї грубої напасти? Він був настілько совісний, що принайменше старав ся над сим сам застановити і знайшов, що 1) Прессьв. Хомишин дуже різко, особливо підчас виборів, виступив против погубної агітації радикалів, 2) що Ексц. Митрополит „каже займатися духовенству церковними ділами“ і дбає о виховане молодіжи в семинари, 3) що у Львові виходить „Нива“ і „Оснесва“, які признають (після автора „підшивають ся під“) авторитет „Нар. Комітету“. Се фактичний стан річи, що его сам пов. автор сконстатував і розумієсь на свій лад представив як почин до заснованя клерикальної партії; тому він взиває рускій нарід, щоби читачів „Основи“ не „визбирати ані організаторами ані делегатами в нац. дем. партії!“ Ми поминаємо всі иньші сьвідомі або й несьвідомі льогічні промахи і видумки, якими прикрашена ціла ся статя (пр. що „Нива“ дістає субвенції від Ексц. Митрополита) і апелюємо вже не до здорового розуму шп. редакторів „Свободи“ і „Діла“, бо там видно щось понсувало ся, але до „Нар. Комітету“ і питаємо ся его, доки він буде позваляти на таку деструктивну роботу при помочи своїх офіціальних органів?

Ред.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинове
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Наука а гіпотеза. — Дух віри Христової в науцї школи народної взагалї; о науцї релїгїї в особенности. — Фїлзофія і християнство о народности. — З аграрного руху в Бельгїї — Єще про відносини між парохами а сутрудниками. — З чужих журналів. — Всячина. — Про станово-економічне Тов. священиків. — „Півець“ — В справі сецесийного фонду“. — П. педагог.-катех. курс у Відні. — Святкованє 1500 лїтнього ювілею св. Йоана Золотоустого в Римі і у Львові. — Ворба о маголицку Службу Б.)

Наука а гіпотеза.

Історик, що схоче писати про історію культури в ХХ. столїтю і схоче узгляднити в своїй працї піднесене робїтничого стану в тїм столїтю, мусить сконстатувати факт, що соціальна демократія дуже пошкодила сему розвоєви. Во она то кинула клич клясової борби лиш для самої борби, в якій не перебирає в средствах. Через се повстали лиш перепони для соціального розвоє ХХ. столїтя, а рух робїтничий, вийшовши на червоний шлях, зовсім непотрібно стратив на енергїї і аж правдивий приятелї робїтничого стану з'умїли показати правдивий шлях для соціального розвоє. Але що ж се має спільного з повнєшим заголовком?

Надеподївано багато відповїдаю. От се лучає-сь нагода показати, як то питаня, що на перший погляд не мають нічого спільного з практичним житєм, а однак якраз противно они мають великий вплив на него. Таж ціла тактика соціал-демократів се звїнци нічо іншого як вислїд з слїпо принятих гіпотез, що зовсім не мають рациональної підстави, над котрими наука прийшла до дневного порядку. Послухаймо, як то соціальна демократія старає ся оправдати свою деструктивну політику, своє революцїонєство, своє стремлїне до суспільного перевороту насильними средствами. Она все опирає на науцї. „Wissen ist

Macht“ се апель найчастійше повторюваний сею партією. А наука виказала (?) що чоловік походить від малпи, що жите се борба о істнованє, в котрій лише сильнійший побіджає і тим самим має лиш він право до житя. В сій борбі не перебирає-сь в средствах, бо хто не подопче противника ногами, то сего стріне така сама судьба від сильнійшого.

Так отже дарвінізм становить для соціальної демократії наукову підставу єї поступованя.

Але що підстава цілковито ложна, тим самим мусить упасти і будова на ній оперта. Бо-ж дарвінізм се не узасаднений вислід науки, але се була марна гіпотеза, що наробила много шуму, причинила ся до постуцу ріжних галузій наук, але нині ся гіпотеза в науковім сьвітї не має значіня. Єї вже давно за-сьпівали похоронну пісню, бо она фалшива. Гадка „Wissen ist Macht“ є правдивою, але се, що ми уважаємо і на що покликуємо ся яко на „Wissen“, мусить бути дійсно наукою (Wissenschaft). Єсли-ж се не наука, але слаба гіпотеза, що не має за собою поважних рацій, то з фундаментом паде ціла наша будова а оруже, яке хотїлисьмо з сего магазину добути, показує-сь невідповідним, як меч без рукоятя.

Однак не лиш в соціальной борбі треба розріжнати науку від гіпотези, єще з більшим натиском треба се робити в релігійній борбі. Слова Герто: „Das grosse Thema der Welt geschichte ist der Kampf zwischen Glauben und Unglauben“ знайдуть своє потвердженє і в XX. столїтї. І в сій борбі вічно покликують ся на науку. Повїдають, що наука задала (?) своїми вислідами смертельний удар релігії. Відкритя і наукові досліди виказали (?) що правди віри не видержують критики, бо противлять ся новочасним вислідам; словом — наука виповїла війну релігії. Однак правдивий християнин, що лиш трохи знає філософії, усміхне ся на сі фрази милосерно. Бо цілє науки є правда. Двома дорогами доходимо до правди — розумом і вірою. Що розум узнає правдивим, не може противити ся вірі, а що знов учить нас віра, не може сего розум узнати фалшивим. Хто узнає Бога сотворителем сьвіта, узнає, що сьвіт се відблеск есенції Бога, що сьвіт се видиме обявленє Бога, так само як і наша релігія, що є рівнож обявленєм Бога. Отже тому не може бути суперечности межи релігїю і наукою, котрої предметом розсліджувати сотворений сьвіт.

Ся пуста балаканина про суперечність віри з наукою, повстала з хибного понятя науки. Гіпотези уважає-сь наукою. Се цілє нещастє. Правдива наука не виказала-сь єще ні одним резульатом, щоби противив ся релігії. За те велика сила гіпотез майже що днини повстає і то майже все проти релігії. Однак се не висліди науки.

Сї приміри показують, як важною річню є з'орієнтоватис в практичнім житю, що є лиш гіпотезою, а що вже вислідом наукових дослідів.

Що то є гіпотеза?

Відповіджмо на се питанє порівнанєм: Ёсли де поповнено злочин, то задачію слідчого судії єсть винайти, хто є автором сего злочину. До сего служать йому дуже часто ріжні „indicia“ на місці злочину. На підставі тих може судія кинути підозріне на певну особу, однак щоби доказати їй авторство злочину се не вистарчає. До сего потрібно єще справдженя, чи ся особа поповнила дотичний злочин чи ні.

Що для слідчого судії сліди на місці злочину прим. ніж, кусник одежи, хустина злочинця, то для дослідника природи ціла природа. Що для судії підозрінем, се для природника гіпотезою, т. є. твердженням, на підставі котрого хоче ся при помочи дальших дослідів доказати, що річ має ся так а не інакше, однак єще дефінітивно не рішає-сь, чи вже так єсть.

Одну і ту саму річ можна ріжно пояснювати. Давнійше було зе загально прийнятим, що земля стоїть а около землі обертає ся сонце і звізди. Зміна дня і ночи була просто пояснена, сонце сходить — і заходить ще й до тепер говоримо. Однак Коперник пояснив се явище зовсім противно а зміна дня і ночи лишила ся. Як Коперник виложив в своїм часі свій систем сьвіта, його твердженє мало цілковитий характер гіпотези. Однак досліджуване справи з нової точки погляду приспорило таку масу материялу на поперте гіпотези, що Коперників систем сьвіта мусимо уважати певним результатом науки.

Інший рід гіпотези: Палеонтологія виказала, що в ріжних періодах історії землі жили ріжні зьвірята і дуже много родів зьвірят, що нині живуть, не було в давних часах. Звідкі-ж наші зьвірята? Чи не повстали они з тамтих зьвірят через перемену форм? Се гіпотеза десценденції. Однак так давно поставлена, а ще не доказана а навіть сильними аргументами оспорювана. Бо щоби сю гіпотезу доказати, треба виказати переходові форми поодиноких нових родів — а се не так легко. Впрочім палеонтологія є проти сеї гіпотези.

Очевидно, що ся теория причинила-сь до розвою природничих наук, бо заставляла природників шукати в природі за доказуючим материялом для сеї гіпотези. Однак самі прихильники єї тепер залишили і згадка не теорию десценденції нагадує небезпеченство ставленя занадто сьмілих гіпотез.

Reinke в своїм творі „Philosophie der Botanik 1905. на стор. 15 каже так: „Man hat die Wissenschaft einem Mosaikbilde von Erfahrungstatsachen verglichen, dessen Steine durch solche Hypothesen miteinander verkittet sind; die Fugen und den Kitt darin immer schmaler zu machen ist die Aufgabe der Wissenschaft. Das Ziel wäre eine hypothesehfreie Wissenschaft; ob die für das menschliche Erkenntnisvermögen indes jemals zu erreichen sein wird, erscheint in der Gegenwart immerhin zweifelhaft, denn jede ernste Kritik zeigt uns, wie wenig wir wissen.“

Отже наука не обійде ся без гіпотез, але се не єсть єї цілю. Ніхто не заперечить, що ставленє дуже сьмілих гіпотез є

і небезпечно. Небезпека в тім, що дослідник буде старався лиш такі досліди робити, що сприяють его гіпотезі. Такий метод веде до односторонності, що в науці є великим блудом, бо з односторонних дослідів наслідки лихі. Вистане згадати на гіпотезу походження чоловіка від мапи, чи взагалі від звір'яття. Все розсліджувано і будову тіла і уклад костий, цілий розвій чоловіка від заплodження аж до старечого віку, всі ненормальності узгляднювано, а очевидних річий не узгляднено себто душевної переваги чоловіка над звір'яттем. Немов заслону мали перед очима в сім згляді.

Взагалі історія дарвінізму доказує наглядно, як то гіпотеза може прямо загіпнотизувати цілу епоху часу. Тому дуже влучне motto дав Wigan до свого протидарвіністичному творови: „Da seht, was aus dem Verstande werden kann, wenn er auf verbotenen Wegen schleicht“ (Schakespeare). І лиш жаль, що такі прикри наслідки сеї недоказаної гіпотези, котрі тяжше усунути, чим саму гіпотезу збити. Однак скаже не один: Ставлене гіпотез є знаком живої наукової праці. Певно, однак більшим доказом наукової праці є, если залишає-сь гіпотези, що не мають „рго“ за собою.

Коли можна прийняти гіпотезу?

Доказаною є річю, що звичайно велику роллю при ставляню гіпотез грає фантазія. Она звичайно літає за високо і за далеко і тому дуже часто сходить на бездорожжя. Коли в сибірських бачках знайдено кістяки мамутів (праслонів), котрі колись в них потопились, фантазія видумала, що се великанські щурі що мусіли згинути, як лиш почав на них ділати шкідливий воздух. Або хочби згадати про мешканців Марса. Скоро побачено на бігунах Марса білі смуги і темні лінії на його поверхні, прийшла в поміч фантазія і вияснила, що білі смуги се моря, а чорні лінії се канали.

Тому слухна замітка Paly-ro в его Aphorism-ax 12 стор.: „Wissenschaftliche Phantasie ist nicht immer ein geflügeltes Götterross, sondern oft nur ein galoppierender Esel, den sein Reiter nicht mehr zu bändigen vermag“.

Если гіпотеза не має бути впливом шумної фантазії і если она має мати якусь вартість, то неповинна она противорічити очевидним фактам та правилам мислення. Що до фактів, то річ ясна. Що до другого услів'я ужиємо приміру. Після теорії Дарвіна мав великий протяг часу вистарчити, щоби з мапи повстав чоловік і то через зовсім случайні переміни. Однак се не після льогіки. Подумаймо собі трикутник виритий на скалі; нехай скала стоїть мільони літ, ніхто чейже не скаже, що за сей протяг часу постане з трикутника чотирикутник або коло.

Час прецінь не є причиною, час не може викликувати змін, а лише зміни, кажемо, повстають в часі.

Отже гіпотеза, що вже з природи своєї призначена завсїгди висіти в воздуху, або завсїгди остати гіпотезою, не має місця в науці, она може заспокоїти хиба суб'єктивні переконання.

Від Нютона почавши прийнято певні норми, після котрих одіюєсь вартість гіпотези. Wigan в своїм творі: *der Darwinismus I.*, 9—10. подає їх, як слїдує: а) гіпотетично поставлені аргументи мусять не лиш відповідати загальним філософічним і математичним законам, як також загальним принципам дотичної галузи науки, але они мусять бути доказаними, що або дійсно відповідають правдивому стану річі, або мусить ся їх випровадити при помочи аналогії або індукції з реальних фактів, однак ніколи не можуть противити ся певним даним. б) Також консеквенції гіпотези не можуть станути в суперечности з одним з повисших умовій; гіпотезу треба справдити. *Die Hypothese muss verifiziert werden!*

Чоловік науки подібний до туриста, що хоче вийти на гору. Він не їде на сліпо в мрак, бо легко може упасти впропасть. Крок за кроком буде він ступати, обережно ставляти ногу з каменя на камінь. Так само і чоловік науки не може по просто фантазувати, але розважно розсліджувати дійсність. І тут много примірів. Що Haessel наставляв гіпотез про походженє чоловіка від малпи, се тепер не належить до наукової гіпотези, але до пустої мрії. Однак еще одно хочемо з'їлюструвати на сїм порівнаню дослідника науки з туристом, іменно сю так часто уживану, а зле зрозуміду фразу про науку без упередженя с.є про *Voraussetzungslosigkeit* науки.

Доповнім наш примір тим, що наш турист вибираєсь на гору, на яку еще нікто не вийшов. В долині довідуєсь, що шкода труду, бо він на гору не вийде живий. Однак нехай здорово говорять собі, думає відважний турист — спробую. „*Probieren geht über Studieren*“ каже пословиця. Отже пробує на всі сторони, щоби лиш вийти на вершок. Сей чоловік держить ся далеко від упередженя людий, що на сю гору не можливо вийти і если єсть зручним гірником, осягає ціль.

Подібно робить і чоловік науки; не розслідивши річі, не буде твердити, що ся теория, або сей погляд правдивий. В досліджуваню правди не звязаний він ні гадкою давних учителів ні інших наукових поваг.

Однак кождий учений, хочби й найоб'єктивнійший є звязаний в своїх дослідях правдою. Наука має довести до правди і єї поглибити. Об'єктивною є наука, если вислід відповідає дійсности, отже если є правдивою. Жаданє безсторонности лише вимагає від чоловіка науки сего, щоби він ніколи сьвідомо не представляв річі фалшиво. Але жаданє, щоби наука була без ніяких упередних заложенєв — за велике і в науці неможливе. Послухаймо, що каже проф. Marx в своїй історії церкви стор. 13. „*Vollständige Voraussetzungslosigkeit vom Geschichtsschreiber for-*

dern, d. h. verlangen, dass er keine religiöse, politische, wissenschaftliche Überzeugung zum Studium der Geschichte mitbringe, heisst zunächst Unmögliches fordern, da niemand, vielleicht diejenigen welche sie stellen, am wenigsten, diese Forderung erfüllen kann, heisst aber Unnötiges fordern, da Überzeugungen, auch wenn sie falsch wären, wohl vorstanden sein können, ohne dass sie zur Parteilichkeit, oder Unwahrhaftigkeit führen.“

Кожда галузь науки супонує певні правди, хочби лише льогічні; супонує дуже багато правд евідентних, що й не потребують, щоби їх доказувати.

Тому то дуже дивним і глупим видає-ся закид, що католицький учений не спосібний до наукової праці, бо его вяже його віра в догми, поставлені церквою. Церков не боїть ся світла і науки. Противно она цінить кожний крок науки і бажає неупці скорого розвою, бо між наукою а вірою не може бути суперечности. Отже може католицький учений свобідно віддавати ся науці, бо она не є привилеєм безвірних. З тих самих радий є великою глупотою, або й фалшчвим представлєнем стану річий, если деякі учені або й не учені очернюють Церков, що она відносить ся ворожо до науки, бо она уважає сумнів гріхом і забороняє ставленє гіпотез!

Проф. Павльзен в своїй етиці 62 стор. каже: „Die Kraft des Zweifels, die eigentliche Lebenskraft der wissenschaftlichen Forschung ist in den Augen des ursprünglichen Christentums wertlos und gefährlich, Glaube und Gehorsam ziemt dem Christen“.

Що за короткозорість або вузкоглядність! В звоїй короткозорости мішають многі „учені“ релігійний сумнів з сумнівом, який деколи має учений в деяких квестиях науки. Ніхто навіть з найцарійших католиків не брав Коперникови за гріх, що він сумнівав ся о правдивости птолемеєвою систему, як заразом ніхто й не дивує-сь, если не один сумніває-сь про здоровий розум деяких учених. Але все таки скаже не один Церков забороняє під гріхом сумнівати ся про правди релігії. Проф. Павльзен науково дефінює сей закид осьтак: „Wer den Ruhm der Unfehlbarkeit und der alleinseligmachenden Lehre haben will, kann nicht sogleich den Ruhm der Wissenschaft und der freien Forschung haben.“ (Philosophia militans, 3. Katholizismus und Wissenschaft стор. 96). Отже проф. Павльзен думає, що де не дозволена критика, там неможлива наука. Однак проф. Павльзен в блуді. Вернім знов до задачі науки. Цілюю науки є пізнанє правди. Скоро я дійду до совершенного пізнаня правди, тоді виключена критика. А наука Христа се неомильна, незбита правда. „Az всьм істина“ — каже Христос. Яко Син Вожий не міг учити ложи. А що є Богом доказав се найбільше переконуючим аргументом с. є. чудами, котрих істаричної правди ніхто не заперечить, хто руководить ся правдою. Над такими правдами Церков не позває критики, бо они походять з самого жерела правди. Тому то Церков мусить осудити науку, що противить ся обявлєним пра-

вдам, бо правда не може противорічити правді. Тому філософ не може дійти до результату, що тайна Пресв. Тройці неможлива і т. і. Дальше мусимо сконстатувати, що життєвим первом науки не є сумнів. Такий сумнів, що у всім ставить знак питання, що не узнає нічо правдивого — се смерть для науки. Сумнів о всім неможливий і філософія залишила скептицизм, бо хто о всім хотів би сумнівати ся, мусівби сумніватися о власнім реальнім існованю і т. д., а се веде до абсурду. „Eine vornehm tuende Zweifelsucht, welche Tatsachen verwirft, ohne sie ergründen zu wollen, ist in einzelnen Fällen fast noch verderblicher als unkritische Leichtgläubigkeit. Beide hindern die Schärfe der Untersuchung.“ (Humboldt, Kosmos [1845] I., 140). Гіпотезу можна порівняти з підоймою; хто хоче щось при помочи підойми піднести, мусить мати точку зацепу. Інакше даремний труд. Слушно говорив Архимед: „Дайте мені сталу, сильну точку зацепу, а я піднесу землю“. Хто однак точкою зацепу вибирає сумнів, сей не має сильної опори. Во если схоче льогічно поступити, мусить передівсім сумнівати ся о сій точці зацепу. *Circulus vitiosus* з сего вийде, більше нічо. Однак Церков ніколи не виступає проти розумного сумніву, що виходить з твердої точки і шукає розумної дороги. Богословська наука послугує ся також таким сумнівом, а саме в інтересі поступу науки. Як католицька наука енергічно робить ужиток з розумного сумніву свідчать діла схоластики. Найважнійші квестії починають ся сумнівами пр.: „*Quaeritur utrum Deus sit, utrum aeternus sit*“ і т. д. „*Man kann auch heute sagen, dass es keine Wissenschaft gibt, die so ehrlich und unermüdlich auf die Einwände der undankbarsten Gegner eingeht, als die katholische Theologie.*“ (Mausbach, Kernfragen christlicher Welt, und Lebensanschauung. M. Gladbach 1905, ст. 8).

Вачилисьмо, що гіпотеза єсть середником, що помагає до наукового досліду, однак

Гіпотеза не є вислідом науки.

В теперішнім часі, коли то кождий чуєся покликаним щось нового сотворити, так много не хоче поняти ріжниці між гіпотезою а наукою. Reinke, модерний ботанік, каже в своїй *Philosophie der Botanik*: — „*Man analysiere einmal das, was die botanischen Lehrbücher über Assimilation, Atmung, Geotropismus, Vererbung, Sexualität u. s. w. sagen, gewissenhaft in Bezug darauf, was blosse Möglichkeit oder Hypothese und was exakt mit apodiktischer Gewissheit als Tatsache bewiesen ist und man wird staunen, wie der Umfang an Tatsachen zusammenschrumpft.*“

Хто читає видумки Гекля проф. з Єни, писані для широких мас. буде думати, що дійсно такий вислід науки. Однак не

може вийти з подиву, если возьме до рук твір Гекля, писаний для фахових людей. Той сам чоловік, що в популярних вида-нях голосить *ugbi et orbi* про висліди науки, пише в поважних творах, що се лиш гіпотеза. Че се безличність чи нерозум? зда-е-сь обидва! Куби то лиш Гекель був таким. Таких осібняків намножилось без ліку, а кождий покликуе-сь на науку, хоч не має фактично понятя, до чого наука дійшла, що наука стверди-ла яко певне, а що в гіпотезою.

Ів. П.

Дух віри Христової в науці школи народної взагалі: О науці релігії в особенності.

(Відчитано на декан. Соборі в Дернові д. 30/9, 1907).

Наука шкільна взагалі се єсть дидактично-педагогічне ви-ховуване молодіжи, доконуване систематично після плянів і при-писів дотичних шкільних влястий. Коли отже говорить ся о шкільній науці, то розуміть ся тут не лиш сухе присвоюване научного материялу, але і виховане; не лиш розвиване ума, вправляванє памяти, але й кермване волі, ублагороднюване сер-ця. Так понятя наука шкільна не зможе осягнути своєї ціли, инакше, як лиш тоді, коли буде основана на релігійно-мораль-ній підставі, коли, инакше сказавши, буде мати релігійно-мо-ральний характер. Ум людський, хочби до можливо найбільшої висоти розвинений, коли досагне природних границь пониманя, мусить оперти дальше розумоване на обявленних правдах Вожих, сходить на манівці всяких системів фільзофічних, на котрих вкінци зовсім губить ся. Воля, не оперта на сталих ре-лігійно-моральних основах і ними від дитинства не кермована руководить ся самою лиш врожденою похотію. Без релігійно-морального вихованя стає ся серце людске неприступне не лиш для християнських чувств і моральних чеснот, оно стає нездіб-ним навіть до звичайно-людських почувань приязни, вдячности, милосердя, справедливости; натомість стає жерелом лиш самих низьких почувань і взагалі лиш таких, котрих спільним знамен-ником єсть сам лише низький матеріалістичний егоїзм.

Конечну потребу релігійно-моральної основи в наущаню і вихованю молодіжи узнавали народи усіх віків не лише осьві-

чені правдивою вірою, але також і поганські. Відомо нам як велику вагу кладуть не лиш жиди від найдавніших віків на релігійно-моральне виховане в душі закона Мойсеевого, але відомо нам також, як великий вплив має коран на суспільний лад і наукові понятя ісповідників Ісламу та що приписи і правила корану суть в них найважнішим предметом в научаню молодіжи. Безусловну потребу релігійно-моральної основи в культурнім розвою народів в загалі, а в научаню молодіжи в частности, проповідала завсїгди Церков католицка. На тїйже релігійно-моральній основі католицка Церков ширила осьвіту і науку у всіх народів. В середних віках вела сама провід на всіх полях культури і дала людській суспільности многих свїточів науки, мужів славних в історії правдивого християньского поступу. Під впливом і кермою кат. Церкви ширили перші початки християньскої осьвіти так славні і могучі володарі, як приміром на всході рівноапост. Володимир В., а на заході Карло В. іменно через основуване перших шкіл народних і висших научних заведень з рівночасним строгим береженем їх релігійно-морального характеру. Не хто инший як сама така кат. Церква в лиці св. Кирила обдарувала славянський вехід азбукою і дала тим способом перший почин осьвіті Славян, дала їм можливість станути під взглядом науки і загального поступу в ряді з прочими осьвіченими народами. Церков кат. дає і тепер премногі докази своєї дбалости і стараня о правдивий християньский поступ всіх народів славянських, а жаліє над міліонами душ всхідних Славян, котрі через завзяте ложних пастирів остають в темноті і відлученю від єдиного жерела правди, католицкої Церкви.

Як з одної сторони Церков катол. і сама ширила і завсїгди впомагала правдивий християньский поступ і науку, як взагалі осьвітила весь свїт свїтлом незрушимих правд християньскої філзофії і утвердила засадами хр. католицкої етики, так з другої сторони не лише осуджувала, але і виразно вброналя всяку науку не лише хр. католицкій прямо противну, але й таку, котраби з правдами віри і засадами хр. кат. моралі вповні не згоджувалась. Тому кілька разів появлялись в науці вільнодумні стремління, особливож кілька разів повставали змагання позбавити науку і виховає католицкої молодіжи рел. морального характеру, там Церква катол. виступала зі всею силою проти таких змагань. Нияї треба числитись з тим, що такі антикатолицкі або і просто антирелігійні змагана що раз частійше появляють ся. Де шукати жерел сих погубних стремлінь? Розвязане сего питаня переступилоби границі сего темату. Яка їх остаточна ціль? Учинити суспільність людску атеїстичною, завести в людській суспільности лад опертий на теоріях рационально-натуралістичних.

Приклонники новочасних філзофічних теорій, опертих як відомо на системах філзофів поганських, здобули через ширене і популяризowane своїх антирелігійних теорій на суспільність

людську на могучий вплив, що в многих державах від довшого вже ряду літ супружество утратило знамя святости і Тайни а понижене зістало до ваги звичайного контракту, що рівночасно науку і вихованє молодіжи позбавлено релігійно-моральної основи і характеру, а натомість заведені зістали і шлюби цивільні і безвіроісповідні школи. Як в обороні святости супружества так і в обороні віроісповідних шкіл виступила Церков кат. Папа Лев XIII. в енцикліці „Sapientiae christianae“ як і в посланіях до Єпископів дотичних держав вкакує на необчислимі шкоди, які принести мусять сушльности безконфесійні школи і домагає ся від всего Єпископату рішучого противділання. В наслідок того підняв весь австрійській Єпископат в р. 1890 могучий голос в обороні віроісповідних шкіл. Завдяки сему рішучому виступленю Церкви катол. задержали в Австрії і в нас в Галичині школи народні і середні до нині характер віроісповідний, іменно о стільки, що молодіж шкільна кожного віроісповіданя має законом забезпечену і дотичним регуляміном шкільним приписану науку релігії і свобідне виконуванє релігійних обрядів.

Треба однак мати се на увазі, що школа віроісповідна не є те саме що католицька, та що в школах віроісповідних заходять многі обставини, котрі на релігійно-моральне вихованє молодіжи католицької некористно впливають. Тут бо відчуває дитина католицька на кождім кроці, що єї віра регуляміном звівельована з лютерскою ба й жидівскою, тут католицька дитина може мати в шкільній лавці яко товаришів з одного боку лютера, з другого жидеа, а перед собою учителя, котрий також не конче мусить бути католиком, не конче навіть християнином, а коли є християнином то може якраз таким, що свої погляди на віру і засади моральні черпає з „Wykładu moralności“, Dr. fil. Juliusza Rayota, або тому подібного виданя змісту антирелігійного, в котрім релігію трактує ся взагалі яко забобон, релігійні обряди яко добрі лиш для психопатичних біготів, а віруване в щастє вічне яко добре лиш для людей зломаних життям, бо ділає на їх смуток і біль яко усмиряючий наркотик! Позаяк отже наші віроісповідні школи не у всім відповідають бажаням Церкви кат., тож Церков кат. тим більшу увагу звертає на то, щоби все, що під взглядом науки релігії тай взагалі під взглядом віроісповідним державою зістало признане, було також точно сповнене і совістно використане.

Переходячи отже до другої часті сеї розправи, котрої предметом єсть наука релігії яко така, звернути належить увагу передовсім:

1. На важність обовязку священника яко катехити єго трудність і відвічальність.
2. На приписаний розмір матеріалу після пляну одобреного церковною властію.
3. На методику науки релігії і средства помічні.

4. На обставини, які на успіх праці катехита в школі некористно впливають і способи їх усуненя.

О важности, а заразом і трудности науки релігії переконаний певно кождий священик. Однакож Церков кат. так устами Соборів церковних як і в посланнях пастирских не перестав на ту важність і трудність звертати особливу увагу цілого клира в тій іменно цілі, щобисьмо о важности сего обовязку не забували, а трудности старались перемагати. Тому і посльідний Львівський Собор каже в §, 141 своїх рішень: „Обовязок уділювання релігії є одним з найважнійших, але і одним з найтруднійших“, так само звертає увагу нашу на відвчальність в §. 160 „священик буде відповідати перед Божим судом за віру і моральне поведене дітей“.

Що до матеріялу науки релігії той містить ся в підручниках одобрених Митроп. Ординаріятм. Такими суть в школах народних аж до шестиклясових включно: менший і більший катехизм, коротка Історія Біблійна, а в школах виділових, Більший Катехизм, Вільша Історія Біблійна Старого і Нового Завіта, Літургіка Тороньского і Нарис Історії Церкви в оповіданях Лужницького — як се впрочім в дотичнім пляні шкільнім означено. Дотично розкладу матеріялу повинен катехит придержуватись плянів приписаних одобрених Митроп. Ординаріятм. Для обізнаня ся з дотичною уставою шкільною, котра священикови у всяких відношенях шкільних доконче потрібна, послужить найліпше: Пірожиньского „Підручник устав і розпоряджень в обемі шкіл народних“, виданий в р. 1904, котрий в кождій бібліотеці шкільній знаходить ся.

Під взглядом методики повинен священик по при загальних правилах катехитики придержуватись правил зіставлених посльідним Еп. Львівским Собором: „в Інструкції для ОО. Делегатів до ц. к. Рад шкільних Округних“ в §§. 134 до 160 включно. Що дотичить средств помічних такими суть на першім місци, образи біблійні, котрих необхідність вказує §. 149 тойж „інструкції“. Туть треба піднести, що необхідним средством помічним для самого священика є добрий провідник катехитичний. В нашій церковній письменности єсть знаменитою в тім напрямі працею: „Практичний провідник для Катехитів“ уложений О. Евгеном Гузаром, виданий в III. частях і одобрений Митроп. Ординаріятм, котрий неопінену поміч подає священикови в науді релігії.

Сльідує еще застановитись над трудностями з котрими катехит стрчає ся в школі, а котрих причини не лежать вже в самім предметі, лише в многих некористних обставинах. Обязуюуий в нас тепер плян науки релігії призначує в школах одно і двоклясових на науку релігії три години тижнево, з котрих одна призначеєа для першого і другого степеня науки, а дві для третого і четвертого. Для траклясових шкіл призначує тойже плян науки пять годин, а для чотироклясових вісім годин тижнево. Таке число годин моглоби бути вистарчаюче зі взгяду

на об'єм матеріалу, однак зі взгляду на всякі обставини стає то мале число годин чисто теоритичне. Бо відчислім всі Сьвята обох обрядів і дні так звані нормальні, відчислім години трачені дітьми через неточну фреквентацію, котру спричиняють пильні роботи, часті у нас пошести діточі, морози, заметілі, болотнисті дороги, надмірне віддалене мешкань многих дітий від школи, вкінци недбальство родичів і многі иньші обставини, то з всякою певністю можна числити, що призначене число годин зредукує ся в дійсности що найменше до половини, а то єсть абсолютно за мало, особливо зі взгляду на найменші діти, котрих научанє вимагає взагалі найбільше часу і праці, а котрі маючи родичів переважно анальфabetів приходять до школи в стані зовсім неіідготовленім. Зважмо дальше, що в многих, а власне більше клясових школах язык викладовий дїтворі нашій чужий, що в таких школах наші діти доперва в другій клясі зачинають учитись своєї азбуки і в наслідок того доперва в третій клясі кепско, а в четвертій доперва від біди плавно читають, підчас коли катехит вже в другій клясі малий катехізм переробити повинен, то ясна річ, як тут знов трудність науки релігії зростає. Зважмо дальше і на то, що після плану шкільного навіть і чотироклясові школи наші не мають сталих катехитів та, що парохі яко такі повинні нераз, як то власне в більших парохіях буває, уділяти науки релігії в кількох більшеклясових школах і що парох не годен стілько часу посвятити школі що сталий катехит, що в кінци в наших громадах задля недостачі належитого надзору і недбальства зверхностей громадских, дїтвора шкільна поза школою наражена на всякі згіршаючі впливи, то зможе собі ясно здати справу, як дуже всі висше наведені обставини, мусять утрудняти задачу сьвященника яко катехита! Що зі взгляду на успіх рел. морального вихованя дітий повинніб того рода шкідні обставини по можности бути усунені се річ ясна, однакож передовсім являє ся річею найконечнійшою, щоби принайменше при чотироклясових школах народних, при рівночаснім помноженю числа годин для науки релігії призначенїх, були установлені сталі посади катехитів з обовязком уділюваня науки релігії також в других меньшеклясових школах, які в громаді находять ся. Державні чи краєві видатки зісталиби вправді побільшені, однак з другої сторони зменшилиб ся з певністю кошти поліційного надзорования прилюдної моральности і бережена так званого порядку суспільного.

До усуненя шкідних науці релігії обставин може в великій мірі причинитись належите поученє родичів в тім взгляді. В тій ділі може сьвященик, особливо на початку шкільного року, родичам пояснити в науці церковній вагу і потребу науки взагалі, а конечну потребу релігійно-морального вихованя їх дітий в особенности, представляючи родичам їх обовязки взглядом домашнього вихованя і посилення на науку до школи, вказуючи на відвічальність перед Богом та заохочуючи, щоби тіїж обовязки совістно сповняли. В кінци і тоє завважати треба, що сьвящен-

ник може і повинен в поодиноких частных случаях своїм впливом на родичів, як також через личне порозумінє з зарядом дотичної школи чи громади не одну шкідну обставину усунути.

Додам еще і то, що незмірно корисним булоби для молодіжи взагалі, а для підготовлення дітей до науки шкільної в особенности, удержуванє в парохії Сестер Служебниць — сих ангелів хранителів діточих серць, провідників діточих умів. Єсть се справа необчислимої ваги зі взгляду на улегченє праці сьвященика яко пароха і катехити і на загальний успіх релігійно-морального вихованя молодіжи, та не місце туть над сею справою довше застановлятись.

О. Стефан Петрушевич
парох в Хололові.

МИХАЙЛО Д.

Фільозофія і християнство о народности.

(Конець).

.....Держайте, аз повѣдих міръ“.
(Иоан 16, 33).

Християнство прийшло доповнити, що було зачатє в законі Мойсея, та поправити, що улягло зіпсутю в сьвітї поганьскім. Христос прийшов законом загальної любови з'єдинити всі народи, злучити їх, але не через затерте того, що в народностях було знаменним і характеристичним — бо то, як бачилисьмо, є твором природи, мислюю того самого Бога, від котрою і християнство походить — але через знесене того, що в поганьскім понятю народности було виключене і ненавистне. Христос прийшов получить всі народи через рівноуправненє всіх народностей і то на підставі Божого синівства.

Сам Спаситель дає нам найкрасший примір любови до свого народа. Своєю наукою і своїм житєм показав наглядно, як маємо народ любити та як народови служити. Цїнив мову свого народа, бо-ж не бесїдував якоюсь сьвітовою мовою, грецькою чи римською, але уживав своєї, хоч мало розвиненої, но рідимої бесїди, якою говорив народ у Палестині (а наші „православні“ москвофіли цурають ся своєї рідної материнської мови!) Свою Божу величню науку голосив лише серед свого народа, йому-ж і чуда показував, яко очевидний, наглядний доказ свого Вожества. А коли засліплений своєю гордостю Ізраїль був глухий на найкрасші науки свого Спасителя, сліпий на Його божі чуда, Спаситель, видячи надходячу страшну Божу кару, запла-

кав гірко над непоправним народом: »Колиб зрозумів і ти хоч у день сей твій, що для спокою твого! — тепер же оно закрите перед очами твоїми. В) прийдуть дні на тебе і обкинуть тебе вороги твої шанцями, тай обляжуть тебе і діти твої убіють у тобі і не зоставлять каменя на камені: бо не розумів еси часу посіщєня твого!« (Лук. 19. 42—44) Справді, велика то любов до вітчизни, коли аж слізи витиснула з очий Спасителя. І ми тоді будемо правдивими учениками Христовими. коли таку живу любов будемо лелїяти у наших серцях до нашого народа.

Чужинцям своєї науки сам Спаситель не голосив, але Апостолам своїм виразно приказав: шедше, научте в ся язики! — даючи тим, як і своєю заповідію любови, почин і підклад до згуртованя всіх народів у Царстві любови. І розбрились Апостоли по всїй землі, щоби всі народи з'єдинити у любови Христовій. Св. Павло, той фанатичний фари́сей і заго́нистий жидівський націоналіст, по своїм чудеснім наверненню, став Апостолом народів, і перший по приказу Господньому неустрашимо і мужчо проголошує засаду рівноправности народів. Він то кинув між первісних християн гасло: „нема Жидовина, ні Грека.... всі бо ви одно в Христі Ісусї!“ Але слів тих не треба так розуміти, неначеб наука Христова затирала цілком характеристичні прикмети Жидовина чи Єллина, або зносила язики жидівський чи грецький, або протївила ся звичаям та обичаям народнім — ні! Сам Апостол любив свій ізраїльський народ, та за нього Бога молив зо слезами. Яка-ж то любов звенить зі слів Апостола до Римлян: „Правду кажу в Христі, не обманюю, як і свідчать менї совість моя Духом свьятим, що великий менї смуток і безустанна болїзнь серцю мому: бо молив ся-б я сам, щоби бути відлученим від Христа за братів своїх (роз. слїб ся годило), рідних менї по тілу, они-ж суть Ізраїльтяне, їх всїновленнє і слава і завіти і законодавство і служеннє і обїтованнє; їх-же отці, їх і Христос по тілу, ще над усім Бог, благословенний по віки!“ Все за них молив ся: „Братя, желанє мого серця і молитва йдуть до Бога за Ізраїля спасенє“. Вачимо наглядно, що віра Христа, Його св. наука зовсім не перешкаджає любити свій народ щиро та горячо, як отсе робив св. Павло. Наука Христа хоче, щоби на дальше всі народи мали однакове достоїнство, однакове право до життя: щоби отже ніхто з титулу народности не був в ненависті чи погорді. Як кождий чоловік, так і всі народи суть ділами рук Вожих, а в християнствї стали они ще дітьми Божими.

В царстві Христовім суть всі народи — і Грек і Жид і Скит і всі другі — а однак так, начеб їх не було — бо над ними всіми і в них всіх є оден Христос, є Його любов, той узол, який всіх лучить, тая лявіна, що вигладжує, що затирає, нївечить всякі ненавистні рїзницї між ними.

Першим обявом того обнятя всіх народностей в лонї Церкви Христовї було удїленє Апостолам при Сходї св. Духа дару, говорити всякими мовами. Не обдарив Бог ріжнопле-

менних слухачів даром зрозумілення одної урядової мови, римської чи жидівської, але дав своїм посланникам дар говорення всіми бесідами народів, до котрих їх посилав. І тая перша проповідь Апостолів на Зелені свята, кажуть свв. Отці, була прообразом тої мисії, яку Церков мала сповняти по цілім світі через цілі століття. Вкоротці відтак, коли народні ненависті — непорозуміння почали відживати, коли Жиди хотіли накинути Грекам свої народні обичаї, звичаї і обряди, а в ново-навернених Греках почала будитись давня погорда до Жидів, св. Павло п'ятував сильно ті небезпечні заходи, не зважаючи навіть на личність св. Петра, котрому перед всіми так сказав: „на що примушуєш поган жити по жидівськи?“ (Гал. II. 14); розказував шанувати звичаї і питоменности кожного народа, о скільки не були противні Божому або природному закону, і ставляв кількокрратно, безусловно, засаду рівноуправлення народностей супроти Бога і християнства: „Во нема ріжниці між Жидовином і Греком: той бо Господь усіх!“ (Римл. X. 12).

В дальшій ході історії Церков була все вірна первісним засадам християнства, до всіх народів промовляла їх мовою, всюда, де лише було можна, вибирала святих з лона народа, всюда однакова що до віри і науки, Церков прибирала зовнішню форму ріжну, приймаючи вплив народів і суспільностей, яких була учителькою; всюда боронила народних питоменностей, передань, навіть літератури, проти несправедливим ворожим напастям. Церков Христова лучила народи єдністю в ріжнородности: єдністю віри і любови, в ріжнородности народних знамен.

Та не кінець на тім. Наука Христова не лише спростувала понятя народности, але всі права чоловіка вияснила і усьвятила: очутила совість людську, віками неволі угнетану; всяким властям: родительській, супружій, державній визначила властиву задачу і природні границі. Наука Христова сказала зверхникам держав тесема, що природний закон диктував розумови, але ще з більшою силою і повагою — яку має лише слово Боже — сказала їм, що не суть панами, але лише знарядями Божими на службу суспільностей: „бо слуги Божі вони, що все того пильнують“ — (Римл. XIII. 6); що меч мають не для довільного ужитку, але для схорони справедливости і повздержування проступків: „бо князі не страх добрим ділам, а злим“ (Тим. 3), що вкінці з тої служби Богу на добро людей строгий рахунок здадуть колись Цареві царів.

Тому то ідея християнська, красна, чиста — а могуча, почала вже в римській державі ломати кайдани невільництва, в середних віках лагодила суворі війни і вирівнала нерівности суспільні, хоронячи Европу від кастовости поганьського Востока — тасама ідея вкінці зацвила тою красною лагідністю і рівністю права, котра є найбільшою славою новочасної історії: — право одно для всіх добродичинне крім проступників.

А если нині знова виступає язва прав виїмкових, если горожани держави бувають гонені, переслідувані правом, не задля личних проступків, але лише для того, що суть синами даної народности; если і нині звертають ся проти якоїсь часті населення лише з титулу його народности, язика, в роісповіданя, если верх новочасної культури перехилиє ся взад, у варварство — не чудуймо ся, се новий доказ, як вируговане, виперте християнських засад потягає за собою, скорше чи пізнійше, уладок суспільного ладу, руїну життя народів і держав.

Коли і нині держави, переняті ліберальними (вузкоглядними) поглядами, видають драконські права для своїх таки горожан, но иньшої народности, коли нині навіть деякі народи, пересякнені старинним, поганьським націон. шовінізмом, засліплені у собі, уважають свою народність за щось найвисшого, мало що не за якесь божище, та, хоч самі навіть угнетані, не хотять зрозуміти Христового заповіта: „чого не хочеш, щоби тобі другі чинили, то і ти другим не твори того-ж“ — тай дусять другі народи, де і коли йно вдасть ся — то се найліпший доказ, до чого доведять новітні ніби, а своєю душою поганьські ще погляди, визуті з духа Христового. Найже-ж проте і угнетані народи добре розважать, хто їм приятель, а хто ворог. Нехай не лізуть у зуби ліберальних, ніби то поступових, а в ґрунті річи страшно ретроградних поглядів! Оден є заступник народів — Христос! Одна наука зможе уладнати нинішні незавидні народні відносини — а се наука Христова. Не лишаєть ся проте угнетеним народам нічо иньше, як зі знаменем хреста боротись зі всякою кривдою, як під знаменем хреста добувати собі красшої долі, добувати прав, запоручених самим Творцем народів.

* * *

Нині ще лихо дієсь, бо притахла у людських серцях іскра Божа. Та Спаситель, котрий бурям вітрим велів успокоїтись і нині зможе таксамо втихомирить розбурхані філії національних невзгодин.

Господь Бог допускає, щоби будівля людства зарисовувалась з гори у долину, на те, щоби люди опамятались і спостерегли, який злочин сповнюють, кидаючись на підвалини християнської науки. Але сей допуст Божий до часу; ті підвалини суть в серцю людий безсмертною рукою покладені. І коли лиш наука Христова віджиге, розбудить ся у серцях вірних, поправа нинішних невідрадних відносин народних наступити мусить. Не встане однак ті християнські засади знати, ними хвалитись, їх навіть голосити, треба конечно їх у житє впровадити, ними в житю руководитись.

Що з того пр., що ми й Поляки християнами, що Поляки хвалять ся буцім то они навіть більші католики чим ми, коли нам гаразду від них не видко, коли не видко, щоби ними руково-

дила засада св. Павлом проголошена: „нащо примушувеш поган жити по жидівськи?“ Що з того, питаюся, що ми й Поляки дітьми одної св. Церкви, дітьми стада Христового, коли дух Христовий, дух Христової любови від наших міжнародних відносин так далеко; коли замість міжнародної справедливости, навіть державними законами забезпеченої, люта кривда й несправедливість б'ють наш і так вже нуждою битий народ по лицю, у чорну розпуку заганяють!

І чиж дивним тепер видасться, що народ у таким безвідраднім положеню і бритви-ратунку чіпаєсь, що на таким збитім народнім організмі всілякі боляки нарастають?

Одною такою болячкою, що точить наш народ, є боляк москвофільства.

Захотілось іменно деяким людям спротивити ся волі Божій, що з славянського племені між иньшими вироста й галузь нашого русько-українського народа. В своїм засліпленю дійшли нині до тої степені, що справді в нас „лється Авля кров“. Діти одного народа, діти одної віри св., діти одного стада Христового дишуть на себе страшною ненавистію. О, деж возьметься нині св. Павло, щоби громом до нас кликнув: „Да не будет!“

Як жеж можна збудувати те, що час зруйновав? А коли они беруть ся справді будувати те, що зруйновано довгими віками, коли они беруть ся склеїти тую галузь що давно, давненько відщипила ся, занежуючи плекати ту молоденьку, гарну вітву, яка таким красним квітем уже уквітчалась — тоді они нерозумні, тоді они, задаючи і вальт-насилу природі, великі проступники, тоді они, кидаючи вражду між дітьми Божими, дітьми одного народа великі злочинці, яких чекає справедлива десниця Всевишнього,

Тай природа не позволить себе безкарно нищити. Хто-ж її нівечить, знасилує, заперечуючи існованє того, що она витворила, в нашім случаю, існованє нашого народа, на тім страшно дімстити ся. А мєсть природи найстрашнійша, бо безмилосердна!

О; коби то не аж колись кара Божя, але ще нині любов Спасителя скрушила їх закаменілі серця до правдивої любови свого народа. Передовсім же самі благовістителі любови Христової, попавші, на жаль, у той погубний напрям, нехай за Апостолом народів раз уже собі скажуть: „Да не будет“ — ний ніколи до того не прийде, що би слуга Христов голосив незгоду кував братню крамолу!

І ще одна пересторога перед иньшим боляком. Коли ми боремось за вітчину, то маймо ся на бачности, бо в борбі всіляко буває. Борба запалює пристрасти. Запалюєть ся чоловік тай засліплюєть ся, та тратить ціль борби з перед своїх очий. Не для самої вітчини нехай ведець ся борба, але в іма правди, в іма справедливости Божої. Нехай не буде вітчина нашою остаточною ціллю, послідньою сумою наших стремлінь, бо й сама народність не є ціллю для себе самої, але йде до ціли і спов-

няє призначенє витичене їй волею висшою, волею божою; народність не є абсолютною сама в собі, але яко член людства, стоїть в певних відносинах до иньших членів людскости — до иньших народів, тай до всього людства, а разом з ним до самого Творця, котрий одинокий є остаточною всіх цілію і призначенем. Абсолютний націоналізм, котрий нині, на жвль, бере верх і кермує національною політикою, означає погубну самолюбність, виключає всяку звязь з иньшими народами і дише до них ненавистю; він сіє незгоду між державами, він нівечить права других народів, він навіть старає ся пірвати всяку звязь яка лучить ще народ з церквою, Богом установленою. А такий націоналізм, котрий забуває за Бога, котрому байдуже о ґого святи установи, такий націоналізм, не узнючи над собою права Божого, стає своїм сліпим шовінізмом правдивою язвою на вселюдськїм організмі.

Одинока християнська наука о народности, ак бачимо, може повести національну борбу побідним шляхом. Коби то проте і нині ся могуча ідея Христова, та свята, найдорозша нашому серцю ідея Божа, нас всіх дітий одного народа, дітий одного Бога, і тих блукаючих еще у пітьмі москвофільства і тих, потапаючих у багні матеріялістичних поглядів, получила, загрїла, та заставила до горячої праці, до спільної згідливої роботи коло добра, правдивого щастя — красшої долі нашої Нені Руси-України!

Дубецко — Грудень — 1907.

З аграрного руху в Бельїї.

Русько-український нарід — то нарід наскрізь рільничий. Управа землі, колись медом і молоком текучої, є і нині одним занятєм нашого народа. Але та земля, котра цілими віками кормила наш нарід до сита, нині посеред змінених условин життя починає не вистарчати на його і як скромненьке удержанє. Скрізь по наших селах чути, колись глухий, а нині що-раз та могутнійший та грізнійший шепіт робучого, селянського народа — шепіт наріканя на нерідну долю.

„Люди роблять ніч тай день,
а піт все лле ся, лле ся,
а смерть рубає їх у пень —
а доля з них сьміє ся“*) —

*) Богдан Ленкий: Осїнь.

ось як описує долю наших хліборобів поет, котрого ніжне серце відчуло весь їх смуток і весь їх біль та турботу.

Взялись направляти її радикали, та, на жаль, ще її погіршили. Тай доси нема від них ніякого просвіттку для нашого народа. Бо й не може народови поправити долі той, хто йому відбирає, видирає найкрасший скарб, хто його обкрадає з найдорогоціннійшого богацтва — св. віри. Невідрадне, майше розпачливе положене та непросвітність хліборобів гонить їх у табор радикалів, бо ті уміли вирвати з їх сердець скарги і жалі, кривди і суспільні несправедливости, та раз-у-раз їм повтаряти, що доти не буде для них справедливости, доки вся земля не перейде в їх спільну власність, а передовсім, доки стежка до церкви не поросте травою. І бідні, справді майже всіми опущені хлібороби потягнули в великій часті за радикалами, в перекованю, що вирвуть їх з пазурів чорної долі.

Яку долю зготували і готують они справді для нашого народа — бачимо. Проте не час гаятити, а пора вже напружити всі сили, щоби грозяче лихо відвернути, а поправу долі повести розумною дорогою.

Пригляньмось, як ратуються хлібороби иньших країв, однак безь злощасної програми радикалів. Ходім до Бельгії і тут пригляньмось запопадливому аграрному рухови, який захопив уже широкі маси рільничого населеня, ратуючи їх з нужди матеріальної і моральної.

* * *

Зачнім від його історії.**)

Було се перед великими страйками, котрі по цілм краю рознесли кроваві забуреня, коли католики в Бельгії, по довгих а побідних подвигах і змаганях в справі віроісповідних шкіл з лібералами, почали лучитись під прапором соціальної реформи, від котрої щасливого переведеня залежить вині щасливий розвій і будучність кожного народа.

Першим кроком у тім напрямі був величавий конгрес соціальный в Liège (1886), котрого завданем було вказати головні напрями та начеркнути лінії будучих праць реформаторских і згуртувати програму діяльности цілого католицького руху коло живучих справ суспільних і економічних. Конгрес відбув ся величаво, але — на жаль — майже мовчанкою збуто на нім справу рільничу. Промислова Бельгія, під впливом свіжих подій та сильно розвиваючого ся есциализму, забула про оплакане положене свого хлопа, котрий стогнав під тягаром всіляких економічних невзгодин та терпеливо платив тяжкі податки.

Знайшов ся однак оден голос, котрий виступив в обороні справ селянских. Граф von Loë, оден з найдіяльніших органі-

***) Ks. L. Lipke T. J.: Nowe kierunki społeczne i ideały przyszłości. Kraków 1904. ст. 196. і дальше.

заторів і провідників спілки селянської над Реном, розгорнув перед зачудованими учасниками конгресу величавий образ широкої і добродійної діяльності селянських спілок в Німеччині — і ся його бесіда стала кличем до могутньої роботи ратункової на поли оплаканих відносин селянських в Бельгії.

Оден св'ященик — парох, вчитуючись відтак в пам'ятковій книзі згаданого конгресу, стрівув ся і з бесідою г-р. Лоё. Бесіда та дуже йому подобала ся, і отсе в його серцю повстає гадка заснованя подібної спілки в своїй парохії. А треба знати, ще св'ященик Mellaerts є чоловіком глибших поглядів. Лучить він у собі в рідкий спосіб непохитну, ніякою перепоною непереможну енергію та молодечий запал до найвисших ідеалів ураз зі змістом практичним та глибоким знанем людської натури — ті дві прикмети, конечні для чоловіка чину. Сам будучи сином хлопа, обізнаний з хлопською бідною та селянськими відносинами в своїй вітчині, посідав всі дані усліва, щоби дати почин до могутньої акції та стати на чолі великого хлопського сторонництва. І так справді сталось. Яко парох почав кс. Mellaerts від своєї парохії.

В догідній хвили скликав він до себе кільканайцятьох селян та пояснив їм наглядно, чому теперішні відносини селянські находять ся в такім оплаканім положеню. „Індивідуалізм — казав — чито велика довільність економічна і політична та брак всякої організації справив, що рільництво нині таке занедбане, що законодавство не числить ся з найсправедливішими його домаганнями, що праця на рілі так фатально зависить від позиченого гроша. Іхтож сему зарадить? Одно є успішне средство, котре не заведе, а средство се виключно від вас залежить. Лучитись, лучитись і ще раз лучитись! В тім лежить вся могутність і будучність рільництва. Поодинокю в кождей з вас наче той слабонький папичок, котрий леда дитина зломить, але згуртовані утворите силу, котру не легко буде зломати. Св'ітлі були колись корпорації, красно розвивають ся рільничі стоваришєня за границею, але-ж бо і живучою їх спружиною і душею є се славне гасло, є сей клич могутий: оден за всіх, всі за одного. Спробуймо лише тесаме зробити і в себе, а Бог нам може“.

І так повстало перше селянське стоваришєне у Флямандії під покровом св. Ізидора — котре незабаром дало почин до могутньої організації селян, обнимаючої тепер кілька провінцій в Бельгії.

В кілька місяців пізнійше появила ся в однім з флямандських журналів знаменита статя о селянських стоваришєнях, котра звернула на себе увагу М. Helleputta, горячого речника і оборонця заводової організації на конгресі в Liège. Вчений той політик соціальний, на котрого повиспа статя своїм бистрим осудом та влучним поглядом зробила велике вражєне, забажав конечно познакомитись з її автором, котрим не був кіхто другий, як кс. Mellaerts. Вивязалась звідси сердечна дружба на

ґрунті сільних переконань і праці для добра люду і над соціальною реформою.

Сьвященник Mellaerts найшов собі в нім світлого дорадника і горячого речника своїх ідей, які він впроваджував у житє; М. Helleputte знова сердечного оруга і сильного організатора, котрий незабаром мав потрясти цілою Флямандією. До тих двох горячих діячів на поли соціальної реформи прилучив ся вкоротці і третій в особі Schollaerta, котрий від давна посвятив свій талан і сили справі селянській в Льованськїм окрузі. І від того часу тую трійку одна оживлює гадка, одно стремління, одна програма, щоби в кожній громаді, в кожній парохії засновувались селянські стоваришеня, обняті одною могутчою організацією, розтягаючою ся на всю Бельгію.

Першим кроком до того було загальне селянське віче, скликане дня 20. липня 1890. р. до Льованіюм, на котрим признано потребу згуртованя всіх селянських стоваришень в одну загальну спілку, і ухвалено статuti для всіх стоваришень, маючих ся доперва засновувати. Такий є початок і история селянського руху в Флямандії. — Яка є його програма? В програмі, яка носить на собі підписи пп. Helleputta, Schollaerta і кс. Mellaertsa, визначили собі флямандські хлопи потрібну ціль:

- а) оборону хлопських інтересів релігійних, материяльних і моральних;
- б) розширене і поліпшене законодавства аграрного, і
- в) витворене заводової організації рільничої.

А в практичній часті програми читаємо цілий ряд домагань, котрі наглядно свідчать о тім, з яким ґрунтовним знамен річи приступлено там до ратункової роботи коло уздоровлення рільничих відносин.

Наведемо тут декотрі з них:

Реформа системи податкової. Зменшене податків ґрунтових. Оподатковане вартісних паперів. Реформа права спадкового, як також правних приписів при трансакциях і т. п. Організація рільного кредиту в той спосіб, щоби довжник міг видобути з довгів гіпотечних, як тоже управильнене процентової стопи відповідно до висоти чистого доходу з землі. Ограничене обдовження. Строгі устави проти лихви і грї гелдовій. Ціла охоронні, маючі на цілі охорону краєвої продукції перед заграничною конкуренцією. Та найважнішою точкою цілої програми то витворене заводової організації, яку собі покляли за остаточну ціль і завданє ініціатори і організатори флямандського руху селянського. Виходять они з перекованя, що одна лише організація заводова, розтягаюча ся до всіх, що шукають занятя на рілі, наділена в області властивих собі інтересів повними атрибутціями власти, зможе усунути анархію — нелад в продукції рільничій та виламати ся з під убійчої переваги теперішньої організації кредиту і гандлю.

Але заводова організація, як і витворене відрубного рільного законодавства то програма далекої ще будучности, якої успіх буде в значній мірі залежати від могутньої організації рільничої. Доперва тоді, коли всі селяне згуртують ся, коли в кожній громаді і парохії повстануть стоваришєня, оперті на ґрунті економічним і маючі на цілі розвій живучих інтересів економічних, утворять они силу, котра заважить на шалі законодавства і може дати почин для нового ладу суспільного. І в тім то напрямі працює з великим, незмордованим напруженем і надзвичайною рухливістю хлопська спілка фльмандська. Істнує вона доперва кільканайцять літ, а числить уже понад 400 стоваришєнь, обіймаючих разом 25.000 родин хлопських. Успіхи то справді величезні, якими не можуть похвалитись найживіші стоваришєня ані у Франції, ані в Німеччині.

Пригляньмось тепер, як урядила ся та хлопська спілка внутр, яке там кипить жите, яку діяльність розвинула на полі рільного господарства і в царині відносин селянських.

Фльмандська хлопська спілка (Boeren bond) складає ся з місцевих стоваришєнь, розтягаючих ся на територіях парохіяльних.

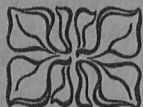
Як виглядають ті стоваришєня?

Суть то релігійно-економічні брацтва, складаючі ся з родин, котрі в окрузі парохіяльним займають ся рільним господарством. Провід тих брацтв спочиває в руках виділу, в котрого склад входить все місцевий парох. Виділові мають полагоджувати справи стоваришєня, уряджувати щомісячні місцеві збори, і взагалі вести жите стоваришєня в неустаннім руху. І в тих то щомісячних згромадженях містить ся сила місцевих стоваришєнь. Они є практичною школою рільничої науки і тим жерелом, звідки стоваришєня в значній мірі черпають свою живучість. Душею тих згромаджень, в яких беруть участь цілі родини, є звичайно о. парох, але не бракує там і інтелігенції совітської, раз тому, що стоваришєня розтягають ся на доволі широкі місцевости, а по друге, що до стоваришєня можуть належати всі, котрі або займають ся рільництвом, або з рільництвом мають тіснійші зносини, як пр. народні учителі.

О чім-жеж там на тих згромадженях розговорюють?

Теми до оживлених нарад достарчають аж надто богато аграрні конференції уряджувані від часу до часу на більшу скалю через людей фахових і компетентних, дальше періодичний місячник під н. De Boer, спілкове бюро рільниче і аналізи штучних навозів, роблені безплатно на жаданє членів спілки в державних лабораторіях рільничих, а вкінці передовсім запад провідників та велика рухливість і енергічна діяльність спілкової ради, котра всюда будить рух та розносить запад до підняття нових праць та покликаня до життя нових підприємств.

(Дальше буде).

Еще про відносини між парохами а сугрудниками.

Недавно (в ч. 1.) була поміщена в Ниві допись в справі непорядків у відносинах між парохами а сугрудниками. Була порушена іменно справа поділу праці а головно справа поділу доходів. Коротко можна сформулувати ті відносини так. Суть у нас чотири рози сугрудників: приватні, системізовані, системізовані з осідком в другім селі т. е. при дочерній церкві і експоновані, а хто хоче, то ще сугрудники з правом управи. Шо до сугрудників з правом управи і експонованих, то ті суть звичайно независимі, так що в колізію не повинні входити з парохами. Шо до сугрудників приватних то для них найліпша вказівка для сьвятого спокою: нічого не ділати на свою руку, стисло застосовати ся до кождоразових заряджень пароха, так щоби парох був за всею відвічальний. Тую вказівку можна додати також звичайним сугрудникам системізованим. Але чи сеї вказівки мають держати ся стисло всі сугрудники системізовані з осідком при дочерній церкві нераз значно віддаленій від осідку пароха? Певно, що повиспа вказівка і ту много поможе. Але чи вказано є і чи годен такий сугрудник в кождім случаю конкретнім після тої засади заховати ся? Здавсь, що если Ординаріят поставляє сугрудника в певній парохії з осідком в другій громаді при другій церкві, то тим зазначає, що той сьвященик є для потреб тої громади і тої церкви в першій мірі, і на відворот, що ту громаду і тую церков піддає ся під особлившу опіку духовну того сьвященика, прадоподібно, розуміє ся в зависимости від пароха. Але яка та зависимість, до якої степені, того ніколи не проголошено. В такім разі до кого належать безусловно функції в громаді сугрудника і котрі; до кого належать абсолютно функції в других громадах парохії, если такі суть; який поділ праці тоді між сугрудником а парохом, яке місце праці для обох, який поділ, чи умова що до доходів? До кого належить проваджене рахунків церковних і в якій мірі; до кого належить закладане брацтв і провід в них, вправи духовні та утримуване карности; до кого належать справи відпустів при таких церквах; а виконуване уряду пастирского, як се розуміє теорія: пр. в справі пійняства, ломаня присяги, і т. д. Чи годен сугрудник в даній громаді машкаючий що з тих обовязків виповнити належито, не маючи жадної власти і чи що з того всеого належить до него чи до пароха всео? В обох разях колізія,

*) В сій безперечно важній справі містимо вже другу „допись“ із стори оо. сугрудників; „audiatur tamen et altere pars!“ тому просимо Вєч. оо. парохів забрати також слово. — Рєд.

в котру впадали найчастійше сутрудники звичайно сеї категорії, бо тяжко бути сумлінному сьвященикови обоятним в таких справах, особливо коли ще входить в гру нерадивість, або захланність, або ріжні переконання політичні або обрядові і т. д.

Всіх случаїв непорозумінь того рода годі вчислити, але і не потреба, бо ті всі котрих ті справи і ся kwestія можуть обходити найдуть їх досить і в своїй памяти. Много їх будуть знати і консисторії чи Ординеріяти, котрі мали спосібність нераз такі справи судити. Та характеристичне є се, що як в справах між парохами а сутрудниками приватними звичайно винними були сутрудники, так в справах між парохами а сотрудниками системізованими ті послідні нераз виходили побідносно, значить дотичні власти духовні в случаях конкретних ставали по стороні слабших. А однак категорично відносини материяльних та обовязків між парохами а такими сутрудниками власти ніколи не означили. Хаос в тих відносинах та непорядність відбирає молодому сьвященикови запал і ревність, з якою загітій студіями приступає до праці і зараз на початку додає ему зневіри, робить его апатичним, він покидає всяку ініціативу, привикає до засади, нехай буде, як бувало, а як котрий вирве ся і порушить тую справу на соборчику, то загалюкають его кондеканальні на тему бунту та смиренности, котра ту ні причім. Яка шкода моральна з таких відносин неясних впливає для такого сутрудника, а ще більше згіршене і занепад духовий для такої громади, о тім писати цілком не потреба а встарчить призадумати ся. Відносини між парохами а сутрудниками повинні опирати ся на засадах кооперації, а кооперація неможлива є доти, доки сторони до неї приступаючі не мають ясно поставлених взаїмних прав і обовязків.

о. В. М.

З чужих журналів.

Церковный вѣстникъ, ч. 52. р. 1907., між иньшим містить в собі розвідку Н. Грисюка про »суспільний світогляд св. Йоана Золотоустого :“

— Ріжнородний є спосіб борби модерної »науки« з Церквою. В нинішній добі дуже модним ставсь сей спосіб, якому дали почин »учені“ з червоного і кроваво-революційного табору; они старають ся доказати, що величні представителі християнського світогляду, Вселенські Учителі св. Отці були їх ідейними попередниками »товаришами«. Між иньшими св. Отцями св. Василій В., а передовсім св. Йоан Золотоустий являє ся в очах соціал.-дем. учених як пропагатор комунізму; знов для проповідників терору і насилля є він революціонером і они містять его імя на однім з перших місць в каталозі своїх авторитетів. Наукова метода, якою они до сего оригінального заключеня доходять, представляє ся дуже просто: виривають ся поодинокі християнські правди, які голосив св. Йоан Золотоустий, розвивають ся і пояснюють ся без найменшого згляду на контекст, прикрашають ся червоною соціал.-дем. або кроваво-революційною фарбою і річ скінчена — св. Йоан Золотоустий виходить патентованим соціал.-демократом або революцій-нером.

Нема місця і потреби подавати огляд цілої літератури з подібною тенденцією. Вистарчить, если згадаємо про Бебля, вождя німецьких соціал-демократів; він говорить в своїм творі п. з. »Женщина а соціалізм« як слідує: »Ніхто не повинен щонебудь називати своєю власністю; від Бога ми все отримали для відповідного ужиткованя; моє і твоє се слова ложі«. Навівши сі слова св. Йоана Золотоустого а за сим і иньших великих проповідників з перших віків християнства, святих і несвятих, східних і западних — Бебель виставляє їм без обиняків слідуєче свідощтво, »Всі они, Отці церкви, папи і єпископи не могли повздержати ся щоби не проповідати в комуністичнім напрямі... Всі више наведені личности більше або менше правильно поняли природу приватної власности, яка від початку свого існованя тільки зла принесла в світ і дальше его з собою несе між людей«. Як раз сей погляд Бебля а також слова російского революціонера Н. Морозова, який в своїм творі »Откровеніє въ грозѣ и бурѣ“ иредставляє св. Йоана Золотоустого як »революціонера“ і »демагога“, спонукали Н. Грисюка написати невеличку розвідку п. з. »О соціальному мѣровоззрѣніи Златоуста;« автор не лишень виказує нестійність згаданих поглядів але також дає нам характеристику личности великого Святителя і его суспільного світогляду.

Св. Йоан Золотоустий — говорить автор — був головно моралістом-практиком; він боров ся зі злом, де лиш его завважав; в житю поодиноких осіб, без ріжници полу, віку, стану, занятя, від

соціяльних нижин до соціяльних вижин, від убогих хат до імператорського двору... Сей практичний, всесторонній характер проповіді Золотоустого, характер горячої любови, що старалась побороти всяку злобу дня, не міг обійти ся без деяких різких слів проповідника, звернених передовсім на адресу сильних міра сего. Но все гаки він Вселеньский Учитель Церкви.

Між соціялістами і революційонерами з одної сторони а Золотоустим з другої, є тільки тїнь схожости, лишень анальоґія в тїм, що сих діяльність а того проповідь се в деякій мірі протест против зла в житю сильних міра: богачів, аристократів, найвищих суспільних сфер. Щоби однак протест по причині анальоґічних надужить можна було рівнати з другим подібним протестом, мусять бути мотиви і ціль протесту і настрої протестуючих — взагалі всі елементи анальоґічні; очевидно, що не може бути і мови о анальоґії в протестах, коли їх одинокою анальоґічною чертою являє ся подібність адресатів.

За сим виказує наш автор, як різко різнять ся між собою протестованя Золотоустого і соціял-демократів всіми конечними елементами; вони по своїм мотивам, цілі і пр. так собі далекими, як небо і земля. Бо ціль житя, після Золотоустого, се рай, небо, спасене, духовні скарби; соціялісти і революційонери все те називають »містичними нісенітницями;“ їх ідеали чисто земські, матеріяльні, такі, які їм подає теоретичний матеріялізм, що не знає безсмертної душі — Після Золотоустого жите се борба, се подвиг; він вірить в чоловіка, він індивідуаліст. Лична моральна досконалість, святість, се могуча сила, се сіль, яка хоронить зміст суспільного житя від зіпсутя, від гнилі.

Так понимав Золотоустий жите і так жив яко аскет, правдивий монах, владика своїх похотий і сим став він могучішим від царів; він реформував суспільне жите своєю власною святостию.

В системі наукового соціялізму така ідея не знайде найменшої основи; ні то навіть точки нема, о яку можнаби оперти сю думку, сю ідею, що їй посвятив св. Йоан Золотоустий своє жите і єї в своїм житю зреалізував.

В ч. 2. реліґійно-філософічного тижневника »Ж и в а я М и с л ь« поміщена інтересна статя В. Ерна »Соціалізм и проблема свободы«.

Автор ставить перед очи соціялістам, що хотяй »переходъ изъ царства необходимости въ царство свободы и конечное освобождение личности« являєть ся основною ідеєю соціялістичних доктрин, однак та ідея свободи не має в них льогічного місця. Всі ті доктрини стоять на ґрунті теоретичного позитивізму, який перечить свободу і все підчиняє під певні закони. Проте перед соціялізмом виступає дилемма: або з позитивізмом проти свободи — тоді антихрист; або з свободою проти позитивізму — тоді Христос. — Щоби свобода чоловіка була дійсною, він мусить освободити ся з під власти двох річий: часу і смерти; а се можливе лишень при свідомости і переконаню »что время должно быть поглощено вѣчностью«. Автор заключає, що соціялісти винні або закинути всяку мову о свободі, або перейти на сторону такого світогляду, в яким знаходить свою основу можливість безсмертовсти — отже прийняти світогляд християньский. — Д. Я.

ВСЯЧИНА.

В справі станового Тов. руских священників. О. П. Погорецький подав точки статута маючого ся заложити Товариства руско-католицкого Священства.

Подібне товариство мають священники чеські »Jednota zemská českého katolického duchovenstva v Království Českem« і як мені відомо розвиваєсь знаменито. І в нас так буде, коли схочемо. О. Сендецький подав деякі поправки. Після моєї гадки, нема що чекати на поправки і забирая голосу поодиноких з духовенства, а повинен завязатись комітет з львівських священників, запросити — завізвати ціле духовенство руско-католицке (а може гр. кат. Галичини, Буковини і Угор) всіх 3-х Епархий; може тепер зимовий час найдогоднійший, та думаю що всі прийдуть без взглялу на партії, бо то має бути Товариство станове. — На таких зборах розбересь і уложить ся остаточно статут.

О. Корнило Кузик
з Боська.

Пісні є одним з важніших средств до піднесеня побожності в нашім народі, та привязаня его до церкви — обряду. Влучно дуже пише о. Іван Дуцько, парох Белзця, пускаючи в світ свого »Півця« (книжочка мисійна ч. 3. 4 з р. 1906) : »Пісне доховна, чудесна, любовна! Ти цілий світ оживила, така в тобі дивна сила, сила невимовна!«

Не мало співваєть ся пісень по наших церквах, а ті пісні давні-старі, як наша церков. Радо виучують ся люди нових пісень, як тільки де зачують, коли їм припадуть до вподоби.

А такі прегарні пісні так що до змісту як і мелодії то власне містять ся в тім »Півці« та порозкидані по книжочках мисійних о. Л. Джулиньского. О. Ів. Дуцько виляв там все своє чувство, цілу душу, тому они глибоко входять в душу людську.

Взяти лише в руки такі: Кантата в честь Єксц: Епископа Константина; — Єдиним сердцем; — Отворіть ся царські врата; — Вірую Господи; — Пренебесна, пречудесна; — Поклін 5 ранам Христовим; — Страдальна мати; — Працай душе; — або патріотично-церковні: Великий князю Владимире; — Славна княжна Ольга Мати; — Гимн народний; — З нами Бог; — аж просять ся до серця промавляють, щоби їх пустити між нарід і навчити его співати. А тепер зима, як раз час найбільше принагідний до того.

Проте звертаю увагу ОО. Собратів на ті пісні; трошки доброї волі до того! Використайте працю нашого Собрата, а певно що принесе великий хосен!

О. Корнило Кузик
з Боська.

В справі сецесийного фонду.

Звісна річ, що з нагоди сецесії наших академіків з львівсько-го університету в 1902 р., повстав зі складок цілої суспільности т. з. сецесийний фонд, призначений для материяльного попираня сецесионістів на чужих університетах. Потребуючі побирали з того фонду певну суму, виставляючи на неї реверси і зобовязуючи ся віддати єї без процентів з хвилию, коли осягнуть самостійне становище.

Богато сецесионістів, головно богословів, осягнуло то становище і їх тепер звиває заряд товариства »Руська академічна Поміч«, щоби на руки згаданого товариства тепер сплачували затягнені суми.

Наші богослови нераз вже радили над тою справою і поставили резолюції, які — о скільки собі пригадую — не признають товариства Р. А. Поміч законним властителем сецесийного фонду, домагають ся, щоби властителем того фонду зробити спеціальний комітет, зложений з старших людей, сьвященників і сьвіцких і молодіжи, богословскої і сьвіцкої. Такий комітет мавби бути властителем сецесийного фонду і заняти ся стяганем позичок і їх зужиткованем.

Такий комітет не завязав ся, а право власности припиеує собі товариство Р. А. Поміч, хотяй то право оспорює частина молодіжи, іменно богослови.

Заходить отже питанє, хто є законним властителем, зглядно законним адміністратором сецесийного фонду, чи загал академічної молодіжи, чи загал молодіжи академічної українських партій, чи цва рівнорядні чинники зн. молодіж академічна богословска і сьвідка, чи може ціла суспільність, зглядно єї офіціальні партійні представителі пр. Нар. Комітет.

Если законним властителем є Нар. Комітет, то Р. А. Поміч правно посідає в своїх руках фонд, який передав єї Нар. Комітет. Тоді на єї руки требаби висилати довги.

Если властителем фонду є загал української молодіжи без огляду на різницю між богословскою та сьвідкою єї громадою, тоді Р. А. Поміч буде властителькою цілого фонду, бо певно буде мати за собою абсолютну більшість загалу академічної української молодіжи.

Если властителем фонду є дві громади, богослови і сьвіцкі jako рівнорядні собі чинники, тоді Р. А. Поміч не є законним властителем, бо одна половина загалу академічної української молодіжи не відступила єї свого права.

В тім посліднім случаю лишає ся питанє, що зробити з реверсами богословів, як їх зреалізувати, як зреалізовану суму ужити? То питанє не є однак покищо так дуже пекуче, а без порівняня важнійшим є питанє, чи Р. А. Поміч є законним властителем цілого сецесийного фонду і чи вона може стягати судово позичені богословами суми? А рішенє того питаня залежить від тої засадничої точки, хто є законним властителем згаданого фонду і то пита-

не треба сейчас і то конечно рішити, бо Р. А. Поміч натискає тих довжників, що вже в силі платити.

Тому в інтересі довжників-богословів прошу, щоби хтось з представителів богословської модлодіжи в часі сецесії а який тепер перебуває у Львові, зволив зайняти ся висвітленем поставлених питань, бо справа пекуча. Передовсім ходить о питане, чи посилати на руки Р. А. Помочи довг, та чи згадане товариство може су-дово переводити ту сплату.

В Інсбруці, в січні 1908.

О. Онуфрій Волньський.

Другий педагогічно-катехичний курс у Відні. Товариство св. Льва (Leo-gesellschaft) уряджує курс педагогічно-катехичний у Відні, котрий буде тревати від 16—29 лютого 1908 р. Катехити, котріби хотіли взяти участь в сих викладах, дістануть дуже легко увільне-не від своїх властей на той час від обовязків шкільних. В першім тиждні будуть оброблятись теми середних шкіл, в друім — народних шкіл. Рівночасно будуть виставлені до перегляду научні средства, які тісно суть звязані з наукою релігії.

За згодою виділу краєвого долішньої Австрії відбудуть ся сі виклади в будинку сойму долішньої Австрії (Wien I. Bezirk Herrngasse 14). Виклади суть назначені на $\frac{1}{2}$ 10 перед полуднем, 3 по полудни і 7 вечір.

Порядок викладів.

1, тиждень.

Дотеперішні катехитичні курси (Проф. унів. Др. Свобода.) Учитель релігії яко душпастир учеників (Архиепископ Др. Білчевський). Дальше філософічне образование учителів релігії (2 виклади дв. совітник Др. Вільман). Виобразуване чувства і характеру (цісарс. совітник Др. Климент Кік Ч. С. В.) Св. Августин яко педагог (Проф. унів. Др. Сайдаль). Резултати наукової подорожи по Італії (П. Кеніг Т. І.). Средства і дорога до твореня характеру (Проф. Др. Дрексель). Про доказуване в середних школах (Проф. Др. Кравс). Штука красна і образоване душі (проваджене через виставу научних средств (Проф. унів. Др. Свобода). Про науку релігії в висіших клясах шкіл реальних (Проф. Др. Валентін). Рух етичний (Двір. сов. Проф. унів. Др. Шіндлер). Дискусія над вислідом першого тижневого курсу (Доц. прив. Др. Сайпель). Крім сего буде в сім тиждни проба в одній гімназії і госпітоване.

Дня 23. лютого будуть взірцево відспівані церковні пісні а) в парох. церкві св. Августина (1. округ) учениками ц. к. гімназії Фр. Йос. під проводом капельмайстра Вайріха; б) в парох. церкві (ob der Laingrube в 6. округі) учениками народних і міщанських шкіл під проводом дир. муз. Петерліні-ого; в) в парох. церкві в Фінфгавз (15 округ) учениками народних і міщанських шкіл під проводом членів брацтва шкільного.

2. тиждень.

Любов як принцип вихованя (Кунді). Аперцепція (П. Лінден Т. І.). Заінтересоване (Радн. двору Др. Куммлер). Побуджене чув-

ства і волі (Прелат. Др. Міллер), Блуди часу, а наука релігії (прив. доц. Др. Гетлер, Монахіюм). Історія біблійна а характер (Дир. Бергманн, Дрезно), Методичні питомености науки катехизму на висшій степені (П. Лінден Т. І.). Вертість образованя через науку релігії (П. Др. Тібітанць Ч. Цистерс.). Поправа дітей в родині і закладі (дир. Церкманн). Теорія і практика слуханя Сл. Б. (катехит Гольцгаузен). Призвичаєне (о. Гофер) Обходжене ся з дітьми невірющих родичів (о. Мініхталер). Дискусія над вислідом другого тижневого курсу (отвирас Кунді). Крім того будуть сего тиждня три научні проби і екскурзія.

Як буде можливо госпітовати всякого рода школи підчас науки, то се бажане буде узгляднене. Карта участи на цілий курс вносить 6 кор. Тижднєві карти коштують по 4 кор., а на поодинокі виклади по 1 кор. Гроші треба висилати через переказ поштовий, або чек (Erlagschein der Postsparkassa) під адресою: Päd. katech. Kurs der Leogesellschaft. Звертаєсь увагу участникам, що вже пороблено кроки о знижене ціни їзди. Всякі зголошеня, запитаня і т. п. треба адресовати так: an Päd. katech. Kurs der Österr. Leogesellschaft in Wien I, Bezirk, Bäckerstrasse 14. Рефлектуючі на знижене ціни білету нехай зашлють 1 кор. з поданем лінії кол. Як визше зазначено, се буде вже другий з ряду педаг. катехитичний курс у Відні; перший відбув ся в р. 1905, а крім сего заходом кард. Качталера уряджено такий самий курс в Сальцбургу в р. 1093. — Поява тих курсів і їх богата програма доказують наглядно, як велику вагу привязують западні католики до поступу і усвершеня методи науки релігії і до річевого образованя катехитів. Годило би ся. щоби і наші катехити скористали з доброї нагоди і хочби кільканайцять взяло участь в сім курсі; перед трема роками був лише один руский катехит на 700 учасників!

Святоване 1500 літнього ювілею св. Йоана Золотоустого у Львові: Дня 27. січня відправив Впр. о. Офіціял А. Білецький Службу Божу в Преобр. церкві, на якій були присутні ученики руского обряду із всіх львівських гімназій.

В рускім дух. Семинари розпочне ся ювілейне свято Богослуженем дня 9. лютого. Крім Богослужень, які будуть відправляти ся через три дні, відбуде ся дня 12. лютого Академія заходом руских богословів; в її програму входять: інавгураційне слово, продукції оркестри і хору, відчити на слідуочі теми: св. Йоан Золотоустий яко бесідник, яко Доктор Евхаристії — і ідеал священика в житю і письмах св. Золотоустого. Дня 17. лютого о 5: год. по иолудни відбуде ся духовний концерт в салі „Нар. Дому“. Дохід призначений на будову бурси Тов. педаг. В програму входить між иньшим промова о. крил. Чапельського, відчит Д-ра Щурата, хори учеників акад. гімн. і питомців рус. Семин., гра на цитрі о. Е. Купчиньского і деклямація.

Програма ювілейного торжества в честь св. Йоана Золотоустого в Римі.— „Katholische Kirchen-Zeitung“ Nr. 6. подала слідууючу програму :

Дня 24. січня буде о 10. год. перед пол. грец. архієрейска Служба Божа, яку відправить гр. кат. (мелхіцхий) єпископ в церкві Навічеллі на Целію. По полудни о 4½ буде всеночне з имнами в честь сьвятого в церкві грецької коллегії.

Дня 25. січня о 10. год. перед полуднем буде архієрейска Служба Божа віправлена греко-руським єпископом в церкві руської коллегії, а о 4½ пополудни всеночне, як попередного дня.

Дня 26. січня відправить о год. 10. перед полуднем торжественну Службу Божу єпископ з Палермо Павло Піро, в церкві грецької коллегії. Того самого дня по полудни о год. 3½ буде архієрейска вечерня в честь св. Золотоустого з роздаванем осьвяченого хліба (artoclasia), а о 5. год. зібране в грецькій коллегії.

Дня 27. січня буде архієрейска Служба Божа в авлі св. Петра, де проголошують сьвятими, в присутности Сьвятійшого Отця, яку відправить греко-католицкий патріарх Антиохії, Александрий, Єрусалиму і всего Сходу Кирил VIII. разом з 10 єпископами, 8 архимандритами і багато сьвященниками грецького обряду.

Крім сего хотять вірні латинського обряду почитати грецького сьвятого окремо архієрейскою Службою Божою, яку має відправити дня 9. лютого в церкві св. Петра тамошний кардинал Рамполля. Як доносить та сама часопись Н-р. 7. се торжество розпічне ся не 24. січня але 12. лютого.

Борба о глаголицу Службу Б. Від коли язик славянський зістав через папів Адрияна II. і Івана VIII. піднесений до гідности язика літургичного, — находились противники, які все старались як найбільше обмежити сей привілей. Славянський літургії довелося вести тяжку борбу за свою егзистенцію. Всеж таки літургія славянська не здобула собі кориснішого правового характеру над тершимий тільки привілей.

Від безпосередних учеників св. Методія, по їх вигнаню з Морави, прийняли і Хорвати славянську Службу Божу за часів еп. Теодозія але після обряду латинського (глаголицькими буквами). В короткім часі розширилась та Служба в Дальмації, на островах, в Боснії і в великій части Хорватії. В своїх початках вже мусіла боротись. В р. 924 осудив ю сплетський церковний синод; лише один з присутних, єпископ нинський Григорий, стояв рішучо в обороні згаданої літургії, а навіть вніс до Риму протест. Для уникнення народного повстання не затвердив папа Іван X. рішення сплетського синоду. Зібраний в р. 1056 другий сплетський синод осудив в друге глаголицу Службу, а папа Александер II. затвердив рішення того синоду. і під карою екскомуніки заборонив ординовати сьвящеників, котрі не знали латинської мови. Мимо усяких ворожих зусиль не затратилась глаголицька Служба. Цілих 168 літ удержувалась вона мимо наказу, аж в р. 1248 позволив папа Інокентий IV. сеньському (Senj, Zeng) єпископови правити глаголи-

цку Службу, але тільки в тих околицях, де вона через уживане ввійшла в звичай. Те саме дозволив 4 роки пізніше єпископови крчкому (Krk, Veglia). Скоро відтак розширилась та літургія по цілім балканським півострові. Се як раз перийод розвою церковної хорвацкої літератури. Найстарший хорвацкій служебник походить з р. 1368., переписав його крбавський князь Новак, а тепер знаходиться в цїсарській бібліотеці в Відні. В р. 1631 сам папа Урбан VIII. велїв видрукувати новий глаголицький служебник, а папа Бенедикт XIV. конст. „Ex pastorali munere“ велїв священникам правити богослужене з підручників глаголицьких, виданих через пропаганду. Въ XVIII. в. починаєсь занепад глаголицької Служби; спричинив се тодішний дух часу. Папа Лев XIII. енциклїкою »Grande munus« (30. IX. 1780.) знова затвердив сей привилей. Коли в 80. і 90. роках почав в богослуженнях входити новий хорвацкій язик, видала Congr. Rituum в р. 1892. слїдуюче розпорядженє: Дозволяєсь: *infuntionibus liturg. lingua slavica, ubi legitime in usu est, sed antiqua non moderna.* В р. 1898. і 1900 послїдували нові декрети, які позваляли правити глаголицьку Службу лише в тих церквах, де она через 30 літ без перерви відправлялась. В кінци видала Congr. Rit. декрет дня 18. XII. 1906. р., котрим рішучо зажадала від єпископів, щоби держали ся слїдуючих норм: лише ті церкви можуть правити глаг. Службу, де вона від 1868 р. відправлялась без перерви; церкви, де Служба була латиньска, а лише Апост. і Єванг. були глаголицькі або хорвацкі сюди не належать; — після сих засад мають єпископи постаратись о виготовлене точного індексу тих церков, котрим прислугує привилей глаг. Служби Божої; — се є привилей льокальний а нїяк перзональний; — тому по уладженім списї не буде вільно нїгде заводити глагол. Служби. — До сеї пори єпископи сего декрету не оголосили, — бо після сего ледви кілька церков могли би правити глаг. Службу. В Загребї ані одна церков не може після декрету правити глаголицею; головно стоять на перепонї слова декрету: »без перерви«, »sine interruptione«.

Ф. Латк

Просимо нашихъ П. Т. Предплатників о вирівнанє залеглостий з минувшого року і о відновленє предплати на сей рік.

АДМІНІСТРАЦІЯ

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
свищ. Д-р. Д. Яремао.

З друкарні Ставропигійської, під упр. М. Рефца.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодиноке
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, улица
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Засадниче відношенє природописних наук до віри в Бога. — Де сидить схізма. — Полове питанє зі становища научної етики і догматики. — З аграрного руху в Бельїї. — Дім галицко-руського священника в I. половині XIX. столїтя. — Вібліографія. — Вячина.

Засадниче відношенє природописних наук до віри в Бога.

Ернест Гекель (Haeckel), професор зоології в Єні, завязав товариство монїстів, яке має часописами, брошурами, викладами, агітацією валити християнські догми про Бога, душу, волю, ціль, а поставити на то місце догми матеріялістичного монїзму про атеїзм, механїзм, детермінїзм.

Самі монїсти удають, будїм би то вони доказували свої засади фактами і вислїдами природописних наук. На ділі однак, ціла їх система не має нічо спільного з природописними науками, а є лиш фільзофічною теорією, одною з помїж десятків. Система монїзму субективна, недоказана, а навіть вирост ложна, бо опирає ся на очивидних промахах. В додатку сам Гекель відзначає ся фанатичною ненавистію до теїстичного, християнського світогляду, виказує велике нецтво в теології, фільзофії, а навіть і природописних науках, як се ему загально виказали представителі всіх тих наук, і то такі, які самі не стоять

на позитивно-християнським становищі. До того Гекель послу-гує ся видуманими фактами там, де не ма правдивих.

В науковім світі не має монїзм гекелїяїзму ніякого значіння, але завдяки політичній агітації соціальної демократії, ширить ся між масами в нечуваній спосіб на сором цивілізації ХХ. ст., як се заявили самі невіруючі вчені в Німеччині.

Але і поза монїзмом Гекля суть в науці напрями, які ко-нечно хотілиби викрити факти, що висліди природописних наук противлять ся вірі в Бога і основам християнїзму. Для про-свєщення несвєдомих і для усуненя того переусуду, ділають бо-гато популярні виклади і журнали. В Монахові завязало ся то-вариство п. н. „Gesellschaft für Naturwissenschaften und Psycho-logic“, якого цілю є плекати науку природи і доказати, що єї висліди дуже добре дадуть ся погодити зі становищем вірую-чого християнина. Органом товариства є двотижневник „Natur und Kultur“, річно около 10. корон. Виходить від осени 1903 р., а має співробітників з поміж знаменитих фаховців Накладом згаданого товариства вийшов і виклад великого сучасного нату-ралїста, Йогана Райнкого (Reinke) п. з. „Naturwissenschaft und Religion“, München, 1907 S. 20, 0'36 кр. Після Райнкого обни-має духовна культура три області: науку (природи, історії, філософії), штуку і релїгїю. Підставою релїгії є ідея і віра в Бога. Ідея особистого, духовного, трансцендентального Бога не все виступала в людській історії ясно і консеквентно, але часто мішала ся з природою і єї силами. В абсолютно досконалій фор-мі виступила та ідея в християнстві завдяки єго етичному ха-рактерови. Християнський сьвітогляд то ідея релїгії, яка є по-требою і наших часів. З другої сторони розвинули ся нечувано природописні науки, які стали визначною прикметою наших ча-сів, дали почву, на якій повстав т. з. природописний сьвітогляд. І деякі хочуть заступити тим сьвітоглядом сьвітогляд релїгій-ний і твердять, що немов то висліди природописних наук про-тивлять ся ідеї Бога-Сотворителя, на якій спочиває цілий хри-стиянїзм. Питанє про відношенє природописних наук до віри в Бога, стає що раз більше пекуче.

Однак з натиском треба зазначити, що віра в Бога не по-требує доказів аж зі сторони природописних наук наших часів та що з вислідів тих наук не вільно творити собі ідеї Бога. Часи такого ібаньського мішаня Бога з вселенною, вже минули. Природописні науки можуть бути лиш дорогоказом, при якого помочи думаючий ум дорогою льогіки може зайти до святиної обявленя і ту з уст теології почути, що Бог напевно існує, яке Єго єство та прикмети. Природописним наукам лишає ся відтак задача сконтролювати, чи Бог релїгії та християнської теології не противить ся вислідам природознавства.

Предметом природописних наук можуть бути лиш факти видимої природи. Причинова звязь тих фактів належить вже до філософії природи, якої не можна утотожнювати з стислими природописними науками. А факти мають лиш силу твердження,

значить, вони доказують то що існує в них, але не перечать тимсамим того, що в них не існує, а що може існувати поза ними. Тому, елиби в фактах природи не можна було дошукати ся Бога, то з того не слідувалоби, що Він не існує, але лиш то, що не існує в тих фактах так, що можна Єго в них змислами або безпосереднім думанєм вислідити. Так можна вже а рїогі поставити тезу, що стислі природописні науки не противлять ся, навіть не можуть противити ся вірі в Бога.

Иньша рїч з філософією природи. Ту вже не так маємо до діла з фактами вїшнього, об'єктивного свїта, як радше з рефлектуючим умом, який легко може втиснути в факти то, чоґо вони самі з себе не мають. Не дивниця, ели фікьзофіи природи, зглядно деякі єї представителї, вичитують в книзі природи, що нема Бога. Але хто консеквентно думає, мусить признати існуванє транседентального Бога що найменше за правдоподібну гіпотезу філософії природи, навіть за більше правдоподібну, чим атеїзм. Для подавляючої більшости природознавцїв, існуванє Бога є не лиш правдоподібною гіпотезою, але є очевидним висновком льогїчного думаня. (Гл. Нива, 1906, ст. 241—8).

Замітить дехто, що релїгїя і Бог так довго потрібні, як наука не вислїдила всїх тайн природи. Але коли то стане ся, тоді для Бога не буде місця в природї. Однак по перше, людський дух має такі потреби, яких природописні науки не в силї заспокоїти, а одушевлюванє ся тими науками, то лиш хвилиевий смак. Греки одушевляли ся красою, Римляни силою, середні віки теологїєю, період відродженя історїєю, ХІХ. вік природою. Але і той смак перейде, як перейшло багато иньших. До того, чим більше природописні науки поступають, то тим лучше пізнає кождий не заслїплений, що людске знанє, то капля в порівнаню до незнаня. Чим більше відкриваємо фактів в природї, тим більше виринає проблемів, тим більше повстає заматаннє в понятях. На поступі знаня природи користає практична технїка, але теоретичне знанє головнo філософія, дістає лиш багато проблемів, і то таких, яких не в силї розв'язати власним розумом. Звідси то нечуване замїшанє сучасної філософії. Ели наше знанє росте в аритметичнім порядку, то незнанє росте в геометричнім. Рїчи, які перед кількадесят літами видавали ся науково порішеними, показали ся з поступом знаня лиш сумою проблемів. Комїрка, атом уходили до недавна за первісні елементи, нинї стали проблемами, насупротив яких нова наука стоїть безрадно. Поступає наука, але наука незнаня, *das Wissen des Nichtwissens*. Природописний свїтогляд і з тої причини не може виключати релїгїйного.

Виключене релїгїйного свїтогляду природописним, то лиш пуста фантазия, з якою ніхто поважно не числить ся. Важнїйше є питанє, яке становище займають представителї філософії природи (*Naturphilosophen*) — а такими суть всі натуралїсти, що з природничого материялу будують свій свїтогляд — до

релігії, до Бога? Вони, титулом самого лиш знаня природи, заховують в відношеню до релігії повну свободу. Єслиби само знане природи змушувало до певного релігійного пересвідчення, тоді всі природознавці мусілиби признавати ся до одної і тої самої релігії, подібно як всі признають ся до коперниканьскої системи. А бачимо, що природознавці від найдавніших до найновіших часів, мають ріжні релігійні пересвідчення, отже їх релігія залежить від чогось иньшого, чим самого знаня природи.

Релігійні пересвідчення природознавців можна поділити на три громади: теїзм, агностизм, атеїзм. Теїсти поставили засадою своєї філософії природи прастару а внеслу формулу: „Вірую во єдиного Бога Творця неба і землі“. А погляд той не є для них ані лиш поетичною фразеологією ані унаслідженем з минушнини, але є системою, до якої доводить їх знане природи. Сьвіт є для них артистичним твором позасьвітової всемогучої, інтелігенції Причини.

Кеплер уважав за привилей природознавця передумувати думки Бога. Ньютон уважав сліпим того, хто не бачить в природі Всемогучого Сотворителя, а уважав глупим того, що таког факту не хоче признати. Подібно думали Ампер і Кельвін, геніяльний французький і англійський фізик. Райнке, голосний ботанік, подає за вислід своєї духової праці цілого життя три точки: 1. Ідея Бога не противить ся законам природи, 2. явища природи вказують на укрите божество, 3. доцільність органічних еств та інтелігенція чоловіка дасть ся поняти лиш як вплив творчої Божої сили. Наука вигнала з природи мітологічних домонів, але мусить лишити Бога, без якого не розв'яже найважніших питань.

Для ілюстрації возьмім два найважніші питання, о які веде ся в наших часах горяча борба — звідки взяв ся на землі організм і дух?

Органічне жите повстало в часі, воно не є вічне, не могло скорше існувати, поки загальна температура не обнизилася на 70—80°, бо повизше тої температури ніякий організм не годен жити. Які були ті перші організми, чи їх було багато чи мало чи лиш оден, проте напевно не знаємо і ніколи мабуть не будемо знати. Теорія про розвій (еволюція) ставить лиш правдоподібну гіпотезу що ті перші організми чи організм, були дуже мало розвинені і мали мікроскопічні виміри, та що з них повстав цілий ростиный та звірячий сьвіт. Той процес розвою чи десценденції відбував ся аналогічно до того переходу одного рода в другий, який бачимо тепер. А досвід виказує, що тепер організм повстає лиш з організму і то тогосамого рода (Art) та що початковим переходом нового організму є мікроскопічна комірочка (Keimzelle). Від того біологічного правила нема ввімків, бо закони природи стали і не змінні. Єсли проте органічне жите не є вічне, то мусів бути перший організм. А звідки він взяв ся? Самі хемічні елементи, з яких складає ся всякий організм, не дають самі з себе організму, отже не могли

ого дати і первісно. Ролишає ся лиш прийняти творчий акт Бога, що стоїть понад природою і сотворив безпосередно перші організми, які відтак вже самі розвивали ся відповідно до своєї внутрішньої природи в рослину, рибу, жабу, птаха чи що инше. Чи в тім питаню противить наука вірі в Сотворителя? Чи сама наука не домагає ся Ёго признаня?

Організмами існують, суть збудовані доцільно (телеологічно). Та доцільність ростин і звїрят є незапереченим фактом. Возмім око. В оці все так уладжене, як в найдоскональшій машині пр. в сочці, фотографічній камері. Маленьке звихнене рівноваги між поодинокими частинами, а око не відповідає вже своїй цілі. Інакше уладжене око пр. кондора, яке вразливіше на віддаленє, чим людске, інакше в сови, яка в силі дізнати вражінє дуже слабого світла. Доцільність поодиноких типів достосована до умовин властивого їм способу житя. В тім факті доцільности бачать філзофи природи від Аристотителя аж до Вера (Bär) ділане розумного Ёства.

Бо і з відки взяла ся доцільність? Случайно! Але після Райнского годі знайти щось безпідставнішого від тої припідковости Случайне є то, що може бути таке або інакше, отже не є конечне. Але в оці мусить бути все так, як є, бо в противнім случаю око не буде бачити, доцільности не пояснить, а тим менше докаже дарвіністична т. з. Zuchtwahlhypothese, після якої борба о бит викликає доцільність з случаю. Досвід вказує, що дотепер не було ані одного случаю, в яким би борба о бит викликала якийсь орган там, де его з природи не було. А єслиби навіть штучно коли вдало ся таке зробити, то з того не слїдувало би ще, що так мусїло бути і в природі. Штучно в реторті дасть ся більше зробити, чим се можливе у вільній природі. Доцільність вказує знова на всемогуче, розумне, понад природою стояче Ёство, називає Богом.

Возмім ще факт існованя духових поаяв на землі. Їх існованє нерозлучне з існованєм чоловіка. Поза фактом існованя чоловіка не можуть стислі природописні науки нічого більше винайти. Початок і повстанє чоловіка лежить поза областю експериментального знаня. Мусимо в тім питаню вдоволяти ся філзофічними спекуляціями.

Біблія говорить, що першого чоловіка сотворив Бог з землі. Наука констатує, що хемічний склад людского тіла нічим не ріжнить ся від земских складників. Той факт, як і аналогія розвою людскої одиниці з комірки до такогож розвою звїряти, викликали гіпотезу, що людске тіло є найвишим щаблем на драбині розвою, якої підставою є первісна чи одна з первісних комірок. Гіпотезі тій далеко до певности і ріжно на неї можна задивляти ся. В кождім случаю походженє людского тіла від якогось звїряти, не противить ся християнській догмі, хотия з другої сторони, не маємо еще достаточної радії, відступали від теологічного мнїя (не догми!), що людске тіло сотворене від Бога безпосередно. Для поясненя повстаня людского тіла

поставлено ще інші теорії: що чоловік і малпа походять від спільного якогось предка, або що чоловік і малпа походять з первісних комірків, рівнорядно побіч себе існуючих і сотворених впрот від Бога. Але все то лиш правдоподібности, які ледви чи перейдуть коли зі сфери можливости в сферу дійсности. Сьмішним про те є тверджене Гекля, ще є історичним фактом походжене чоловіка від малпи.

Загадкою є походжене тіла иудея, а ще більшою загадкою є обставина, як і коли вішов дух в то тіло. Сам Дарвін признає, що хвилина, в якій чоловік став безметрим еством, не дасть ся означити. А той дух є фактом незаперечним і ним ріжниться чоловік більше від малпи, чим малпа від первісної комірки. Т. з. психічна чинність малпи обмежає ся на комбінацію асоціяцій та інстинктові акти, чоловік за те спосібний до абстракції, до думаня, до моралі та релігії. Чоловік ділає з застановленем ся, вчить ся, поступає, усвершає. Противно! павук, мурашка, чи пчола робить свою майстерську роботу тепер таксамо, як перед тисячами літ, а роблять її без застановленя ся, хотяйби і ніколи не бачили, як то робили другі.

Єсли хочемо пояснити повстанє людського духа, який не знаходить в цілій природі ніякої аналогії до себе, єсли хочемо відповісти на питанє, як повстало ество, що не улягає, як прочі, інстинктовій доцільности, але само собі ставить ту доцільність і фізіологічну і етичну, мусимо знова припустити безпосередній акт Сотворителя. Сотворитель дунув в машинну людського тіла Свого безсмертного духа, то найпростійша, найбільше вдоволяюча розв'язка великого проблему.

Питанє про повстанє першого організму, про доцільність в природі та про початок людського духа, наводять природознавця на погляд, що існує всемогуча, розумна Сила якої ділає в природі всюди видно. Яка та Сила, яке її ество і прикмети, се питаня, що переходять філософію природи, а тим паче самі природописні науки. Ту природописець мусить лиш признати з Вером, творцем новочасної еволюції: космологічна причина вселенної не може бути иншою від Бога, який є предметом релігійного культу.

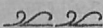
Інші природники доходять, а радше говорять, що доходять на підставі свого природничого знаня до агностицизму або і атеїзму. Агностицизм яко система — а треба єго відрізнити від агностицизму яко методу, що не признає за експериментально певне то, що не дасть ся доказати експериментально — твердить, що існуванє Бога не можна природописними науками збити, але з другої сторони на підставі тих наук не можна нічого о тім існуваню вносити. Агностицизм яко система знайшов собі приміщенє в католицких модерністів, осуджених новим слябусом. Атеїсти твердять, що природописні науки виказують неіснуванє Бога. Що агностицизм і атеїзм є блудом, якому природописні науки зовсім не винні, се річ очевидна, коли воз'ємо під розвагу висше наведену аргументацію природників-теїстів.

Если суть природники-атеїсти, то стали они атеїстами з всяких ввішних причин, лиш не наслідком природописних студій. Кождий природописець може вибрати собі систему теїзму, агностицизму або атеїзму, але кождий, хто лиш без упередження і консеквентно слїдить природу, мусить стати на становищи Юлія Роберта Маєра, який заявив на з'їзді природників в Інсбрудї в 1869 р.: „Aus vollem, ganzen Herzen rufe ich aus: eine richtige (Natur) philosophie kann u. darf nichts anders sein als eine Propädeutik für die christliche Religion“.

O. B.

Де сидить схізма?

Один галицький сьвященник, католик обряду руского, оповів мені свої дуже цікаві приключеня підчас свого побуту в Америці.

„Коли я був, каже, приїхав до Америки до Сполучених держав, уважавем, будучи католицьким сьвященником, за відповідне представитись тамошньому католицькому дієцезальному єпископу. Пійшов я отже до сего католицького дієцезального єпископа і представляю ся ему яко сьвященник, Русин, греко-католик. По довгих переговорах і дискусиях і толкованях узнав мене вкінци єпископ католиком лиш відмінного обряду. На koniecь нашої розмови виймив єпископ з шуфляди свого бюрка якесь письмо і подав мені его до моїх рук. Дивлю ся я на се письмо і пізнаю, що се лист з Конгреґації „de propaganda fide“. Дивлю ся тай читаю тай і своїм очам не вірю, бо се, що я в тім листі вичитав, дуже мене здивувало. І ось Пропаганда написала: „Si ad te aliquando adveniet aliquis sacerdos-ruthenus e Galicia Austraca, nominatus graecocatholicus, ejicias eum“! Під сподом сего письма підписаний префект Пропаганди, кардинал Сімеонї.

Колиж пізнійше бачив ся з делеґатом апостольским Сатольлїм, представляв я ему, що Русини католики мусять мати в Америці свого обряду єпископа. бо російські схізматики поміж нашим народом ширять свою схізматицку пропаганду, а ми Русини, не маючи свого єпископа, не можемо гідно виступати в обороні нашої католицької віри і перкви. На се делеґат апостольский спитав мене: „А чи би Ви Русини утримали свого єпископа, чи дали бисьте ему відповідне удержанє“? На се я сказав: А чомуж би ні, наш нарід постарав би ся для свого

єпископа о все, щоби лиш по трібно було до єго удержаня". Тоді делегат апостольский мені каже: „Я віру, що ваш нарід є жертволюбивий, але ви Русини вже давно повинні се зрозуміти, що не лиш тільки повинна бути одна віра але і один обряд. Доки у вас Русинів єшває ся „Господи помилуй“ доти ви єще схізмою пахнете. Ми знаємо, що богато з ваших Русинів утоне в схізі але і ми ще потрафимо богато їх до себе с. є. до латиньского обряду стягнути о скілько нам вдасть ся“.

Отжеж з сеї наведеної розмови ясно як на долони, де сидит схізма. Она загнуздила ся в головах латинізаторів, достойників католицької церкви, котрі своєю нетерпимістю до східних обрядів насильно відганяють східних католиків від примату і неомилivosti папи а *per fas і nefas* заганяють до схізи і цареславія.

Але нічого на світі нема без причини. Так і та латинізаторска провокуюча схізма латинян має свою причину в нашій східній сепаратности від вселенської римо-католицької церкви. Коли ті латиняни дивлять ся на ту нашу сепаратність, тоді їм приходить до голови подібна гадка, яку ми християне маємо коли ми обсервуємо наверненого на християнство жида, який по окрещеню ще не позбув ся своїх жидівських манер і привичок. Тоді ми кажем так: Чи жид неокрещений чи окрещений однак завсїгди жидом заносить. Так і они латиняне, коли обсервують нашу сепаратність, тоді и видаєм ся їм не щирими католиками, лише укритими схізматиками. А се все прописують они нашому практикованю східного нашого обряду і кажуть нам: Чи они с. є. Русини (католики) узнають папу головою церкви чи ні, або чи они с. є. Русини (католики) з нами катликами суть зєдинені, завсїгди они схізмою воняють длятого, бо они ті Русини тримають ся східного обряду. Тимчисом та наша сепаратність лежить не в нашім східнім обряді, котрий в повнім значіню єсть католицький (бо єго основателі були самі католики і проте той східний обрядє зверхним толкованем їх внутренної католицької віри) але в наших віроісповідних понятях, термінах і звичаях, котрі кожного особливо нас незнаючого ближе латиняна дуже разячого дотикають і помімо волі насувають єму питанє: Чи они ті Русини суть щирими католиками, чи може уданими с. є. скритими схізматиками або може ще не здеклярованими ані католиками ані схізматиками, от суть може чимось по середині межі схізмою а католицизмом?

Та сепаратність огазує ся в слїдуючих точках:

Многі Русини по формі католики уважають себе не корінними католиками, такими самими, якими суть латиняне римо-католиками, але тільки „зєдиненими“ з латинянами, якимсь „унїятами“ чи там „унїтами“, як би до часу і условно. Длятого то декотрі Русини, по формі католики, кажуть так: **Ми**

з Римом і латинянами що до віри в примат папи і його неомильність *ex cathedra docentis* доти єсьмо злучені, доки Рим і латиняне будуть шанувати і ненарушувати наш східний обряд і наші звичаї. Такий католицизм, а жаден, то все одно. Се чистієнька схізма і єресь, бо догмати римо-католицької церкви надних компромісів і умовій не приймають, лиш від віруючих жадають абсолютного і безусловного підданя. розуму і волі.

Але скаже хтось на се: Що тоді нам робити як Рим і латиняне будуть чи то відразу чи систематично і поволи, наш східний обряд і наші відвічні з сим обрядом злучені звичаї нищити? На се так відповідаю: Ми всі Русини католики, цілий руский єпископат съвященство і свѣчки, стоячи твердо на ґрунті всіх догм римо католицької церкви, солідарно, сьміло, неустрашимо і рішучо Римови і всім латинянам поставмо таку ділему: Або Ви всі латиняне єсьте щирими і глибоко віруючими католиками, так як Ви то нам кажете, тоді поступайте з нами по католицьки, після заповіді любови, яку Господь Бог Ісус Христос лишив, або если не хочете з нами по католицьки поступати, то тоді признайтеся, що не єсьте щирими католиками лиш гіпокритами, латинізаторами; а тоді ми правдиві католики Русини східного обряду научимо Вас правдивого католицизму, основаного та горячій любові ближнього, бо по сїм знаку любови мають інші ісповідання пізнати щирих католиків — христіян, як се Ісус Христос в Євангелію від св. Йоана каже. — По виголошеню такої ділеми пригадаймо Римови і латинянам, що східні обряди суть „*monumenta antiquissima*“. *Traditionis divinae, in quibus plura dogmata catholicae orthodoxae fidei inveniuntur*“ Отжеж нищити такі „*monumenta*“ значило би нищити живі і ясні докази католицьких догматів. Така латинізаторська загониста робота сходить на абсурд противний св. преданію. А вкінці торжественно рішучо осьвідчим, що ми католики східного обряду самоубійства обрядового на самих собі під найбільшим напором Риму і латинян допуститись не можемо, бо се би був найбільший злочин.

Коли Рим і латиняне таке солідарне ультіматум і невзрушимо і неуступчиве ані на крок наше „*non possumus*“ від нас почують, тоді не тільки, що нам уступити мусять, але ще до того стануть нас шанувати і поважати яко своїх рівних.

Але коли ми під яким будь напором або загрозою Риму і латинян або зміняемо обряд наш східний або від него відступаємо, переходячи на латинство або в схізму або неку Римови і латинянам грозимо, то тоді Рим і латиняни мають ясний доказ, що ми єсьмо без характерні, гіпокрита що до віри.

Наша сепаратність від католицького западу оказує ся в захованю юліяньского календаря. Питаю, яка радия нас спонує до до захованя сего календаря? Чиж і пісьля григорияньского календаря не мож всіх обрядових церемоній східного на-

шого обряду точно сповнити? Певно що можна. О сїм найменшого сумніву нема. А однак при сїм невігіднім юліянським календарі ще доси тримає нас східна закостенілість і дивацкі упередження, помимо, що заховуване юліянського календаря приносить нам велику і діймаючу шкоду обрядову. Нпр. Многі ваші Русини католики східного обряду особливо по містах, урядники, війскові, слуги і робітники, за для службової залежності від католиків латиників не можуть святкувати своїх свята після свого східного обряду. Отже з початку обходять латинські свята, беручи участь в латинських богослуженнях а потім з часом зовсім в латинство переходять. Колиб-же всі свята обходили ся в обох обрядах в однім і тім самім дни, тоді католики обряду руского мали би можливість і свободу після свого обряду бути присутними на своїх перковних богослуженнях як слухати всеночних, утрень, Служб Божих і гідно приймати св. Тайни після свого східного обряду. І тим способом лишили-би ся і дальше при своїм східнім обряді.

Окрім сего в наслідок захованя подвійного календаря тут у нас в Галичині повстають поміж вірними одної віри нераз в одній і тій самій родині непорозуміння, сварки і гріхи зневажаючі свята і пости обох обрядів, а ватомість (поміж ісповідниками обох обрядів) заховує ся святочне неробство і лїннєство. — Католик же латинського обряду, коли видить, що Русин католик обряду східного без жадної рачії держить ся того самого календаря що і схізматики, уважає тоді нашого нещасного Русина обряду руского если не за цілого схізматика, то бодай за пів-схізматика.

(Дальше буде.)

Полове питанє зі становища „научної“ етики і догматики.

Сучасна „научна“ етика зриває всякі зносини з теїстичними і християнськими догматами, еманципує ся від них, опирає ся на авторитеті людського розуму, виключаючи зовсім авторитет Божої обяви. На місце релігійних вірувань, які суть лишь плодом химерної уяви, мають вступити „певні“ результати „сучасної“ науки, „певні“ аргументи розуму.

Клясичним типом такого напрямку є проф. Август Форель в своїй розправі п. з. „Sexuelle Ethik, Ein Vortrag gehalten am 23. III. 1906“. München S. 56 1 M.*)

Головні черти „научної“ догматики Фореля, ширеної і в нас, суть такі. Передовсім приймає ся за річ саму в собі зрозумілу, ще нема Бога, нема безсмертної душі, нема свобідної волі. Ті „научні“ догмати суть так певні, що не потребують більше доказів. Всі противні погляди, то лиш упередження, унасліджені в спадщині дорогою привычки. факт, що деякі поважні вчені, філософи і природознавці, признають існуванє особистого Бога, безсмертної душі, свобідної волі. Факт, що багато вчених признає ті питання за нерозв'язані проблеми, то однак то все для Фореля не існує. „Критичне“ думанє і „вільна від пересудів“ наука (voraussetzunglose Wissenschaft) полягає в Фореля на тім, щоби відкинені християнські догми заступити недоказаними матеріялістичними.

Того рода „наука“ панує і в австрійських університетах, а єї нап'ятованє в бесіді дра Люгера на посліднім католицьким вічу, викликало „св'яте“ обуренє в ліберальній пресі і протести зі сторони деяких „вчених“ професорів в Відні і Праці. „Вицвїтом інтелігенції“, приятелями такої „чистої“ науки суть і члени „вільнодумного“ (але лиш для себе!) віча в Празі, на яким знаходив ся і звісний др. Кирило Трильовський.

Але вертаю до річи Побіч механічно-матеріялістичної та детерміністичної метафізики Фореля, заслугує на особлившу увагу і єго льоїка.

Форель зі всіми розумними людьми констатує факт, що походженє і оточенє (milieu) має великий вплив на генезу і розвій морального почуваня, констатує ще і факт, що полові потяги, а навіть і деякі їх збоченя, суть вродженими або набутими, та що в подружю часто буває незгода і нещастє. Але розумні люди вносять з тих трьох фактів таке, що на оточенє треба впливати, злі єго впливи усувати, добрі зміцняти, дальше що полові потяги треба сильно опановувати, їх збоченя треба дїчити, вкінци що при заключуваню подружа треба добре застановити ся. Навідворот, Форель з тихсамих трьох фактів вносить, що оточенє творить людину і виключає свобідну волю, що змислові потяги і їх заспокоєнє, котяйби і поза законним подруєм, є річю морально індиферентною, а одиниця не має моральної відвїчалности за ніякі полові збоченя, вкінци, що подружє треба звільнити від всяких внішних форм закона. Висновки Фореля сягають дальше, чим поставлені преміси.

*) Гл. I. Beck, Aug. Forel: Sexuelle Ethik, in Monatschrift für christliche Sozialreform, XXIX, 1907, S. 638-641. F. X. Thalhofer, Die sexuelle Pädagogik bei den Philanthropen, 8o, S. VI+128, Kempten, 1907. Прочу літературу гл. Нива, IV, 1907, ст. 432-3.

Дальше, Форель замикає очі на той факт, що вплив унаслідження і оточення звичайно можна усувати впливом волі, не бачить Форель факту, що набуті злими привичками полові збочення суть моральним злом, за що одиниця має моральну відповідальність (бо того рода зло є „*voluntarium in causa*“ хотяй не „*in se*“), не хоче бачити Форель і факту, що усунене законних постанов при заключуваню подружа, веде до половой анархії.

Форель поставив тезу, що онанія в подружу зн. спинюване запліднення, є актом морально дозволеним. З факту існованя в сучасній „культурі“ тої онанії, вносить Форель дозволеність тойже. Крім того доказує Форель тезу теорією Мальтуса. Після мальтусанізму людска плодovitість росте в геометричнім прогресі (1, 2, 4, 8, 16), підчас коли средства поживи ростуть лиш в арифметичнім порядку (1, 2, 3, 4). Факт, що мальтусанізм в теорії все був сильно оспорюваний, а остаточно і статистика доказала его безпідставність, той факт для Форелля не існує.

Коротко: Форель конструє собі а рїоріи матеріалістично-механічну, детерміністичну метафізику а відтак доперва шукає фактів на єї доказанє. На дані досвідом факти дивить ся однако лиш одним оком, а друге замикає, щоби не зобачити тих фактів, які непасують до его теорії, дальше послугує ся і ложними фактами, а в кінци і з фактів односторонно вибраних і до теорії прикривних, витягає дальше ідучі висновки, чим на то дозволяє логїка. Принципи схолястиків „*qui nimis probat, nihil probat*“ в „сучасній“ філїзофії Фореля не має значїня.

І та „научна“ метафізика має повалити християнську догматичну систему, та заняти єї місце!

„Научна“ догматика Фореля противорічить християнству, розумови і фактам, а „научна“ его етика противить ся крім того і его „научний“ догматиці. Етика Фореля, поставлена в великій части в сьв домі противеньстві до християнської етики, має однак і деякі добрі самі в собі параграфи, але впрост суперечні до Форелевих догматів.

Після Фореля, всякий рух людського житя, навіть і акт думки, почуваня, волі, се лиш рух матерії, єї атомів і молекулів. Всякі зміслові потяги та всяке їх заспокоюване, се лиш больогічний процес. Отже всякий половий потяг треба би полишити самій природі, требали пійти за ним зовсім слїпо; всяке побороване і обмежуване зміслів, повинноби бути чимсь неприродним, а тимсамим неморальним. Такий повинен бути висновок з висше поставленої пересланки. Однак, Форель стає в половині дороги і відповідає, що заспокоюване полових потягів, хотяйби і поза формою признаного церквою подружа, не є, правда, нїяким гріхом, але одиниця таки повинна нормувати свої полові пристрасти „заповідію половой етики“, яка наказує полові зносини так уладити, щоби вони не шкодили ані одиницям, ані загалови.

Питаємо однак, хто, кому, яким правом і яку заповідь ставить?

Хто має право ставити одиницям заповідя полової етики? Чи може Бог? Ні, его нема! Отже хто? Здоровий розум в імя науки, відповідає Форель. Добре, але чий розум і в імя якої науки? Чи здоровий розум Фореля і его приклонників, чи здоровий розум численних его противників з поміж самих природознавців? Але нехай буде, нехай здоровий розум Фореля має право ставити „заповідь полової етики“. Але на підставі якої науки? На підставі „певних вислідів сучасної науки, відповідає Форель. Алеж бо наука після основної засади еволюціонізму і релятивізму, до якого признає ся і сам Форель, не може osiąгнути ніяких сталих результатів, бо вона неустаяно змінє ся, і то аж в безконечність. *Panta rei!* Деж ті „сталі“ висліди сучасної науки, в якої імя накладає ся людині „заповідь полової етики?“ Хто має право накладати моральні закони в імя провізоричних результатів науки, які мають лиш хвилеве, взглядне значінє на наш час?

Лишім питанє хто і яким правом може накладати моральні обовязки, а запитаймо, кому має ся їх накладати. Чоловік, після Фореля, то лиш жива машина, в якій всі житєві функції, то лиш механічні і хемічні процеси, ідучі з природною конечністю. Чи тому живому автоматови, тому *homme-machine* Гольбаха, можна в загалі надавати якісь приписи морального поведєня? Если чоловікови можна давати заповіди, то він може їх сповнити або і несповнити, отже має свобідну волю, отже детермінізм Фореля ложний. В тім лежить друга незаповнена прогалина між „научною“ догматикою Фореля, а его „научною“ етикою. Ставленєм „заповіди полової етики“ відтїнає Форель галузь свого детермінізму, на якій так вигідно усадовив ся.

Але питаємо дальше, що наказує моральний кодекс „научної“ етики? Відповідає Форель: одиниці повинні обмежувати свої полові потяги і тому, щоби забезпечити своїм наслідникам більше щастя, чим его тепер на сьвітї. Гарна відповідь, гарний обовязок, але знова до лиха, хто мене і яким правом до того може обовязувати, що мене можуть обходити мої наслідники? З принципу індивідуалізму, розвиваного постєпенно у всіляких фазах новійшої філзофії Льюка, Канта, Шопенгавера, Гартмана, один лиш Нітше відважив ся витягнути льюгічно і консеквентно висновки. Розум одиниці є нормою пізнаваня, воля одиниці є нормою діланя, се засади новійшої філзофії, єї ностики (*Erkenntnistheorie*) і автономної етики. Отже одиниця і єї потреби, єї забаганки суть альфою і омегою, всякі взгляди на ближнього, в теперішности чи будучині, то лиш слабість, всяка мораль, що наказує любов і милосердєє, то лиш кайдани вільного духа, то лиш підла „*Sclavenmoral*“, іти в гору, спинати ся по карках, а хотайби і по трупах слабших, заспокоювати всі вимо-

ги свого „я“ в всякий можливий спосіб, се „Herrenmoral“. „Also sprach Zarathustra“!*)

Если принципи новішої філософії, якої придержує ся і Форель, правдиві, то логічним і правдивим буде лиш світогляд Нітшего. Яким отже правом може Форель накладати на одиниці обовязок дбати о щастє потомків, навіть і з поборюванєм самолюбних інстинктів, се позістане на се нерозвязаною загадкою.

Коротко: „Научна“ етика Фореля, противна в численних точках християнській моралі, та все таки знайшла місце в своїй системі і для „заповіді полової повздержности“, для певного рода аскези і альтруїзму. Але рівночасно ті точки противлять точкам метафізичної єго системи і підтинають єї основи. „Певні“ висліди науки противлять ся „певним“ вислідам науки!

Клясичний тип „судільного“ світогляду, збудованого на „певних“ вислідах сучасної науки, що має виперти християнську релігію та єї заступити.

О. В.

З аграрного руху в Бельгії.

(Конець.)

Другою знаменною ціхою фляманських стоваришень є дух релігійний, котрий їх оживлює та як-раз те становить їх живучу силу та є заразом найголовнішою причиною і услівєм їх зросту і розвою. Фляманські стоваришення не є звичайними лише спілками, маючими на цілі поліпшенє селянських відносин і обопільну поміч членів, але є то рівночасно брацтва церковні, котрі старають ся і о душі своїх членів зарівно як і о їх дочасний добробит. Відновили они тут давні практики релігійні і традиції давних цехів. І так приняте до стоваришення відбу-

*) Гл. Joh. Sörenson, Nietzsche-Zarathustra, in Stimmen aus Maria Laach, LXX, 1906, S. 129—143, 270—284. — Нітше поставив за тип одиниці, що має стати „надчоловіком“ лиш мушину. Жінка, то лиш предмет для мушину, єї утримувати в послузі лиш батоґом. „Красна половина“ людєкого рода, взглядно „поступовіиша“ єї частина, учула ся упокореною, що не від неї вийшла „геніяльна“ система „панської моралі“ і старає ся поволи дорівнати і на тій точці мужєскому родови. — Про легковаженє жінки в сучасній „культурі“ гл. статю в Hochland, III, 190, S. 217—228 (про Weiminger's, Geschlecht und Charakter, який каже, що жінка, то як жид, а жид, то найбільше на світі зло).

вав ся все в церкві, де новоприступаючий член при співучасті цілого стоваришеня складає урочисту присягу, після обрядів старих цехів, що буде боронити віри і свого стану. Дальше що місяць відбувають ся спільні богослуженя, а день св. Ізидора, котрий є покровителем тих стоваришень, обходить ся величаво так як найторжественнійші сьвята. Взагалі як давні цехи мали своїх патронів, свої хоругви, свої процесії і церковні богослуженя за усопших членів, так і новітні цехи селянські приоблекли ся в ті відгребані з пилу віків, а вічно молоді форми церковні, котрі колись були хвалою і силою міщаньства Флямандії.

Так виглядає організація хлопської спілки в Бельгії. Такі є її характеристичні цїхи. Пригляньмось тепер з черги її економічної діяльності.

Щоби відповідно до поступу техніки і новочасної науки агрономічної піднести видатність землі і рільного господарства, як і запевнити своїм членам крім доброго та нефальшованого товару всі користи гуртовного закупа, з'організувала наперед хлопська спілка закупно штучних навозів, котрі в кождім раціональнім господарстві рільнім становлять поважний чинник річних видатків. І на тім поли розвинула спілка спасенну і широку діяльність. Бо наперед причинила ся багато до раціональної управи землі поміж хлопами. „Voegenbond — говорить М. Theunis в справозданю на міжнароднім конгресі в Брукселі (1896) — зробив великий крок наперед на поли раціональної рилі; виказав він наглядно та переконуючо селянам, ще конечно потреба штучних навозів, коли ся хоче піднести видатність землі, а тим самим обязити кошти управи. Гноєнє землі, як то робили наші предки, є тепер дїлком незнане між членами Voegenbondu“. А по друге „користи — пише о. Меллерт — впливаючі зі спільного закупа суть великанські. Щоби докладно пізнати їх висоту, треба би знати ціни, які мусіли хлопи платити купцям за тісамі товари перед існованем стоваришеня. Таж декотрі купці посередні знизили одним замахом ціни муки з 15 — до 16 фр. на 4 фр. Завдяки спілці хлоп може собі спровадити товари по найнижшій ціні з перворядних фабрик, може їх піддати аналізі, а тимсамим захоронитись перед сфалшованим та опуканим товаром, котрий в нинішних особливо часах дуже часто лучаєсь“.

Так отже члени спілки селянської при помочи гуртовного закупа можуть по можливо найдешевшій ціні одержати добрий і нефальшований товар. То-ж нічо дивного, що замовлень було так багато — хлоп флямандський зрозумів користи, впливаючі з стоваришеня.

Погляд на числа найліпше нас о тім переконає. В р. 1895. спроваджено загалом 6,285.150 кт. навозів штучних. В р. 1896. число се подвоїло ся, бо спроваджено 11,008.68 кт. Число паші в

р. 1895. спровадженої через спілку виносило 1,684.570 кг.; а в слідуючій році число се зросло до 6,149.575 кг.

Справді чудні висліди!

В протягу одного року закупила спілка хлопська 1.100 вагонів штучних навозів і 600 вагонів паші для худоби за 1,060.409 франків, не вчисляючи тут зовсім капіталу ужитого на закупно насія, знарядів та рільничих машин.

При закупні штучних навозів виступала спілка яко посередник між фабрикою або гандлярем, а членами спілки. Два рази до року, на весну і в осени, розсилає центральна комісія спілки до поодиноких стоваришень відповідні цінники і інформації що до якості і ціни жаданих артикулів. Відтак оден з членів уповажнений через заряд збирає замовлення від членів і пересилає їх центральній комісії, котра знова віддає їх фабрикам і фірмам, розумієсь, самим солідним, до доставлення поодиноким стоваришенням. За товари платять члени або готівкою, або за посередництвом позичкової каси, котру заводить у себе стоваришене для спільного поратованя.

Не лише навози штучні, але й пашу і насіне і рільничі машини спроваджують в той спосіб хлопські спілки. Машини коштовні, потрібні лише в певнім часі до річного господарства, купує спілка на спільний рахунок; а члени за їх уживане складають певну оплату, котра йде на амортизацію ціни закупна і репарації спільним коштом утримуваної машини.

Коли в наслідок великого розвитку спілки праця виділу починала прибирати великанські розміри, витворили ся в її лоні для полегджуваня поодиноких справ всілякі відділи. І так в р. 1901. повстало разом сім секцій: відділ машиновий і артикулів рільничих, відділ молочарський і кредитовий, відділи ріжних обезпечень і секція правнича.

В тімсамім році, котрий визначив ся такими богатими овочами праці виділу, засновано в Антверпії філію враз з магазином і млином, а бюро закупна і збуту перетворено на товариство акційне. Предсідатель спілки таке нам говорить в справозданю о праці й діяльності виділу:

„Рік 1901. був передовсім багатий в овочі для Voegenbond-у, а може він і найкрасшим зі всіх літ. Але-ж бо і протягом того року число стоваришень і членів еще побільшило ся значно; спілки асекураційні худоби, щадничі і кредитові каси, спілки молочарські і т. д. помножились та зросли незмірно; секція, котра псерецничила в закупуваню товарів, тепер стоваришене анонімове, має в Антверпії власний магазин з млином, підприємство, котре віддає знамениті прислуги поодиноким стоваришенням. Висилає она тепер легко вагони мішані, то є, вагони з найріжнішими матеріялами пастевними, і то по ціні доси нечуваній. В посліднім тоже часі відділ молочарський в стоваришеннях Voegenbond-у розвинув велику діяльність. В протягу 1901.

р. засновано 4 великі молочарні парові та цілий ряд молочарень ручних“.

За діяльність асекураційну, за щадничі каси та кредитові товариства небуду тут уже за о. Ліпке розшиуватись.*) Повисший образ, гадаю, вистарчить, щоби виробити собі яке-таке поняття о значній спільк рільничих взагалі. А маючи перед очима такий св'ятий та безпримірний образ широкої та добродійної діяльності на полі селянських відносин в Бельгії, запитає хто може, як собі пояснити той великий розвиток, яка є живуча сила того могутого руху і широкої діяльності фляманської спільки?

Питане справді важне, коли зважить ся, як то поволи поступав, через які то труднощі мусить пробиватись всяка праця органічна, щоби здобути щасливі результати на полі реформи суспільної.

Спробуймо на се відповісти.

З поміж иньших вселяких причин, які вплинули на красний розвій селянського руху фляманського, дві є передовсім найважнійші, о котрих годить ся згадати.

Першою та найбільшою є ся, ще сей рух повстав і розвиває ся на ґрунті релігії і в тіни Церкви. Глибоко релігійний хлоп фляманський потребував побудок та ідеалів релігійних, щоби отрясти ся з байдужности та зневіри й отупіння, в які загряз завдяки довголітній системі ліберальній суспільности і правительства. Проте, коли порушено ті струни, так глибоко та діймаючо в його душі звенячі, коли воскресло перед його очами те, що було колись хвалою і могутстю давних цехів, він скаменув ся та з охотою приложив рук до живої праці органічної, котра була все знаменною ціхою релігійних стоварішень.

Додаймо до того вїмкові прикмети тих, що стоять на чолі сего руху, а зрозуміємо легко цілу творочу силу фляманського руху. Але ж бо і „любов ближнього — говорить льованський професор Derloige — була живучою пружиною діяльности ініціаторів та організаторів Voegenbond-у. Нїяка амбіція ані приватна не сквернила їх праці. Побудкою їх ділання була любов Бога, і для неї складали на олтари любви ближнього всі скарби своєї багатотї інтелігенції і великого серця. В їх промовах не було гіркої печалі, в їх працях не було охоти самолюбної слави, в їх красних успіхах не було самохвальби — вони все відносили до Бога, далеля всіх благ. Будучи ворогами надутої реторики, не бавили ся ані в пророків, ані докторів люду. Промови їх до люду ціхувала все простота. Бачні на всяку і най-

*) Цікавих відсилаю до книжки кс. Ліпке op. cit., котре повинно бути в бібліотеці кожного св'ященника, інтересуючого ся правдивим добром народа.

дрібнійшу лекцію досвіду, зближали ся до хлопа все дорогою простою, шукаючи з ним спільно і в добрій вірі заради на його біду і долегливість. Невдалими пробами не знеохочувались, не уступали з поля праці — за те їх діла оказали ся тревалими та видали красні плоди“.

Друга причина, не менше важна від першої, є ся, що сей рух з самого свого почину опер ся від-разу на ґрунті економічнім та вступив на шлях поліпшення відносин селянських. Скажім дещо яснійше.

Найголовнішою причиною хлопської біди як в Бельгії, так і деінде, є індивідуалістична система, яка й є підставою те-дерішнього ладу суспільного. Хлоп, вирваний нараз раптом з області господарства натурального і пущений самопас та втягнений силою відносин у гушавину борби економічної, мусів конечно піддатись впливам економічно сильнійших. Позбавлений підпори і помочи, занедбаний через правительства і суспільности, блукаючи без проводу по бурливім морі грошевого господарства, мусів розбитись о підводні скали нинішньої організації гандльової і кредитової. Проте й незабаром найшов ся в розпу-чливім положеню. Земля йому десь таки зтаала під ногами, держава поділилась його доходами, лихва заволоділа його працею — ані ні звідки помочи ні ратунку. Таке було положене флямандського хлопа, коли о Меллерт і його товариші, з ясно визначеною програмою в руках, виступили на поле праці су-спільної.

То-ж коли загомнів клич: Хлопи гуртуйтесь! Спільними силами зачнемо борбу проти дорожні та лихві, спільними силами піднесемо видатність землі та просвѣтність і господарність наших господарів — клич сей прийняли селяне з великою радо-стю та признанем. Та-ж був він виразом горячих бажань самого селянства та надавав ся й відповідав щоденним їх вимогам, а в додатку походив від людей, котрі вже нераз дали докази своєї безітересовної жертволюбности. „В 300 парохіях — говорить професор Deploige проповідано з красним успіхом ту добру новину. В 300 парохіях хлоп, пересвідчившись о користях спільної араді і о добродійствах взаїмної помочи, попращав ся з давними, перестарілими звичаями, звертаючись до нових спо-собів управи і годівлі в рільнім господарстві.

Флямандські хлопи станули на висоті свого завдання. Слава Воєренбонд-у росла щораз більше — числа і діла мають свою могучу вимову. Во-ж і великанські суть користи економічні спілки, неоцінена її діяльність під зглядом суспільним і мо-ральним. Аж серце живійше беть ся, коли глядиш на стова-ришеня, розсіяні по всіх майже провінциях і в кождій з тих провінцій почислиш більше чим 4.000 родин, з'організованих в в стоварішеня. Томошні хлопи з гордостю відзивають ся о сво-ім Воєренбонд-і, котрий є їх силою і надією. Пристрастно суть до нього привязані, і в разі потреби з'уміли би його боронити,

длїтого як-раз, що розбудив в них замиловане до праці на рілі та спас благородну гордість їх віри“.

Так дієсь в Бельгії. А в нас?

Є і в нас охота, є і в нас проблєски живїйшого руху, та самі іскорки за слабї.

Треба їх конечно згуртовати, сконцентровати, а чей і в нас вибухне ясна полонїнь та захопить широкї маси робучого селянського людю. Заговорив раз, здаєсь менї, о. Гадзевич, в „Ниві“ о наших брадтвах церковних, щоби в них вляти бїльше жвтя, поширити їх діяльність поза круг триманя свїчок в церкві. То за мало по правді. Нехай но вони стануть правдивими лямпадами, несучими свїтло науки під темні нашї стрїхи.

Сама охота, добра воля одинць тут не вистарчить. Є в нас господарське товариство „Сїльський Господар“. Чи не міг би він стати такою загальною спїлкою на взір бельгїйської? На зборах того товариства, годилобся, щоби ту квестию Всч. о. Парохи поставили на дневний порядок під серїозні обради.

Бажанем моїм було викликати в тїм напрямї живу дискусїю та вляти надїю в конечні та красні успїхи і нашої спїльної праці, коли пише до неї спїльно вже раз заберем ся. *Potuerunt hi et haec, quare tu non Augustine?* — мовляв великий грїшник, тай став свѣтитим!

Дубецько, 7
2. сїчня 1908.

о. М. Д.

Дім галицько-руського священника в I. половині минувого століття.

Що моя попередна праця, Галицько-руське духовенство першої половини XIX. століття зістала через Всечесних Собратів симпатично принята, а навїть в „Ниві“ ч. 1 до 4 з р. 1906 умїщена, то осмїлило мене до нової праці, яко продовженє попередної.

Справді що туть пишу, суть то по бїльшій частї спомини з мого батьківського дому, але так майже в кождім священничім домі плило жите домашне. Як менї оповїдав, тепер покійний совїтник Денис Герасимович, о домашнім житю своїх родичів в Городку коло Залїщик, то якби фотографія житя домашнього священників в Бережаньскім повіті.

Жиємо в віці пари і електрики, то майже кождий день приносить нам якусь нову зміну і не стямимо ся, наколи ми вже в цілком иньших обставинах жиємо. Хтоби прим. опустил Львів перед 50 літами а прибув нині, тоби напевно его не пізнав. — Змінили ся не лише міста і місточка, а з ними і їх мешканці, але і консервативні села.

Міщаньску довгу сину капоту, повковий пояс, сиву шапку кримску на завісах витиснув кусий сурдутик, фільцовий або солом'яний капелюшок, а у женьщин гранатову бекешу підбиту футром, коралі як ліскові оріхи, з котрих звисав золотий дукат, на голові шалінову (перска) або броцку хустку вартости кільканайцять зл. р. заступили перкаліки, кацабайки, капелюшки, рукавички і парасольки. І по селах не видно вже тих завоїв-турецких, так званих рантухів, котрими женьщини так голову завивали, що заледво з під них було видно очи, ніс та уста.

Тепер не найде ся женьщини сільскої з стриженням волосем, а хлопа з голеною головою так що тільки на верху голови лишано трохи волося (селедець в Козаків). Єще в р. 1875 поховав я в Зарудцях послідного хлопа консерватисту з голеною головою і в шапці на завісах. Не дивно тому, що домашні обставини нашого духовенства також цілковито змінили ся.

Вздовж ріки тягне ся велике село, хата в хату всі однакові; комина не видно на жадній хаті а дим виходить попід стріху.

На початку села великий мурований дім з численними господарськими будинками — се двір. По середині села старенька дерев'яна церков з трема купулами і похиленим на бік хрестом. Се памятка єще старої Rzeczy pospolitej. В сусідстві церкви, великий мурований будинок — то коршма, для вигоди людей і побільшеня побожности. По другій стороні церкви трохи більший дім як решта хлопських хат се „plebania“ огорожена плотом або частоколом; се послідне то дар „z łaski i życzliwości Jaśnie Wielmożnego Pana kolatora dla księdza proboszcza“, котрим то титулом на попередне поданє в тім дусі давано також і опал. Парох або не маючи під рукою документів ерекції, а може не заглядаючи в інвентар, де стояло виразно Holz nach Bedarf на кожду потребу, писав до Zarządu dóbr Jaśnie Wielm. Kollatora прошенє, а наслідки того були дуже сумні; на жаль ціла Березаньщина на підставі тих прошень стратила право побору опалу і иньшого потрібного матеріалу. — Коло хати городець з цвїтами, як то: шальвія, рум'янок, рута, васильок, юзефок (husor) і т. д., котрі служили разом як аптика домашна. Недалеко хати шпихлїр, дальше стайні, город, гумно. На гумні мала стодола, котра служила неяко каса підручна, бо збіже складало ся в стоги. За гумном садок з деревами овочевими.

Зимовий вечір — загляньмо що діє ся в хаті сьвященника. Через ганок входить ся до сінний. З сінний провадять впрост двері до міністерства публичного огріня. — Тут держить теку 16 або 18 літний хлопака, котрий в літі був міністром ското-

паства. За помочю другого помічника пакує величезну колоду до печі, котра в хаті займає певно 4□ метри, а під ту колоду підкладає дрібних дров і так піддержує через цілий тиждень неугасаючий огонь. — По правій стороні з сіний ведуть двері до світлиці. Умебльоване цілком поєдинче. Стіл, дерев'яна канапа, такіж крісла і пр. Ціла кімната освітлена одною лійовою свічкою на столі, при котрім єгомость розложивши церковні книги, співає в півголос якийсь чин церковний.

Паралельно припирає до світлиці друга кімната — дальше трета — умебльоване таке, як в світлиці, робота домородного столяра.

Ціле жите вечірне концентрує ся в пекарни (кухні), до котрої провадять двері з сіний по лівій стороні. Єсть то найбільша кімната в цілім домі, зараз коло дверей величезна піч ще з більшим припічком, на котрім горить огонь, а при нім горшків і горнят повно, — Великий запічок відграє велику роллю як до сезону: сушать ся коноплі, лен, збіже, служить також за спальню для дівок, а в разі недуги котрої з челядини, яко шпиталь. На гзимі від бовдура (капа над припічком) світить ся каганець с. є. мала мисочка з дзюбом, гніт з льну, в каганці олій або кусень лою. Розуміє ся що олій своєї (домашньої) роботи, а і лій некупований, бо скоро позимніло в осени, то різано вівці на домашню потребу. Шкіри на кожухи для челяди, а мясо, котре свіжо незужитковано, мариновано і вуджено а з того роблено свічки домашні.

Один з парубків крутить на коловоротку шnurки, другий виробляє з них посторонки вужиска, або виплітає на кроснах шлії, вузди, нашійники, або ріже на скринці січку. Старий пацічник упоравшись з направою улив, робить люшні, клинці, дишлі, граблі, аби був запас на ціле літо. В кутику при лоевій свічці сидить швець, робить чоботи, чобітки, червики і заосмотрює на цілий рік всю родину в обув, а скінчивши в однім місци, йде дальше по селах. Рахунок за єго роботу виглядав більше меньше так: Нові чоботи, штайфи для єгомосьця 2 сороковці т. є. 75 кр.; червики для їмосці і панночок по 10 дутків, так само і чобітки для хлопців по 10 дутків. Одна дівка занята коло печі, решта дівок з сусідними, котрі прийшли з кужелями на так звані вечерниці, сидять рядом попід піч і де тільки єсть вільне місце і прядуть, а між ними і їмосць на осібнім стілци також з кужелем. Часто появляють ся самі єгомосьць і оповідають щось з письма святого о Авраамі, Йосифі, Мойсею. А як єгомосьця нема, то співають набожні і свіцкі пісні, або оповідають байки і небилиці; а скільки тих байок оповідано то, хотьби не стало на 1001 ніч але на 101 то певно. Були там байки о розбійниках, Івасику купасику, о зміях, язях, чарівницях, зачарованих королівнах і т. д, а між ними були декотрі так чувствительні, що декотрі дівчата поплакали ся як бабки, а иньші так страшні, що бояли ся за поріг вийти.

Їмосць як не була між челядію, то була в своїй комнаті з дітьми при шитю, а Ѓгомосьць читали щось цікавого або з біблії або з жита сьвятих.

Часами, місто шитя або гафтованя, дерто при столі піре; кожде дерло і складало на купку перед собою, а хлопці малі також не дармовали, мусіли свою купку надерти. Наймолодший хлопчиско пчихнув і все піре розлетіло ся по хаті. Справді дістав пару бухавців, але за те увільнено єго від того рода занятя на будуче.

Вспігнути мушу єще о однім роді прислуги домашної, були то так звані піддячі. Обовязком їх було ві всіх Богослуженях участь брати і в разі потреби дяка заступити, Ѓгомосцєви чоботи обчисити — також де треба поїхати і на посилки домашні. За тое мав на плебанії харч і дещо одіня. Були то хлопаки молоді, а що роботи мали мало, то з нудьги виправляли ріжні збитки. Памятаю, як один такий піддячий, Андрусик, старого коня сусіда, котрий зимовою порою волочив ся по подвірях, завів до стайні, а обкрутивши єго перевеслами, вигнав на улицю. Конисько виглядав так страшно, що люди утікали, а пси з цілої улиці вили. А коли властитель свого коня пізнав, постановив за той ветид дати піддячому добру науку. Другим разом чужим гусям, котрі зайшли на гумно, позакладав патички в дзюби і так з отвореними дзюбами вигнав. — Раз було в селі кілька весіль; Андрусик не показав ся пару днів ані до церкви ані до дому, впрочім бояв ся показатись Ѓгомосцєви. Користаючи з того, що Ѓгомосьць сидить на ганку з сусідним сьвященником і заслужена кара єго мине, пустив ся впрост до хати. Але Ѓгомосьць каже: „Слухай, Андрусик, ти хочеш бути дяком? А так, прошу Ѓгомосьця. А як будеш дяком, будеш мав піддячого? А так! А як той піддячий не покаже ся через кілька день ані до церкви ані до дому іно буде волочити ся по весілях то знавш, що єму зробиш“? „Не знаю прошу Ѓгомосьця“, „От так му зробиш“. То сказавши, лівою рукою вхопив за карк, пригнув, а правою всипав му кілька палиць, а за кожним ударом повторяв: „Оттак, оттак му зробиш“. В той спосіб справедливість в задоволеню обох сторін була вимірена.

Під весну, наколи дні вже довші і виднійші, уставала звичайна зимова робота, а до хати вношено варстат ткацкий і ткач наробив тільки полотна, що на біле цілої родини, як і челяди було треба, а також полотна на постіль, ручників ані обрусів ніколи в склепі не купувало ся. Як величезна скриня була наповнена ріжного рода полотном так комора наповнена поживними зашасами. На стінах висіли полті солонини, ковбаси, бербениці сира, фаска масла перетопленого з смальцем на ужиток кухві, боцілка повидел, меду, круж, пшона, муки — повно. На великодні сьвята робив ся осібний рід муки монтової, на котру пшеницю полокано і сушено, або на сонци, або на печі, а печено з неї баби найменше на локоть високі, а що в піч невлазились, то печено їх в формах глиняних і то в грубі т. є. в печі до

огрівана кімнати. Много клопоту було з дріжджами. Як не могли за протекцію дістати в броварі, то куповано на місці в жидів, котрі повиносили повні цебрики сих дріжджей розпуцених пивом, а щоби пінили ся, то розбивали їх березовими мітолками і продавали на кварта.

Взагалі в господарских домах був достаток.

Около року 1880 справляв мій брат весіле. Священник сусід о. Леж каже до мого брата: „Щоби покійний отець Ваш сказав на тоє весіля? В остатних часах житя покійного, працюючи ся по празнику з покійним, кажу: „Дякую Вам, через три дни забавлялисьмо ся дуже добре, а сила тоє прийатє може коштувати?“ „Здає ся мені, що трохи більше як 10 зл. р.“ сказав отець. І не дивно, мука, омаста своя, забито барана, дріб свій, за цебрик риби 40 кр., гарнець оковити в горальни 80 кр. заварено з медом, бочка пива, 32 гарци, 2 зл. р. мід свій, кави мало хто пив, кварта руму 40 кр. і так малим коштом забавляли ся люди веселіше і щарійше, як тепер при видатках на пару соток. Так жило ся з малими винятками майже в кождім священничім домі.

До винятків зачисляли ся ті дома, де Ёймосьць (перепрашаю не можна було називати Ёмосцею тільки Пані) була не дочка священника. Знав я один дім де священник оженив ся з дочкою збанкрованого посесора. В посагу взяв на утриманє кромі старого тесьця і теці, вше 2 братів і три сестри жінки; розумієсь, що в так численній родині муєло приходити до частих непорозумінь; в тім случаю вся родина жени атакувала мужа; тогді бідачико муж райтеровав до своєї кімнати, а замкнувшись починав сьивати Акафіст, а що облягаючі голосно кричали, то обляганій підноси вше голос. — „Радуї ся Ник. Великий Чудотворче“. Облягаючі видачи, що фортеца не до здобутя, муєли уступати. В таких случаях старій тесьць говорив звичайно: Я все свое кажу, най ся чеше кінь з конем, віл з воллом, а свиня з свинею.

Сини назвали ся Zygmunt, Ludwik, Kazimierz. Найстарший Zygmunt пішов з IV' кляси до повстаня, а що ся з прочими стало не знаю, але шкіл не покінчили.

Коли я був завідателем в Зарудцях оповідав мені старенький старший брат, що один з моїх попередників мав жену також польку. В посагу дістав повіз і пару сорокатих коний, то Ёгомосьць через цілий тиждень сиділи в стайни коло коний, казали мити, а конита чистити і повіз мити. А в неділю запрягали ся до повозу коні і везли Ёмосць до Косцева до косцьола. Але за то потім прийшли жиди, забрали повіз, коні і все що іно в хаті було.

В домах священничих де жили по Божому, благословив Бог і дітям і тепер дякувати Богу маємо численну інтелігенцію руску, котра єсть вірна своїй церкві і народови.

Якщо додаток до повисших споминів з давних часів, думаю, що зацікавить моїх молодших собратів і давнійша педагогіка, практикована в школах, давнійше званих нормальних, або Kreishauptschule. Зачнім від голови. Чоловічок не великий, сухорлявий, виголений з бакенбартами, на параді убраний в мундїр з ковніром віолетовим і трема звїздками, білі сподні з золотим лямпасом на штрумплях, то єсть натягнені ремінцем по під чоботи, на голові піріг, на шії чорний гальштук і ковнірець з кінцями сягаючими до пів лица, так званими Paternmörder і при боці шпада. В будвий день шапка з бомком і короткий кафтан з позолоченими гүзиками і трема звїздками. Се пан Kreishauptschuldirektor, господар третої, а теперішної четвертої класи. Година рахунків, хлопчина викликаний до таблиці, за ним стає п. Kreishauptschuldir. з тростинкою Хлопчина рахує 6×6 sind 36 schreibe 6, drei weiter а заким напише, все оглядає ся на директора, чи не підносить тростини, скоро тільки змилить ся, зараз свисне тростина в повітрі і спаде на плечі хлопця. А як дитина мала ватований сурдутик то зараз кличе: „Taufpaten heraus“, в одній хвилі протягнуто на градус і зараз езекуція наступала; до щастя числено, если тільки на трох ударах кінчило ся. Другий тип педагога: хлоп в сяжень, обголений, голова лиса, задним засобом волося покривав передний недобір, звязуючи его над чолом. Засада его педагогіки була: Ein Soldat, der nicht Pulver gerochen hat, ist kein Soldat und der Schüler, der kein Schilling bekommen hat, ist kein Schüler, тож то тую свою засаду виконував свято, що дня кілька езекуцій, а в соботу день виплати, Zahlungstag, бито через цілий день, рано і по полудни. А титулів до езекуції найшло ся досить — за Sprachzeichen, то єсть, хто кого прилавав, що говорив по польски або руски, тому дали книжочку, в котру мусївсь вписати і старати ся другого прилавати, аби єму єї вихати — і за иньші „прегрішення“ в тижни. А така езекуція, то щось було страшного. „N. N. heraus in die Mitte! herunter die Hosen“. „Mein goldener, silberner, Herr Professor, ich werde schon niemals schwätzen oder polnisch sprechen, wie Got lieben“, лебедить дитина. „Schweig Kanalie“ гремить лупій, „Herr goldener, silberner, diamanter Herr Kreishauptschullehrer! Nur nicht auf blossen!“ „Schweig Kanalie!“ — „schon auf Gaciehosen schon auf Hemd!“ не поможе нічого, двох операторів штанята розпяли, решту убраня піднесли і на ступени розтягнули. Різга в воздуху засвистала, наслідки страшні, за другим ударом кров виступила, а за прочими ціла та часть тіла була кровію залята. Глибоко врила ся в мою память одна така езекуція. Було то в червни. День горячий, пополудни. За столом засїв професор, отворив катальог, на ніс наложив окуляри тай каже: „Jetzt werde ich auf Prüfung fragen, wer mir mit der Nase rührt der bekommt fünfwer auf blossen“. Сидїв коло мене хлопчина N. N., перевертаючи книжку, вилетїв єму олувець на землю. N. N. heraus! herunter die Hosen і т. д. Дитина шамотачись на градусі розбила собі ніс, кров з заду і з переду, а до

того ще дістав і спазми, почав кричати що сили, дивними голосами, а з долини перекупки (бо школа була в ратуши на поверсі): ти гайдамако! розбійнику! за що катуєш людські діти!“ „Mach die Fenster zu“ але хлопець верещить нелюдським голо- сом, а професор обернув різгу другим кінцем і нуж его по пле- чох. Чи довго то тревало, не знаю, бо не міг дивити ся на кров, а як побачив его лице закровавлене, зімлів і мене винесли на коритар. Що ся з тою дитиною стало, не знаю, бо ніколи опі- сля не стрічав.

Прочі учителі також не жалували патика і катехит також уживав часто, аке так, як той лупій, а називав ся Лушшинській, не постував ніхто.

В наслідок такої педагогії попав я в такий хоробливий стан, що при найменшій зворушеню тряс ся на цілім тілі і прийшов до себе аж в III. класі гімназ., де професори обходили ся з уче- никами як з власними дітьми. Такий Мандибур, Корніцький, Чачковский то якби були могли, тоби не тільки свою відомість, але і свою душу в ученика вложили. Для того кождому з їх учеників память про них єсть і буде все дорогою.

Николай Стрільбицкий.
парох Янова

Бібліографія.

Соціяльне образоване.

1. Soziale Konferenzen und Studienzirkel (Soziale Tagesfragen 4) 3 Aufl. M. Gladbach 1907, стр. 56, 8⁰ 50 фен.

2. J. Biederlack S. J., Die soziale Frage. Ein Beitrag zur Orientierung über ihr Wesen und ihre Lösung. 7 Aufl. Innsbruck 1907, X. 304, 8⁰ опр. K. 3:30.

Кs. Biederlack T. J., Kwestya społeczna. Przyczynek do zrozumienia jej istoty i rozwiązania jej. Z siódmego wyda- nia niemieckiego przełożył za zezwoleniem autora Dr. T. Rzymiski. Poznań 1908. ст. XIV, 335, 8⁰ коп. 4.

3. Ks. T. Trzeciński. Krótki przewodnik pracy społecznej w dyecyzyach gnieźnieńskiej і poznańskiej. Poznań. 1907. VIII, 160, 12⁰ коп. 1:50.

Про вагу, потребу, і перші підручники соціяльного обра- зования було вже в „Ниві“ мин. року ч. 8 ст. 247—7. Нема сум-

ніву, що суспільний рух в останніх десятиліттях літ прибрав характер руху культурного, який в різних формах викликає фермент в щоразто ширших кругах. Отже не лишень в річю образованого чоловіка здавати собі справу із сего життя, що кипить кругом него; т. зв. образовані і посідаючі верстви суспільности мають еше обовязок зглядом прочих класе приложити руку до їх змаганя, щоби вмілою рукою повести его на здорові тори, висвітлити і виеліміновати злобні і згубні погляди і клічі з невдоволених кругів. Коли до сего діла покликаний кожний образований член суспільности, то тим більше сьвященик, якого зване в емінентно суспільно добродійне. Так як першою рекомендацією для християнства в очах поган була его суспільна добродійність, так і нині перші сьвященики в імя християнської любови в покликані до злагодження житєвої борби, до обলেখчєня житєвого тягару тих, яких житє материяльно упослідило. Та тут йде не лишень о материяльне добро, о гідну чоловіка-ближнього участь в земских добрах. Нині суспільний рух потребує може ещо більше савадію свому ідейному сьвітогледі, у свому духовому занепаді. Его ворожнєча зглядом віри і християнских інституцій, се вже не скривленє сьвітогледу, се брак в самому его фундаменті, се недуга в самому его зародку. Із сеї духової неволі може визволити его лишень акція духовенства. А до сего потреба ему попри здвоєну суспільну добродійність річєвого соціального образованя.

1. Самообразованє в злученє звичайно з трудностями. Не лишень брак відповідних средств, часу, заохоти і витрєвалости, але нерідко неясність або некритичність поглядів може тут стояти за перешкоді. Для омицєня сего добре влучити ся в кружки для соціальных студій, у яких збірними силами лекше цілє осягнути. Як такі кружки мають бути з'організовані, ведені і діяльні, інформує коротко а практично брошурка: *Soziale konferenzen und studienzirkel*, яка у другім виданю з р. 1902 мала навіть титул: *Soziale Konferenzen unter dem Klerus*. Тому, що цілюю таких кружків і конференцій в образованє членів, для того і осередком їх засідань буде реферат з коррефератом а відтак дискусія. Перші трудности при основуваню таких кружків буде становити їх організація взагалі, участь членів, вибір і виріб тем. На все то згадана брошурка дає роз'ясненє, бо подає навіть коротенькі статуту і звіти з таких конференцій і суспільних кружків так жеж кльором як і студентами. У другій її часті в зібрані теми і відповідна до кожної літератури у вісьмох групах: 1. Введенє в розумінє економії; 2. Питаня рільного господарства; 3. Питаня ремісничі; 4. Питаня дрібної торгівлі; 5. Питаня зглядом купецкого персоналу; 6. Питаня робітничі; 7. Жіночє питанє; 8. Соціалізм.

Література зібрана добірно і з добрих жерел. Деякі доповненя для неї мож найти у Римского, згаданого у попередім річнику „Ниви“ і книжочці: *Verzeichnis sozialer Literatur. Eine systematische Zusammenstellung und Beurthei-*

lung der wichtigsten sozialwissenschaftlichen und sozialpolitischen Schriften. 7 Aufl. M. Gladbach 1907. Zentralstelle des Volksverein f. das katholische Deutschland. 50 фен.

2. В соціальному самообразованню чи кружку перше питання відноситься до загальної орієнтації в суспільному питанні. Таку дає підручник Відерляка, професора Грегорианського університету в Рамі, книжка, яка в католицьких суспільних кругах тішить ся великою повагою і популярністю, та є переложена на кілька язиків, а в остатнім часі на польський. В першій, загальній частині вона вияснює поняття і початок нинішнього суспільного питання; теорію господарної свободи або економічний лібералізм в його постулатах, узasadненню і оцінці; соціалізм, після його поняття і родів, державний соціалізм, погляди і цілі соціальної демократії, розвій, узasadнене і критику соціалізму; християнську науку о господарстві і суспільності. В другій частині, спеціальній, є виложене: питання аграрне, робітниче, ремісниче, торговельне і жіноче.

3. Перша вже орієнтація в суспільному питанні показує, що воно передовсім є питання практичного значіння. Як же в практиці має виглядати, чи виглядає суспільна робота, треба учити ся від того, у кого та праця вже цвіте. В тій цілі вказуєм на книжочку Тшцінського. Не з того згляду, мов би вона цілкомита, так як є, надавала ся до наших відносин. Але у ній видно, як нарід живучий в державі о великим суспільним русі а політично гноблений, старає ся ратовати меньшого брата християнською роботою. А се якраз для нас є важне. По загальнім вивченню поняття і основ суспільного питання і соціалізму, в другій частині автор дав образ суспільної роботи. Тут є начерк кружків брацких (рожанцових) і матерій християнських; товариств робітників, челядників і терминаторів; кружків рільничих, спілок заробкових і господарських; товариств промислових і купецьких; борби з алькоголем і на кінець щадничих кас. Послідня частина містить в собі соціальні закони німецької держави. Книжочка ся дає конкретно образ суспільної праці з двох диецезій. Вона є у малих рамах тим, що в ширших є виложене в кн. Retzbach, Leitfaden für Soziale Praxis. 2—4. Aufl. Freiburg 1906. 3 Mk.

О. Боцян.

Книга прислана до Редакції:

Leopold Caro, Nowe drogi. Z przedmową X. Teodorowicza. Poznań 1908. ст. 8, 171. Кор. 1'50.

Зміст: Нові дороги. Історія і політика. Завдання нашої (=поль.) політики. Сьогочасні завдання католицизму. Недостаток економічного образования в нашій народі. Духовенство і суспільне питання. Християнське поняття приватної власності. Католицька Варшава. Ідея народна в „Визволеню“ Віспяньського, Ambo meliores.

Всячина.

William Thomson лорд **Kelvin**. Дня 17. грудня 1907 р. помер 83. літний **William Thomson** лорд Кельвін, оден з найбільших новочасних фізиків. Нема майже области в природописних науках, щоби не положив він великих заслуг. Наука о теплі, електричності, магнетизмі, припливі і відпливі моря, дальше техніка електрометрів і підморської телеграфії, завдячує сему вченому дуже багату.

Головна наукова заслуга Кельвіна полягає в его теорії про тепло. **Rob. Maug** і **Joule** поставили засаду термодинаміки, що тепло і рух, то лиш різні форми тої-самої енергії і можуть взаїмно в себе переходити. **Clausius** доказав однак, що перехід тепла в рух є лиш тоді можливий, если тепло переходить з теплішого тіла в зимніше. Независимо від Клявзіуса, зформулював Кельвін важний принцип термодинаміки, що ентропія вселенної стремить до свого maximum. Значить се так;

Енергія, виступаюча в формі тепла або звичайно тепло, переходить безустанно в цілій вселенній (космос) з тіл тепліших в зимніші. То тепло не дасть ся вже обернути в форму руху, воно все зістане теплом, та позістане для енергії руху в природі страчене. Перехід тепла з тіл тепліших в зимніші буде тревати так довго, аж ціла вселенна дійде до одномірної температури. Тоді вся енергія руху перейде в форму тепла, а що то тепло не може назад вернути в рух, то і забракне на світі руху, прийде загальна смерть або кінець світа.

З того слідує, що світ буде мати свій кінець, отже мусів мати і свій початок. Догма матеріалізму про вічність світа, не може устояти ся перед наукою. Навідворот, догми християнської теології про початок і кінець світа, знаходять в науці своє потверджене.

Ще одно. Лорд Кельвін, мимо глибокої своєї науки, був теїстом та християнином. Про відношене природописних наук до віри в Бога так висказував ся: „Для органічних форм матері науки не може подати ніяких причин, крім волі Сотворителя. Неможливо поняття повстаня та продовженя життя без творчої сили, що над всім панує. Не бійте ся бути вільнодумцями. Если будете сильно думати, то природописні науки змусять вас до віри в Бога, що є підставою всякої релігії. Пізнасьте тоді, що наука не є противником релігії, але навпаки, скріплює її“.

Теорію матеріалізму і атеїзму про повстане світа з сліпої злуки атомів, низиває Кельвін безглузною.

Так говорить обективна наука про відношене природописних наук до християнської віри в Бога. Як марними суть против тих велитиїв науки ароганцкі закиди Гекля і Дрепера, ширені „науковими“ публікаціями, головно соціально демократичної партії...

3 Тов-а сьв. Ап. Петра. На дни 30. січня с. р. відбули ся Загальні Збори Тов-а, на жаль при скупій участі членів. Із звіту уступаючого Виділу дізнаєм ся, що Тов-о розвиває ся правильно. Тов-о, яке живе переважно із членських вкладок від церков та селян, помимо так тяжкого року, яким був минувший, мало чистого доходу 11.149 К. 04 г. На внесенє Виділу порішили 3. Збори розділити тойже в сей спосіб: 1000 кор. до фонду кор. 150 К. яко перший даток на будучу в проєкті церков на Замарстинові а 10.000 кор. на запомоги убогим церквам.

Ново вибраний Виділ уконституовав ся в сей спосіб: Всєсьв. о. Мітр. Туркевич Лев яко голова; о. Др. Жук Йосиф м. голова; о. Давидович Іван секретар; о. Мохнацкий Стефан каспер; о. Пяньківський Ілярій контролёр; о. Др. Мишковский Тит сов. Грабованський Володимир, о. Рудович Іван, о. Гургула Володимир яко виділові; о. Лиско Василь, о. Левицкий Ярослав, о. Лидияк Василь, о. Пилипець Петро яко заступники тихже. До комісії контрольної, як р. минувшого: Впр. о. Пачовський Ілярій, о. Шухевич Евген і о. Вілинкевич Айталь.

Нововибраний Виділ, пригадуючи так високу і патриотичну ціль Тов-а, поручає товж серцям і опіці нашої суспільности.

Виділ Тов. сьв. Ап. Павла подає отсим до відомости, що загальні Збори Тов. сьв. Ап. Павла відбудуть ся дня 5. марта (четвер в сирнім тиждни) с. р. о год. 3. пополудни в дух. Семинари у Львові. Єслиби о год. 3. не було комплету, то другі збори відбудуть ся о годину пізнійше при яким-будь числі присутних членів.

(Прим. Редак.) Нема без сумніву ані одного серед Всч. ОО., щоби собі не здавав справи з невідрадного положеня діл нашого обряду, церкви і віри — і то не тільки далеко у Америці але таки на нашій рідній землі — в Галичині. Противділати — грізному напорови ворожих напрямів і сил є нашим сьвятим обовязком, а сей сьвятий обовязок зможемо успішно сповнити лише спільними — з'організованими силами. До сеї організації „Нива“ тягом накликувала; поки-що, заким ми на ню здобудемо ся, попираймо, приступаймо і єднаймо ся в сих товариствах, які вже існують, — передовсім в Тов. сьв. Ап. Павла. — Нам під нинішню добу нічо так не є потрібне, як апостольський дух і ревність сьв. Павла; — в ціли сеї апостольської діяльности горнім ся до згаданого Товариства.

В надії, що сегорічні збори відбудуть ся при численній участі членів, містимо і піддаємо під розвагу Всч. ОО., членам Тов. сьв. Павла слідуєчий поклик „з турчанських гір“: „Відомо, що у нас суть дві головні партії, які себе взаємно поборюють. Поки-що ся борба має характер національно-політичний; но з часом она може захопити і мати вплив на діла релігійні... Тому нехай ч. редакція (ми скажемо: Тов. сьв. Ап. Павла) нас заздальєгідь організує: всюда завязовати брацтва, котріби присягою зобовязовали ся боронити інтересів руско-католицької Церкви; ті брацтва місячними складками удержувалиби а)

Сестри Служебниці Пр. Д. М. б) бурси для хлопців під управою ОО. Василян в) свої школи г) часописи, книгарні і друкарні і т. п. Все можна досягнути, коби лише хотіло ся -- *volenti nihil difficile*. --

Посіщене Преосв. Сотера рус. парохії в Клівленд, Огайо Серце наше переповнене радістю, тому що і ми удостоїлись бачити і вигати в нашій парохії князя церкви, першого Ам. гр. кат. Руского Єпископа Преосвященного Сотера Ортинського.

Вівторок д. 17. с. м. околo 4 год. по полудни зачав нарід вже горнутись до церкви, кождий рад був побачити та почути милі і теплі слова нашого любимого Єпископа; муєлисьмо всі лавки з церкви повиносити на двір, бо инакше булоби бракнуло місця для народу. Народу згромадилось околo 3 тисяч, що аж сам Владика зачудував ся, де тут могло тільки Русинів набратись. О 7 год. зачав ся молебень, і по окінченю молебня Преосвященний Владика виголосив красну проповідь до народа, яка тревала майже дві години Нарід з найбільшою увагою слухав тої проповіди, та отцівського наставлення Архипастирського, кождий чув ся щасливим і рад би був і цілу ніч слухати тої милої і чувственої бесіди.

Слова нашого Владика милі, Божі, теплі, солодкі, справедливі — бо і натура его привязана до бідного Руского народу так, що чоловік не може собі представити, чи то Єпископ, чи рідний Отець своїх дітей.

Того самого вечера відбув ся парохіяльний мітинг в Рускій школі під предсідательством Їх Преосвященства. На тім мітингу одногосно рішив нарід передати церков, і всі церковні маєтки в руки Їх Преосвященства.

На другий день т. в. 18 с. м. о 9 год. Преосвященний Владика відправили Архирейске Богослуженє; під час Служби Б. сьнівав місцевий хор під проводом п. М. Вабія дуже вдално. Народу знов згорнулось повна церков, мож сказати, що мало бракувало з тих, котрі були вечером. Тут знов мушу зазначити, що дістала ся нам похвала і подяка від Преосвященного Владика слідуєчими словами: Я виджу, що Ви любите щиро свою віру, свою церков, свого Владика; пізнали з того, що нині хоть робучий день, а Ви не зважаючи на свої материяльні страти, прийшли до церкви так численно. Того я ще майже нігде не трафив, аби в робітничий день тільки народу зійшло; тож прийміть за тов від свого Владика щиро подяку і Архирейске благословеніє.

По скінченій проповіди Владика відіхав до Johnstown, Pa. о 1:30 по пол.

По відїзді Владика чути межі нашими людьми і такі бесіди: Тепер можу вже умирати, бoм вже бачив свого Руского Єпископа на свої очи, і чув его слова. А знов ивші говорять: я вже не гадав бути і признатись до Русинів, а нині я вже виджу, що то ми за одні, який ми нарід; видієм свого Єпископа, чув его красну відправу і проповідь в церкві, тепер не дам нікому баламутитись, свою віру і народність буду шанувати і

любити. Но не лише свої, але і словаки нам зазидують, кажуть що аж тепер Русини нас бідувати будуть. От-так-то. Чужі люди, чужа народність нам Русинам зазидують нашого Єпископа. А свої що? Свої свого Єпископа, свого покровителя роспинають, і радби позбутись одної години, аби могли і дальше в своїх багнах киринити, та бідний Руский парід в своїм затуманеню винародовляти. Словом сказавши на нашого Єпископа нападають зі всіх сторін, не дають му свою горячу роботу зачату вже кінчити. От і тепер послідне число „Правди“ майже від початку до кінця заповнене самими пашкілами на нашого єпископа; видко що „Правда“ побратилась з „Вістником“, котра то ще недавно так себе закривала, і випералась, що она Боже хорони аби против нашого Єпископа виступала коли.

Однак, наш парід в Клівленд єсть добрий духом, стоїть за своїм Владикою як мур і не дасть жадним Шмідам та Жатковичам баламутитись і за ніс водидись.

Старий парафіянин Угр. рус (Ам. „Свобода“ ч. 3.)

Академія в честь сьв. Іоана Золотоустого в дух. Семинари в Люблянї відбула ся заходом словінських богословів дня 27. січ. В програму єї входили продукції оркестри, хори, деклямація (Chrysostomus-lux ex oriente) і відчити на слідуючі теми: сьв. І. Золот. в історії церкви і культури, — яко ексегет, — яно бесідник і — Доктор Евхаристії.

Всв. і Впр. о. Др. Няраді, Ректор гр. кат. Семинара в Загребі, що був присутний на сій Академії, зволив прислати нам звістку про знамените оброблене і віддане всіх точок програм і про горячу промову Еп. Єгліча, який візвав своїх питомців, щоби 1) по приміру сьв. Іоана Зол. безнастанно читали сьв. Письмо і там шукали того, що для сьвященика особливо потрібне 2) щоби приготовляли ся на оборону прав Церкви, як сьв. Іоан Зл. єї боронив 3) щоби жерело сили і помочи було їм то саме, яке було сьв. Іоанови Зл. — Іс. Христос в Найсьв. Евхаристії. При сій нагоді звертає Впр. о. Ректор увагу на знамениту організацію словінських католиків: Т-во сьв. Могорія має около 80.000 членів і видає кожного року по 5 книжок дух. змісту; — часопись для народу „Domoljub“, писана в дусї кат. має понад 30.000 предплатників; — політичний дневник Slovesec, також кат., має около 4.000 пренумерантів; організація духовенства може послужити за взір всім а особливо нам. —

Про величавий обхід ювілею сьв. Іоана Зл. в рус. дух. Семинари у Львові і про духовний концерт в честь Сьвятого в „Нар. Домі“ д. 14. с. м. скажемо докладнійше в слідуючім ч. „Ниви“.

Нове добродійне товариство руских сьвящеників ім. сьв. Андрея, про яке ми вже попередно доносили, зістало від ц. к. Намісництва дня 20 січня Ч. 4650 затвержене. Ціллю сего товариства по мысли §. 3. статута є: „давати спромогу і улекшувати лічене в місцях купелевих і кліматичних тим своїм дійсним членам і їх женам і дітям, що до котрих єсть надія, що по відбутю ліченя до здоровля повернуть, а то через приймање їх до приютів, які товариство основувати буде“.

Цілий статут сего важного і для наших священиків, особливо потребує поратования здоровля, потрібного товариства. Суде видрукований в однім з найблизших чисел „Ниви“. Як нас з комітету оснувателів інформують, товариство наміряє будувати і удержувати власні приюти в Трускавці, Криниці і Підлютім, а в міру зросту діяльности товариства і в других місцях. Взором для сего товариства послужило подібне тов. священиків ім. св. Йосафата в Горицїї, яке з малих початків розвинуло ся нині так гарно, що удержує власні приюти навіть поза границями свого краю і посідає великий маєток.

Тов. св. Андрея повинен поперти кожний наш священик, щоби в хвилях, коли буде потребував опіки і помочи лікарської, міг єї найти у своїх. Перші конституючі збори нового товариства зістали сквикані на день 13 лютого о год. 5 поп. в духовнім Семинарі у Львові. Б.

Підвисшене заосмотреня вдовиць і сиріт по гр. кат. священиках. Рескриптом Намістництва з дня 6 лютого 1908 ч. 13.991 поручено всім ц. к. Урядам податковим і касам, аби почавши від д. 1 січня 1908 виплачували вдовицям і сиротам по священиках заосмотрене о 50 прц. висше, як они побирали доси. Іменно вдовиці, які они побирали доси 400 К. будуть побирати на будуче 600 К. сироти котрі мали по 200 К. заосмотреня одержать 300 К. а ті що мали по 120 К. дістануть по 180 К. Датки на вихованє дїтїй, які доси виносили по 80 К. підвисшено на 120 К. О тім підвисшеню не буде ся повідомлювати письменно кожду інтєресовану особу з окрема, лише Уряди податкові устно повідомлять їх при найблизшій виплаті. В квітах при найблизшій виплаті треба навести дату і число висше поданого рескрипту Намістництва.

В послїднім ч. „Ниви“ з минушого року ми приобіцали старати ся о розширенє нашого видавництва; Нам справді удало здїйснити сю обітницю через побільшенє „проповідничого додатку“. З нинїшнім числом „Ниви“ розпочинаємо висилати нашим П. Т. предплатникам „Розважаня о терпїнях Іс. Христа“, які будуть обнимати около шість аркушів друку; до 15. марта они будуть в цілости надруковані і розіслані без підвисшеня пренумерати нашої часописи.

При сїй нагоді подаємо до відомости, що ті „Розважаня“ вийдуть осїбною відбиткою; можна буде їх набути, починаючи від 15. марта, в книгарни Тва ім. Шевченка по ціні 1 кор. Впр. о. Е. Гузар, автор сих „Розважань“ приладив вже до друку „Дохові розважаня о терпїнях Іс. Христа для шкільних дїтїй“. Они вийдуть з друку в половині марта осїбною брошурою і будуть обнимати понад два аркуші. Можна буде їх замовляти через книгарню Тва ім. Шевченка або через адміністрацію „Ниви“ по ціні 50 сот.

Просимо о вирівнанє залеглостей і відновленє предплати.
Редакция і Адміністрация „Ниви“.

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
свящ. Д-р. Д. Яремко.

З друкарні Святодухівської під кер. М. Радика

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 "
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Начерк християнсько-католицького світогляду. — Д-р. В. Щурат.
Сьв. Іван Златоустий на Руси. — Пастырський лист Пресьв. Сотира.
— До організації. — Вячина.

Начерк християнсько-католицького світо- гляду.

Питанє про відношенє релігії в загалі, а католицької церк-
кви в особенноти, до загально-людської культури, се питанє за-
садничє, дуже скомплікованє, зложєнє з цілого ряду поодинок-
ких питань: що то є релігія, церков, яка єї головна ціль, які
средства єї діяльности, що то є культура, які єї складові часті
і чинники, яке відношенє тих чинників до себе та до цілости,
яке відношенє тої цілости до релігії і єї поодиноких форм? Роз-
вязка тих питань і уложєнє відповідей в суцільну систему, тво-
рить то, що ми називаємо світоглядом. Поодинокі відповіді
дають то, що називаємо засадами, принципами світогляду.

Від чого залежить рід світогляду? Які чинники, які фак-
тори впливають на витворєнє такого чи інакшого світогляду?
Бо-ж світоглядів є багато, отже численні і ріжнородні мусять
бути єго чинники, єго засади. Тих чинників треба передовсім
шукати в філософічних поглядах.

Всяка думаюча людина дивить ся на окружаючу єї все-
ленну (космос), збирає зміслами, досьвідом і ученєм ся мате-
риал до знаня. Над тим призбираним матеріалом зачинає ду-

мати, рефлектувати, ідучи за природним, вродженим потягом інтелекту. Сирий матеріал переробляє критично, після логічних законів, порядкує его, укладає в загальний, систематично уложений образ. Від якості і скількості призбираного матеріалу, від вродженої і набутої бистроти ума, від вроджених а впливом оточення і виховання змодифікованих психічних чинників, буде залежати той загальний образ зі своїм змістом і формою. Загальні такі образи в поодиноких людий суть ріжні, ріжняються квантитативно і квалітативно, але ріжниця їх буде лиш добавочна (*accidentalis*). В сути річи (*essentialiter*) ті образи будуть синтезою ділання об'єктивного свѣта на суб'єктивний інтелект а одно і друге для всіх і у всіх людий є що до есенції таке саме.

На витвореню загального образу про вселенну не кінчить ся духовий процес людини. Коли образ вже готовий, виринає думка про те, чи той образ відповідає дійсности, чи его складові часті фактично знаходять ся в вселенній, чи вони правдиві, дійсні, реальні? Чи взагалі така дійсність існує, чи може вона є лиш суб'єктивним, ідеальним витвором нашого інтелекту? Чи наш інтелект може дійсність пізнати і представити такою, якою вона є, бодай в приближеню, если вже не *adequate*? Чи може наш інтелект пізнати лиш позори, лиш тїнь дійсности? То суть тяжкі загадки в філософії, т. з. *erkenntnisstheoretische Probleme*, якими займає ся філософічна галузь, звана матеріальною логікою, критикою, ностикою чи теорією про пізнанє.

Відповідь на ті питання ріжна, а її якість ділить людство на дві великі, непримиримі громади. Одна громада стоїть на тїм, що свѣт існує об'єктивно (*реалізм*), незалежно від нашого інтелекту та що інтелект може пізнати той свѣт таким, яким він є, бодай може его пізнати в приближеню. Той філософічний свѣтогляд має численні форми, до тих двох основних точок менше або більше консеквентні. На нїм стоїть св. Тома з Аквіну, на нїм стоїть система схолястичної (томістичної, християнської) філософії, на нїм стоїть католицька церква.

Друга громада придержує ся того, що хочайби свѣт існував, то інтелект наш не може его пізнати, а той образ, який ми собі творимо про вселенну, не відповідає дійсности, а є лиш сумою суб'єктивних вражїнь, які дійсність, в своїй есенції для нашого розуму непізнаваема, викликує в людскім розумі (*ідеалізм*). Форми того свѣтогляду суть ріжні. На нїм стоїть Кант, творець новїшої філософії, на нїм стоїть мало що не ціла новочасна (*moderne*) філософія. Між обома свѣтоглядами прогалина незаповнена. Між томісмом а кантіанїсмом засаднича ріжниця*).

*) Otto Willmann. *Geschichte des Idealismus*. 3. Bde. Braunschweig, 1894—7. (гл. *Innsbr. Zeitschrift für kathol. Theologie*, XXIII 1899, S. 114—122); Rudolf Eucken. *Lebensanschauungen der grossen Denker*, Leipzig 5. A., 1904

При виборі томісму або кантіянісму стоїть людський розум на роздорозжі. Вибір рішає не лиш розум, але і воля, на вибір впливають не лиш логічні, але і психічні аргументи. Кожний можд іти куда захоче, на власну, розуміє ся, відвічальність. Ми вибираємо дорогу вказану схолястичною філософією, бо лиш вона може бути світоглядом християнина. Куду нас заведе?

Вселенна, природа і історія, правдива і реальна. То чиста дійсність. А звідки вона взяла ся? Доки вона веде? Яка єї ціль, шоцо вона?**) Вселенна змінє ся неустанно, стремить до розвою, а дальше і до занепаду, вона скінчить ся (т. з. ентропія), отже не є вічна, але обмежена на час, отже мусіла мати свій початок. Якась сила, висна від часу і простору, мусіла викликати бит з пропасти небыту. Та сила то Бог, всемогучий, бо викликав світ актом Своєї волі, актом сотвореня, Бог інтелігентний, бо уложив все після законів, уложив все доцільно (т. з. телеологія***). То наша метафізика, а лиш метафізика є властивою філософією. Розум запровадив нас по слідах природи аж до Бога, і то запровадив нас до пізнаня Ёго існованя з метафізичною певністю. Правда, Кант не признає можливости научної метафізики, для него метафізика то фантазія. Але лишім его, его субективісмом із его ідеалісмом. Єли все на світі, єли світ цілий, єли пізнанє того світа є лиш витвором вроджених нашому розумови апріористичних категорій, то і ціла система Кантової філософії є лиш субективним витвором і не має обективної стійности.

Дорогою думаня пізналисьмо існованє Бога, Бога шо нас сотворив, отже від котрого єсьмо зависімї цілим нашим єством. В Нім наша ціль, до Него мусимо стреміти, Ёго мусимо осягнути, а ціле жите, цілий світ, ціле наше єство зі всіми нашими силами душі і тіла, то лиш средство, шо має нас завести до Бога.****) Як маємо до тої нашої найвисшої цілі стреміти? Загальну відповідь на то подає розум: дорогою і після сказівок природного морального закона. Сам Бог вложив в наші серця моральне почутє, свідомість добра і зла. Природна совість веде нас до нашої остаточної цілі.*****) То суть основні точки „Kernfragen christlicher Welt — und Lebensanschauung“*****).

(т. Literar. Rundschau, XXXI. 1905. S. 15—7); H. Gomperz, Weltanschauungslehre, Jena — Leipzig, 1904 (т. Philosoph. Jahrbuch, XVIII, 1905, S. 342—3); Rud. Eucken, Thomas von Aquino und Kant, ein Kampf zweier Welten, Berlin, 1901 (т. Allgem. Literaturblatt, XII, 1903, S. 9—10).

**) Konst. Hasert, Antworten der Natur: wohnt, wohin? Graz, 1906, 6. A.; idem Der Mensch, woher, wohin? Graz, 1907, 2. A.

****) Georg Reinhold, Die Welt als Führerin zur Gottheit, Stuttgart — Wien 1902.

*****) Jos. Mautsach, Weltgrund und Menschheitsziel, München — Gladbach, 1905, 3—4. A.

*****) Vict. Cathrein, Moralphilosophie, Freiburg Br., 3. A., 1899.

******) Jos. Mautsach, M. Gladbach, 1905, 3—4. A.

Природним світлом розуму признаємо дійсність вселенної, спромогу розуму її пізнати, існуване Бога, походжене від Него вселенної і її до Него стремлене. То філософічний світогляд християнина, католика.

Але Бог нам об'явив ся ще і в надприродний спосіб, в словах і фактах святаї історії, об'явив ся через патріархів і пророків, вкінци через сина свого Єдинородного, консустанціального з Вітцем, через Богочоловіка Ісуса Христа, Месию і Спасителя світа, Бог заговорив до нас устами традиції від Адама до Христа, Бог зложив свої слова в книги святаї старого і нового Завіта. Свої слова і діла в надприроднім порядку*) продовжує Бог через церкву яка має продовжувати діло спасення, яка має наукою і правлінням (*doctrina et disciplina*) вести рід людський до надприродної ціли запомочю надприродних средств (св. тайн і ласки з них випливаючі). Такою правдивою, Христовою церквою є для нас католицька церква, та церква, якої видимою головою є св. Петро і Єго наслідники: римські єпископи. Та церква і єї видима голова, то неомильний учитель об'явленої правди, віри і моралі. Єї духової надприродної власти і форм виконувана тої власти не сьміє обмежати ані час ані простір, ані нація ані територія, ані одиниця ані загал. Церква і єї органи, то наші одинокі в ділах надприродного порядку авторитети. Інших авторитетів не признаємо. Христос підняв нас з упосліджених рабів до становища синів свободи. На перекір одиноким нашим авторитетам не сьміємо приймати ніякої іншої служби. Ніхто не може служити двом панам. Всяка інша наша служба, всяка наша інша діяльність мусить бути частиною служби Богу і служби церкві Ми зависимі від Бога цілим єством (Рим. XVI. 6—8). Ми зависимі від церкви в справах надприродного порядку, але наша діяльність на всіх областях природного порядку не сьміє бути відорвана від надприродного. Наш світогляд мусить бути суцільний, а не дуалістичний, перерізаний на дві незалежні сфери; яка має бути та суцільність, о тім низше.

То основні точки нашого теологічного світогляду, опертого на солідну підставу томістичної метафізики. Може ся він кому не подобати, нам се об'ятно. В вишукуваню світогляду є компетентним наш розум, наша воля, наша віра, Божа ласка. Посторонні впливи мусять бути виключені. Яке діло віруючому з недовірком? Лібералізм**), що хоче нас виеманципувати з під авторитету Бога і церкви, віддавши нас лиш в неволю, в службу ідолів, в службу світа, єго тенденцій та химерної „публичної опінії“, яка з дня на день змінює свої уподобаня і погляди.

*) A. M. Weiss, *Natur u. Uebernatur* 3. A., 1897, Freiburg Br. (III-ter Bd. der Apologie).

**) Про той лібералізм гл. Ніва, 1906, ст. 376—7.

Подібно як обявлене не виключає розуму, противно опирає ся на него як на свій фундамент, — не моглибсьмо вірити, еслибсьмо не мали розуму, говорить св. Августин, — так і надприродний порядок не виключає природного, але на него опирає ся, его підносить, убагородняє. Надприродна ціль супонує природну і єї доповнює, надприродне средство супонує природне і підносить его в іншу сферу. Між обома порядками заходить стисла звязь. Відділити їх від себе не можна, як не можна відділити тіла від душі. Як тіло без душі є мертве, так в світогляді християнина мертвечиною буде природний порядок відірваний від надприродного.

Католицька церква має за властиву свою ціль, задля якої існує, без якої не має рації бити, вести людський рід до спасення не смертельної душі. До тої надприродної ціли ведуть надприродні средства, які служать до освячення душі (iustificatio).

Всяка інша, природна ціль людського життя, як розвиване і плеканє матеріяльної, наукової і артистичної культури, служба родині, громаді, народови, людству, то все добре, гарне і похвальне, займатися тим в міру своїх спосібностей і потреби є і стислим обовязком. Того домагає ся природний моральний закон. Але з другої сторони праця в тім напрямі повинна відбуватися ся в душі природного морального закону, отже без помани природної моралі.

Стремленє до природної ціли людства, — а тою ціллю є всесторонний розвій культури — і уживанє средств до того потрібних, не повинно однак бути послідною ціллю життя людського. То стремленє повинно, в християнина-католика мусить бути підпорядковане під надприродну ціль: прославленє Бога і спасенє власної душі. Всі думки, почуваня, слова, діла людини і суспільности, всі области культуральної діяльности: наука, штука, література, політика, все то мусить стояти в певного рода зависимости від надприродної ціли, від Бога та від католицької церкви. Ціла природна діяльність повинна бути пересякнена духом надприродної сфери.

Зависимість всякої діяльности християнина-католика від Бога полягає негативно в тім, щоби така діяльність не противилася моральному, природному закономі ані позитивному закономі Божому, проголошеному самим Богом (декальог) або Ёго церквою (в теології моральній). Ніяка земска діяльність не сьміє бути получена з гріхон. Що чоловікови з того, если позискає цілий світ, а затратить свою душу?

Дальше, ніяка земска діяльність не сьміє перечити своїй зависимости від Бога, зн. християнин-католик не сьміє стояти на тім становищі, що его справи, не стоячі в безпосередній звязи з релігією, не мають тим самим нічого спільного з Богом. Такий погляд бувби запереченем Богу права до Ёго власности.

Відтак домагає ся християнсько-католицький, а консеквентно переведений світогляд, щоби ті области діяльности, які

вирість і не відносять ся до релігії, таки поставити в форму близшого якогось відношення до Бога. Найдоскональша форма є та, щоби всяку свою діяльність виконувати з виразним наміре-
нем (*intetio explicita*) прославити Бога. Менше досконалою формою буде, если хтось сповняє обовязки свого стану, взагалі если ділає що небудь тому, щоби сповнити свої обовязки або если робить щось тому, бо так наказує ему розум або природне моральне почуте. Если християнин-католик робить щонебудь з мотиву хотяйби і лиш природного, але в стані надприроднім, значить в стані освячаючої ласки (*gratia habitualis*), вже тим самим ті его діла стають средствами до надприродної ціли, стають самі надприродними, вступають в тіснійшу звязь з Богом, з церквою.

В тім лежить та тісна лучність між природним а надприродним порядком, а перервати може єї лиш моральне зло, гріх. Діла хотяйби і добрі, але зроблені в стані гріха, не мають вже ніякого значіня в надприроднім порядку.

Католицка церков позістає в тім відношеню до культури і ріжних єї форм, що праця над культурою ложена одиницею находячою ся в надприроднім стані, стає завдяки посередництву церкви (взглядно єї тайн) надприродним средством до надприродної ціли, яка є властивим призначенем християнина-католика. Такий християнин, працюючи гад піднесенем культури, сповнює і найважнійший приказ Сотворителя.

Крім того рода лучности, зглядно зависимости природної культури від надприродної церкви, суть ще інші роди. Культура зі всіми своїми средствами повинна деколи, іменно на случай потреби, служити церкві в спеціальній спосіб. Нераз підносять ся напрями, які хочуть спиняти церков в виконуюноєї надприродної задачі, в освячуваню людей. І тоді держава титулом своєї зависимости від церкви в справах спасеня душ своїх горожан, є зобовязана спиняти і фізичними средствами діяльність таких політичних, наукових чи артистичних напрямів, які підкопують надприродні основи світогляду католицкої церкви. Если церков є жерелом правди, то все єї засадничо протівне, мусить бути ложию, а яко таке заслугоє на усунене. Церков не може фізичними средствами держави ширити своїх ідей, але ними боронити ся може і повинна.

Надо, культура титулом своєї зависимости від церкви, повинна своїми средствами причинити ся до ширеня ідей католицкої церкви, бодай там де то для успішного сповнюваня надприродної задачі церкви, є конечне або хосенне. Література не повинна виключувати від своєї творчости і католицкої ідеї і католицких мотивів. Побіч інших ідей та мотивів повинна штука плекати і релігійні в загалі, католицкі в особенности. Як раз, артист, що стоїть на становищі католицкого світогляду, буде специфічно католицкі справи обрабляти в штуці з особливим замилуванем. Анальоґічно повинні служити церкві і прочі області природної культури, отже політична, суспільна і прочі.

Обмежати вплив католицької церкви лиш на уживане нею надприродних средств, значить розвивати звязь природного з надприродним порядком, значить еманципувати природні средства з під власти Бога, їх Сотворителя, значить перечити надприродне призначене людського рода. В природі чоловіка лежить се, що на неї треба ділати природними средствами, щоби її зробити вражливою на надприродні. Нераз твір штуки зможе викликати придусене релігійне почуванє, нераз добра книжка не конче релігійного змісту, причиняє ся до навернення. Хто відмавляє церкві права до таких природних средств, посередно перечить її наприродну задачу. Церков чиста, чисторелігійна, обмежена лиш на надприродну сферу средств, се лиш фікція, а не дійсна церков, яка може сповняти свою задачу. Церквою мусить пересякнути ціла культура.

В різних часах і в різних територіях послуговує ся церков ріжними средствами, їм властивими. В середних віках уживала церков таких средств, які той час собі витворив, отже опирала ся о дїсарство і фєвдалїзм. В інших периодах може церков оперти ся о інші стани, які до реалїзованя церковного світогляду суть найспосібніші. Не значить то, що церков опираючи ся лиш о одну верству, робить тим самим кривду другим. Церков може послуговувати ся лиш средствами, що не суть морально злими, а з поміж таких вибирає найвідповіднійші до своєї ціли. Які то мають бути, се вже треба полишити церкві, бо вона найлучше може знати, що для неї найвідповідійше. Рівнож не можна таких хвилевих уживаних средств уважати за щось з церквою нерозлучно звязаного. Такий ложний погляд є жерелом численних упереджень зглядом церкви. З другої сторони осуд, що належить до ества церкви, а що є лиш хвилевим і випадковим, також треба полишити церкві і насупротив її волї не „реформувати“ таких додатків. Церков вже знає сама, що треба заховати, а що відкинути, а субективний осуд реформаторів, все буде лиш особистим, отже непевним, або і ложним. От так для приміру. Реформатори радять, щоби церков закинула перестарілу на наші часи схоластику, а приняла новочасну систему філософії. Схоластика яко метод є — правда — чимсь в церкві випадковим, виробленим аж в середновічних школах. З него моглаби церков зрезігнувати. Чи то булоби корисне, се велике питанє. Але схоластика яко системи не може церк в відкинути, бож схоластика, се одінока система, на якій може раціонально опирати ся обявленє.

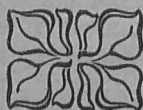
Відносини, після яких повинна уложити ся природна культура до надприродної церкви, то стисла звязь, як між душею а тілом. Культура повинна бути взагалі средством до надприродної ціли, повинна розвивати ся без грїха, повинна дати ся піднести церквою до надприродного порядку, повинна в часті і в якийсь специфічний, до обставин часу і місця приноровлений спосіб служити до оборони і ширеня світогляду католицької церкви. Культура церкві противна, ворожа, дальше культура секуляризована від впливу церкви, неповинна,

не може мати місця в християнсько-католицькій світогляді. Культуру церкви ворожу ширить противцерковний лібералізм, культуру від церкви незалежну намагає ся ширити модернізм. Але як лібералізм зівстав рішучо осуджений через Пія ІХ, тосамо стало ся з модернізмом через Пія Х. Ті папи вказали чистий, правдивий, консеквентно переведений надприродний світогляд християнсько-католицької церкви.

З того становища треба оцінювати всі явища сучасної культури. З того становища я вже представив в „Ниві“ цілий ряд питань про відношене католицької церкви до поодиноких проблем сучасної культури: церков а держава, церков а народна школа, церков а свобода університетів, церков а наука теології, церков а полове питанє. Обговорене інших питань прийде ще в пізнійших числах. Наперед прийде на чергу питанє про відношенє штуки і літератури до католицького конфесіоналізму. То питанє викликане на дневний порядок через вплив модернізму, тому передовсім займу ся тим явищем в найблизшій статі: „про ересь модернізму“.

А для всіх того рода конкретних питань, обговорених і маючих бути обговореними, засадничим введенем має послужати сей короткий „Начерк християнсько-католицького світогляду“.

о *Онуфрій Волянський.*

Д-р В. Щурат.

Свв. Іван Златоустий на Руси.

(Історично-літературний начерк)

В писанях Златоустого — по влучним спостереженням одного з нинішніх учених — християнська ідея здружила ся з княсичною красою вислову. Вони прозорі в своїй ясности, вони живі, сильні та щирі. Визначуєть ся в них розумне примінене риторики, а ще більше той благородний, висший конверзаційний тон, що мимохіть втягає слухача в духовий діялог з проповідником. За читанєм його писань все відчуваєть ся, що між ним і його слухачами панував колісь не лиш звязок уст і уший, але й близша комунікація очий з очима, серця з серцем. Все він уміє круг своїх думок згармонізувати з світоглядом і настроєм слухача, все вміє ритмікою оживленої бесіди захопити

його слух і серце, повести його душу до тайника віри, до мудрости писання, до глибокого змісту літургії і церковного року. А вже на кріпкім ґрунті віри він ворушить і запалює до святости життя, з'ображуючи прокляте гріха і божий суд, змальовуючи красу чесноти і справжнє людське достоїнство, оцінюючи спокій совісти і нагороду вічності, прославляючи найвищу любов, любов Бога ради його самого. Нерідко-ж його бесіда обертаєть ся в строге слідство найскритіших таємниць серця і совісти, якому слухачі піддають ся без всякої здержливости, поки, поконані правдою, не вибухнуть плачем жалю і не вдарять ся в груди, поки з оживленем дитини не стануть нараз притакувати бесідникови, що найприкрішу правду з'умів сказати гарно і захватно.

І не лиш артизм правдомовности був у Златоустого тою чарівною батугою, яка давала такт ударам народного серця. Живописуючи ідеали християнина, горожанина, семейника, він з незвичайною живостою входив у розбір відношеня своїх слухачів і до Церкви, і до духовних та світських властей, і до семії; вказував на недомагання кожної сфери своєї суспільности; не спускав з ока ні одной сторони життя в його позитивних і негативних проявах; словом був наскрізь народним проповідником.

Завдяки своїм прикметам писання Златоустого навіть по приписам устава грецької Церкви читали ся цілий рік, а в деякі празники — спеціально. Тим-то з найраньших часів вони входили в склад богослужебних книг, міней та численних збірників-антологій, які в перекладах на старославянську мову дають ся від часу учеників Кирила і Методія. В перекладах полудневої Славянщини вони приходили на Русь; на Русі від найдавніших часів їх переписувано, перероблювано і — дальше перекладано. Вказували б на те численні літописні згадки. В літописи по ипатському списку вже під роком 1037 читаєть ся про кн. Ярослава: „и собра писцѣ многы, и прѣкладаше отъ грѣкъ на словенъскый языкъ и писмя, и списаша многы книги, и списька, ними же поучають ся вѣрнии людье, и наслаждають ся учения божественаго гласа“. Пізнійше таких ініціаторів і меценатів літературного діла було по свідощтвам літописи більше — не лиш між князями але і між княгинями. Деякі з них, як, приміром, кн. Володимир Василькович, котрому много книг завдичує передовсім галицько-волинська земля, удостоїли ся навіть в літописи титулу великих книжників і філософів.

До найпопулярнійших збірок, у яких від XI—XV. в. виявляють ся на Русі писання Златоустого, належать численні Златоструї, Златоусти, Марґарити, та Ізмараґди. Великий Златоструй, який дійшов до нас з XII. в., походить з Болгарії. Опис його начеркнений вже в передмові: „Прологъ самого христолюбивого цѣсаря Симеона. Вся книги ветхыя и новыя, вѣнѣшныя и вѣнутръныя, благовѣрныи цѣ-

сарь Симеонъ божественааго писанія, испытавъ и всѣхъ учитель нравы и обычаа и мудрости разумѣвъ, сего блаженаго Іоана Златоустааго почудивъ ся словеснѣй мудрости и благодѣти святаго духа, и звѣкъ ему чести вся книги и избравъ вся словеса отъ всѣхъ его книгъ въ сїя едины сложи книги, яже прозывая Златоструя . . . вся духа святааго ученія, акы златными струями челоуѣкы сладкими рѣчьми спасенымъ показаніемъ отъ всякого грѣха омывая къ Богу приводить...“ Числить-же Златоструй 135 слів Златоустого, або — в інших рукописах — 80, між якими однак є 13 слів нових. Вибір їх майже вповні загально-морального характеру. Отже є там слова про терпінє, милостиню, покаянє, любов і дружбу, гордість і пиху, обжирство і пянство; є про лжефілософів і Платона; є врешті й такі, що довго тїшили ся на Руси незвичайною популярністю, як про злі жінки і про вихованє дїтий.

Вибором слів на цілий рік, або на час великого посту, часом лиш на цвїтну недїлю був збірник Златоуст. В найстаршій рукописи з XIII. в. визначаєть ся він інтересними віршованями прологами автора.

Як Златоструй і Златоуст, так по всїй імовірности і Маргарит повстав єще у полудневїй Славянщинї. В нїм є повторєня із Златоструя. До Ізмарагда з XIV. в. лиш в части входили писаня Златоустого, подїбно як і до рїзномордних збірників пізнійшого часу. Більше їх поміщало ся в Четъях-Минеях — 20 в мартівській з XI. в. (в Супрасльській рукописи) і 17 в майській з XII. в. (в рукописи Московськ. Успенськ. Собора, нинї Синодальної Вїблїотеки). Між словами Супр. рукописи є деякі знані также із глаголицького Клоцїяного кодекса XI. в.

Переписуванї на Руси збірники слів Златоустого тратили помалу свій первїсний характер. В Симеонівськїм Златострую змїнював ся розклад слів; їх скорочувано, парафразовано й доповнювано вставками. В одній такїй вставці з XI—XII. в. згадують ся вже „и русь, и кривичи, вятичи“. А в Златоустї руські переписчики поміщували навіть свої власні слова, в наслідок чого згодом слова Златоустого починають мїшати ся з словами руського походженя, тим більше, що руські автори взурували ся на писанях Златоустого; тим більше, що вони нерїдко й самі підшивали ся під авторїтетне імя. Та рївночасно з тим появляли ся й проби оригінальних укладів Златоуста. Теодосий Печерський наміряв зложити Златоуста Постного, а Кирило Турівський — Златоуста Цвїтного. Взором для них могло служити Учительне Евангелїє болг. еп. Константина, зложене зі слів Златоустого, подїбно як полуднево-славянськї Требники з автентичними і неавтентичними молитвами Златоустого безсумнїву послужили взором при складаню руських Требників.

Які з писань Златоустого найранше з грецького перекладено на Русі, не дасть ся означити докладно. Є лиш здогад, що такими руськими перекладами є антиохійські слова, зібрані в збірнику Андріатіс. Та про новий переклад писань Златоустого думали на Русі вже в XVI. в. Максимови Грекови належать виїмки з Толкованій Златоустого на Діяння і Послання апостольські; кв. Курбському — великий збірник слів п. з. Новый Маргаритъ. В часі розвитку друкарської штуки на Русі, серед повени всяких книг появляють ся і такі писання Златоустого, як Книга о священствѣ (у Львові, 1614), Бесѣды на посланія св. Ап. Павла (у Києві, 1623) і Бесѣды на Послання и дѣянія Апостольскія (у Києві, 1624). Замітно, що при справлюваню, перекладаню і печатаню писань Златоустого найбільше діяльні були вихованки львівської братської школи. Ставропигійське братство у Львові вже 1614. р. ладило видане Бесѣдъ — те саме, яке в десять літ пізнійше вийшло у Києві з під редакції Памви Беринди. В Ставропигійськім Архіві зберігаєть ся інтересне руське письмо кв. Михайла Корибута (діда польського короля Михайла Вишневецького), яке відносить ся до виданя Бесѣдъ: „Въ правдивой вѣрѣ и въ побожности кѣвѣтнущимъ паномъ братьѣ Львовского братства. Зѣ милости моее, и зычучи для науки розширенья межи народомъ нашимъ святыхъ книгъ Бесѣдъ Апостолескихъ яко найпрудшого зъ друку выистья, повѣрилъ есми за жаданьемъ Вашихъ Милостей, черезъ чернцовъ до мене посланыхъ (которые то е ми повѣдали, и жъ вже тыхъ книгъ скоригованье и вся готовность была), отправленья клейноту своего, певную на него сумму взяти позволивши. А теперь, знать, и экземпляра въ готовности не маешь, и мысли В. М. отъ той работы далеки. Теды оумыслѣнѣ священника своего отца Теодора посилаю до Васъ и прошу, отошлите ми Ваша Милость клейнотъ мой; а я на потомъ съ моею до той справы помощью не буду боронити ся. Пріязни Вашихъ Милостей при томъ отдаюся. Въ Вишневцу, дня 10 сентября, року 1614. В. М. зычливый пріятель и радъ служити, Михайль Корыбутъ княжа Вишневецкій, староста Овручскій властною рукою“. [Акты Зап. Росс., т. IV, № 188]. При київськім виданю Златоустових Бесѣдъ [1624 р.] крім Памви Беринди потрудили ся ще два вихованки львівської братської школи — архимандрит Києво-Печерського монастиря, Захарій Копистенський та Гавриіл Дорофіївч, про якого й пишеть ся в Предисловія: „Благодать Господня препода и възбуди православнаго и словеснѣйшаго мужа, кврѣ Гавріила Дороеевича, прімікірія Печерского и клирика церкви Львовскія, задаскала въ Еллиногреческомъ любомудрѣйшомъ и художномъ языцѣ, иже отъ Еллиногреческаго архітуду, въ Етопѣ изображеномъ, въ Славенскій языкъ, якоже зрите, разумнѣ и право преводе и преложи“.

Популярним писанням мимохіть, свідомо і несвідомо, підчинюєть ся талант руського проповідника. Вплив Златоустого даєть ся виказати вже в Поученіях Теодосія Печерського. В XII. в. Кирило Турівський так йому уляг, що його слова і підписувано іменем Златоустого. Бо-ж і присвоїв собі від него наш проповідник не лиш поетичний стиль з живим, драматичним діалогізмом, але й цілі гадки, приміром, в Словѣ о поученіи церковнѣмъ (в неділю 5 по Пасці), де жалуєть ся, що в церкву ходять не так охотно, як на пири — за медом і вином, а часом і за сріблом. В XIII. в. преділекція до зображань татарських погромів і представлювання їх як казний Божих — то також наслідоване Златоустого, замітне передовсім у Серапіона. Сучасником його міг бути і той відкритий недавно Соболевським білгородський єпископ Григорій Філософ, якого писаня — приміром, Поученіє поспомъ — так і приписувано Златоустому. [Изв. Имп. Ак. Н. Спб. 1907. т. XII, кн. I.] Велике число проповідий домонгольської доби являє сліди Стословца. Стословець же, що в анонімних копіях ширив ся на Руси від XI. в., а печатно оголошений був зіменем Патріярха Ієннадія в Маломъ Катехизисѣ 1645. р. — то рід катихизма, зложеного по наукам Златоустого. А пізнійше тогді, коли й релігійна полеміка послуговувала ся аргументами з писань Златоустого — міг же тогді вменшити ся вплив його на руську проповідь? Ні, він ріс заєдно, а уступивши в XVII—XVIII. в. на якийсь час місце впливам єзуїтської проповіді, скоро вернув до своєї давньої сили.

Не даром наш Теофан Прокопович навіть Москалям у своїм Духовномъ Регламентѣ приписував: „Долженъ всякъ проповѣдникъ имѣти у себя книги святаго Златоустаго и прилежно чести онаго; ибо такъ приобучится складать чистѣйшее и яснѣйшее слово, хотя и не будетъ Златоустовскому равное. А казнодѣшпекъ легкомысленныхъ, каковыя найпаче польскіе бывають, не чель бы“.

І в спорідненій з проповідництвом педагогічно-дидактичній літературі Златоустий був тим сонцем, довкола котрого довгі часи обертала ся руська земля. Уже близько 50 літ тому назад [в „Чтеніяхъ въ Имп. Общ. Ист. и Древн. Рос.“ Москва, 1861, кн. III.] Лавровський виказав, що в давній Руси аж до XVIII. в. панували неподільно два педагогічні прінципи — біблійний і златоустівський. Біблійний прінцип виражав ся в рецепті: „не щади жезла, учащай раны, сокруши ребра“. Змягченням його був златоустівський прінцип. Крім жезла він приписував сильнійше, ніж педагогія наших часів — передовсім сердечність і любов. Слова Златоустого о вихованю дітей переписують ся не лиш в давних Златоуструях, але і в збірниках XVI. в., а еще в другій половині XVII. в. остають взором для таких педагогів, як автор поученя для кн. Петра Мих. Черкаського — по міркованям Лавровського — вихованок Київської Академії. Їх довгочасній популярности дорівнує хиба популярність

Златоустового Слова о злыхъ женахъ (заного вже зі Зборника Святослава 1076. р.), або проповіді на Усікновеніє глави Предтечі і на Іродіяду, заной з рукописи XVI. в. під інтереснійшим заголовком: О женахъ злыхъ и самовластныхъ и язычныхъ и богобойныхъ. Інтереснійший то заголовок тому, бо вказує, що Златоустий мав не лиш слова погорди для женщины. Поруч осудженя злихъ женщинъ в його писаняхъ зустріти ся можна часто з словами поважання і справді поетичного одушевленя для женщины-підпори семі, подруги, матери і виховательки дітей. Як його обличене злої женщины лунає в нашім Словѣ Даниїла Заточника, так, здаєть ся знову, теплою його ніжнихъ, поетичнихъ висловів про добру женщину віє хиба з плачу Ярославни Слова о полку Игоревѣ.

(Дальше буде).

Сотер Ортинський

Божою Милостию і Святого Апостольского Престола. Благословеніємъ Епископа для Греко-католиків в Америці Всему греко-кат. Священству і Всім греко-кат. Вірним мир о Господі і Архидієрейске Благословеніє!

Возлюблені во Христі Братя!

Довго вижидав я терпеливо і приглядав ся спокійно роботі, яку розпочали деякі наші люди від хвилі появи нещасної булі на землі американській. З усіхъ сторін так від своїхъ як і від ворогівъ нашої Церкви і нашего народа домагано ся від мене, щоб я забрав слово в тій річі, однак я уперто мовчав і Бога молив: „Положи Господи, храненіє устомъ моимъ и дверь огражденія о устнахъ моихъ“. Дехто з нашихъ людей, розгніваний за моє мовчанє, вийшов настільки з рівноваги і так далеко призабув ся, що свого Владика назвав крутарем, зрадником, папскимъ запродавцем, айришскимъ закристіяном, поляком, мадяром і Бог зна чим. Я однак мовчав і Богу молив ся, щоби не поклав їм сего за гріх: „Не вѣдять бо что творять“. — За той час мовчаня слідив я пильно за причинами сеї лютоости так у нашихъ людей, як у нашихъ ворогівъ. І мені стало ясным, о що тут ходить. Вороги нашої Церкви і нашего народа лютують проти мене і висмівають, чернять та рівно з болотом мішають мене тому, бо в тім лежить їхъ особистий „бізнес“. Відні наші люди підступом заманені в ворожі сіти, не маючи і не знаючи, що роблять, попали в схизму, стали наймитами у чужихъ, а свою рідну матір, святу греко-кат. Церков покинули. Не зі злого серця они то вчинили, але таки з невіжества. Наколи-би они знали, яка то тяжка служба у схизматиків і яка то ганьба зра-

дити свою віру, свою Церков і свій нарід, они би того ніколи не зроби. Покійний о. Наумович, хочаби ратувати свій нарід від гнету польского в Галичині, удав ся на службу до схизматиків російских, та покинув для них свою віру, свою Церков, свою бесіду і свій рідний край, одним словом — все, що може бути найдорожшим чоловікови на світі. І щож за се отримав? Дали ему золотий ланцух, а на той ланцух пропняли нагороду і недовірчивість до Его особи. В Росії уважали Его за інтуза, а его настоятелі дивили ся кривим оком та всегда згори трактували як якого підлого наємника — так, що бідний старик, сивий як голуб, пожовк з гризоти і гіркими слезами заливав ся, пригадавши собі свою гр.-кат. Церков і своїх людей. — „Вертати назад встид мені — казав покійний недовго перед смертю“ а в схизмі жити — то радше живцем в гріб студений закопати. Тут така мертвота, така студінь, така невдячність — що годі мені довше видержати“. І бідний сей та нещасний чоловік в гризоті нагло зі світа зійшов в дорозі на Кавказ, беручи за собою на Суд Божий зломану потрійну присягу: яко греко-католика, яко священика і яко пароха. Воже — будь ему милосерний і не помяни гріха его „яко не в'їдяше, что творяше“. Так то оно всегда буває. Милійший в своїй хаті чорний кусник хліба, чим у неволі і запродањетві всілякі присмаки.

Наш руский нарід однак над тим не призастановив ся. Хтож ему мав сказати, що схизматики, стративши надію на свою успішну роботу в старім краю, вибрали ся добувати слави в Америці? Ми посміємо розпитати їх, скільки різних сект єсть в їх Церкві в старім краю — та чому то ті самі „істинно рускіє люде“ високопоставлені верховоди переходять на віру і на обряд латинський в Росії? І чомуж они не всілі зібрати до една всіх своїх православних та привязати до своєї Церкви але з так легким серцем дозволили переходити навіть на латинський обряд? Чому? Во ціла їх віра, то мертва колода, прибрана красно зверха, а в середині зігніла — на що тільки темний нарід дасть ся зловити — а учений чоловів ніколи. —

Написав до мене один з Ваших Отців, що єпископи айришські дуже радують ся сею буллею, понеже тепер наш греко-кат. нарід перейде в части на схизму, а в части пристане до айришів, а тим способом вірні сини греко католики згинуть з лиця землі — та настане вже раз спокій. Пуста се радієть латинських єпископів, марна надія схизматиків, а дуже безпідставна боязнь сего Отця. Греко-католицкий нарід не стоїть на булли, але на скалі Петровій, про яку сам Христос сказав: „Ты еси Петръ а на семь камені сосижду церковъ мою и врата Адова не одолѣють ей“. Слова Христові на віки не змінюють ся і ми во віки жити будемо, если на тій скалі Церков стояти буде. А що нарід руский не уступив і не уступить з тої святаї скали, хотяби не знати які вітри та громи на него валили ся, сего доказом і нинішня тяжка хвиля. Одиниці можуть відпасти веначе та полова розвіяна вітром, однак загал, се здорове зерно пше-

ниче, остане на гумні Христовім, остане в сьвятій коморі Небесного Господаря. Ми греко-кат. Русини незагинемо, а будемо жити на злість ворогам нашим, бо ми своє жите черпаємо з „істочника безсмертного“. А хотяйби нам Русинам приступ до него був дуже утруднений, хотяй други народи щасливіші від нас і бувають до него лекше припускані, то ми такої шйак не уступимо і не дамо ся ніколи відкинути, бо звзємо, що поза тим істочником нема иньшого жерела, яке би давало жите душі нашій. „Єдинъ бо Богъ, єдино крещеніє, єдина вѣра, єдина церковь“. — Ми не уступимо, бо маємо повне і цілковите право яко греко-католи належати до сего „безсмертного істочника“, котрий впливає зі скали Петрової і на весь сьвіт і на всі народи розливає ся. Ми поборимо всі перепони, які нам люди ставлять до сего істочника.

Булля нас не застрашає, бо она не єсть жадним догматом віри, а лишень звичайним розпорядженєм, яке ставить нам перепону людєку в приступі до „істочника жизни“. Та кожний з нас знає, що всяку перепону можна усунути або єї обійти, наколи тільки чоловік бажає щиро дістати-сь до своєї ціли. Котрий-же з нас не має тисячних перепон в щоденнім своїм житю, а тим більше в житю духовнім? — а прецінь по силам перемагає всі ті противности і йде наперед. Нещасний, а можу сказати дуже нерозумний сей чоловік, що напіткавши загороду на своїй стежці — стає перед нею і кричить, вередує, плаче, йойкає, руки ломить та всіх людей кличе на поміч, — підчас коли міг дуже легко через сю загороду як не перелізти, то єї обшнути. Такий чоловік стає сьмішним в очах розумних людей, котрі зваблені єго криком, глядять на єго непорадність. Се саме можна сказати і о виданій буллі та о деяких наших людях. Місто крику, йойканя та взиваня всіх живих тай навіть і мертвих з гробу до помочи, лучше було їм подумати спокійно хвилинку і роздивити ся, як би то можна сю перепону скинути а если вже не дасть ся, то як би найлекше єї обійти. Вулюби се діло розумне і не виставляйбисьмо себе самих на сьміх та на позорище перед цілим сьвітом. Ми гадали, що тим криком сьвіт заглушимо і Бог зна, чого докажемо, а то ми як стояли так і стоїмо під оплотом по середині дороги. Лучше ті роблять, що не кричать, а спокійно і розумно беруть ся за діло, подібно, як ті перші християни, що мовчки зносили гонєня, а в собі організували ся і зростали в силу, яка недовзі весь сьвіт поборола.

Та фактом неоспоримим єсть, що наші деякі люди як раз на ціле горло кричать і лютують на всіх і на вся, і туй туй що самого Христа не потягають до одвічальности за ту буллю. І о щож їм ходить? Чи може они злякали ся сеї буллі? Зовсім ніт! Во сей сьмілий і рішучий крик проти буллі вказує як раз, що єї не боять ся. О щож їм отже ходить? Чиж они і перед тим не знали що небіщик кардинал Ледуховский видав був в році 1892 для Америки заказ, що не вільно місіонарувати сьвя-

щеникам женатим? Де тогди були священники і нарід? Чому не протестували? Буля сей заказ лише передруковала і повторила. Кождий з нас знає, що єпископи тутешні від давна скаржили ся в Римі, що наше греко-кат. священство дає миропомазанє дітям, чого у них священник не може зробити. Цілий світ знав і всі наші Владики — думаю, що і ми знали, що Столиця Апостольська вже давно видала заказ миропомазани священникам восточного обряду для Італіо-Греків. Сей заказ буля лише передруковала. Чому-ж тогди восточне священство, весь восточний нарід і восточні Владики не запротестували, знаючи, що те саме може і нас спіткати, і в самій річи як раз спіткало?! Єпископи айришські стояли і стоять на тій почві, що всі католицькі народи в Америці мусять мати одноцільні права і просили Рим, щоби не давав иньшим обрядам осібних привілеїв, яких би Церков латиньска в Америці не мала. Сю просьбу айришських єпископів Рим угляднив і повторив в буллі священникам греко-католицьким заказ для Італіо-Греків що-до миропомазання. Не менше знали і знають ті люди, що єпископи американські всіма силами старають ся, щоби церкви наші були переписані на їх імя, яко на єпископів диєцезальних, після права синоду балтиморского, а буля тих прав не знесла, лише дозволила їх обійти на річ нашої місії. Знали рівнож ті люди, що латиняни завсїгди всілякими способами перетягали вірних нашого обряду на свій обряд і нічого не залишали, аби показати перед світом, що їх більша сила і виспі іх права, тому вже давно постарали ся, що такі розпорядженя що-до обрядів вийшли для бразилійських Русинів за кардинала Ледуховского, а сесі розпорядженя, нам давно знані, повторила буля.

І нема що сему дивовати ся, бо наші многі люди самі добровільно поприставали до латиньского обряду, а діти наші — як самі бачите — не радо учать ся по руски, забувають поволи свою церков, свій обряд — ідуть до латиньских костелів і пропадають скоро для нашого обряду.

Сю справу добре порозуміли латиньські єпископи і священники і тому постарали ся о таке розпорядженє для нас. Але тут відай більша вина тих, що за діти і школу руску зовсім не дбають, як тих, що дітий до себе пригортають. Хто за своє дбає і своє любить, той ніколи не покине своєї церкви і свого обряду та не піде до чужих.

Знали вкінци і люди, що єпископ греко-кат. приходить до Америки, а не має ані одної церкви, котраби назвала ся его церквою, не має ані мешканя, ані катедри, одним словом — нічого не має. Чомуж о се все не подбали ті люди та з гори не сотворили пляну, аби єпископ сейчас міг отворити диєцезію і стати на рівні з прочими єпископами Америки?

Буля на жаданє священства і народу і иньших осіб дає єпископа, але не маючи нічого иньшого під руками, дає єпископа з такою властію, яка єпископови без диєцезії після права церковного прислугує. А чомуж ті люди не заслали в свій

час письма до Риму, в котрім-би заподали, що: „Ми Русини греко-католики віддаємо в „trust“ нашому єпископови всі церкви з усіма приналежностями, котрих є тільки а тільки і в доказ сего урядового при нотареві підписуємо власноручно всі куратори і тростіси як і всі сьвященики, та просимо з тих церквей затвердити нам диецезію з осідком при сій або сій церкві. Жадасмо понадто, щоби всі церкви, записані на айришеских єпископів були переписані на нашого єпископа“. — Чому сего не зроблено? Кого-ж тут винувати: чи того єпископа, що не був в Америці і не думав о єпископстві; чи Рим, котрий і так не радо давав єпископа; чи тих, що много кричали а нічого позитивного не зробили? Але що тут говорити об тім, що зле стало ся, подивім ся радше, що діє ся тепер, то вирозуміємо, що оно інакше бути не могло іна будуче інакше не буде, доки люди здорово мислячі та любячі свій нарід і свою Церков, не возьмуть ся енергічно до діла; доки самі вірні сини греко-кат. церкви не скажуть собі: „Досить тої кирині, досить того посьміховиска людского, досить тої нерозумної колотнечі, нам треба діло покінчити“. Се наступить лишень тогди, як нарід зрозуміє ясно, чого его проводирі хочять, пишучи по газетях несотворені сплетні і баламути так, що бідний нарід вже зовсім негоден діла розібрати.

Вийшла папска булля в справі греко-кат. Церкви в Америці, — булля гірка, тяжка, понижаюча нас немилосерно. З нагоди сеї буллі — місто прийти до Владика та порадити ся, що робити, як ся застосувати і приймати пораду від Владика як від отця — сї люди зрадували ся тою буллею наче яким дорогим скарбом, сплеснули в долоні та далі всїдають на Владика огидними дописями в „Американськїм Русск. Вѣстнику“, неначе на якого злочинця або зрадника. — „Владика знав за буллію — він нас зрадив — народе, диви ся, ти повірив ему — та ще будеш за ту зраду так дорого платити....“ — Сипало ся на того Владика як змішка полова, а бідний нарід вірив тому наче в Євангеліє, що писав і до нині пишє „Американський Русскій Вѣстникъ“ та его схизматичкі похрестниці. Дійшло до того, що нарід бідний не знав і тепер ще не знає, чи слухати „самозванних єпископів“, котрі свої прикази видають в „Амер. Русск. Вѣстнику“, чи слухати сего єпископа, котрого іх Бог через власть церковну післав. Здавало ся, що аж тепер вже побідили єпископа і зробили ему кінець. — „Єпископ затаїв буллію перед народом і сьвящениками...“ на той темат писали без кінця і міри та сипали громами на єпископа, а схизматики пробудили ся гей-би зі сну і нуж замітати хату, бо будуть нові гості.

Всі хотіли знати, що Владика зробить з буллею і як ся оборонить, що він про ню не знав. Та Владика ані слова не писнув. Чому? Бо се діло зовсім природне. Ніхто не виходить з хижки на розмову, або на диспуту перед сьвіт, як на дворі буря, злива, шум вітру і лоскіт громів, але чекає, аж буря пере-

шалів. — Мені би ще і тепер не було відповідно забирати слово, та жаль мені бідного народу невинного, що его облесні приятелі викинули на туу шаругу і загнали в болото, з котрого сам вилізти не годен. Єдино за той нарід бідний, я нині забиратю голос і кажу явно перед цілим світом, що:

За таку буллю, яка вийшла з Риму для американських Русинів, я нічого не знав ні то в краю, ні в Римі, ні в Америці аж до хвилі, коли по місяцю вже мого побиту в Америці, завізвав мене Делегат Апостольский до себе і за про ню мені сказав. Розвідав ся я тільки приватно від Ректора рускої Колегії в Римі, що давне розпоряджене кардинала Ледуховского, дотичне миропомазаня, мають ввести в жите і проти сего вніс я протест. А що сю буллю уважав я за кривдячу нашу Церков і наш нарід, тому відразу запротестував я проти неї і не оголосив єї ні священьству ні народови.

Мені ся видить, що Владика нічо більше не міг зробити як се, що зробив. — Тота булля если кому, то самому Владиці найприкрийша, бо на кождім кроці она ему на заваді — а думаю, що ніхто мені не давби ся добровільно взяти, — наколи може свобідно ходити. Я був певний, що нарід і священьство стане на поміч свому Владиці так, як той сам Владика стане в обороні народа і священьства. Та стало ся якраз противно. — Я пляную, всіма силами висвободжене греко-кат. народу і священьства — а деякі священики і деякі світські люди плянують погибель Владиці, а з ним погибель греко-католицкої Церкви і погибель душ бідного народу. Що се єсть правдою, вистане сказати, що мене оскаржено о тоє, неначе-би я на силу видирав церкви латиньским епископам. А деж вапе лице на таку скаргу? Чи нарід сам одноголосно не крикнув, що ми хочемо віддати всі наші церкви рускому епископови? А до того чи забулисьте, мої дорогі, що Владика перед усіма сказав: „Записуйте церкви на кого хочете, тільки знайте, що церков доти не буде греко-католицкою, доки не буде мати своєї голови після прав церковних т. е. доки не буде належати під епископа“. Єслиж нарід заявив, що лишень на греко-католицкого епископа хоче записати, то голос сего народа повинен бути пошанований навіть через вас. І ви днесь скаржите епископа, що він приймає запис церквей, та накликуєте нарід: „Не дайте записати церквей своїх“. Чогож ви хочете? Єслиби я сказав: „Запишіть церкви на латиньских епископів“, то ви скажете людям, що епископ зрадник — хоче вас запродати латиньникам; если скажу: „Запишіть на свого епископа“, то ви заскаржите мене, що я іду проти латиньских епископів. — Чого-ж ви властиво хочете? — Бути независимим? Так, того ви хочете, та не єсмієте явно сего сказати, тільки бунтуєте бідний нарід, аби він тоту ганьбу на себе взяв, а ви щоби сказали: „Ми сему виноваті“. — Але чи така робота Божья і хосенна? чи з такою роботою будете могли легко умирати? чи здасьте рахунок на Суді Божім за утрату тільки душ побаламучених? — От над сим при-

застановить ся спокійно ви всі, що се лихо спричиняете. — Се може робити лишень чоловік без віри і чоловік, котрого совість заскорупіла і затвердла наче цемент під водою.

Судить же самі дотепер, мої добрі люди, що то за робота тих людей і до чого вона веде, — та чого они хотять? Чого хотять? Хотять, щоби греко-католицький єпископ зробив місце другому, а перед людьми закривають ся буллею. Та того не є спосіб на усуненє буллї, противно — если не стане руского єпископа, тогди якраз булля увійде в повне жите. — Єдиний спосіб, щоби булля стратила силу, єсть підпиране з усіх сил греко-католицького єпископа, щоби він міг як найскорше сотворити дієцезію. Нерозумні люди накликають в газетах, що Владика, наколи не знав за буллію, а опісля довідав ся, повинен сейчас зрезигнувати. — Зрезигнувати не штука, то і леда дурень потрафить, але чи тим осягне ся ціль, до якої всі розумні чинники в нашій Церкві повинні стремити? Ніколи! — Ціль прецінь наша єсть утворене греко-католицької Церкви на землі американській і ставлене для неї прав і єрархії на будуче. Еслиж перший єпископ уступить задля буллї, бо єї перед тим не знав, а тепер дізнавши ся, зі страху перед нею утік, то другий вже буде добре буллію знати і на ню присягне; або если не схоче то того другого зовсім певно не буде. А що тогди з нашою Церквою? Хіба скажемо соої по руски: „Най буде як бувало“. Так можуть говорити люди, що не серце, а камінь у грудях мають, а місто совісти їдє фарисейску плекають. — Добрий син греко-католицької Церкви і добрий Русин не допустить ніколи до сего, щоби загрила ся наша Церков в Америці. Тому і Владика не злякне ся ані газет, ані перепон єму ставлених, ані чорнення, ані буллї, але буде всіма силами працювати над зорганізованем своєї Церкви в тім пересвідченю, що так сьвященство добре мисляче як і нарід вірний своєї Церкві стане при Владичі і вспільно буде боров ся.

Маю повне право сотворити для американської Руси дієцезію і в імені того права приймаю церкви в »trust« мій і моїх наслідників, а кождий вірний син греко-католицької Церкви має право і повинен в совісті допомочи до сего діла. Кождий, хто підпомагає Владичу в тім взнеслім ділі, благословенну роботу ділає і гідний єсть чести не тільки від Владики, але від всего греко-католицького народу на цілім сьвітї, — а кождий, хто спиняє і утрудняє сю роботу, єсть ворогом всеї греко-католицької Церкви та свого народу і заслугоє на погорду, не тільки тепер, але на всі історичні віки.

Владика не прийшов до Америки, щоби барашкувати — уживати — богатити ся — та народом крутити — але прийшов зробити свою повинність взглядом своєї Церкви і свого народу, і утвердити діло по воли Божій, і з чистою совістю стати на Суді Божім та здати рахунок зі своїх діл! — Сего Владика сьвідомий вповні, сею дорогою піде мимо всяких перепон!

Другий титул правний, ще важніший, єсть сей, що наша Церков мусить бути греко-католицкою Церквою, а не якоюсь незалежною, без голови, гірша чим церков найнижших сект розкольників. Ви ж знаєте чесні інквізитори моїх справ, що більшість наших церков стоїть як раз наче осиротілі діти без отця. Тож моїм обов'язком єсть, привести ті церкви на своє місце, і до того маю повне право, щоби ті церкви стали греко-католицкими, бо ж на те прийшов я до Америки. — Єслиж нарід ніяк не хотів і не хоче передати своїх церков на латинських єпископів, а хоче бути греко-католицким, то я на підставі права даного мені яко греко-католицькому єпископови — стоячому впрот під юрисдикцією найвищої Голови Церкви, Архидіакона Вселенського, приймаю сі церкви в свою опіку і стаю їм головою. Жаден єпископ не може бути противний тому, щоби я взяв в опіку сю церков, котра того бажає. Вони можуть перепони робити, кривим оком на се дивити ся, але не можуть права мені відобрати — стати головою церкви, котра до них не належить. — Інша річ єсть неохота єпископів — єсли-би яка була — а иньша річ право. Жаден єпископ не єсть моїм зверхником, ані я єго вікариєм, або — як ви взгїрдливо кажете: »єго закхристїяком«. — Я не єсмь слугою латинських єпископів, ані на них не працюю.

Прийшовши до Америки, я застав Русинів одних під латинськими єпископами враз з церквами і сьвящениками, других незалежними від латинських єпископів враз з церквами і сьвящениками, а третих мішаних т. є. таких, що нарід і церкви були незалежні, а сьвященик піддає ся під єпископа. Єпископи латинські мають юрисдикцію тільки над тими людьми, та над тими церквами і сьвящениками, котрі ся їм піддали, — над иньшими не мають жадної юрисдикції.

Коли я отже приходжу до Америки, то передомною стоїть подвійний огород: один, що прибрав собі за господаря і властителя достойника латинської Церкви, — а другий зовсім без господаря самому собі полишений, та до нікого не належачий.

Мене виславо до огорода, який мав прибраного собі господаря і властителя, та сказано мені, що »Ти маєш право там увійти, однак не без відомости господаря. — Господар має дати тобі ключі, отворити все; показати і позволити зробити порядки, а навіть може тобі все віддати в руки однак він все остає господарем, бо то єго огород. Се єсть право для дієцезального єпископа. — Я заглянув в сей огород за відомостию господаря і властителя — вийшов з него та сказав собі: »Не велике се діло той огород і немає що так розщібати над ним (24 церкви). — Але туй побіч стоїть иньший огород: опущений без господаря і властителя; широкий а запустілий. Вступаю в сей другий огород, розглядаю ся по нім, обходжу єго, та видаючи, що з него будуть люди, беру єго під свій надзїр і опіку. Хто мені до сєго дав право? Се право єсть природне — се право назване в кодексі церковнім і цивільнім: »Jus primi occupantis« — (vidi »Summam Theologicam Noldin, II. Pars. § 372, de acquisitione Domini«).

Се право пливе з самого мого післанництва яко єпископа до Америки через найвишого зверхника. Єпископи латинські можуть дати мені власть і юрисдикцію тільки на тих, котрі суть їх підданими, а ніколи на тих, котрі до них не належать. — Єслиж якого позискаю, що до нікого не належал, то я собі его позискав, не другому — він до мене належить, тим більше, що ті мною позискані, ніяк до иньшого не хотіли і не хотять належати.

А тепер розумієте, яким правом греко-католицький єпископ бере церкви до нікого не належачі під свою опіку і на себе переписує? На підставі права так натурального, як цивільного і церковного. — Зважте понадто, чесні інквізитори моїх прав, що я не єсьм невільником і можу навіть яко звичайний чоловік, не тільки яко єпископ прийняти »дарунок« від людей які хотять і можуть мене чим обдарити. Та до того дарунку ніхто права не має, лишень ті, котрі дарують, а опісля сей котрому подаровано. А що навіть сей мотив дає мені повне право до посідання независимих церковей, то позвольте прочитати собі трактат: *de contractibus unilateralibus, Art. I, § 538. »De donatione«*.

Возлюблені Братя мої, священники і ти дорогий руский народе та всі сини греко-католицької Церкви! От се торжественно заявляю вам, що я яко греко-католицький єпископ для народу руского і иньшої народности того самого обряду, всіх сил доложу, аби права нашої Церкви забезпечити і оборонити, Вас же всіх звизаю до помочи і розумної та витревалой праці! Не лякайте ся жадних трудностей ані борби! Борба жите дає, а борба за правдиве добро народу і Церкви сьвятої честь приносить кождому чоловікові! Не вагайте ся виступити явно до сеї борби проти нелюдської кліки, яка свої личні інтереса переносить понад добро загальне і добиває ся до сего способами так нечесними, на які чоловік характерний здобути ся не годен! Не опускайте рук, не тратьте охоти до праці, бож знайте »всяке дїло благо трудомъ снискается!« Зберіться разом, подумайте о способі праці хосенної, о способі чеснім поборюваня ворогів нашої Церкви і народа — та загрівши себе взаімно до праці, зачніть єї о Господі! Маска Христова сильнійша, чим всі темні забіги синів лукавства. Розтолкуйте ясно, мої дорогі Отці, своєму народови всі крутарства сих людей так, як я їх потолкував, та разом з народом відкиньте на бік сих непростених опікунів, які на ганьбу і встид собі і нам обняли роллю самозванних єпископів! Будьте певні, що Владика все зробив зі своєї сторони способом відповідаючим его гідности, аби булля не була перепною до красеного розвою нашої Церкви! Висказ одного з Отців в »Амер. Русск. Вѣстнику«, що они жадають, аби один став за всіх а всі за одного, єсть прекрасний, тільки они якраз того не зробили і ніколи не зроблять. Се видне і ясне з їх дотеперішого поступованя Се єсть можливе тільки у тих людей, котрі правдою живуть і дорогами простими ходять. Се тільки можуть зробити ті Отці, котрі знають, що всяка власть »отъ Бога происходить«, та котрі свого Владика, Церков свою і народ свій сердечно люблять. Я прошу Вас всіх, Божих слуг, моїх Братів, щобисьте

прислали на мої руки осуд поступованя сих людей, щоби я знавчи солідаризуєте ся з такою роботою і що гадаєте в тій справі дальше робити.

Знайте в кінці, мої дорогі Братя, що усі Церкви винні зістати греко-католицькі, тому постарайте ся, аби мали свою голову.

А ти, мій любий народе, дивись перед себе осторожно, куди йдеш, та забудь, що треба умирати і стати на Суд Божий та здати рахунок з кожного діла і кожного слова! Не дай ся, бідний мій Брате баламутити нікому, тільки май перед очима закон Божий і Христа розпязтого, котрий скаже тобі де правда, а де фалш. Він перейшов тяжку тернисту дорогу і дуже много витерпів від фарисеїв, закладаючи свою сьвяту Церков. Не забудь і на се, що першхристияни стільки ся натерпіли від поган і ерегиків, а не дали ся відірвати від своєї Церкви і своїх учителів, яких їх Христос післав. Не дивуйте ся, що Вані Владика стільки терпить і его так несправедливо понижають та називають «авантурником», бож прецінь такими словами називали Христа: «Онъ розвращаетъ люди» — і «аще не бы былъ сей злодѣй, не выхомъ предали его тебѣ». Єслиж Христа найсьвятїйшого так визивали, то чоуж ся дивувати, що з Вашим Владикою, слугою Христа, так ся обходять. Написано єсть в Письмі сьвятім: «Нѣсть рабъ болїй Господа своего». Не може бути слуга висший понад пана свого. Терпїне не єсть ганьбою для мене, але знаком, що їду дорогою Христа і тоє мене ратує. Тільки Вам наказую, дорогі Дїти і закликаю Вас Богом живим, не дайте ся застрашити ані баламутити. Тих людей не много, але они ся Вами покривають і страшать иньших так, як би Ви їх слухали і за ними ішли. — Не дайте згнѣбити себе і Вашого «Соединенїя», котрє стоїть на статутах церковних, а в них виразно написано, що: «Его органъ т. е. Амер. Русскїй Вѣстникъ» не смїє виступити проти Церкви і власти духовної а тим більше проти єпископа Вашого. Та Ваш председа главный і урядники «Соединенїя» поганьблене, бо з того виходило би, що всі члени „Соединенїя» суть проти власти церковної і пішли на таку безбожну дорогу, як їх преводителї, а се зовсім неправда. Члени суть добрі і чесні а уряд не «знаеть что творить». Скиньте ганьбу зі себе, бо вже досить крутарства! Покажїть, що Ви сини греко-католицької Церкви, та, що в рїчах церковних не має Вам права розказувати перший лїнший простий чоловік, може і не пашого обряду, наче який єпископ, але що Ви в церкві маєте свою власть духовну! Церков прецінь не сальон і ми єще так низько не упали! Таж того нїгде на сьвітї нема, навіть між дикими людьми, щоби поневїряти власть духовну, а слухати когось, що до сего нїяк не дорїс. Они ведуть «Соединенїє» до схизми явної і тим знищать так красну інституцію, тож прошу Вас, мої Братя зі «Соединенїя», котрі належите до греко-католицької Церкви та хочити єї бути вірними синами здїлайте се, що слїдує:

1. Зробїть деякий порядок з ними всіма, що місто пильновати справ «Соединенїя» бавлять ся в єпископів та на всіх членів «Соединенїя» ганьбу стягають перед цілим сьвітом: і нарїд баламутять і Церков нашу загирають.

2. Всі вірні сини гр.-кат. Церкви, котрі належать до »Соединенія«, нехай ся зберуть разом на мітинґ, а прочитавши добре сей наш лист, нехай мені напишуть, чи хотять слухати тих независимих, безбожних проводирів від »Американського Русского Вѣстника«, чи хотять стояти при своїм Владиці і спільно з ним працювати для добра Церкви нашої сьвятої і віри нашої і народу нашого?

3. Нехай всі вірні сини гр.-кат. Церкви, котрі належать до »Соединенія«, збирають ся на мітинґ разом і прочитавши наш сей лист добре і докладно, нехай напишуть до редакції »Американського Русского Вѣстника« і его урядників, що если не перестане писати проти власти церковної і бурити та колотити наріц, а ціле »Соединеніє« на сьміх виставляти, то нехай більше не посилає Вам підписаним свого »Амер. Русского Вѣстника« бо его не будете читати.

4. Всі вірні сини гр.-кат. Церкви, до якого небудь они Братства належать, мають ся постарати, щоби їх церкви до місяця були упорядковані т. є. аби не стояли відорвані осібняком, як сироти без отця, але щоби мали свою голову...

Прочіє, Братія моя, помоліте ся і о мні недостойнім рабі Христовім і вспомяните мя пред престолом Всевишнього.

Писано в Філядельфії в день св. Теодосія, общих житій начальника, 11. януарія 1908.

† Сотер,
епископ.

Сей найновійший пастирський лист Преосьв. Сотера, написаний з нагоди звісної буллі, містимо для недостачі місця в скороченню, поминаючи ту часть листу, в якій Преосьв. відкриває перед очима своїх вірних інтриґанцкі сплетні, доноси до латинських епископів і угорского правительства і нестійні закиди своїх противників.

Ред.

До організації.

Богато пише ся про організацію духовенства в „Ниві“, богато про се пишуть ворожі нам часописи „Діло“, „Свобода“, страхають наріц якимсь клерикальним маревом, голосять, що осьось отворить ся клерикальна партія, представляють єї яко щось дуже погубного для народа, а в дійстности ні жадної клерикальної партії ні організації між духовенством нема, хоч крайний час нам з'організоватись, бо *periculum in mora...* Що

periculum in moга, що грозить велике нещастє і Церкві і духовенъству і народови, бо він опутаний „злыми духами“ дичіє, хочу доказати вражіннями, яких я зазнав на неодних зборах у себе в тернопільскім повіті так підчас тамторічної кампанії виборчої як і поза нею. Кажу виразно як і поза нею, бо міг би хто закинути, що нарід підчас кождих виборів розбурханий, не треба єго так строго судити. Був я на передвиборчих зборах в Тернополи, на котрих теперішний посол п. Остапчук мав вигосити кандидатуку промову. Не від річи буде сказати, що тернопільскій повіт належить піся загального осуду до найбільше просьвічених. Я пішов на ті збори ведений єдино цікавостію, були се збори радикальної партії. На салї заставем понад 300 людей і двох чи трох сьвящеників. На естраді коло президії було кількох руских соціялістів з Збаращини та повно елеганцко убраних жидів та жидівок. І чиж ті інтернаціонали жида, жидівки та кількох руских соціялістів мали би бути пріятелями і просьвітителями нашого народа, нодумав я собі? Розпочали ся збори. Забрав слово п. Остапчук, зачав від „попів“. Сказав, що духовенъство відносило ся всегда ворожо до поступу і свободи народа, що Церков палила на костирі тих, які виступали против суспільного ладу і боролись за свободу, згадав про інквізиції, про се, що і тепер „попи“ хотіли би тримати нарід в темноті, уважають за ворогів тих, що бажають добра народови і свободи. Нарід слухав тих нісенітниць видно з вдоволенем, бо приплескував бесідникови. Чиж се не periculum in moга, чиж не грозить нещастє Церкві, духовенъству а і самому народови, если він з вдоволенем приплескує антицерковну, „антипопівську“ промову? Гдеж єго релігійне вихованє, где любов до своєї Церкви, своїх душпастирів? Одєн з присутних сьвящеників підніє руку, просив о голоє, хотів видко цює спростувати. Голосу не дістав, лиш звернув на себе загальну увагу і стягнув ненависть. Хлопи-радикали кинулись на сьвященника, почали кричати: марш, забирай ся, хто тебе тут просив? Чув я і такі виклики: волю до жида піти як до попа, волю чорта побачити як попа! Кажуть, що наш нарід єсть дуже побожний. Якаж єго побожність, если він так легко дає ся потягати першому-лучшому вороговн Церкви, если приплескує неправду, если навіть не позволяє сьвященникови стати в оборонѣ Церкви? Якже плиткою мусить бути та побожність? А чомуж она так плиткою, хто винен тому, чи не ми самі часом? Вдармо ся в груди.. Тож організуємось, починаймо невсипущу працю, если не хочемо стратити цілковито ґрунту під ногами. Зволікати з організацією значить тільки, що добровільно уступати з поля битви і віддавати провід над народом в непокликані руки, позволяти ширити ся погубним кличам, наражати на небезпеченъство так душевне як дочасне добро повіреного нам народа! Але скаже дехто, годі було иньші вражіння винести з радикальних зборів, прецінь цілею радикалів, се борба з церквою і „попами“. І я тим потішив ся та незадовго пішов знова

на збори, но сим разом вже не на радикальні, навіть не на політичні, але на загальні збори філії „Просьвіти“ в Тернополі. Се інституція чисто просьвітна, не має з політикою нічого до діла. По краснім, економічним рефераті почала ся дискусія. Забрав слово оден съвщеник, великий патріот і народолюбець, та між иньшим звернув увагу на се, що добре було би начинати збори з Богом, себ то відправою Служби Божої в церкві. От і викликав вовка з ліса, підняв ся крик, а оден з присутних селян — тепер кандидує на посла а попирають его на зборах навіть декотрі съвщеники — почав піднесеним голосом кричати, що досить вже тих молебнів, акафістів, ми не прийшли слухати парастасів, але щоби научити ся чогось мудрого. Не вдало ся втихомирити народу, збори розбили ся і чиж не в *periculum in poга*, чи мало грозить нещастє Церкві, духовенству, народови, чиж нарід бунтований „злыми духами не дичіє? Чиж можемо ми спокійно придивлятьсь тому здичівю, не ставити тамі? Сеж вже не були збори радикалів, але націонал-демократів, до яких ми і себе причисляємо, значить, зло вкрадає ся в наші ряди а ми може і несвідомо нераз самі то зло попираємо. Маю на думці попиране і ширене між народом „Свободи“. Ся часонись під взглядом релігійних переконань, що так скажу, стоїть на рівні з „Громадским Голосом“, „Землею і Волею“ і т. п. Ріжниця заходить хіба в тактиці, що коли єї виступають явно против Церкви і духовенства, то „Свобода“ вміє масковатись і підступно вилирає з серця нашого народа найдорожший скарб-віру. Ми повинні рішучо зажадати зміни в редакціаню „Свободи“, або перестати уважати єї органом свого сторонництва та поборювати єї як найострійше. Скритий ворог далеко небезпечнійший як отвертий. „Свобода“ будучи в справах релігійних зовсім індеферентною, нераз навіть ворожою робить і нарід індеферентним, ворожим, тож не дивно, що він при першій лучшій нагоді вибухає... Душевний корм для нашого народа поки що мало критичного і мало освіченого повинен бути зовсім здоровий, дібраний. Висьміває „Свобода“ практики релігійні, висьміває їх і нарід, каже „Свобода“ не вірити всяким клерикалам, викидати з читалень „Основу“ „Народне Слово“, зачинає так думати і нарід. Наука учителя не йде в ліс, тому не дивно, що съвщеникивови годі нині вже навіть показоватись на якихсь зборах, селяне ганьблять съвщеників, не допускають їх до слова, виступають против них так остро (часом і через „ти“), аж лячно слухати. До чогож дійде, если сей погубний вплив з одної сторони явних ворогів Церкви соціалістів і радикалів, з другої сторони замаскованих ворогів обхопить весь нарід, що буде тоді з Церквою, що з духовенством? Крайний час призадумати ся нам над сим питанєм і чим скорше взятись до невсипущої праці, до організації! Ми съвщеники велика сила, але понеже нема в нас організації, кождий їде своєю дорогою — тож та сила має маленьке значіне, а стратить і то, если завчасу не опам'ятаємось... — о. П. Кр.

Всячина.

Торжество в честь св. Йоана Золотоустого в Римі.

В неділю з полудня, в день перенесеня мощей св. Йоана Золотоустого, виїхали ексцеленція Митрополит, кир Андрей, з Інсбрука до Риму, в ціли відсвяткованя тисяч пятьсотлітньої річницї смерти великого сего Святиого. Дня 10 лютого заїхали (зі мною) до руської колегії в Римі, де ректор о. Давида, прийняв нас дуже радо і сердечно. Дня 13 і 13 с. м. відбуло ся торжество.

Уладженєм торжества заняв ся спеціальний комітет під протекторатом кардинала Ваннутелія, а під проводом о. Лайсера, ректора грецької колегії в Римі. З поміж Русинів входив в склад комітету о. Давида. Цілю торжества було звеличане найбільшого Вчителя католицької церкви на Сході, того Вчителя, що стояв непохитно на догматично-моральній почві християнсько-католицької церкви, не уступав навіть перед царями, а з сивітським шіетизмом відносив ся до римського Епископа. Відсвятковане памяти такого мужа, мало на ціли зблизити до себе два великі світи католицької церкви, східну і западну, а дальше, посунути бодай о крок наперед ідею Христового кличу про одно стадо під одним пастирем. Ідею унії треба було зробити голоснійшою і симпатичнійшою на Сході.

Перед 8-ою годиною рано, в дни 12 с. м., в сам празник трех Святителів, заїхали Ексцеленція Митрополит разом з нами, зн. своїми пристоящими, до Ватикану. Посеред мальовничо прибраних Швайцарів перейшлисьмо до комплексу комнат ватиканської палати, де зібрали ся владики Сходу з своєю асистюю. В сикстинській каплиці, прикрашеній геніяльними образами кисти Михайла Ангела Буонаротїя, приоділи ся владики в святі одіжи. Під проводом хреста, перейшли всі з великим торжеством до беатифікаційної каплиці, в якій мала відсвятковати ся літургія.

Каплиця гарна, але замала на поміщене цілої публики що радаби бути на торжестві. Видано 3000 білетів вступу. Попит на білети був так великий, що ректор грецької колегії мав до розпорядимости 90 білетів, а отримав аж 4000 подань! Беатифікаційну каплицю і комнат, що до неї притикали, обсадила папська гвардия, а заняла публика, в єї рядах дипломатичне тіло при Ватикані і цвіт римського товариства.

Над великим престолом завішено високо в горі небозвід. Перед престолом поставлено намісні образи, бо цілий іконостас годі було поставити. За престолом, по лівім і правім боці, стояло підвисшене, яке заняв хор, зложений з питомців ріжних

колегій, між ними і руської. Перед престолом близько правої стіни каплиці (якщо лицем звернутися до престоло), уміщено сім місць для владик, що мали літургувати.

В середині засів Кирило VII., грецький патріарх антиохійско-александрійско-єрусалимської церкви, від него на право Ексселенція наш Митрополит, даліше архієпископи: Савоя з Байриту (Сирия), Йосиф Скіро з Неокесарії, єпископи: Гомсе з Киликії, Павло Скіро з Альбанії, Младинов з Салаята. За владиками засіло около вісьмох архимандритів, між ними Арсеній Пеллегріні з Гротта-Феррата, архимандрит греко-італьських Василян. Між пристоящими сьвященниками був з поміж Русинів о. Давида, а між дияконами о. Іванців, духовник руської колегії і я.

Перед іконостасом, по лівім боці каплиці, виставлено престол для папи. За тим престолом заняли місця патріархи: сирійський з Антиохії, латинський з Царгороду, деякі архієпископи, єпископи, опати і генерали чинів. Місця на ступінях престолоа призначені для папських асистентів. По обох сторонах каплиці, за папським престолом, уставлено сиджене для всіх кардиналів, що перебували в Римі. Явило ся їх двацять чотири. Прибув навіть секретар стану, кардинал Меррі де Валь.

Всі заняли свої місця і чекають. Горячкова нетерпеливість, пробиває ся з лиця. Всі очі звертають ся в сторону входу. Нараз дає ся чути звук музики, лунає грецький гимн. І знова залягла тишина. До каплиці внесено папу в лектиці. Сьвятійший Отець, одітий в білі ризи, з тиярою на голові. Всі приклякнули. Папа благословить. Хвиля торжественна, якої в житю не забуду. Відтак папа засів на своїм престолі.

Зачала ся Служба Божа св. Йоана Золотоустого в грецькім язиці. Хор сьпівав, диякони голосили ектенії архієреї з патріархом возгласи, а папа літургічні благословеня, розуміє ся, по грецьки. Ексселенція Митрополит мали в руках трикірїон. Оба входи на грецькій літургії не суть однак так величаві і торжественні, як на нашій архієрейській. По скінченій службі Божій відчитали наш Ексселенція по латиньски папський декрет, наділюючий присутних надзвичайними духовними добрами.*)

Другого дня, отже 13. лютого перед полуднем зібрав ся ювілейний комітет на публичній аудієнції в папи. Крім того явило ся певне число публіки, що зуміла дістати білети. За впливом Ексселенції і заходами о. Давида допущено і руських питомців з колегії і мене. В імени комітету виголосив кардинал Ваннутелі по італійськи промову, а сьвятійший Отець відчитав в тім язиці довше слово, і то голосом сильним і звучним.

*) Про то торжество помістили обширне справозданє між іншими римські дневники: *Corriere d' Italia*, з 13/II 1908 ч. 44; *L'Osservatore Romano* з 13 і 14/II 1908, ч. 37—38.

Слово то дуже замітне. Папа підніс красу грецького обряду заявляючи, що не допустить до єго випирани загорілими латинізаторами. Крім того величав св. Золотоустого. Відтак слідувало представлене поодиноких осіб. Експедиція представили мене папі. По уділеню апостольського благословення розійшли ся всі.

Попілудни 13. лютого відбула ся в палаті т. з. папської канцелярії, духовна академія в честь св. Іоана Золотоустого. Вступ був розуміє ся не так легкий, саля виповнила ся по береги. Перший ряд сиджень заняли церковні достойники: пять кардиналів і кількох єпископів. За ними заняли свої місця прочі гості. Нам дістало ся вигідне місце коло першого ряду при стіні. На естраді заняло місця десять представителів різних східних церков. В самій середині засів кардинал Ваннутелі, на право від него патріарх Кирило VIII, на ліво наш Митрополит. Дальше інші східні архієреї.

Програма концерту богата. Наперед відсьпівав хор грецьку пісню відтак виголосив Ваннутелі по італійски відчит про значіне св. Іоана Зл. По нім відповів патріарх коротко по французьки. Деклямація сирийської вірменської і латинської поезії в честь Святого, відсьпіване сирийської, вірменської і кілька грецьких пісень при звуках музики і концерт закінчив ся.

Так скінчило ся дводневе торжество в паміть тисячлітної річниці смерті св. Іоана Золотоустого. В серці християнсько-католицької церкви, в середині западного латиньства відсвятковано паміть східного Святого грецькою літургією і грецькими благословеннями вселенського Архієрея. Владики Сходу почули з уст голови церкви і єго кардинала слова признаня для східного обряду і заяву, що той обряд мусить позістати. Ті факти під деякими зглядами епохальні і свідчать про настрої ватиканських сфер зглядом Сходу. Ювілей св. Іоана Золотоустого в Римі зближив до себе оба обряди.

Особливого рода вначіне мають такі торжества для нашої, руської церкви. Наша церков з поміж всіх східно-католицьких найбільша, а стоїть на самій границі католицького латиньського, западу, а грецько-словянського, православного, Сходу. Сам Кирило VIII. назвав руську церков старшою сестрою, а всі, так латинники як і орієнтальці, оказували нашому Архієреєви особливше почитанє. І дійсно, лиш наша руська церков може і повинна стати центром, з якого виходилиби всі змаганя до унії церкви Східаої, особливо в Словянщині. Если наша церков, наше духовенство, наша віруюча суспільність не відповість своїй задачі, то стягне на себе тяжку відвічальність.

Вихісновуване церковної і теологічної культури католицького западу з єго догматично-філософськими струями в душі літургічно-правничої дисципліни Сходу, повинно витворити в нас питому церковно-теологічну культуру, що малаби в собі елементи Сходу і Западу. Наша церков повинна стати тереном, на яким мають сходити ся церковно-теологічні струї цілого

християнського світа. Наша церков мусть причинити ся до злуки православя з католицизмом, если не має стати злишною. Если наша церков приготуєть ся до тої задачі, виробить собі в тім напрямі заслуги для цілої церквн, тоді стане на таким становищі, якого не в силі захитати ніякі змаганя загорілих латинізаторів. Але конечно треба показати ділами, що руська церков є потрібна і мусть існувати!

В Римі, 14 лютого 1908.

О. Онуфрій Волянський.

Відозва в часі тисячпятьсот-літнього ювілею нашого св. Золотоустого Учителя. (В скороченю.) Найкрасшим памятником тисячпятьсот-літнього ювілею нашого Золотоустого Учителя, який враз з цілою католицкою і незлученою Церквою наш нарід тепер усюди торжественно обходить, буде тіснійша злука нашого руского народу і нашої Церкви з землею, яка видала сего проречистого Отця, з якою вяжуть ся спомини історії нашого відкуплення. Ся духовна злука зі св. Землею і взагалі наші взаємини з християнским Сходом можуть тоді лишень мати тривке значіне і силу, коли будем мати власну церкву і власне пристановище у тій святій країні.

Як раз у теперішній хвилі завдяки заходам, опіці і Архієрейському благословеню Високопреосвященного Митрополита, підприймаєсь велике діло, до якого прикладаєм руки і просим Вл. Земляків о як найгорячіше поперте.

А сим ділом є побудованє нашої власної Церкви Рождества Ісуса Христа з монастирем наших Монахів Студитів, Сквилівської Лаври з під Львова, в Вефлеємі, місци приходу нашого Спасителя на нашу землю.

Як сам Ёго Ексцеленція, Наш Митрополит в поручаючім письмі висказуєсь, само провидіне Боже для довершеня сего важного, а трудного діла, посилає нам чоловіка найліпше обізнаного з справами Сходу.

А ним є: О. Петро Курі, гр.-катол. свьященик, парох Вефлеєму.

Вже від кількох літ працює для сеї справи. Самим своїм наставником, греко-катол. патріархою Кирилом, як найліпше і найгорячіше припоручений.

Надто сам о. П. Курі Грек-Мельхіт (мови матерної арабської), своєю особою представляє тих християн на Сході, що еще одні, яко греко-католики, того самого, що ми, обряду, під проводом свого патріярха, кількох архієпископів і єпископів, числом пару соттисяз душ вірно тримають ся Церкви католицкої.

Сам наш Високопреосвящений Митрополит зволив занятись сею справою. Тепер вона вже не личною і приватною справою або О. Курі, або дотичної парохіяльної Церкви Вефлеєму, але сталась справою нашою церковно-народною.

Тимто Ёго Ексцеленція Митрополит не лише підписаними членами комітету будови нашої церкви Рожд. Хр. в Вефлеємі згадане діло як найревнійше припоручає ласкавій жертволюбности

усього Нашого Духовенства і усіх вірних усіх своїх Епархій, але ще зарядив слідує:

Іменно згаданий О. П. Курі дістав дозволене лично разом з одним ще Братом Монахом Студитом Йоанном, заосмотрений поручаючим власноручним письмом Его Ексцеленції Митрополита збирати складки в поодиноких наших парохіях.

Тому ж і ми ще раз осміляємося се Боже діло для добра нашої Церкви, обряду і народу як найгорячіше припоручити, так жертволюбивости нашої львівської христ. громади, як особливо нашим землякам на провінції — особливо Впрдбн. ОО. Парохам і Вп. П. Учителям і усій місцевій інтелігенції по поодиноких закутках нашого краю.

О тім, що наші перші, рускі, ерусалимські паломники будуть вести перед в сім сьвятім ділі, найсильнійше нас переконує вже ними поданий примір і зложені жертви.

Евентуальні жертви просимо ласкаво надсилати на руки Настоятельства Студійської Лаври св. Антонія Печер. в Скнилові, п. Кульпарків.

Усі наші часописи просим о ласкаве повторене.

Барвіньский Олекс.,

ц. к. правительственный радник у Львові.

Др. Озаркевич Евг.,
директор Народ. Лічниці.

О. Др. Жук Йосиф,
ректор львів. дух. семінарії.

Др. Студинський К.,
ц. к. проф. університету.

Ревакович Титко,
ц. к. рад. суду кр. у Львові.

О. Фолис Йосиф,
посол до парл. і парох Скнилова.

Левинський Ів.,

ц. к. проф. політ.

Заячківський Тит,
радник двору.

О. Александер Стефанович,
катех. учит. семінарії.

О. Чапельський Ів.,
крил. Митроп. Кап.

Др. Федак Стефан,
адвокат красвий.

О. Курі Петро,
гр. кат. свьязц, Вифлеєму.

(Прим. Редак.) Єще не розвинула ся у нас ніяка акція в цілі довершення сего великого діла, а вже появились грабарі его — а наше »Діло«, помістивши повизшу відозву, уділило одному з них таки зараз в слідуєчім ч. голосу. Маємо на гадці новинку п. н. »Без бюджету«, якої автор явно виступає против наміреного діла; своєю аргументацією зраджує він повний брак розумів і байдужність для нашого редігійно-культурного житія его розвою. В тім переконаню, що сей брак, ся байдужність є его індивідуальною прикметою — лишасмо его в спокою, а поручаємо як найгорячіше повизшу »відозву« пам'яті нашої жертволюбивої духовної і свьіцкої інтелігенції і цілої рускої суспільности.

Ювілейне свято св. Йоана Златоуста в рус. дух. Семінари у Львові розпочало ся дня 9 лют. і тревало через три дні до 12 лют. включно.

Ювілей відсвятковано після слідууючої програми :

Д. 9. лют. Вечірня з літією.

Д. 10. лют. торжеств. Служба Б. (грецка) з проповідію; відправив і проповідав Впр. о. Прал.; Дольницький — по полудни Молебен.

Д. 11. лютого торж. Служба Б. (грецка) з проповідію; відправив Службу Б. о. П. Курі, мельхіт — проповідав о. Боцян; по полудни Вечірня з літією.

Д. 12. лют. торж. Службу Б. відправив Впр. о. Ректор Д-р. Й. Жук в сослуженю оо. настоятелів Семінара; Проповідав о. Д-р. К. Єрми, схимонах студитської Лаври. По полудни д. 12. лютого відбула ся Академія в честь св. Йоана Злат. устроена богословами-питомцями дух. Семінара.

На академію, крім хорів, зложили ся відчити: „Св. Йоан З. яко бесідник“ — богос. IV. р. Держирука, — „Ідеал святиченка в житю і письмах св. Йоан. З.“ — богос. IV. р. Содомора; — „Св. Йоан З. яко Доктор Евхаристії“ — богосл. II. р. Лемішук.

Відчити сі, під кождим зглядом старанно опрацьовані і виголошені, в найближшій часі вийдуть з друку і будуть розіслані П. Т. предплатникам „Ниви“.

Св. Іван Златоустий на Руси, істор. — літературний нарис Д-ра В. Щурата, відчитаний Впов. Автором на дух. Концерті в честь Святого в „Нар. Домі“ д. 14. лют. містимо в „Ниви“.

Для недостачі місця не можемо більше сказати про сей величавий дух. Концерт, на яким був присутний весь цвіт рускої льв. громади. Згадаємо лишень коротко, що всі точки програми, (інавг. слово о. Кр. Ів. Чапельського, відчит П. Д-ра В. Щурата, хори питомців дух. Сем. і учеників акад. гімн. — і деклямація уч. IV кл.) були знаменито оброблені і віддані, так, що битком заповнена саля „Нар. Дому“ по кождій точці програми лунала від грімких оплесків.

Пригадка. Тих Всч. Отців, котрим я розіслав „Вифлеемский вертеп“, а котрі до тепер ані не прислали гроший ані не звернули книжки, прощу о зворот книжки, зглядно о прислане належитости.

о. П. Штокалко
сотрудник в Буску.

Пригадуємо, що Загальні Збори Т-ва св. Ап. Павла відбудуть ся д. 5 марця по полудни в рус. дух. Семінари.

В справі сецес. фонду; поінформувавши ся докладно, подаємо до відомости довжникам сего фонду, що Тов. Р. А. Поміч є законним властителем сего фонду і тому довг належить сплачувати сему Товариству.

Ред.

Протест проти буллі підписаний 79 рускими амер. священиками доручив комітет трох священиків (оо. Горзовъ, Гануля, Стефанович) Ап. Делегатови в Вещінтоні дня 29. січня. Ап. Делегат висказав своє признание про діяльність Пр. Сотира взивав священицтво до згоди, зробив на комітет вражінє, що є дуже прихильно успособлений для руских справ в Америці.

О. О. Пристай доказує в 6. ч. Амер. „Свободи“, що булля мала на зряді і обовязує тільки тих Русинів гр. кат., котрі були і еще суть під айрискими єпископами а ніяк тих, що були від них независимі. Одні і другі просили Рим'о свого єпископа. „Рим вислухав просьби одних і других і посилає єпископа айриским гр. кат. до заряду, бо голову вже мали, а независимим т. є. руским гр. кат. яко голову, бо її ще не мали. Ми дістали єпископа лише для того, що ми не хотіли і не хочемо піддати ся жадному айрислому єпископови, отже дали нам власного яко голову. Ми неповинні нічим гризти ся, бо ми дістали голову самостійну, яка не може нами інакше радити як після прав восточної церкви і через сю голову стали ми такими самими гр. кат., як в старім краю.“

З нинішнім ч. „Ниви“ розсилаємо нашим П. Т. предплатникам 2 дальші аркуші „Розважань о терпінях Іс. Христа“ і „Пастирське посланє німецького єпископату з нагоди енцикліки про модернізм“. Через ошибку деякі з наших предплатників не отримали другого аркуша сегорічного „додатку“ проповідничого від ст. 17—32; просимо реклямовати. Просимо о вирівнанє залеглостий і відновленє предплати.

Адміністрація.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Про єресь модернізму. — Д-р. В. Щурат. — Св. Іван Златоустий на Русі. — Розумові основи християнства. — Де сидить схізма. — Лист з Америки. — Про виборах. — Всячина.

Про єресь модернізму.

I. Часть: *Гене́за модернізму і єго осудженє церквою.*

Спябує (виказ) 80. блудів противцерковного лібералізму виданий П'єм ІХ. дня 8. грудня 1864 р., осудив ліберальні погляди на релігію, науку, політику, які незгідні з світоглядом католицької Церкви. Ватиканський собор сформулован на четвертім торжественнім засіданю з дня 18. липня 1870 р., догмат про примат папи, а та обставина причинила єя до великого виклярованя поглядів та зміцнила і теоретично становище Апостольского Престола. Наслідком таких явищ лібералієм, що опинив ся поза церквою, стратив всяку надію на свій успіх, став єя для церкви нешкідливим. Але взяв єя на способи і приступив до підпольної роботи. Закинув на себе плащик католицизму, прийняв і сносіб говореня католицької теології, але під тою маскою скривав осуджені тези лібералізму. Се гене́за модернізму з єго різнородними формами.

Ліве крило модернізму, то євїдома і консеквентно переведена система засад новочасної, противхристиянської, противкатолицької філософії, приноврвлених в біблійній історії та єгзегезі, в історії церкви і догми, в культї і в дисциплїні церковній. То крило стало на точці засадничо церковному світогля-

дови противній. Правда, ні оден модерніст з того табору не поставив суцільної системи модернізму і переведеної консеквентно та всесторонно, але з більших або менших фрагментів, доставлених поодинокими скрайними модерністами, всестороння і суцільна система дасть ся уложити.

Праве крило модернізму приймає з лівого табору лиш деякі точки іменно такі, що не противлять ся догматичним рішенням церкви, але не суть згідні з її духом. Теоретично домагає ся той злагоджений модернізм або реформований католицизм, щоби церкву дала науці в загалі, а теології в особенности більше свободи і щоби допускала погляди, які не противлять ся догмі, але і не годять ся консеквенціям з догм витягненим. З практичного боку домагають ся реформ в церковнім життю, в аскезі, в заряді церкви, хотий церкву не признає за потрібне тих реформ переводити, визнає їх навіть на теперішній час шкідливими. Тим реформаторам бракує того, що св. Ігнатій називає „sentire cum ecclesia“. (Гл. С. Eberle, Des hl. Ignatius Regeln der kirchlichen Gesinnung, Flums, 1904). В практиці однак дуже тяжко перевести границю між лівими а правими модерністами і оба напрями нераз зливають ся в мрачний, замотаний центр.

Церкву просила, напоминала, грозила, нераз поміщувала твори модерністів на індекс. Нічо не помагало. Модернізм захожуваний протестантизмом і лібералізмом, підносило що раз сміліїше голову ставав чим раз бунтійшим, огортав що раз ширші круги, головно духовенства, аж став вкінці язвою, що грозить підотненем самих основ католицького світогляду. Ту вже церковний авторитет не міг мовчати. Неомильний вчитель обявленої правди виступив рішучо і енергічно. Пій Х., в своїй альокуції з дня 17. цвітня 1907, в декреті конгрегації інквізиції „Lamentabili sane exitu“, з 3. липня в своїй енцикліці „Pascendi Dominici gregis“ з 8. вересня, в своїм декреті з 18. падолиста „Motu proprio — Praeantia scripturae sacrae“ осудив 65 тез модернізму яко ересь, за якої придержуване ся наложив силою Апостольскої власти тяжкі церковні кари, іменно *excommunicatio latae sententiae summo Pontifici simpliciter reservata*. Крім того наказав папа строго, щоби усувати професорів і студентів теології заражених модернізмом. Папа викрив рака і наказав рішуче его витяте з здорового організму.

Епохальне папске рішення, викликало в теологічних кругах велике вражінє. Ліберальна, противкатолицька преса вийшла з перестарілими, а вічно відгріваними фразами про давленє папским деспотизмом свободної думки, про фанатичну ненависть церкви до новочасного поступу, затрубила на „культуркампф“ і визвала грімко до апостазії. Поважно годі брати ту прасу, бо вона не має понятя про церкву і її теологію, а цюлює лиш на сензацію. В неоднім „поважнім і світовім“ дневнику, появляла ся критика папских рішень ще перед оголошенєм тихже. Крім того, появляли ся всілякі фантастичні, часто безглузні, домисли

про авторів енцикліки, та і ціле заінтересоване скінчило ся. Пікантні історії і дипломатичні інтриги заняли шпальти часописий, а папські рішення перестали бути сенсацією дня. З того жерела черпав своє знане про селябує і енцикліку загал інтелігенція, не виключаючи і нашої.

Яко тип газетярської оцінки гл. A. I. Peters, *Die Neue freie Presse als Oberzensorin des Papstes Pius X.*, 2. A., Wien, 1907.

Фахові, теологічні, некатолицькі круги прийняли папські рішення відповідно до своїх принципів. Стови новочасної, протестантско-раціоналістичної теології, Гарнак, заявив, що з наукового становища не ма що про се і говорити. (*Theolog. Literaturzeitung*, 1908, № 1) Правда, наука, що закинула надприродний порядок, божество Христа і повагу вікової традиції, а на їх місце поставила плиткий натуралізм і короткозорий суб'єктивізм, наука, що за свою ціль признає ставити тисячі однодневих, натяганих але оригінальних гіпотез, така наука не може числити ся з селябуєм. Протестантско-віруючі теологічні круги, головно в Англії, а також і в Німеччині (*Evang. Kirchenblatt*, 1908, № 2), признали папі повну радію за єго осуд модернізму і т. з. „*voraussetzungslose Wissenschaft*“.

Католицькі теологічні круги прийняли з одушевленем і вдячностю сказівки Апостольської Столиці, як се доказують численні статі по фахових журналах. (Гл. „*Unsere Aufgabe*“, вступна статя з нагоди енцикліки, поміщена в *Katholik*, XXXVII, 1908, S. 1—11). Появили ся сейчас заяви солідарности з папою приміром зі сторони цілого єпископату Німеччини, вислано телеграми до Ватикану з подякою за рішення, приміром від теологічного виділу в Інсбруці, появили ся сей час коментарі до папських декретів

Невдоволені були лиш реформовані, ліберально-католицькі круги, що хотія з покликания теологічні, та більше однак образовані в літературі і новочасній філософії, чим в своїх фахових науках. Пала перетяв їм чулі зносини з протестантизмом та лібералізмом. Вони почали впливати свої жалі в ліберально-протестантських журналах і скаржити ся на нетерпеливість Риму взглядом новочасного духа. А вже бішеню лютостю закипіли властиві модерністи з лівого крила. Вони признали устами свого англійського провідника, Тиреля, конвертита і бывшего Бзуїта, що енцикліка, в подиву гідний спосіб, обізнана з цілою модерністичною літературою, та представила модернізм дуже ясно, консеквентно і об'єктивно. Лиш не подобав ся їм рішучий тон енцикліки, а головно відкинене нею модерністичних тез, зладили сейчас в Італії антиенцикліку, візвали на поміч всіх лібералів, що інтересують ся тою справою, з'організували ся, в Німеччині утворили якийсь „*Modernisten-Verlag*“, що має ширити модерністичні теорії. Закипіла завзята борба, посипали ся екскомуніки і суспензи. З одного боку католицька церква з єпископатом і папою на чолі, а з нею всі вірні теологичні і св'ященники,

з другого закамевілі модерністи, попирані матеріально і морально ворогами церкви. Борба потреває якийсь час. Ті модерністи, що уважали свої ідеї за средство позискання для церкви сучасної невіруючої суспільности, що ділали проте з благородного мотиву пізнають свої промахи і звертають з блудної дороги. Деякі вже і підчинилися церкві, відкликуючи свої блуди. Друга частина, що стоїть на засаді модернізму і признає его за свій світогляд, мусить відпасти від церкви. Так в церкві все було. Пригадаймо собі лиш на янсенієм з XVIII. в., а т. з. старокатолицизм з XIX. віка. На виділеню кукілю церков лиш зискає, в ній остає ся сама здорова пшениця.

В кождім случаю, енцикліка не є пороненим плодом, як се несмачно заявив Гарнак. Енцикліка є самим житєм і розвиває докола себе жите, є дорогосказом на шлях, по яким має поступати католицька теологія. З тою епохальною появою хочу познакомити читачів „Ниви“. Не думаю однак узасаднювати поглядів енцикліки ані виказувати недорічности модернізму, а тим менше подавати коментар до осуджених тез. Обмежу ся лиш на позитивне представлене модерністичної ереси, а кождий, бодай де що ознакомлений з системою християнсько-католицького світогляду, пізнасть сейчас, що католицизм а модернізм, то огонь і вода, то світло і темрява.

Для тих, що хочуть обширнійше пізнати цілу справу, подаю літературу, але лиш ту, яка появилася до кінця січня е. р., а яка була мені доступна. Обильнійшу літературу подає перший ліпший теологічно-бібліографічний журнал, ось приміром *Theologische Revue, Münster* (річно 20. чисел за 12 корон), який при кінці кожного числа подає біжучу літературу теологічних книжок, брошур і статей з журналів.

II. Часть: *Література про модернізм.*

I. Тексти.

1) *Acta Pii P. P. X. modernismi errores reprobantis, Oeniponte, 1907.* (cf. *Stimmen aus Maria Laach, 1908, LXXIV, S. 104*). Поданий текст папської альогуції, сияльбуса і енцикліки. Текст старанно виданий і заосмотрений добрим поділом, що улекшає зрозуміне при читаню. Видав Йос. Міллер, професор догматики в Інсбруді.

2) *Sacrae Romanae et Universae Inquisitionis decretum: Lamentabili sane exitu.* (в: *Stimmen M. L. 1907, LXXIII, S. 125—136*). Поданий текст самого сияльбуса в латиньскім і німецькім язиці і коротеньке его пояснене.

3) *Sacrae etc. Lamentabili.* (в: *Львівсько-архієпархіальних Відомостях, 1907, ч. 13, ст. 145—150*). Латиньський текст сияльбуса.

4) Pii P. P. X. Motu proprio praestantia Scripturae Sacrae. (в: Льв. архієперх. Відом., 1907, ч. 14, ст. 163—5). Текст послідного в справі модернізму декрету.

5) Das Motu proprio Pius X. (в: Der Katholik, 1908, XXXVII, S. 51—60). Текст з добрим поясненем і замітками про значіне декретів біблійної комісії.

II.) Коментарі до силябуса і его частий.

6) Ant. Michelitsch, der biblisch-dogmatische Syllabus Pius X. Graz, 1907, 2. A. Подані тексти всіх згаданих документів, письмо префекта конгрегації Індексу кардинала Штайнгубера до редакції модерністичного журналу Rinnovamento, голоси єпископів про модерніем, протест модерністів і їх антиєнцикліка, погляди Маєнберга і Гертлінга про той рух. Пояснює зі становища догматичного.

7) Franz Heiner, Der neue Syllabus Pius X. dargestellt u. kommentiert, Mainz, 1907. (cf. Innsbr. Zeitschrift für kathol. Theologie, XXXII, 1908, S. 183—7). Є то обширне пояснене і узаasadнене силябуса зі становища канонічного права.

8) Jul. Bessmer, Der Glaubensgehorsam. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, 361—374, 501—516). Є то коротке а ядерне пояснене 1—8-ої тези, осудженої силябусом, про компетенцію церкви на біблійні студії.

9) Jul. Bessmer, Gottes Wort. (в: Stimmen M. L., 1908, LXXIV, S. 58—79). Коротке пояснене 9—19-ої тези силябуса, в яких осуджені засади модерністичної ерзезези, про інспірацію і історичність св. письма. По черзі буде виходити пояснене прочих тез.

III.) Про представлене модернізму.

10) Was die Stunde heischt. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, S. 137—152; cf. Die Kölnische Volkszeitung gegen Stimmen M. L., ibidem S. 357—360) Малює загальне положенє католицкої церкви в Німеччині, небезпечність грозяче єї зі сторони модернізму і незгоду в нутрі католиків.

11) Alex. Baumgartner, Fogazzaros neuer Roman „Der Heilige“. (в: Stimmen M. L., 1906, LXX, S. 191—215; cf. Ein Hochlandsecho, ibidem, LXXI, S. 238—240; Innsbr. Zeitschr. XXX, 1906, S. 193—6). Подає змаганя модернізму до реформи в церковній дисципліні.

12) Papst Pius X. über den modernen Kulturkatholizismus. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXII, 477—488). Представлені нацрями, до яких відносить ся папска альюкуція з цвїтня.

13) Jul. Bessmer, Der neue Syllabus. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, S. 245—262). Виказує гоговні жерела модернізму, впливаючі з психології модерністів: безкритичність взглядом

раціоналізму, гіперкритицизм насупротив традиції і авторитету церкви.

14) Н. J. Cladder, Die Enzyklika Pascendi u. der Modernismus. (в: Stimmen M. L., 1908, LXXIV, S. 1—8). Викдзує філософські засади модернізму і їх залежність від Канта та модерністично-теологічні теорії, впливаючі з тої філософії і залежні від раціоналізму ліберальних протестантів.

15) М. Н. Hiptmair, Die Enzyklika Pascendi. (в: Linzer Theol. — praktische Quartalschrift, LXI, 1908, S. 177—186) Про філософську підставу модернізму, про ліберально-католицьке „Krausgesellschaft“, про модернізм в Англії (Тирель, Вілліамс).

16) J. Pawelski, Katolicyzm a modernizm. (Przegląd powszechny, XXV, 1908, str. 6—20). Є то введене до цілої серії розправ, які займають ся обговорюванем філософії, теології, критики і егізерези модернізму. Розправа про філософію модернізму вже появилася п. з.:

17) Klimke, Agnostycyzm, (Przegląd l. с. 52—71). Модернієм в польській літературі появилася в брошурі Мар. Здзеховского п. з. „Pestis perniciosissima — o współczesnych kierunkach myśli katolickiej“. Автор стоїть на становищі модерністичної, французької апологетики, що хоче черпати аргументи не з розуму, а з почування. Ант. Шех (псевдомім Болеслава Вислоуха) виступив в ряді брошурок з своїми модерністичними проєктами реформи церковної дисципліни. Про ті справи гл. дотичні числа Przegląd-у з минулого року (1907).

18) Jos. Müller, Die Verurteilung des Modernismus durch Pius X. (в: Innsbr. Zeitschr. für kash. Theol., XXXII, 1908, S. 100—114). Подані загальні черти філософії, віри, теології, історії, апологетики і дисципліни модернізму, его представителі і залежність їх від Канта.

19) K. Pfistermeister, Was ist der Modernismus? Innsbruck, 1908. Популярна брошура.

20) A. M. (eynberg), Rückwärtsblickend vorwärts schauen! (в: Schweizerische Kirchenzeitung, Luzern, 1908, № 3 squ.) Популярно і гарним стилем виложені засади католицької науки, загроженої ересю модернізму.

21) A. Meyenberg, Reine Lehre über den Modernismus. (в: Apologet. Rundschau, III, 1907, S. 9—16). Чудові гадки в афористично-гомлетичній формі.

22) J. Kraener, Der Modernismus, eine Verbreitung u. seine Methode. (в: Apol. Rundschau, l. с. 49—55). Про зміст говорить сам заголовок.

23) L. Hugo, Moderne Bibelwissenschaft u. kirchliches Lehramt. (в: Apol. Rdsch. l. с. 56—62).

24) M. Abfalter, Der neue Syllabus und die hl. schrift. (в: Kathol. Kirchenzeitung, Salzburg, 1907, S. 467—470).

IV). Про прийняте папських декретів: прихильне в англійкань-ській церкві (гл. Schweiz. Kirchenzt., 1908, S. 53—5); прихильне через німецьких єпископів (гл. Kath. Kirchenzt. 1907, S. 675—6; 1908, S. 9—10); прихильне через загал німецьких, світських католиків (гл. K. Kzt., 07, 627—631); вороже через модерністів (гл. K. Kzt., 07, 619—620; 623; 1908, 15; Innsbr. Zeitschr., 1908, S. 187); вороже через лібералів (гл. K. Kzt. 1907, S. 631; 1908 № 4); про накручуване енцикліки модерністами (гл. Bellesheim, Kardinal Newnam und die Modernisten. Katholik, 1908, S. 67—71).

V). Про узасаднюване тих точок католицької науки, що їх оспорюють модерністи гл. знамениті розвідки: Christ. Pesch, Theologische Zeitfragen, vier Folgen, Freiburg Br., 1900—1908. Про церковний авторитет а свободу і поступ теології, схоластичну а модерністичну апольоґетику, науку про інспірацію св. письма, про доґми і їх історію. Ціна 4. випусків тих, вельми для теолоґа і в загалі інтелігентної людини, інтересних розвідок, стоїть около 11. корон.

III. Часть: *Засади модернізму і его система.*

В своїй альокуції в цвітні с. р заявив Пій X., що католицькій церкві грозить більша небезпека зі сторони одвоґо нововиринаючого напруму, чим зі сторони гонителів церкви в Франції. Тим грізним напрямом е на гадку папи, ложна наука деяких католицьких теолоґів, що голосять любов без віри, подаючи се за католицький погляд. (Acta s. Sedis, 1907, 266—9). Сей осуд був звернений безпосередно против медиоляньської часописи „Rinnovamento“ і єї співробітників: Фоґацара (Fogazzaro), Тиреля (Tyrell), Гіґля (v. Hügel) і Мурі (Murri). Т. з. новий силабус з липня виповнив подрібно загальний начерк папської альокуції і уняв в цілість 65. тез, які внято з творів не лиш італійского, але і загальноєвропейского нового руху. Видана в вересні енцикліка, представила системаґично нову науку і осудила єї, яко засадничо противну науці католицької церкви. Енцикліка назвала осуджену ересь модернізмом. Слідуочий декрет, з падолиста, заявив, що осуджене модернізму е доґматичне. Всяка дискусія тепер скінчена. Roma locuta, causa finita! Жерело модернізму вийшло з Франції, розляло ся відтак по Італії, Авґлії (головно між конвертитами) менше по Німеччині, Сполучених державах північної Америки, Чехах (гл. Ein Blitzschlag aus Wiener Universität in die böhmische Moderne, Kath. Kirchenzt. 07. 403—6) і Польщі.

В самій Франції предтечею модернізму, був т. з. традиціоналізм. Француска революція і безвірна філософія віку „просвіти“, відчужили велике число інтелігенції від релігії та католицької церкви. Для привернення недовірок до віри, мала послужити нова система в філософії, т. з. традиціоналізм, якого

горячим апостолом був Делямне (De Lamennais). Після згаданої системи, розум одиниці не в силі пізнати релігійної правди, якої конечно потребує людська природа і почування, тому остає лиш одна дорога релігійного пізнання, дорога традиції народів, зглядно католицької церкви. Ту традицію треба прийняти актом віри, полишаючи розум зовсім на боці. Церков осудила ту систему, яко противну догматичному світоглядові католицької релігії, в яким розум вродженою собі силою може дійти до пізнання релігійної правди. Жерело традиціоналізму лежить в скептицизмі.

Від двадцяти літ видумують ся в Франції нові средства в ціли отвореня церкви достуду до недовірків. Таким средством є система т. з. новочасної апольоґетики, яка що до річи є лиш продовженем традиціоналізму. Традиційна, дотеперішна апольоґетика послуґує ся схолястичною філософією в ціли доказаня правдивости християнізму. Розумовими аргументами доказує існованє Бога, а історичними доказує факт вишнього обявленя Божого, в св. письмі і вочоловченю ся Бога, доказує дальше факт основаня Христом неомильної церкви з єї установами. Новочасна апольоґетика виходить з філософічного принципу, що розум, який так довго і так багато людей може держати в невірстві, не може бути спосібний до пізнання релігійної правди. Треба проте закинути зимний інтелектуалізм традиційної апольоґетики, а звернути ся у в нутро чоловіка, до его серця, его почуваня. Звідтам треба видобути аргументи на доказуванє правдивости релігії. Релігійна правда не має нічого спільного з розумом, з теорією, з наукою, вона обмежена на почуванє, на потреби практичного житя, на діланє. О скілько релігія є витвором і потребою серця, о скілько вона придатна і правдива. Релігійна правда належить до зовсім іншої сфери, чим правда науова, одна з другою не має нічо спільного, між ними неможлива ані гармонія ані дисгармонія.

Новочасна апольоґетика, то синтеза філософічної системи Канта (*reine und praktische Vernunft*), Комта (*Comte*, позитивізм) і Спенсера (агностицизм). Розум дістає повну автономію, наука відриває ся від віри, релігія зіпхнена в сферу почуваня. Представителі новоапольоґетичного напрямку, то: Оллі-Лапрун, Fonsegrive, Brunetiere, Laberthoniere, Blondel. Не всі з між них однаково консеквентні. Деякі, головно Брюнтер, прийняли новоапольоґетику лиш в дуже змодифікованій формі, і то не так, яко систему для себе, але радше яко средство, маюче на ціли звернути увагу недовірків на католицьку віру. Іntenції неодного з них були благородні, впливаючі з любови до церкви і людства, але средство було менше або більше схиблене. Вони промахнули ся!*)

Елменти спенсеріанізму, зложені в системі новочасної апольоґетики, творять єї еволюціоністичну прикмету. Сеєя еволю-

*) v. squ.

люція не обмежена однак на саму філософію, згідно її зужитковане в аполгогетиці, але перейшла в сферу позитивних, іменно історичних наук. Так повстав еволюціоністичний, історично-критичний погляд на св. Письмо, догми і церков. Головним представителем згаданого погляду, є Альфред Льоаси (Loisy), який під псевдонімом, Firmin, оголосив дві розвідки, „Revue de Clergé français (1900, XXI, 250 sq., XXII, 126 sq.) п. з. „L'idée de la révélation“ та „Les preuves et l'économie de l'révélation“. До того видав під власним іменем книжку, п. з. „L'Évangile et l'Église“, Paris, 1902. Льоаси приймив висліди раціоналістичної теології без основнійшої критики, в імя філософічної засади, що віра а наука лежать в двох, зовсім інших, сферах. Св. Письмо, Христос, церков з своїми догмами есенціонально інакше представляє ся в свѣтлі науки а віри, а однак погляди обоїх єуть правдиві, розуміє ся погляди науки правдивостию розуму, погляди віри правдивостию почування. Ті погляди церков осудила, яко незгідні з своєю наукою. Мимо того Льоаси викликав цілу школу. Houtin, Le Roy і прочі пішли за ним**).

Філософічно-аполгогетична та історично-критична система найновіших французских, католицких, авторів, походить з протестантско раціоналістичної теології і філософії в Німеччині. Кант і Шляєрмахер, Рітшль, Гарнак (історія догм) і Іліхер (біблія) мали і мають певний вплив на католицьку теологію в Німеччині. Німецька філософія першої половини ХІХ. століття, викликала була чимало ересей в католицькій догматиці Гермеса і Іінтера. Рішичі виступити Григорія ХVІ. і Пія ІХ., здавили той ліберально-католицький рух в німецькій теології так, що дуже мало лишило ся по нїм слідів. Від часу до часу появить ся на часочок афера та сейчас щезає.***) Тим сильнійше відбив ся той рух на католицькій теології в Франції.

*) P. Schanz, Ueber neue Versuche der Apologetik gegenüber dem Naturalismus und Spiritualismus, Regensburg, 1897; Chr. Pesch. Theol. Zeitfragen, Freiburg Br., 1900, S. 97—130.

**) Про нестійність історично-критичних поглядів Льоаси на біблію гл.: Leop. Fonck; Der Kampf um die Wahrheit der hl. Schrift, Innsbruck, 1905, S. 86—94; idem Die Parabeln des Herrn im Evangelium, 2 A., Innsbruck, 1904, passim; idem die Wunder des Herrn, I. J. 2. A., Innsbruck, 1907, passim; idem Leben u. Lehre Jesu in der neusten Literatur (Innsbr. Zeitsch. f. kath. Theol. XXVII. 1903. S. 320—2); idem Evangelium, Evolution u. Kirche (ibidem S. 491—2, 502—8, 684—701); Chr. Pesch, Theol. Zeitfragen, 1908, S. 41—67.

***) Пор. аферу Герм. Шеля, професора догматики. До літератури поданої про ту аферу в „Ниві“ 1907. ст. 649 пл. додаті: „Sreiben des hl. Vaters an Prälat „Commer“ (Kath. Kirchenzt. 07.406—7), „zum Fall Schell“ (ibd. 413—4), Schell u. Index“ (ibd. 443—5), „der hl. Vater u. Grabdenkmal zu Ehren Schells“ (ibd. 472—3), „Ein Wort zur Klärung“ (ibd. 475—7), „Missverständnis oder Missdeutung“ (ibd. 473—6), „Zu Schell-Commer Briefen“ (ibd. 486—7), „Erzbischof Teodorowicz nochmals über Affäre Schell“ (ibd. 575—6), Teodorowicz. Meine Antwort an Commer“ (ibd. 605—9, 613—6), „Die Bilanz im Streit um Schell u. den Index“ (ibd. 620—2); Chr. Pesch, Ende der Schellfrage (Stimmen M. L. 1907, LXXIII, S. 546—561.

Про раціоналістичну, німецьку, теологію, не ма що багато і говорити. В тій теології нема ніякого позитивного, загально признаного принципу, ані віякого авторитету, що клавби таму вибуялому суб'єктивісмови. Що раз то нова гіпотеза, одна менше стійна від другої. Св. Письмо, — після них — то зліплене нечислених фрагментів, часто мітольоґічних, не рідко і з розмислом фальшованих; Христос, то звичайний чоловік, що етично стояв трохи вище від жидів; церков, то чистолюдска установа. Доґми, тайни, то лиш витвори часу і підлягають неустанній зміні. Історичні факти доказують раціоналісти не історичними жерелами але філософічними системами, приймаючи приміром неможливість чуда, пророцтва, конечність еволюції. До того рода доказів, додають ще бистро вдумані, але дуже самовільні, історичним жерелам противні, гіпотези, пр. про се, як то святий писатель повинен був писати, еслиби він приписуваний єму традицією твір фактично написав Раціоналістичні теологи новочасного протестантизму, годять ся лиш в неґеції того, що подає історична традиція. Позитивного чогось, на щоби ся бодай більшість з поміж них годила, дотепер нічо не поставили.

Великий вплив на німецьку, раціоналістичну, теологію та на найновіший напрям одного крила католицької теології в Франції, має філософічна система Канта, звана критичним ідеалізмом чи критицизмом. Після Канта, який получив дві головні системи новочасної філософії, іменно емпіризм і раціоналізм, в одну систему, треба в кожній річи, або факті відріжнити два моменти: 1) суть, есенцію річи, ноуменон Ding an sich і 2) ті внішні прикмети, файномена, які підпадають під наші змисли. Розум не може пізнати річи самої в собі, бо єї есенція не доступна для змислів, а без змислових вражінь не ма пізнання. Про ество річи може метафізика лише догадувати ся, але метафізика не може бути знанем. Бог, душа, то ідеї, що перерастають пізнавательну силу людського розуму, ідеї до яких пізнання розум дійти не може. Феномена, значить то, що в кожній річи підпадає під змисли і викликує на них якась вражіне, можуть бути і суть предметом того, що ми називаємо знанем. Але ті феномена, ті внішні явища на річах чи в річах, то не є щось реальне, щось об'єктивне, щось правдиво існуюче. Наш розум має вроджені собі категорії, приміром категорію часу, простору, смаку, барви, форми і т. п. Підчас обсервації річи чи факту, розум, відповідно до якості вражінь відбиравих змислами, зачинає орудувати відповідаючими вражіням категоріями і витворює собі понятє дотичної річи чи факту. Понятє річи о такій а такій великості, формі, барві, не є узасаднене в самій річи, але є лиш суб'єктивним витвором розуму. Предметом науки суть файномена, значить явища, які розум собі уроює силою категорій. В системі Канта і стисла наука не має об'єктивної стійности.

Признає Кант, що людєка природа, людєке жите, потребує ідеї Бога, душі, несьмертьности. Коли потребує, то собі і витворить. Бог і душа є проте витвором т. з. практичного розуму (praktische Vernunft); ті ідеї однак насупротив критики, т. з. чистого розуму (reine Vernunft), не можуть остояти ся. В системі Канта, явища природи і факти історії, то субєктивний витвір чистого, вишного розуму; ідеї метафізики і релігії, то субєктивні витвори практичного, низшого розуму.

Кантіанїєм (новочасна філософія) противить ся засадничо томїзмови (схолястичній, християнській філософії) Томїєм признає реальність сьвіта, независиму від нашого розуму, признає можливість розуму пізнати реальний сьвіт, а через сьвіт і Бога. На томїємі стоїть католицька церков і єї теологія, на кантіанїємі протестантїєм і зависима від него найновїйша система деяких згаданих вже, католицьких теологів в Франції*).

Філософія Канта і прочі від неї зависимі системи, теологія рационалістів, новочасна апольогетика і історично-критичний метод Льюасїєвої школи, то чинники, що зложили ся на рух, осуджений церквою, яко вєрсь модернізму. Дещо про него, іменно про єго органи, була вже бесїда в „Ниві“ (1907, ст. 653—4).

(Дальше буде.)

Д-р В. Щурат.

Сьв. Іван Златоустий на Руси.

(Історично-літературний начерк)

(Коляць).

Єще інтереснїйше з огляду на залежність від Златоустого є з XII. в. вчене посланнє київського митрополита Никифора до в. кн. Володимира Мономаха. В перекладі з грецького на руське знає воно по відписям з XVI. в. (вид. в Вел. Чет.-Мин. під 31. августа, в Рус. Достопам. ч. 1). Тема його — навчанє о постї

*) Гл. „Kant“, Herders Konversationslexikon. 3. A., IV. B., 1303—5 S.; Kirchenlexikon, 2. A., VII. B., 60—98 S. „Thomas von Aquin“, ibidem VIII, 583—5; ibidem XI, 1626—1671. — Докладнїйше про філософічні системи гл. в мойї розвідці: „Про християнську філософію“ в Катоц. Сходї. 1906, ст. 241—255, 309—325. — Про томїємі гл. „Die Prinzipien der thomistischen Philosophie“ (ст. 453—461 твору п. з. „Das System der theol. Summe des hl. Thomas“, 2 A., Luzern, 1903).

и вь здержаніи чувствъ. Автор подрібно і по філософськи обговорює душевні прикмети, ум, чувства, та моральне відношенє між володарем і його дорадниками. Найзамітнішійше його порівнанє душі з городом: „градъ же естъ душа твоя, и тако потребиши изъ нея злые совѣтники, рекше лукавые помыслы... Та убо душа сѣдить вь главѣ, умъ имущи якоже свѣтлое око вь себѣ, и исполняющи все тѣло силою своею, якоже бо ты, княже, сѣдя здѣ вь сей своей земли, воеводами и слугами своими дѣйствуеши по всей земли, и самъ ты еси господинъ и князь; тако и душа по всему тѣлу дѣйствуетъ пятью слугъ своихъ, рекше пятью чувствіи: очима, слухомъ, обоняньемъ, еже естъ ноздрима, вкушеньемъ и осязаньемъ, еже еста рудѣ“. Дальше розріжнюєть ся в души три сили: словесне, яросне і желанне. Все розвиваєть ся згідно з популярними в середних віках поглядами грецької філософії, передовсім Платона. В посланії доси добавчувано схожість із Шестодневомъ Іоанна Екзарха, Толковою Палеею і ріжними писаннями збірників. А тим часом, щоб невідмінно переконатись, що Никифор взорував ся на писаню Златоустого, вистане прочитати видану Домініканцем Фр. Комбефі „золоту книгу“ (о тщеславіи и воскормленіи дѣтій): *Peri kevodoxias kai thlas dei tois yovetas anatrephon ta tekna* (в Парижі, 1656 р., по рукописи кард. Мацарена). Ціла наука вихованя виложена там на основі одного образа. Вихователь — то король, що управляє новим городом. Тим городом є душа дитини. Замість муру окружає єї тіло: замість 5 брам веде до неї 5 зміслів. Задачею вихователя не лиш мур оберігати, але пильнувати й брам, щоб не входили до города неждані гості, що могли-б горожан поповати. А тими горожанами в городі-душі є кріпость, мисль і ум (*Губьс, глнцїа, Лоуїубс* — яросне, желанне, словесне), що мешкають в серци, в печінці і мозку (як в Платоновім Тимей). Знаючи, що Никифор був Греком, не треба навіть істнованя руського перекладу того Златоустого слова для доказу, що він його знав. А хоч те слово довгий час зачислювано до „спурій“ (не приналежних Златоустому), то автентичність його сильвійше ніж Комбефі, а за ним Тільмон (*Mémoires, XI., Vened., 1732, ст. 398—400*) виказав те пер д-р С. Гайдахер (*Des hl. Joh. Chrysostomus Büchlein Ueber Hoffart und Kindererziehung, Freiburg i. Br. 1907*).

Та не конець на тім. Залежність Никифорового писаня від писань Златоустого є новим доказом того, що як з одного боку грецька новоплатонська філософія ішла до нас разом з книгами Івана Дамаскина, так з другого боку ширила ся вона з писаннями Златоустого. Слїди тої філософії є і в Слові о полку Ігоревім: в мысленномъ древѣ — древо Порфиріяново; в розріжнюваню крѣпости, мысли і ума — яросне, желанне і словесне Платона і Златоустого (знаві вже і з його слова против пияства і обжирства: О крѣпости и о разумѣ, где живеть вь человекѣ).

Виказавши переможний вплив писань Златоустого на староруське письменство у найважнійших його напрямках, здається, що зайвим було-б виказувати, як той вплив проникав життє і світогляд руського народа. Капля вижолоблює камінь. А тих кашель було без ліку. Та на один слід Златоустого впливу в нашім народнім житю бодай злегка мушу звернути увагу. В великій часті є ним наша співлюбивість — передовсім релігійна, церковна, громадська співлюбивість. В ріжних писанях, а головно в викладах псалмів (62, 140, 41) Златоустий говорить про силу піснї. Піснею — каже він — втихомирює мати свої діти; піснею подорожний дає собі розраду в дорозї, виноградар і моряк — при праці, жінчина — при кроснах. Псалми співати поручає він на всі дні без огляду на хриплий голос, на незнанє мелодїї, на старість. Бо до співаня піснї вистане чисте серце і сокрушена совість. Бо співанє піснї не звязанє ані з місцем ані з часом; бо псалми можна співати все і всюди — дома і на публичнім місци, в дорозї і в варштатї. (Dr. Fr. Leitner: Der Gottesdienstliche Volksgesang im jüdischen und christlichen Altertum, Freiburg i Br. 1906). Чи не вязеть ся з такою агітацією за піснею в великій мірі не лиш руська співлюбивість, але і замїтна на Русі від найдавнїйших часів популярність Псалтирї?

При загальній популярности і всестороннім впливі писань Златоустого на Русі було-б навіть намислиме, щоб тут не окружено його спеціальним култом. І справдї, такий культ Златоустого був на Русі, а найсильнїйше він проявив ся в галицько-волинськїм княжествї, де в XIII. в. найбільшим почитателем Златоустого був король Данило.

Лїтопись по Іпатському списку, яка під роком 1068 цїтує цїлий уступ зі Златоустуя, а під иньшими роками поодинокі ввиреченя Златоуста (н. пр. н. р 1111, 1200), нотує під р. 1254 — після оповїданя про свїтлї побїди Данила в Чехїї — таке: „И приде во градъ Холмъ съ чєстью и со славою, въ домъ Пречистоѣ, падъ поклонїся и прослави Бога о бывшемъ: не бѣ бо никоторый князь Рускый воевалъ землѣ Чѣшское; и видѣвъся со братомъ своимъ, и бысть въ радости велицѣ; и пребываше въ дому святаго Ивана, во городѣ Холмѣ, съ веселиемъ, славы Бога и Пречистую его Матерь и святаго Ивана Златоустаго“.

А під роком 1259 оповїдаєть ся в лїтописи про заснованє нової Данилової столицї — Холма: „Холмъ бо городъ сїце бысть созданъ: Божиимъ велєнемъ, Данилови бо князю во Володимѣрѣ, созда градъ Угорескъ (Угровескѣ) и постави во немъ пискупа. Яздящу же ему по полю и ловы дѣющу, и видѣ мѣсто красно и лѣсно на горѣ, обходящу округъ его полю, и вопроша тоземѣць: „како именуєть ся мѣсто се?“ Они же рекоша: „Холмъ ему имя естъ“. И возлюбивъ мѣсто то и помысли, да соживєть на немъ градець малъ; обѣща ся Богу и святаму Ивану Златоусту, да створить во имя его церковь“. Заложивши

город і побачивши „яко Богъ помощникъ ему и Іоанъ спѣшникъ (спѣшитель) ему есть“, Данило додержав обіту: „Созда же церковь святого Івана, красну и лѣпу; зданье еѣ сице бысть: комары 4, съ каждого угла преводъ, и стоянье ихъ на четырехъ головахъ чловѣцкихъ изваяно отъ нѣкоего хытрѣца; окна 3 украшена стекла Римьскими; входящи во олтарь стояста два столпа отъ цѣла каменї, и на нею комара, и высирь же вѣрхъ украшенъ звѣздами златыми на лазурѣ; внутрѣнии же еї помясть бѣ слить отъ мѣди и отъ олова чиста, яко блестяти ся яко зеркалу: двѣри же еї двоя украшены каменьемъ Галичькымъ бѣлымъ и зеленымъ Холмьскимъ, тесанымъ, изрыты некимъ хытрѣцемъ Авдьемъ, прилѣпы отъ всѣхъ шаровъ и злата, на преди ихъ же бѣ издѣланъ Спасъ, а на полунощныхъ святый Іванъ, яко же всимъ зрящимъ дивитися бѣ; украси же иконы, еже принесе ис Києва, каменьемъ драгимъ и бисеромъ и златомъ. Спаса и пречистое Богородицѣ, иже ему сестра Федора вда, из монастыря Федора иконы же принесе, изо Уручего Устрѣтенье, отъ отца его, диву подобны, яже погорѣша во церкви святого Івана, одинъ Михаилъ оста ся чудныхъ тѣхъ иконъ; и колоколы принесе ис Києва, другия ту сольбе: то все огонь попали“. Читаючи той подрѣбний опис церкви в Холмі, так і став перед очима те майстерське діло будівництва, різьбарства і малярства, якого краса мала дорівнувати пієтвзмови для Златоустого, покровителя города. Та на жалъ — „все огонь попали“.

З пізнійшихъ свѣдоцтв культу Івана Златоустого на Русї замѣтні хїба вірші і пісні, складані в честь йому. Клясичний взорець похвальної вірші читаєть ся в згаданій Книзѣ о священствѣ львівского друку з 1614. р. Єв тій вірші все, на що лиш могла здобути ся тогдїшня поезія. Златоустий прикрашений в нїй всіми найвишшими епітетами учителя і отца церкви. Він є і „языкомъ весьє злотистый“ і „разумомъ пломенистый“. Він — „око всея повшехной церкви ясное, незажмуреное позрєня и красное“. Він — „великій флярь церковный“ і „жродло водь живыхъ“ або „струмѣнь золотый“. Він вкінци:

„Солнце, подь всемъ солнцемъ церкве, найяснѣйшее,
И свѣтло, надь всемъ свѣтла неба, свѣтлѣйшее.

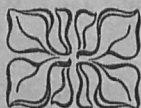
С темности и невѣдомости всехъ насъ выводить,
А до свѣтлости и почуваняся приводить“.

З пісень XVII—XVIII. в. посвяченихъ спеціяльно Златоустому остали ся і доси популярними завдяки Почаївському Боггласникови (1790. р.) дві. Обі вони подані з мельодиями в нотах. В одній з нихъ Златоустий названий „златокованною трубою“, і „свѣрѣлью пастирскою“ і „органомъ чуднымъ Духа святого“. Ангельське витанє його в небі виповнює зміст тої пісні. Вона зложена без сумніву в XVII. в., бо старший варіант єї званий вже з рукописи Имп. Ак. Наукъ 1729—1730 р. і з рукоп. збірника Вил. Пуб. Вібліотеки 1740. р. Друга пісня про Златоустого зложена на біографічну тему, бо й популярне було житє

Златоустого на Русі від найдавніших часів, по свідочтву літописи в Лаврентієвському списку і таких рукописей, як Вяземського з XVI. в. (№ 284). Автор тої біографічної пісні підписався на „краєгранесії“. Він звав ся Мишковський.

В виду того, що василіяньські видавці Богогласника, справляючи старші пісні, найчастійше нищили підписи на „краєгранесіях“, а підпис Мишковського є ненарушений, то належить припускати, що він зложив свою пісню в другій половині XVIII. в. та може й сам брав участь в редакціанню Богогласника.

Так за приміром руських артистів XIII. в. почили Златоустого продуктами своєї творчости й руські поети XVII—XVIII в.

Розумові основи християнства. *)

Дістелеології.

Против доказу фізико-телеологічного о істнованю Бога, котрий з прекрасного порядку і ладу в природі і з того, що кожда річ має свою ціль доводить, що існує Бог, замічають вільнодумці пр. Наескел в своїх „Dysteleologi-ях“, що в природі находять ся не лише очевидні, разячі несовершенности, але можна зауважити dysteleologi-і т. є. не одну річ, що єсть невідповідна, ба навіть без цілі, а в додатку не одно єсть прямо шкідливе — „фізичне зло“. То все має доказувати, що неможливо, щоби той світ походив від всемогучого, найсовереннішого і наймудрійшого сотворителя.

У відповіді на ті закиди приглянемо ся раціональним принципам тихже. I. Перший закид єсть: „Природа єсть повна несовершенностей. Богато в ній єсть такого що очевидно могло бути ліпше, а що найгірше, передовсім у чоловіка. Пр. конструкция пахвин єсть несовершена, за слаба, звідси так богато пропуклин; шкіра людська єсть занадто чутлива, звідси ріжні перестудження, око обсолютно не єсть досконалим оптичним знарядом і т. д. Ті всі недосконалости доказують, що природа на походить від безконечно мудрого і всемогучого сотворителя“.

Закид той, то не єсть ніяка нова правда. Люди давно знали о тім, що той світ міг бути ліпший і жаден з філзофів християньских не твердив, що той світ совершенний: а спеціально що до чоловіка, то вже наші предки знали о тім, що ті-

*) Гл. Bonifatius Korrespondenz II Jahrg № 1, 2, 3.

ло наше недосконале, немічне і ніхто о тім не сперечає ся; але заключене, що сьвіт не може походити від всемогучого і наймудрійшого сотворителя, єсть фалшиве. Бо доказуємо істнованє Бога не з абсолютно совершенного ладу в сьвітї, лише з невисказано мудро го порядку. Що в сьвітї єсть лад і зміряне до ціли, того і сліпий не може заперечити. Рівнож не можна перечити, що природа сама мудра не єсть і о своїй ціли не знає, отже та мудрість, котра той лад завела, мусить походити від єства поза сьвітомъ. Вже комната з шістьма в порядку уставленими кріслами суппонує єство порядкуюче і хотяйби навіть одно з них було переврене. А щож доперва вселенна помимодяких недосконалостей. І хотяйби ті не досконалости були о много більші і численнійші, то і тоді мусївби бути розумний впорядчик, бо материя і сила самі з себе, так сказати, склоннійші до неладу ніж до ладу.

Могуть однакож закинути, що той несовершенний лад в кождім разі не доказує абсолютно мудрого і нескінченно всемогучого Творця. — Так дійсно булоби, наколиби ми довели, що Сотворитель не міг сотворити сьвіта доскональшого. А чиж той, що потрафив упорядкувати мільярди і мільярди сотворїнь так мудро і після своїх цілий, чи не міг їх єще красше уложити і вивїнувати? Безперечно. Він міг певно цілий сьвіт сотворити лїпшим, однакож видко не хотїв. Він хотїв з помежи тих всіх більше або менше совершенних сьвітїв, котрі міг сотворити, сотворити якраз той сьвіт. Чиж він в виборї не єсть безконечно свобідний?

Скаже дехто: „Если Він єсть совершенный, то і всі єго твори мусять бути совершенні“. — Таким самим правом можнаби сказати: Творець єсть дух, то і всі твори єго повинні бути духові, єсть Він розумний, то і всі єго твори мусять бути обдаровані розумом; а вкінци вийшлоби таке, ща Він може сотворити лише таке щось совершенно, як Він сам т. є. щось абсолютно найсовершеннійше, другого Бога, що єсть немоливе. Отже висше подана засада єсть фалшива, а натомість правдою єсть, що абсолютно совершенний може сотворити щось несовершенне. Сьвіт абсолютно совершенний не може бути сотворений, бо такий сьвіт сам в собі неможливий, — бо при кождім лиці подуманім сьвітї, можливий бувби єще совершенійший сьвіт і при кождім можливім сьвітї, можнаби повторити питанє: чому Бог не сотворив лїпшого сьвіта? І так дійшлибисьмо вкінци до безконечно совершенного сьвіта — єства; а безконечно совершенно єство то Бог.

Отже з того, що сьвіт не єсть досконалий, не можна заключати, що Бог єсть недосконалий, бо так само моглибисьмо сказати: всі сонїчні системи могли бути більші — отже Бог не єсть всемогучий. Суть діти з кривими ногами — отже Бог не найдобротлівїйший. Маємо насеред лица ніс, той непочесний мєбель — отже Бог не єсть наймудрійший.

II. Дальше кажуть вільнодумці, що природа не лише несовершенна, але не одно в ній невідповідне, ба навіть зовсім без ціли, а прецінь то не годить ся з безконечною мудростию Творця. Абсолютна мудрість не могла сотворити річ невідповідну або без ціли.

Дотепер однакож не удало ся помимо безвпинних сліджень винайти хочби один случай, котрий би вказував на безпредметовість або безцільність сотворіння, — противно прийшли природники до заключеня, що люди — принайменше до тепер — тої ціли не відкрили; а то є що иньшого. В многих случаях, де передтим на цілий сьвіт трубіли о безпотрібности і браку ціли, пізнійше таки відкрито ціль і „учені“ були приневолені ті случаї вичеркнути з лісти своїх *dysteleolog*-ій. Пр. довгий час уважано нарїст сліпої кишки, через котру так багато людей терпить, зовсім непотрібним, аж пізнійше відкрито, що она виділяє плин, котрий причиняє ся до витвореня слизи стїн кишкових. Дальше покликуювано ся на неудалі породи. Дальше на насїкомців званих *Mosquitos*, що они своїми уколєнями суть шкідливі — аж доперва досьвід поучив, що уколєне тих мушок, жиючих в горячих краях, єсть родом щіплення проти фебри, котра в тих краях дуже лютує. Дальше говорено пр. о тім що форма, будова рости єсть зовсім без ціли, хиба для краси, однакож і то має свою ціль. — Отже виходить, що в природі не брак ціли, лише що ми ціли всіх річий ще не відкрили до тепер. — Бо чи наука вже у всім висказала свою гадку? Чи будучі генерації вже не будуть сьміятися з наших відомостей, як ми сьміємо ся з наших предків.

Якби так селянин з глибоких гір зайшов в модерну клініку, або до обсерваторії астрономічної, як дивною видалаби ся єму вся обстановка, як сьмішно безцільними були би для него ті куріозні прилади! А який „юбель“ справивби він ассистентам, як би так цілком щиро висказав свої погляди! Тим більше чоловік стоячи перед кольосом-всєсьвітом!

А хотяйбисьмо прийняли, що суть деякі сотворіння без ціли, то і в тім случаю не можна ще зовсім відкидати наймудрійшого сотворителя. Що найбільше можна би хиба сумнівати ся ще о абсолютній величи тої Мудрости і Сили. Але і той сумнів був би неузасаднений, бо вправді совершенна мудрість не може впрост хотіти безцільности, она може однак допустити єї — так як моральне зло — если би тая безцільність вийшла з того недосконалого твору, який Она хоче. — Або пр. у деяких зьвірят суть рештки зниділих давнійше органів, котрі тепер суть їм зовсім непотрібні, або і заваджають, а однакож і в тім мав Творець ціль тотоу, щоби людскість могла з тих решток пізнати стєпень розвою певного роду зьвірят.

III. Дальше закидає невірющий: що в сьвітї находить ся не одно не лише несовершенне, безцільне, але прямо шкід-

ливе, а що найгірше: біль. Сьвіт зьвіринний призначений для себе взаємно на поживу, а найбільшим хищим зьвірятем то чоловік. Кількож болю справляє то взаємне пожиране! А найбільше терпить чоловік; недоля, біда, терпінє переслідують его через ціле жите — а на кінци смерть, для втіх болесна — для тисячів страшна. Одним словом трагедия, в котрій акторами виступають всі люди. Отже або Бог не міг сотворити ліпшого сьвіта, в такім разі не єсть всемогучий, або не хотів, отже не єсть найдобротлівійший, противно єсть жостоким Богом.

Без сумніву міг Бог сотворити иньший сьвіт, без болів і терпінь. Але А) що до зьвірят, то смерть єсть конечностию, наколи Бог дав зьвірятам силу родженя. А мають наступати нові генерації, то мусять гинути старі, бо наступилоби переповненє і брак живности. Чи сьвіт виглядавби красше, чи бувби совершенійший, як би все ті самі зьвірята позіставали? Впрочім смерть у зьвірят урядив Сотворитель в своїм милосердию так, що через убуванє сил, менше відчуває зьвіря і біль; або если яке зьвіря нападе на друге, то нападаюче зьвіря має звичайно таку силу, що процедура треваєкоротко, а в додатку нападаюче зьвіря оголомшує, як відомо, свою добичу і відразу єї знечулює. — А що сотворив Бог біль, то через те не оказав ся зовсім жостоким, лише менше щедрим в своїх дарах, ніж би міг був дати. Зрештою зьвіря жиє ціле жите весело з дня на день і оминувшим ані о будучім не думає — бо оно взагалі не думає — а его смерть треває по найбільшій части одну хвилю.

Б. Що до болю чоловіка, то справа має ся інакше. Дійсно чоловік терпить найбільше з поміж всіх сотворінь. Тіло людске підлягає ріжним слабостям. До того приходять ріжні социяльні нещастя, внутрішні душевні терпіня, притім терпінє его треває не одну хвилю як у зьвірят, бо чоловік памятає минувше нещастє, предчуває будуче, а дальше він відчуває тугу за спокоєм, за щастєм. — Однак шож доказують ті всі безчисленні терпіня? Ті терпіня доказують наглядно, що то булаби божевільність, жите людске, повне мук, ограничити на ту планету. Ціль чоловіка видко єсть там, де зміряє его туга за щастєм, дєсь поза тим сьвітом. То саме доказує жите переповненє найбільшим щастєм. От возьмім пр. дитину якого мілїонера, що виросла в можливім люксусі; здорова она, щасливо подружилась, ніяка катастрофа в житю не поразила єї — притім як звичайно має певну дозу гордості, заразумілості. Чи она така дуже щаслива? Власне серед таких найбільше самоубійств викликаних переситом жита! Як би всім судилось таке жите переповненє тим „щастєм“ нещасним і якби ми мали ще до того жити вічно ту на землі, попали би хиба усї у варияцію.

Иньша отже ціль чекає чоловіка. А если точка тяжести людского жита лежить в лушім, нескінченім єствованю, то вартість жита туземного не лежить ані в нім самім, ані для него самого, лише в відношеню до вічного єствованя. І чи може в та-

кім разі туземне терпіне йти в пдрівнане з щасливістю по смерті? І чиж Бог не єсть найдобротливіший, коли перед такою щасливістю вічною, дав нам се коротке терпіне? Певно що Бог міг був нам дати ту щасливість даром, але чи мус'їв? І чи та щасливість не єсть обильною нагородою за всяку можливу журбу туземну? Фактично Бог зарядив інакше спершу, але то земске щасте стратив Адам для себе і для цілої людскости, і людскість впала назад лиш в той стан природний, в який Бог міг поставити єї і без гріха первородного, бо наші терпіня суть природними наслідками нашої власної природи. Людскість стратила в Адамі щасте зовсім їй не належне, котрого Бог міг зовсім не несправедливо не дати, навіть і без гріха первородного. — А вже не говорити о тім, що біль гартує і убагородняє чоловіка, або о тім, що найбільше горя справляє чоловікови не Бог, а другий чоловік.

„А пекло — вічне відкиненє! Чи достойне оно найдобротливішого Творця?“ — Каже невірний. — Було-би оно негідним, если би Бог призначив єго і злomu і доброму. Злий чоловік мусить прецінь одержати десь і колись заслужену кару: ту або на другім сьвітї. Величина кари мусить відповідати величинї провини, а кара ту на землі не булаби справедлива, бо за мала в порівнаню до провини. — Впрочім злий і не гризби ся карою туземною, як би він знав, що по смерті чекає єго щасте. Там отжеж мусить наступити кара. Справедливість Божа вимагає пекла. Зрештою Бог не призначив пекла за ціль чоловікови, оно єсть лише тим каменем граничним, котрий остерігає чоловіка перед пропастию. Уважає на ту пересторогу, то добре, не уважає — то єго вина. — А чому Бог не сотворив всіх людий добрими, щоб кождий добровільно ділав лише добре? Чи не міг? — Міг, але не хотїв. Не хотїв вязати свободної волї чоловіка. А чи Бог не єсть свободний в роздаваню дарів? Всім усеґо дати — до того не обовязує єго доброта зовсім. —

Впрочім трудности які підносять вільнодумці що до уладженя сьвіта Богом, лежать не в голові о скілько они єї мають — але в серци. На конгресї в Празї, один з бесїдників реасумуючи докази проти істнованя Бога, сказав: „Ми не хочема в вашого Бога, ані вашого Христа, ані вашої релїгії“. — От тут причина всеґо, а не в *dysteleologi*-ях. На то вже ради нема, бо всякі докази суть для розуму, а не для волї.

Вольнодумці своїми *dysteleologi*-ями і нападами на Боже впорядковане сьвіта не доказують зовсім того, що хотїли би доказати, лише впрост противне, а іменно правди і сть християнства: лише християнство може розвязати квестию сьвіта, а не материялізм, ані пантеїзм, ані атеїзм. Бо если нема Бога особового поза сьвітом, то природа єсть паном і Богом людскости, навіть не людскість сама, бо она підлягає правам природним. І що за добротливий і премудрий Бог ся природа! О-

на видає мільйони людей, пригортає їх до своєї „божої“ груди, потім зовсім поглищує їх і дає хробам на жир. По божому то?

А розвязка християнська: природа не є ані божественна, ані совершенна, ані вічна; ми очікуємо ліпшої. Неба же небесє и нбкы земай по овѣтоканію его чаемъ, въ ннужє правда жикетъ. (2. Петр. 3. 13.) А биль туземний стає святим крестом, тим знаком, на котрім кождому виписане: In hoc signo vinces!

Христос не учив нас ані одної букви з наук природних, а квестію сьвіта розвязав красше, як всї модерні слїдители природи. Зовсім природно. Сый отъ земай, отъ земан есть и отъ земан глаголетъ, градый съ небесє надъ крѣпн есть. (Іоан 3. 30).

Сокаль, 27. II. 1908.

о. І. С.

Де сидить схїзма?

(Юнець).

Третою нашою сепаратностию відлатинян, є брак апостольскої ревности в нашім сьвященствї около спасеня душ людий нашого обряду. Єсть вправді якась ревність і то досить інтензивна, але ще не вповні вистарчаюча. Нпр. Наша руска, сьвідка інтелїгенція, єсть майже в повні зрадикалізована і зсхїзматичена. А питаю, котрий же наш доктор св. Богословія написав щось для сеї інтелїгенції релїгійного, щоб она не згинула в крайнім безвірїю. Працює ся майже виключно коло хлоца але також не хосенно, бо єго пеує словом і письмом безвірна інтелїгенція. По більших наших галицких містах от як у Львові до латинських церков кождого буденного дня а тим більше в недїлі і свята, о много більше стосунково вірних сходить ся, як до руских церков. А чому? Бо ті латинські церкви вже від пятої години рано суть отворені. Там вже о тій годні правлять сьвященики Служби Божї для слуг і робітників. Там вже о тій годні сьвященики ревно сповїдають своїх вірних. І так Служби Божї о означених годинах відправлявані і слуханє св. сповїди тревають майже до полудня, а в недїлі і свята позапершу годину пополудни. По полудни вечером також в будень і в свята в тихже латинських церквах також можуть вірні сповідатись і бути присутними на якимсь Богослуженю, бо сьвященики-сповідники вже в сповідальницях очікують на своїх каянників; а Богослуженє вечірне або пополуднєве звичайно з виставленєм Найсв. Тайн в означеній годні відправляє ся.

Щож тоді діє ся по наших руских церквах нпр. у Львові в церкві волоскій Успенія М. Бож., Преображенській, св. Николая, св. Пятниць? В будень справді правлять ся Служби Божі вжеж то співані вжеж то читані десь зачинаючи по шестій годині зрана, але в котрій будь годині, — а сповідники-священники зовсім в сповідальницях не очікують каянників, лиш сповідають десь в кутику на кріслі або в закрестії, і то лиш тих, котрі самі устно дуже до словіди допрошують ся. По девятій же годині рано в будні дни, а найдальше від пів до десятої або від десятої аж до самого вечера церков наша єсть замкнена. Хіба випадє нашим священникам яке парохіяльне священнодійствіє, як крещене або шлюб; в таким разі в будні дни мусять наша церков бути отворена. Отже вірні руского обряду, не могучи в своїх церквах в відповідній хвилі для себе знайти в сповідальниці на церкві священника, спішать тоді до св. сповіди до поблизьких церков латинських, а з часом тамже і до св. Причастія. Щож отже дивного що наші люди, видячи велику ревність латинських священників, спішать до них і до їх церков і поволі на латинський обряд переходять. Латинники же, видячи у Русинів католиків східного обряду духову студенність, посуджують о якусь там схізму або приклонність до схізми.

Четверта наша сепаратність від литинян оказує ся в варварській поневірці нашого дуже красного східного обряду через наших священників і дяків. Хотяй наші східний руский обряд єсть о много красший і більше потягающий душу християнина як латинський, помимо сего в практичнім уживаню щоденнім десь на селі або в місточках нераз і в більших містах через наших священників і дяків стає ся так огидним, що переходить всяке понятє. Сей обряд роблять огидним в очах бодай трохи просвіченого чоловіка і маючого бодай в найменшій скількості змисл естетичний слідуочи похибки і браки через священників і дяків заподіяні: не однообразність церемоній і брак належитої поваги і внішної побожности священнодійствуючих і півців, поспіх при богослуженю священників і дяків, в співі великий крик так священників як дяків; священники наші звичайно високо дійствують, а дяки мусять ще вище відповідати; чим дяки з більшим криком в високих тонах дивачними ариями охриплими баранячими і козячими голосами вигукують мов в лісі, тим тільше видає ся їм, що се має бути красний і принадній спів. А тим часом се є гідь погана не до описаня. Ті знов наші обрядові богослужєбні наліви як: ірмольогіон, подобні, самогласні, тропарі, сідалні, прокімени і прочі так мельодійні, так музикально-артистичні, так до глублини кожного християнина своєю ніжною християнською чутливістю проникаючі, наші учені і переучені дяки своїм поспіхом недокладностями, невикінченєм арий, ріжними своїми гідкими додатками і невиразним вигвором співаних богослужєбних слів, до сего степєня з'опиджують, що ціле богослужєне, всеноч-

ні, вечірній і утретній, стає послідною гидотою і іронією побожності вірних руского обряду в Галичині. І знов латинник, бачучи наш обряд в своїй цілій гидоті, видить в нїм якби якусь схізму або слід схізма. Тій гидоті мож дуже легко зарадити через впроваджене до наших церков музики клявішової. Але щож, наші сьвященники а за ними і дяки піднеслиби великий дуже крик на цілій сьвіт, що музика, інструмент музичний в церкві, се має бути щось противного нашому обрядови, се латинізация. Се так само виглядає якби хто сказав, що мармурова підлога, мармурові престоли і на стїнах фрески і красні мозаїки се латинізация, се противне нашому обрядови, бо по наших церквах сего ще може не ма. А тим часом музика в церкві, получена з сьпівом, прикрашає і улекшає півніє церковне. Се щось просьвітнього і практичного. Щож отже дивного, коли наші люди видячи свій обряд з'огиджений любують ся в латиньскім обряді, де видять в богослуженю однообразність, торжественність, повагу і побожність, а чують сьпів при акомпанїяменті органів спокійний, побожний і приятно дїлающий на душу.

Пяту нашу сепаратність видять латиняне в женитьбі наших сьвященників. Хотий женитьба наших сьвященників має много додатних сторін, однак латиняне, передовсім духовенство латиньске, більше добачує в нїй уймаючих сторін. І туть також видить латинник слід схізма або схізму.

Коли так латиняне роздивляють ся в сих пятох точках нашої сепаратности, се все приписують нашому придержуваню ся східних богослужебних церемоній і уважають наш обряд яко боляк римо-католицької церкви, з котрим не знають що зробити, чи его відразу витяти, чи его до якогось часу терпіти і систематично, поволи підтинати. Коли же він сам від римо-католицької церкви відриває ся і пристає до схізма, то для латинан ся обставина єсть ще тим більше на руку, вигіднійша і навіть пожадана, бо ще тим успішнійше свое латиньство поміж вірними східних обрядів мають надїю і можуть сьміло розширяти. Доказом сего суть пізнійше фундовані латиньскі єпископії і парохії в Греції, Константинополи, в Болгарії, Альбанії, Румунії і Брусалмі, перехід теперішній наших Холмчаків з примусового російского цареславія на латиньство; коли поодинокі Росіяне переходять з цареславія до римо-католицької церкви, то неостають они на дальше при своїм східнім обряді але заразом приймають і обряд латиньскій. —

Рим вже віддавна стремить до всякої централізації навіть і обрядової. Доказом сего єсть, що давні літургії латиньскі галіканьска і мозарабска пощезали а позістали лиш територіяльна літургія амврозияньска або мадиоляньска. Натомість на цілім западі запанувала латиньска літургія римска с. є. літургія початково територіяльна церкви римскої. Хотий і та літургія латиньско-римска нині в кождім народі западного обряду зі своїми найріжвійшими виговорами церковної латини і найріжнійшими

територіяльними с. е. місцевими властивими якомусь народови богослужєбними додатками, відповідними застосованями і звичаями столїтями узаконеними вже дуже ріжний вид прибрала. Се дуже наглядно доказує, що віра і церков Христова мусить бути лиш одна на сьвітї, але обряди с. е. зверхні способи виражання тої одної віри Христової і способи почитання одного Бога во Пресв. Тройци мусять бути доконче ріжні. І против сеї коначности ріжности обрядів жадні людєкі заходи вїчого не вдїють.

Коли я собі так о сїй обусторонній схїзмі сходу і западу розмишляю, приходить менї дуже цікава гадка. І ось така. Най всі східні церкви порозуміють ся, най приймуть веї доїми римокатолицької церкви, най стануть таки настоящими римокатоликами і тогдї най постарають ся, щоб веї римскї в Римї мешкаючі кардинали і сам папа Римскїй були лиш тїлько східних обрядів, а тодї східного обряду римокатолики християне моглиби дуже легко веїх западних християн переробити схизматиками, силуючи їх до переходу на східний обряд. *Par ratio.* Так як они нам роблять, так ми можемо їм віддавати, бо Ісус Христос сказав: „Якою мірою мірите, такою возмірит ся вам“. Так показує історія.

Як робили Русинам Поляки, так знов віддавали Росияне Полякам, коли загорнули Польщу. Так як Поляки Русинів з насилували до латинства, так потїм Росияне ще більше знасилували Поляків до свого цареславїя.

А з сего слїдує от що: Правдивї християне католики не можуть других християн католиків за для вїшньої зверхної відмінної форми обрядової угнїтати і по варварски, чи то надуживати своєї власти церковної, змушуючи підданих своїх до неправного і кривдячого послугу, чи то знов вирафінованою дипломатією їх гнїбити, але щирою християньскою любовією повинні до себе горнути, бо на сїй лиш тїлько любві, котра після заповіту Господа нашого Ісуса Христа має бути особлившою відзнакою християньства, може то одно Христове стадо і его один пастир безпечно спочивати.

о. Йоан Йосиф Мельницький.

Лист з Америки.

С. І. Хр.

New York 11/II. 1908.

Досить часу проминуло від посліднього мойого листа до Вас. Не раз збирала мене охота написати, та огірчене і моральне пригноблене вбивали охоту, і я постановив ждати, може новий день принесе нові надії, нові факти, нову щасливішу зміну на нашій церковій та народній ниві в Америці. Та надія мене завела! Я надто вірив людям, я глядів на сьвіт через рожеві скла, бо не знав як далеко посунув ся егоїзм, як глибоко закоренина людська злоба. Мені болюче порушувати се, болючійше тому, що тут на арені борби правди з кривдою передові ролі ведуть сьвященики як приклонники останньої. Мені се болюче; та обовязок вірного сина Церкви і народа змушує мене піддати справу під осуд загалу, змушує мене викрити перфідію та здемаскувати підлу роботу тих, що сьміють називати себе учениками Христа!

Поминаю се з яким ентузіазмом повитали номінацію Пресьв. Сотера на Американського Владика приклонники справи Христа і народу в Галичині. Поминаю з якими радощами та надіями витав його американський клер і народ; — зазначую лиш, що в день Успенія Пресьвятої Богордиці зложили в церкві сьв. Вм. Юрія в New-York-у присягу на вірність і слухняність всі наші сьвященики. Те саме повторили вони і на духовній конвенції в днях 15 і 15 жовтня з загальною апробатою, щоб ніхто не посьмів містити в часописях статей, якіб нарушували повагу і честь сьвящеників, якіб вели до роздору на шкоду Церкви і народу.

І душа радувалась на вид синівської любви і пошани. В серце вступала надія що при добрій щирій охоті, під вмілою енергічною рукою вичистять скоро невсипущі робітники Христовий виноград з буряну, та каміня.

Та стало ся інакше!...

Ті саме люди, що перші торжественно витали Владика довгими бесідами, що радо горнулись до Него, щоб поруч з Ним стати до тяжкої праці над запустілою нивою — ті що ще так недавно, (бо ледви пів року минуло) співали Йому грімке „Осанна“ — ті самі тепер вказуючи Владика пересяклій корупцією і матеріалізмом товпі кричать ще грімкійше: „розпни, розпни Його!“ Перед Його власними вірними дітьми вказують вони на Владика як на зрадника і переступника, який поклав собі за мету загрибити русько-католицьку церкву в Америці.

І се сини церкви, се сини народу, се ті до котрих посередно сказав Христос, щоби любили друг, друга, — а се буде знамя що они учениками Христа.

І не буде се обмовою коли подам до загального свідома імена тих Юдів, тим білше, що знані вони загально в Америці, а історія нашої церкви увіковічить їх так, як зрадників, як Юдів, як Єфіяльтів :

Перед ведуть тут о. Обушкевич і Лавришин, вузкоглядні егоїсти, амбітники, для яких найвищим ідеалом і стремлінням їхнє „я“. Загально говорять в Америці, що оба вони ладили ся на американських Архiereїв, а один з них *ut fama fert* мав справити собі навіть Архiereйські відзнаки.

Надія їх завела, тож вони з запасом злоби і перфідії, станули до борби з тим, який сьмів станути на заваді їх егоїстичним замірам.

Для характеристики Обушкевича, подам коротенько його душпастирську діяльність. За мниму ревність до русько-католицької Церкви в Америці одержав навіть згаданий крилошанські відзнаки. На ділі однак показало ся, що його радше губителем, чим ревнителем русько-кат. Церкви назватиб треба.

Наводжу факти :

В місцевості Майфільд Па, був він парохом, та так примірно сповняв апостольську свою місію, що всі парохіяне по його відході перейшли у ворожий табор схизматиків. Тепер став Обушкевич духовником одної схизматицької організації, що видає схизматицьку часопись „Правду“, яка разом з „Поступом“ та „Рус. Ам. Вістником“ чернить Преосьв. Сотера в найординарнійший спосіб. Хоч сам Обушкевич з „чесною“ своєю компанією, що має нагляд над видавництвом наведених висше часописий, з'обовязав ся на духовній конвенції, на случай безосновних нападів на Владика протестувати в тих самих, або других часописях, — мимо сего він ломить з'обовязане не лиш непротестуючи, але навіть стаючи в ряди завзятих ворогів всего що руське, солідаризуючи ся з ними ба навіть ведучи перед у їхній анти-церковній роботі.

В Галичині звіснабула загально свого часу брошура про „попиків радикалів.“ Тепер довідав ся я, що моральним автором і коректором тих письм був не хто дргий, лиш Обушкевич. Отже не лиш на свого Владика вмє він накинути ся, — він в безличний спосіб накидає ся також на своїх співбратів, взагалі на всіх і на все, що не хоче станути в їх ряди, що не хоче стати до борби проти руської Церкви і народности.

Громади зорганізовані „попиками радикалами“ розбиває він пивом і горівкою. В своїй роботі посуває ся він так далеко, що одного разу пр. коли старенький гр. кат. сьвященик був вже хорий, майже близький смерти, їде Обушкевич до його парохії і намовляє людий щоб усунули свого пароха, а на його місце прийняли його, Обушкевича, або його свояка, чи приятеля.

Не меньше добру славу лишає по собі і Лавришин, котрого згадують загально як безсовісного дируна та пакосника.

І такі люди з артистично виконаною облудою витали щиро Преосьвященого в надії, що туй туй прикрасять свої голо-

ви мітрами, що з'їмуть в свої руки кирму русько-кат. Церви в Америці. А коли побачили, що надія їх завела,— показали хто вони і перейшли явно до ворожого табору.

Мимоходом вчислю для комплету тут і тих сьвящеників, які вступають в сліди гідних своїх проводирів, які згідно з ними викрикують, помагають чернити свого Владика та підкопують Його вплив і повагу.

Се отци (о скілько їх отцями називати ще годить ся) Н. Г. Чопей, М. Яцкович, А. Костей, І. М. Сабов, Г. Г. Чопей, Ф. А. Обушкевич, А. І. Камінський, Д-р. Г. Восовчик, М. Бендас, Ф. В. Сабов, Голошний, та може ще один, двох мені незнаних.

Наведені ті отци дїбравши до свого товариства крайно підле індивідуум Жатковича, який поповнивши крадіж більшої грошевої суми утік з Угорщини в Америку, де став редактором: „Русско-Американського Вістника“, та ще другого москаля Гладика редактора часописи, що на свою власну іронію називає ся „Поступь“ накидають ся на Преосьв. Сотера, атакуючи його в згаданих часописах, та чорносотеньских виданях схизматицького „Свѣта“.

Така пошана, таке зрозуміне чоловіка, якого девізом: двигнене русько-кат. Церкви в Америці. Та несть Зненік надх Зчителє скогого ннжє рѣкк надх госпдіна скогого. (Мат. 10. 24.)!

З черги згадаю ще про другу дорогу нам ниву народню. І ту не менший застій, не менша погань. Духовий стан нашонароду низкий, материяльний не вищий духового. В цілій Америці, особливо в Нью Йорку, тепер страшне безробітє. В Сполучених державах видалили фабрики три мільони робітників, в самім Нью Йорку 150'000 людей остало без роботи. Сотки людей мерзнуть на дворі, примирають з голоду та ждуть, очікують милостині. Найгірше хиба терплять ту наші земляки, що невміють собі ніяк порадити. З горя та нужди заливають собі знищений тяжкою працею організм алькоголем і вбивають його. І гинуть на чужій землі — далеко від рідного краю „забуті чужими — і не оплакувані своїми“. Безробітє тревати буде мабуть ще з пів року.

Я від 20. січня перебуваю в Нью Ирку, яко сотрудник з припорученя Преосьвященого при церкві Сьв. Юрія. Парохія молодода заложена в 1905 р. розвиває ся гарно. Моє місце при Преосьвященім заняв тепер о. Михайло Лисяк, який дістав останне сьвященє разом з Омеляном Бартошом 14. січня с. р.

Нью йорк зробив на мене великє вражінє. Рух ту о много більший чим в Філядельфії. Жадне місто не має такого щасливого географічного положеня, тож не диво, що панує в йому найбільший рух в сьвіті. Збудований в вилах (себто дельті) ріки Гудзон так глибокої, що найбільші велити морські як кораблі Льюйда, віжджають вигідно в пристань і пускають своїх подорожних впрост на сушу без посередництва суден.

В неділю 9. лютого їздив я по вечірні на поблиский острів, де живе кільканайцять руських родин, щоб відвідати їх,

та понести слово розради та потіхи. Кораблем плив я з пів години. Сонце заходило вже... тонуло в мори, озолочувало морські філі та кригу, яку надніс був саме Гудзон. Море грало якусь тужливу мельодию...

Такий прегарний образ... Я удушевляв ся ним... Та знов прийшло мені на гадку критичне наше положенє в Америці... Нужда... голод і холод рідних земляків... з одної сторони..., а вигідне безжурне жите капіталістів з другої. Колиж прийде вже час що запанує ідея Христа? Колиж запалить огонь його серця всіх?... Тоді... тоді не мерти муть з голоду одні, коли другі божеволіють з розпусного та марного житя!...

Та знов прийшло мені на гадку місце з книги „Откровенія“ (I. глава, стих. 7. 13.) яка дуже відповідає положеню нашої Церкви в Америці.

В серце всупила надія...

Так! треба було доперва смерти Йосафата, щоби вибороти горожаньство нашій Церкві в Польщи, треба буде і терпінь, мук, може навіть смерти першого Владики, щоби отворити очи засліпленим, щоби усмирити злобу ворогів!...

Письмо своє до Вас кінчу — горячим зазивом: Молитесь брата, молітесь щоби Всевишній дав щасливо проминути тій тучі, що зібрала ся над нашою Церквою в Америці і візвіт до молитви народ; — Господь вислухає молитву вірних, і як висвободив з оків сьв. Петра, так висвободить і нашу Церкву з пут, які кують на ню вороги — свої і чужі,

о. Володимир Петрівський.

New-York

317 E. 18 str. N. Y. City.

По виборах!

Старосамбірщина.

Минулась виборча кампанія і полишила за собою добре і зле, т. є. розбуджене сьвідомости національної а також велику деморалізацію народу. — Коли так згадати, що послі мали бути обрані з волі народу а взгядно его представителів, та що при виборах мала бути свобода, то справді треба двинути раменами і з болем серця усміхнутись над доптанем всякої справедливости, етики і морали. На цілій лінії вів ся

завзятий бій виборчий, та з нерівними силами і средствами. По одній стороні станули Поляки з цілою машиною урядовою, комісарів, жандармів, рад повітових а навіть з писарями судовими та старостами на чолі і цілою силою терору, фалшу, надужить та підкупств, ударили на підростаючу дитину — Русинів — позбавлених всякого права справедливости, всякого средства до оборони. — Безкарно уходили Полякам всякі надужиття, а голос вопіющий Русинів о заховане бодай крихитку справедливости лунав цілковито без відгомону, без успіху. (Подрібний опис ярких надужить поминаємо для недостачі місця. Ред.)

Річ певна, що против насильства ніхто не може устоятись, тим більше як нема где рекурсувати, бо і там таке саме. Але се конституція т. е. вільно кожному робити що хто хоче, але сильніший все побіджає, бо до борби має багнети і карабіни — а слабшого карають, якби лиш приніс з собою для підпори паличку в руді! — іронія!

І тим способом страшно здеморалізовано нарід, бо він побачив, що ті що стоять на сторожи права, самі его нехтують — а лучалось, що нарід покривджений аж плакав (в Стрільках). Справді треба подивляти сю терпеливість народа! — Той що працював, сів зерно просвіти пішов в дубину, а той що сів бурю зібрав плоди. Та то все лиш хвилево! Народ добре знає в якій спосіб вибрано посла і цілком не зражаєсь на будуче станути до праці. Хотий нарід руский не вибрав такого числа послів яке ему правно належить ся, то всеж таки можна бачити великий поступ національної свідомости, на коли взміг вибрати помимо таких перепон більше послів, як попередніми каденціями. Чи посол в Старосамбірщині вибраний з волі народа може посвідчити велике огірчене в цілім повіті на такий вибір? — Тому немають чого тішитись вороги, бо їх побіда штучна, використана невіжеством народа, та поперта всілякими нелегальними способами! Се ще не останні вибори! а кождий розумний політик повинен уважати на се мemento: „*Quidquid agis respice finem*“! Якжеж тепер не гармонійно звучить так часто висказувана Поляками фраза „*Kochajmy się*“. Та сталось! і се не перший раз; історія ся повтараєсь цілими віками.

Тепер треба вглянути на інші причини, які склались на нашу неудачу!

Другою причиною нашої неудачі се темнота народу. В деяких селах нема школи, або існує від недавна, та взагалі наші школи не відповідають належито ціли. У них багато учить ся а мало знає ся, так що дитина по укінченю народної школи ледво уміє добре читати і писати. А неграмотного чоловіка тяжко переконати, та ему пояснити про важність вибору свого посла, та про користи такого вибору. Він хоче бачити сю користь в одній хвилі і сейчас її мати і тим дасть ся пояснити сю обставину, що він при нагоді виборів лакомить ся на гроші, і хто пофорсує грішми той звичайно виходить вибраним послом. Пер-

ша і реальна користь для деяких наших людей се п'ятка, десятка, дриглі і ковбаса виборча, та панське цигаро. — Жаль було дивитись як нерозумні виборці позакурювали собі „куба“ і т. д. а певно що не за свої гроші і він лиш жде того дня виборів, бо се для него празник. Сумне але правдиве і ще довго треба ждати, заким се опідлюване ся счезне поміж нашим селянством. А всему причина темнота і той віковий гнет, вікова неволя!

Та найважнішою і безпосередною причиною нашої неудачі се роздор партийний, брак солідної праці над освідомленем народа і майже цілковите полишене праці агітаційної на самого кандидата!

До чого доведе ся партийна заїлість межі руским народом а передовсім межі духовенством, можна наперед предвидіти. Межі народом ся борба перетресь, але найбільше потерпить на сім оуховенство! Прощу собі представити як впливає деморалізуючо на нарід, наколи сьвященик сьвященика називає перед людьми „самим люципером“ *modli się pod figurą a ma diabła za skórą*“, „чого будеш на него голосувати, коли він голову вже давно зломив“ се суть правдиві факти! Через сварку між духовенством нарід тратить до духовенства пошану, а з сего користають радикали і соціялісти, ударяючи в сю струну, що піп чи твердий чи м'який а все дирун, а если котрий з них троха працює між народом то на се щоби ему ліпше було, щоби мав більші доходи, а о нарід ему байдуже, ану скажіть чи не бере так само твердий як і м'який за функції? (се писане на підставі Громац. Голосу). Колиж додамо до сего тое, що говорить ся по вічах, где сьвященик публично називає (Самбір) сьвященика народовця „безбожником“ „гіршим від жида“ „він не варта реверенди носити“ то з сего видно, що напружене доходить до неможливих границь. За такі вискази власти церковні повинні остро карати. Если вже хто хоче агітувати, то най агітує чесно!

Дальше треба лучше взятись до праці над народом. Першим обовязком сьвященика виповнити совісно свої обовязки сьвященичі, а опісля вглянути в жите своїх парохіян і дати їм провід. Если ми є горожанами і то з родинами, то мусимо занятись працею над народом бо ми перші з ним стикаємо ся. А то на жаль звичайно кількох рушась і через недбальство другого сьвященика мусять впливати на другі села, коли противно, як би то красно виглядало, наколиб кождий сьвященик освідомив і з'організував своє село. Через се, що лиш деякі з сьвящеників працюють а другі або боять ся своєї тіни, щоби не стратити лаєки п. старости, або суть недбалі, суть перші уважані „*za niespokojnych duchów*“ а другі суть „*porządny*“. Чи заложити читальню, склеп, шпихлір і провадити товариство в душі християнськім є чимсь заказаним? Сьмішне!

І если хто дає найбільшу причину до ширеня радикалізму і соціялізму, то саме духовенство через своє надбальство і свар-

ню. — Если ми не зробимо, зроблять за нас, але против нас. — Уважаймо, що в нинішних часах „піп“ взагалі починає мати ворогів у всіх. Ми маємо докази, що против „попа“ виступали деякі люди навіть там, где той піп як раз найбільше поступовий і працювятий, рухливий — а лиш тому против него виступили що він „піп“. Зрефлектуймось, щоб не було за пізно! Ми мусимо звернути, еще на се увагу, що навіть польське правительство в Галичині є нам вороже, бо знає о тім, що ми маємо будь що будь еще великий вплив між народом. Погляньмо як то правительство виступило против кандидатури о. Яворского і поборювало его всіляким способом. Та правительство забуває на се, що колись того духовенства може потребувати для успокоєня умів. Але трудно, хто сіє бурю, той збирає громи! Ми не хочемо ласки від правительства лиш справедливости, ми є за справедливим і спокійним розвоєм народів, а противні всяким експесам. Однак ми бачимо що така політика кривдяча наш нарід веде до чого иньшого і о се ми побоюємось. Остатні вибори дали нам яко духовенству наглядний доказ, яким віє духом против нас, тому най се буде для нас причиною до опамятання ся, до праці і згоди.

ВСЯЧИНА.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телеграми

Руського Товариства педагогічного

можна дістати у всіх Філіях і в Головнім

Виділі у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

В школі наша будуцність!

Руське Товариство педагогічне у Львові видало марки на 2, 5 і 10 сотиків. Весь дохід призначений на удержанє шкіл Товариства. З артистичного боку виглядають марки дуже гарно, так що будуть окрасою кожного листу. Ще гарнійшою чим внішній вигляд є ві ціль і тому не сумніваємо ся, що загал

дуже радо розкупить їх, чим допоможе много заслуженому Товариству осягнути ціль, яка є підвалиною кожного культурного народа.

Рівнож видало Товариство телеґрами по 40 сот. які належить посилати вмісто всяких привітних телеґрам. Хто раз побачить отсі телеґрами, сей певно вже ніколи не буде викидати гроший на банальні привітні телеґрами, а вмісто них купувати ме блянкети Товариства і на них пересилати привіти. Дістати можна у всіх Філіях Тов. педагогічного і в Головнім Виділі у Львові ул. Сикетуска ч. 47.

3 шематизму Станисл. Епархії р. 1908. Деканатів 21. Парохій 433. Парохів 389. Завідателів 44. Експозитів 22. Сотрудників екс. 10. Сотрудників сист. 40. Сотрудників приватних 31. Катехитів 19. Сьвящеників жонат. 426. Сьвящеників вдівців 89. Сьвящеників безженних 17. Монахів ЧСВВ. 16. Церков материчних 430. Церков дочерних 293. Каплиць 59. Парохій над. цїс. 67. Парохій над. орд. 42. Парохій приват. 324. Членів тов. св. А. Петра 3020. Питомців в семинарії Львівск. 35. Питомців в семинар. Станисл. 40. Питомців в семинар. в Римі 5. Дім пресвит. 8. Монастирів ЧСВВ. 4. Монахів ЧСВВ. 14. Монастирів інокинь 2. Інокинь ЧСВВ. 10. Домів сестер Служебниць Пр. Д. М. 11. Сестр. Служебниць 55. Шкіл з язиком в кл. руским, однокласових 337 двокласових 162. трикласових 11. чотирокласових 17. Разом 527 (?) не всюда точно подано, є много парохій о півторатисячі душ, де нема зазначеної шлоли. Читальні Просьвіти: до голова душпастир 264. де голова мірський 120. де голова невідомо 121. Разом 405. Чит. Об. Качковскоґо, де голова душпастир 70. мірський 24. Разом 94. Тов. Сокіл 37. Тов. Січ 16. (?) Шпихлірів 94. крамниць 80. Кас систему Reifeisen-a 57. инших брацких, читальняних громадских 163. Разом 220. Брацтв Апостольства Серця Ісусового 63. (1) бр. „Біла Лелія“. (1) бр. „найсьв. Тайн“. (1) бр. украшена богослуженя і церкви. (1) бр. Божого Серця“. (1) бр. „Пресьв. Родина“. (1) бр. „для вспомаґаня бідних учеників“ (1) бр. „милосердія св. Іоана Крест.“. (2) бр. „св. Іоана Милостивого“. (1) тов. жіноче для украшена церкви. (1) бр. „діяльної милости ближнього“. 3 читальні парохіяльні. 2 читальні св. Володимира 1 читальня св. Петра і Павла. (3) Рускі читальні. (1) читальні народна самостійна. (1) читальня (з власними стат.) (3) читальні народні 2 читальні міщанські. (10) народна Спїлка (здаєся в трое більше) 6. тов. „Народний Дім“. 2. тов. Власна Поміч. 1. тов. Жіноче (200) чл.) 4. тов. Родина. 6. тов. „Руска Бесїда“. 2. тов. „Клюб“ 1. тов. „Воскресене“ (екон-госп). 1. тов. Руска хата. 1. тов. „Спїлка господарска“ 5. тов. Боян. 8. Тов. Педагогічне 2. тов. Гостинниці христ. 1. тов. Молочарня уд. 2. тов. „Пожарна дружина“. 1. тов. „Кружок Драмат“. *Ів. II.*

Вже вийшла і розсилає ся книжка „Із днів Месії“, поезії о. П. Штоколка. Книжка на веліновому папері, оправлена в анґлійське кольорове полотно з золотими витисками, з прегар-

ним портретом Ісуса Христа, коштує 1 кор. 50 сот. Брошурований примірник на звичайному папері коштує 70 сот. на рекомендоване порто належить долучити 45 сот. — Прошу спішити з замовленнями, бо наклад невеликий! Замовлення полагоджують ся тільки за попереднім надісланем належитости під адресою: А. Веретельник Львів, ул. Петра Скарги ч. 2 а.

Через адм. „Ниви“ можна замовляти Видання Товариства свв. Ап. Павла: Аполюгія християнської віри, Duilke de Sanit Projet в перекладі о. Яр, Левицького 450 к. Перші основи економії Косса-Мормайстер в перекладі о. Яр. Левицького 150 к. Росія і вселенська церков. Волод. Соловья в перекл. о. Герасимовича 50 с. Чоловік а звірина, о. Т. Лежагубский 30 с. Віра і наука. Перер. Яр. Левицького 20 с. „Хощу очистися“! або приступна наука о св. Тайнъ Покаянія о. Донарович 20 с. Наука о Службі Божій о. Атаназій Левинський 20 с. Наука о Найсв. Тайнъ Евхаристіи. Др. К. Сарницький 20 с. Духовна лікарня. Е. М. Мілср-Др. К. Сарницький 20 с. Борба Дрепера з вірою 40 с. Нива річник 1904. брошур. 4к. Богословский Вѣстникъ, річник 1900 і 1901 по 2 к. При замовленнях треба долучити гроші на поchtову пересилку.

З нинішнім числом „Ниви“ висилаємо два дальші аркуші „Розважань о терпінях Іс. Христа“.

Загальні Збори Т-ва свв. Ап. Павла відбули ся д. 5. марця. Народи, які тревали понад три години, були — мимо невеликого числа присутних членів — дуже оживлені. Вислідом їх суть важні ухвали і проекти, які поручено до виконання новому Виділові Т-ва. В его склад увійшли: о. Е. Гузар, о. Д-р Н. Жук, о. Д-р Д. Дорожницький, о. Т. Лежагубский, о. Л. Лужницький, о. Я. Левицький, о. Д-р Д. Яремко, о. В. Семків (яко виділові) — о. В. Лиско, о. М. Галаянт і о. М. Щепанюк (яко заступники виділових).

Точне справозданє із сих нарад подамо в слідуючім ч. „Ниви“.

Накладом редакції „Ниви“ вже вийшли з друку — і починаючи від 20. с. м. замовляти можна через адміністрацію „Ниви“ або книгарню Т-ва ім. Шевченка:

1) Розважання о терпінях Іс. Христа — написав о. Е. Гузар. Ціна 1. кор.

2) Розважання о терпінях Іс. Христа для шкільних дітей — написав о. Е. Гузар. — 50 сот.

3) Свв. Іван Златоустий на Руси — істор. літер. начерк Дра В. Щурата. (Відбитка з „Ниви“) — 20 сот.

4) Спільне посланє німецького Епископату з нагоди енцикліки про модернізм — вже вичерпане.

Просимо о вирівнанє залеглостей і відновленє предплати. Адм.